

บูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้

พระมหาเศกสิทธิ์ รัตนโมลี (แก้วทรวงศ์)

บูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการคว...

อ
294.3138
ค845บ
2559

590100057244

หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของ การศึกษาต่อหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต

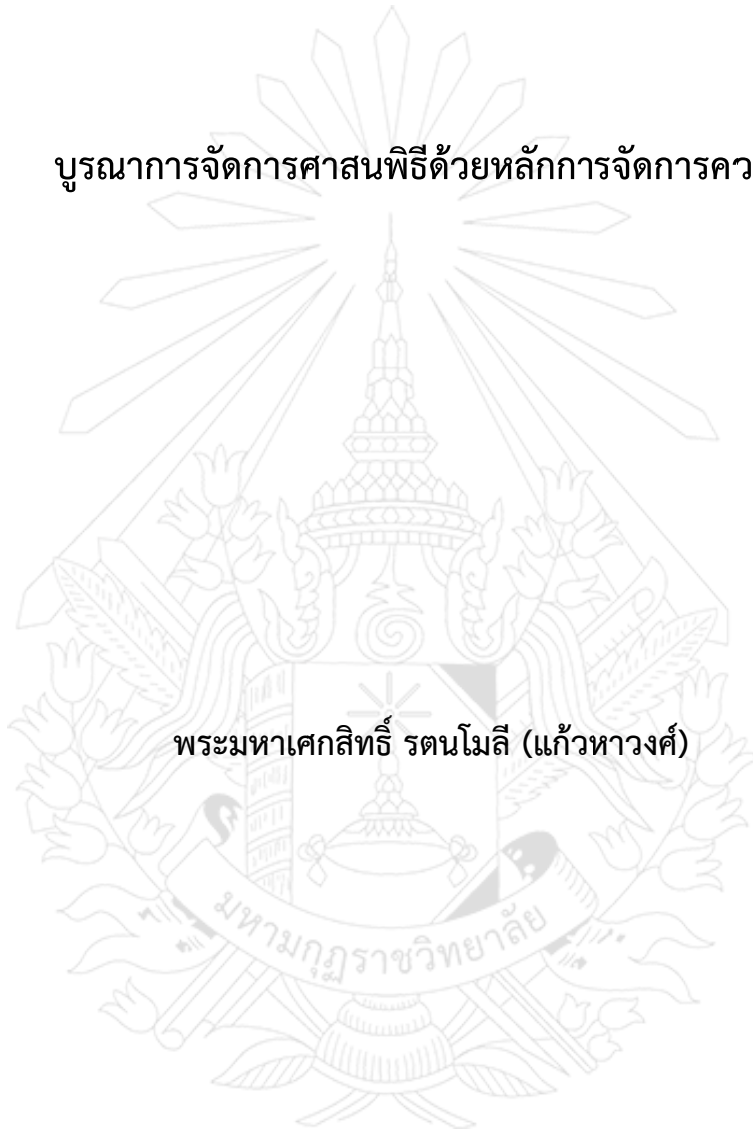
สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๙

บูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้

พระมหาเศกสิทธิ์ รตนโมลี (แก้วหาวงค์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาพุทธศาสนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๙

บูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้

พระมหาเศกสิทธิ์ รตนโมลี (แก้วหาวงค์)

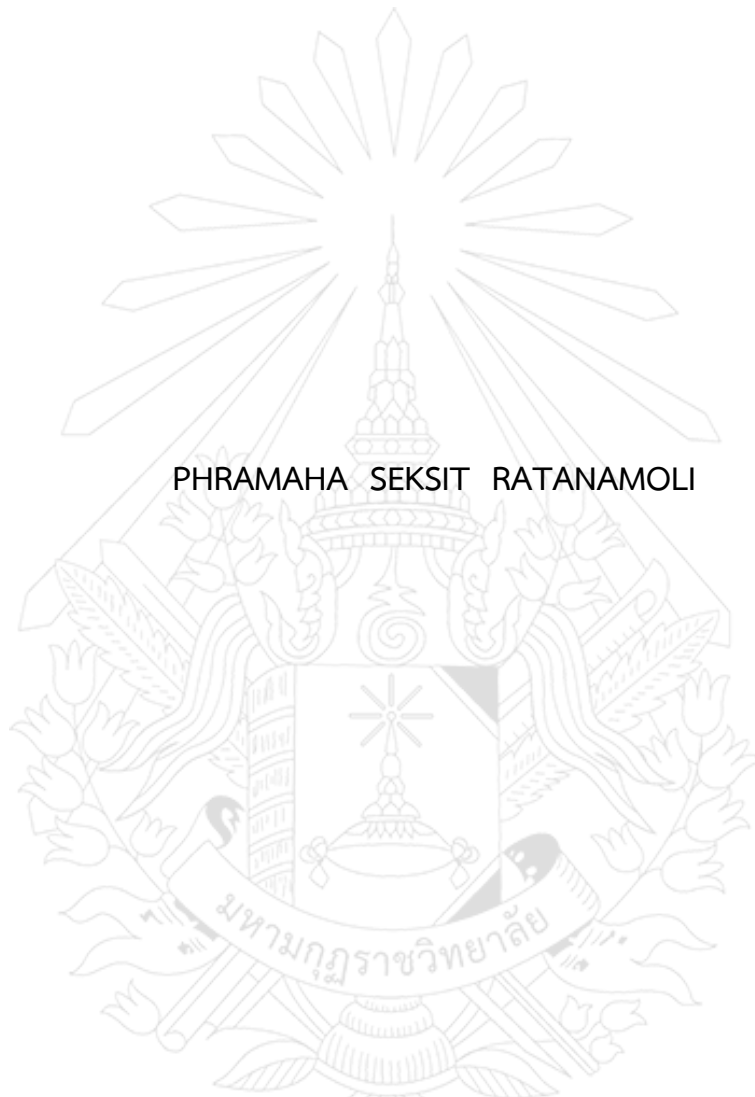
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาพุทธศาสนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๙

INTEGRATION OF BUDDHIST CEREMONY WITH
KNOWLEDGE MANAGEMENT

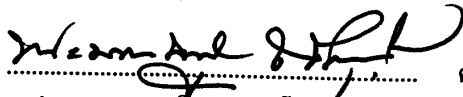

PHRAMAHA SEKSIT RATANAMOLI

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF BUDDHIST STUDIES
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY
B.E.2559 (2016)

หัวข้อวิทยานิพนธ์ : บูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้
ชื่อนักศึกษา : พระมหาเศกสิทธิ์ รตนโมลี (แก้วหางค์)
สาขาวิชา : พุทธศาสนศึกษา
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
: รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักลัตย์
: พระศรีวินยาภรณ์ (ดร.)
: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน

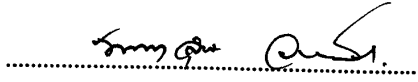
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต

(พระมหาบุญศรี ญาณวฑฺฒโธ (ผศ.ดร.))

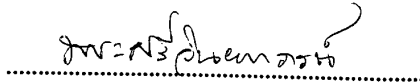
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

(พระมหาสุรัชย์ วรสาโร (ดร.))

ประธานกรรมการ

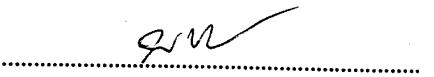
(พระศรีวินยาภรณ์ (ดร.))

อาจารย์ที่ปรึกษา

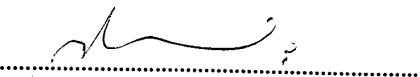
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักลัตย์)

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน)

กรรมการ

(ดร.สมบุญณ์ วัฒนนะ)

กรรมการ

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Thesis Title : Integration of Buddhist Ceremony With Knowledge Management

Student's Name : Phramaha Seksit Ratanamoli (Kaewhawong)

Department : Buddhist Studies

Thesis Advisory Committee

: Assoc.Prof. Dr.Suvin Ruksat

: Phra Srivinayaphon (Dr.)

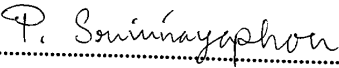
: Asst.Prof.Dr.Boonruam Khammuangsaen

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Doctor's Degree

..... Dean of Graduate School
(Phramaha Boonsri Nanavuddho (Asst.Prof. Dr.))

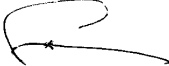
Thesis Committee

..... Chairman
(Phramaha Surachai Waraspo (Dr.))

..... Advisor
(Phra Srivinayaphon (Dr.))

..... Member
(Assoc.Prof. Dr.Suvin Ruksat)

..... Member
(Asst.Prof.Dr.Boonruam Khammuangsaen)

..... Member
(Dr.Somboon Watana)

หัวข้อวิทยานิพนธ์ : บูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้
ชื่อนักศึกษา : พระมหาเศกสิทธิ์รัตนโมลี (แก้วหาวงค์)
สาขาวิชา : พุทธศาสนศึกษา
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
: รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักษ์ตย์
: พระศรีวินยาภรณ์(ดร.)
: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน
ปีการศึกษา : ๒๕๕๘

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาหลักการจัดการความรู้ ๒) เพื่อศึกษาการจัดการด้านศาสนพิธี ๓) เพื่อบูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ และ ๔) เพื่อนำเสนอแนวทางและการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “รูปแบบบูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้” งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก ตำราและเอกสารที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก และการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านศาสนพิธี ด้านพระพุทธศาสนาและนักวิชาการ แล้วนำข้อมูลที่ได้มาอธิบายในเชิงพรรณนาวิเคราะห์

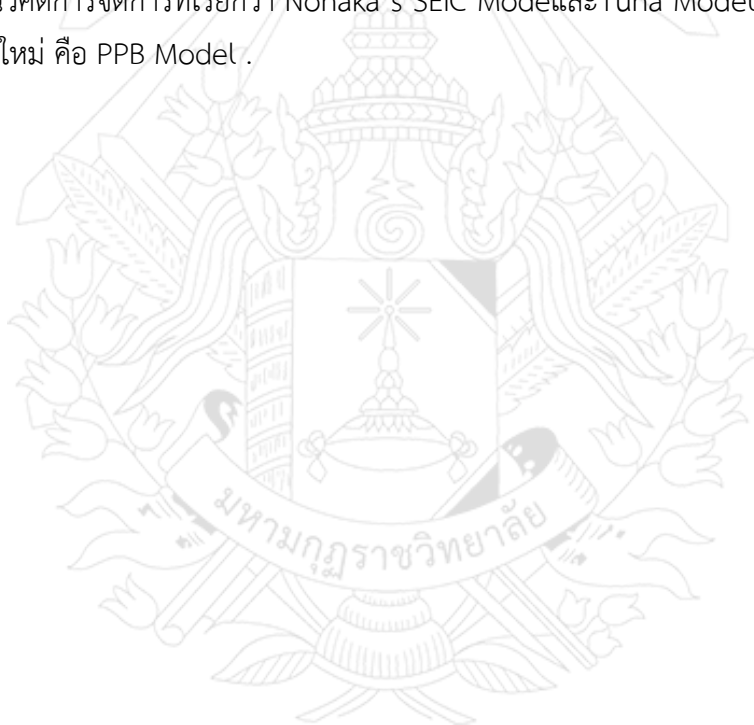
ผลการวิจัยพบว่า

องค์ประกอบของศาสนา อีกอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา ได้แก่ ศาสนพิธี คือพิธีกรรมหรือระเบียบแบบแผนต่างๆที่ดั่งาม ที่พึงปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา แต่ในสังคมไทยปัจจุบันมีการประกอบพิธีกรรมกันอย่างแพร่หลาย ปัญหาที่เกิดขึ้นในกลุ่มพุทธศาสนิกชน คือไม่สามารถแยกแยะได้ว่าอะไรเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ทำให้หลงผิดและเหมารวมพิธีกรรมต่างๆทางโลกภายในวัด และนำโดยพระสงฆ์ เช่น พิธีปลุกเสกวัตถุมงคลต่างๆว่าเป็นกิจกรรมในพระพุทธศาสนา เป็นต้น พิธีกรรมในปัจจุบันมักมุ่งเน้นการจัดงานใหญ่โต สวยงาม ใช้เงินทุนเป็นจำนวนมาก ซึ่งขัดกับลักษณะของชาวพุทธที่ควรมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย กล่าวได้ว่าพุทธศาสนิกชนไม่เข้าใจหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ แต่เชื่อถือโชคกลางและยึดติดกับพิธีกรรม ยึดติดตัวบุคคลมากกว่าหลักคำสอน มุ่งเน้นพิธีกรรมมากกว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พิธีกรรมมีลักษณะบิดเบือนต่างไปจากพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาเรื่องบูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ พบว่า ควรนำแนวคิดการจัดการความรู้ (Knowledge Management) มาบูรณาการกับศาสนพิธี เพื่อแก้ปัญหาพิธีกรรมถูกบิดเบือนต่างไปจากพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา งานวิจัยนี้ได้้นำแนวคิดการจัดการความรู้ของโนนาเกและทาเกอิจิในชื่อที่เรียกว่าเกลียวความรู้ SECI เป็นกระบวนการปรับเปลี่ยนและสร้างความรู้ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๔ ลักษณะคือ ๑) การจัดให้คนมาปฏิสัมพันธ์กัน (Socialization) ๒) การ

สื่อความรู้จากประสบการณ์ในการทำงาน (Externalization) ๓) การผนวกรวมความรู้เปิดเผยเข้าด้วยกัน (Combination) และ ๔) การจารึก (Internalization) ซึ่งเป็นกระบวนการที่การแปลงความรู้จากความรู้เปิดเผย (Explicit Knowledge) กลับสู่ความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) เป็นการนำความรู้ที่เรียนมาใช้ในการปฏิบัติงานหรือในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นผลของการเชื่อมโยงความรู้แล้วนำความรู้นั้นมาปฏิบัติ เกิดเป็นประสบการณ์และปัญญาฝังอยู่ในตัวคน กลายเป็นความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) เพื่อนำไปถ่ายทอดหมุนเวียนต่อเนื่องเรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด โดยใช้แนวความคิดของเกลียวความรู้ SECI และแนวคิด Tuna Model มาบูรณาการจัดการความรู้ในศาสนพิธีที่จำแนกเป็น กุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธี และปกิณกพิธี

จากการวิจัยสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “รูปแบบบูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้” ซึ่งได้จากการบูรณาการศาสนพิธีกับการจัดการความรู้ พบว่า ศาสนพิธีประกอบด้วย ความรู้เป็น Explicit Knowledge และ Tacit Knowledge ซึ่งได้มาจากการสังเคราะห์ประเภทของศาสนพิธี ๔ ประเภทคือ กุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธี และปกิณกพิธี การบูรณาการด้วยแนวคิดการจัดการที่เรียกว่า Nonaka’s SEIC Model และ Tuna Model ในศาสนพิธีทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ คือ PPB Model .

Thesis Title : Integration of Buddhist Ceremony with Knowledge Management
Student's Name : PhramahaSeksitRatanamoli
Department : Buddhist Studies
Thesis Advisory Committee
Chairman : Assoc.Prof.Dr.Suvin Ruksat
Advisor : Phra Srivinayaphon (Dr.)
Member : Asst.Prof.Dr. Boonruam Khammuangsaen
Academic Year : B.E. 2558 (2015)

ABSTRACT

The objectives of this research called Integration of Buddhist ceremony with Knowledge Management were as follows: 1) to study the knowledge management 2) to study the Buddhist ceremony management 3) to integrate the development on the Buddhist ceremony management with the study the knowledge management 4) to establish a new knowledge about the pattern of "Integration of Buddhist ceremony with Knowledge Management"

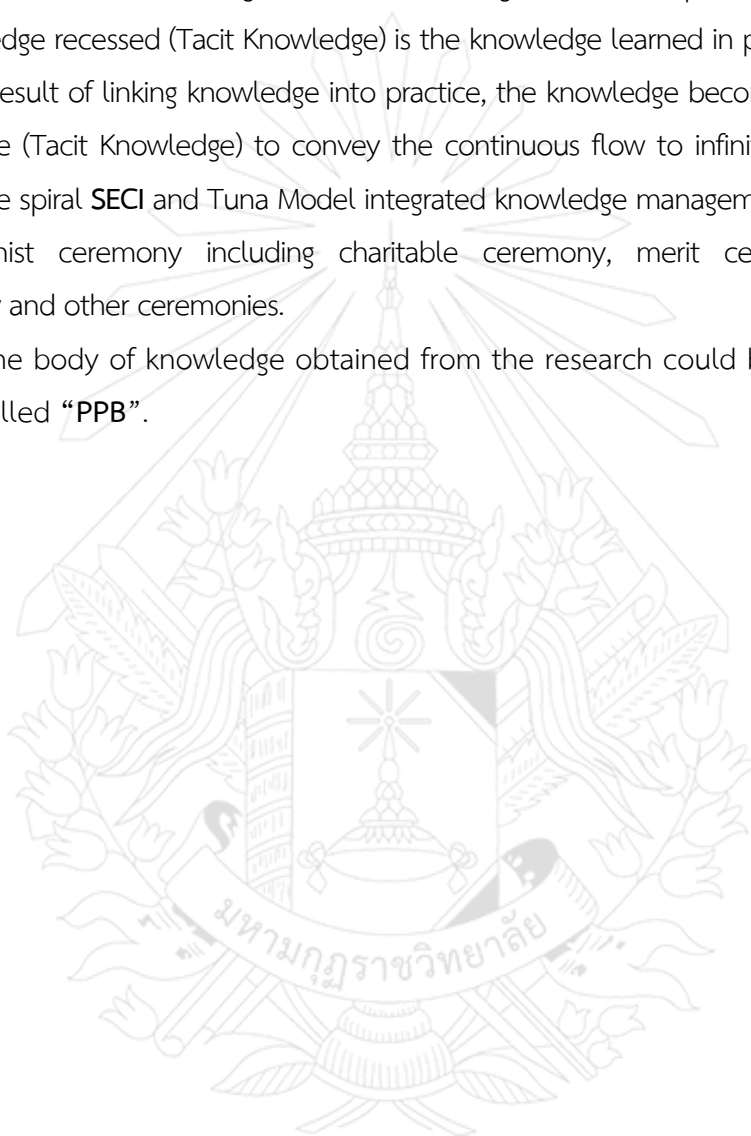
The research was a qualitative study by collecting the data from the Tipitaka and other related texts and documents along with in-depth interview with experts on Buddhist ceremony and Buddhism. All the data were analyzed, synthesized and presented in a descriptive method.

One of the important Buddhism components is the Buddhist ceremony. The ceremony in Buddhism includes rituals, ordinances and good regulations according to Buddhist ways. However, in Thailand currently has many rituals which is unable to distinguish what is a rituals associated with Buddhism. This confusion causes the wrong view to Buddhist ceremony. The current situation is many monks focused more on ritual than Buddhist doctrine and the Buddhist rituals are distorted from original ones. This is contrary to the nature of the Buddhist faiths that one should live simply.

According to the study, the integration of Buddhist ceremony with Knowledge Management can be applied to solve the ritual distortions. This research has led to the concept of knowledge management of Nonaka and Takeuchi so-called

spiral **SECI**. The **SECI** knowledge is a process to modify and create knowledge which can be divided into four types: 1) to ensure that people interact with each other. (Socialization). 2) to convey knowledge from experience. (Externalization). 3) Integration of knowledge openly together. (Combination), and 4) the inscription (Internalization), which is a process to convert knowledge from the knowledge revealed (Explicit Knowledge) returns to knowledge recessed (Tacit Knowledge) is the knowledge learned in practice in everyday life. As a result of linking knowledge into practice, the knowledge becomes a deep-seated knowledge (Tacit Knowledge) to convey the continuous flow to infinity. The concept of knowledge spiral **SECI** and Tuna Model integrated knowledge management can be utilized to Buddhist ceremony including charitable ceremony, merit ceremony, donation ceremony and other ceremonies.

The body of knowledge obtained from the research could be concluded in a model called “**PPB**”.

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญ และปัญหาของศาสนพิธีเชื่อว่าการนำความรู้ด้านการจัดการความรู้ (KM) มาบูรณาการกับศาสนพิธีจะช่วยให้ศาสนพิธีสามารถเข้าสู่จุดหมายที่แท้ อันทำให้เกิดปัญญาตามหลักพระพุทธศาสนาได้ ผู้วิจัยจึงทำการวิจัยในเรื่องนี้เพื่อเป็นแนวทางอันเป็นสื่อเชื่อมโยงคนส่วนใหญ่ เข้าสู่พระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา ผู้วิจัย มีความประสงค์ที่จะเห็นพระพุทธศาสนาเจริญก้าวหน้า และมีความยั่งยืนตลอดไป จึงทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "บูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ (Integration of Buddhist Ceremony with Knowledge Management) เพื่อฟื้นฟูความหมายและเนื้อหาสาระในพิธีกรรมให้มีคุณค่าเป็นประโยชน์ต่อบุคคล สังคม และประเทศชาติ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้เพราะได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือ และได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากหลายท่านที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา คำแนะนำ และให้กำลังใจด้วยดีตลอดมา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณท่านเจ้าคุณพระราชติลก อาจารย์ที่ปรึกษา และพระศรีวินยาภรณ์ กรรมการ โดยเฉพาะ รศ.ดร.สุวิญ รักสัตย์ ประธานกรรมการที่กรุณาให้คำแนะนำทำให้ผู้วิจัยได้รับความรู้แนวทางและความมั่นใจในการเขียนงานชิ้นนี้ และขอขอบคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้ตรวจสอบวิทยานิพนธ์และให้สัมภาษณ์อันเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

ขอขอบคุณคุณลัดดาวัลย์ อัศวโกวิท กรรมการผู้จัดการบริษัทสยามยามาฮ่า และนักศึกษา ร่วมชั้นศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต รุ่นที่ ๓ ทุกรูป/คน ขอขอบคุณ ดร.กุลยาณี อิทธิวรกิจ ที่ให้คำแนะนำให้ความช่วยเหลือในหลายๆด้าน ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยทุกท่านที่ได้อนุเคราะห์ช่วยในการติดต่อประสานงานต่างๆ และพระมหาสนธิ์ ฐิตสํวโร เจ้าอาวาสวัดใหม่เทพนิมิต ขอขอบคุณคุณแก้วจำ ที่ได้ให้ความสะดวกในด้านต่างๆจนวิทยานิพนธ์สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ทุกท่านที่กล่าวมาได้เสียสละเวลาอันมีค่าในการให้คำปรึกษา แนะนำความรู้ ให้บริการและช่วยแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนแล้วเสร็จสมบูรณ์ คุณงามความดีและประโยชน์อันเกิดจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และอาริยบูชา ท้ายที่สุดขอขอบพระคุณบิดา มารดา ตลอดจนทุกท่านที่มีส่วนช่วยส่งเสริมให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดีทุกประการ

พระมหาเศกสิทธิ์ รตนโมลี (แก้วหางค์)

สารบัญคำย่อ

พระไตรปิฎกที่ผู้วิจัยใช้เป็นหลักในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อการเขียนวิทยานิพนธ์เล่มนี้ คือ พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ๙๑ เล่ม ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๕๒ คำย่อและคำเต็ม ชื่อของคัมภีร์พระไตรปิฎกและปกรณ์วิเสส มีดังต่อไปนี้

คำย่อ	คำเต็ม		
พระวินัยปิฎก			
วิ.มหา.	วินัยปิฎก	มหาวิภังค	
วิ.จุ.	วินัยปิฎก	จุฬาคค	
พระสุตตันตปิฎก			
ที.ม.	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค
ที.ปา.	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค
ม.ม.	สุตตันตปิฎก	มชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก
ส.ม.	สุตตันตปิฎก	สัฎฺถนิกาย	มหาวรรค
อง.ติก.	สุตตันตปิฎก	องคุตรนิกาย	ติกนิปาต
อง.จตุกก.	สุตตันตปิฎก	องคุตรนิกาย	จตุกกนิปาต
อง.ปมจก	สุตตันตปิฎก	องคุตรนิกาย	ปมจกนิปาต
อง.สตตก.	สุตตันตปิฎก	องคุตรนิกาย	สตตกนิปาต
อง.อฏฺจก.	สุตตันตปิฎก	องคุตรนิกาย	อฏฺจกนิปาต
อรรถกถา			
ส.ม.อ.	สัฎฺถนิกาย	มหาวคค	อฏฺจกถา
ช.ธ.อ.	ธมมปท	อฏฺจกถา	

การอ้างอิงเลขที่อยู่หลังชื่อย่อของคัมภีร์ คือ พระไตรปิฎกในวิทยานิพนธ์นี้ใช้การอ้างอิงแบบ ๓ ตอน คือ เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น ส.ม.๓๐/๗๓๐/๔๐๗ หมายถึงเล่มที่ ๓๐ ข้อที่ ๗๓๐ หน้า ๔๐๗ และสำหรับคัมภีร์ที่อ้างอิงแบบ ๒ ตอน คือ อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัยพุทธศักราช ๒๕๕๒ ใช้อักษรย่อพระ ไตรปิฎก และอรรถกถาแปล ๙๑ เล่มฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ตามด้วย อ. แล้วจึงตามด้วย เล่ม/หน้า เช่น ส.ม.อ.๓๐/๔๑๐ หมายถึงอรรถกถาสัฎฺถนิกายมหาวคค เล่มที่ ๓๐ หน้า ๔๑๐

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญคำย่อ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฎ
สารบัญแผนภูมิ	ฏ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ โจทย์ในการวิจัย	๕
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๖
๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย	๖
๑.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๖
๑.๘ สรุปรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย	๑๗
๑.๙ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๑๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการความรู้	๑๙
๒.๑ ความหมายและประเภทของความรู้	๑๙
๒.๑.๑ ความหมายและองค์ประกอบของความรู้	๑๙
๒.๑.๒ ความสัมพันธ์ของข้อมูลสารสนเทศและความรู้	๒๐
๒.๑.๓ ประเภทของความรู้	๒๒
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้	๒๖
๒.๒.๑ ฐานคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้	๒๖
๒.๒.๒ คำนิยามของการจัดการความรู้	๒๖
๒.๒.๓ ความสำคัญของการจัดการความรู้	๓๐
๒.๓ องค์ประกอบของการจัดการความรู้	๓๑
๒.๓.๑ หลักการจัดการความรู้	๓๔

๒.๓.๒	หลักการจัดการความรู้	๓๕
๒.๓.๓	วิธีการจัดการความรู้อย่างง่าย	๓๖
๒.๔	แนวคิดการจัดการความรู้ในองค์กร	๓๙
๒.๔.๑	แนวคิดของปีเตอร์เฮ็ม เซ็งเก	๓๙
๒.๔.๒	แนวคิด Tuna Model	๔๑
๒.๔.๓	แนวคิด SEIC Model	๔๒
๒.๔.๔	แนวคิด David Snowden	๔๕
๒.๕	ขั้นตอนการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้	๔๘
๒.๕.๑	ตัวอย่างการจัดการความรู้	๔๙
๒.๖	ประโยชน์ของการจัดการความรู้	๕๕
๒.๗	สรุปหลักการจัดการความรู้	๕๖
บทที่ ๓	ศาสนพิธีในพระพุทธศาสนา	๖๑
๓.๑	ความเป็นมาของศาสนพิธี	๖๑
๓.๑.๑	ความเป็นมาของพิธีกรรมในทางตะวันตก	๖๑
๓.๑.๒	ความเป็นมาของพิธีกรรมทางตะวันออก	๖๒
๓.๑.๓	พิธีกรรมพระพุทธศาสนาของประเทศไทยก่อนประวัติศาสตร์	๖๔
๓.๒	ศาสนกิจในสมัยพุทธกาล	๖๕
๓.๒.๑	การเผยแผ่ศาสนกิจเพื่อมวลชน	๖๕
๓.๒.๒	ศาสนกิจต่อพุทธบริษัท	๖๗
๓.๒.๓	ศาสนกิจการจัดพระพุทธรูปสี่พระของพระพุทธเจ้า	๖๘
๓.๒.๔	ศาสนกิจ การบรรพชาอุปสมบท	๖๙
๓.๒.๕	ศาสนกิจพระบรมศพพระเจ้าสุทโธทนะ	๗๑
๓.๒.๖	ศาสนกิจศพของพระอัครสาวก	๗๒
๓.๒.๗	ศาสนพิธีศพนางสิริมา	๗๗
๓.๓	พระธรรมวินัยในศาสนพิธี	๗๙
๓.๔	ลักษณะของพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา	๘๓
๓.๕	ประเภทของศาสนพิธี	๘๕
๓.๕.๑	ศาสนพิธีในสมัยพุทธกาล	๘๕
๓.๕.๒	ศาสนพิธีในปัจจุบัน	๙๐
๓.๖	ประโยชน์ของศาสนพิธี	๑๑๔
๓.๗	ความกลมกลืนกันของศาสนพิธีกับลัทธิและศาสนาอื่น ๆ	๑๑๘
๓.๗.๑	ศาสนพิธีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา	๑๑๘

๓.๗.๒ พระพุทธศาสนามีความกลมกลืนกับศาสนพิธีลัทธิอื่น ๆ	๑๒๐
๓.๗.๓ พระพุทธศาสนากับพิธีกรรมการบูชาัญญของพราหมณ์	๑๒๒
๓.๘ วิวัฒนาการของศาสนพิธีในยุคปัจจุบัน	๑๒๔
๓.๘.๑ พุทธศาสนิกชนเชื่อถือโอชากลางและยึดติดกับพิธีกรรม	๑๒๔
๓.๘.๒ พุทธศาสนิกชนยึดติดกับตัวบุคคลมากกว่าหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา	๑๒๕
๓.๘.๓ พุทธศาสนิกชนไม่เข้าใจหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้	๑๒๕
๓.๘.๔ พระสงฆ์มุ่งเน้นที่พิธีกรรมมากกว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๑๒๖
๓.๘.๕ พิธีกรรมมีลักษณะบิดเบือนต่างไปจากพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา	๑๒๖
๓.๘.๖ พิธีกรรมมีลักษณะที่เน้นผลประโยชน์และฟุ่มเฟือย	๑๒๗
๓.๘.๗ พระพุทธศาสนากับพิธีกรรมการบูชาัญญของพราหมณ์	๑๒๒
๓.๙ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องในศาสนพิธี	๑๒๙
๓.๙.๑ บุญกิริยาวัตถุ	๑๒๙
๓.๙.๒ หลักไตรสิกขา	๑๓๑
๓.๙.๓ พิธีกรรมกับหลักศีลสำหรับประชาชน	๑๓๒
๓.๙.๔ พิธีกรรมกับการปฏิบัติตนของชาวพุทธ	๑๓๓
๓.๑๐ สรุปลักษณะพิธีและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา	๑๓๗
บทที่ ๔ บรูณาการการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้	๑๔๐
๔.๑ การจัดการความรู้ในกุศลพิธี	๑๔๐
๔.๑.๑ การจัดการความรู้ในพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ	๑๔๐
๔.๑.๒ การจัดการความรู้ศาสนพิธีการปฏิบัติวันมาฆบูชา	๑๔๓
๔.๑.๓ การจัดการความรู้ศาสนพิธีการปฏิบัติวันวิสาขบูชา	๑๔๖
๔.๑.๔ การจัดการความรู้ศาสนพิธีการปฏิบัติวันอัฐมีบูชา	๑๔๗
๔.๑.๕ การจัดการความรู้ศาสนพิธีการปฏิบัติวันอาสาฬหบูชา	๑๔๙
๔.๑.๖ การจัดการความรู้ศาสนพิธีการปฏิบัติตนวันเข้าพรรษา-ออกพรรษา	๑๕๒
๔.๑.๗ การจัดการความรู้ศาสนพิธีการปฏิบัติตนวันอุโบสถ	๑๕๔
๔.๒ การจัดการความรู้ในบุญพิธี	๑๕๗
๔.๒.๑ การจัดการความรู้ในพิธีบรรพชาอุปสมบท	๑๕๗
๔.๒.๒ การจัดการความรู้ในพิธีแต่งงาน	๑๖๐
๔.๒.๓ การจัดการความรู้ในพิธีศพ	๑๖๒
๔.๓ การจัดการความรู้ในทานพิธี	๑๖๕
๔.๓.๑ การจัดการความรู้ในการถวายสังฆทาน	๑๖๕

๔.๓.๒ การจัดการความรู้ในการถวายกุฐิน	๑๖๗
๔.๔ การจัดการความรู้ในปภินกพิธี	๑๗๑
๔.๔.๑ การจัดการความรู้ในการแสดงความเคารพต่อพระสงฆ์	๑๗๑
๔.๔.๒ การจัดการความรู้ในการกรวดน้ำ	๑๗๓
๔.๕ การสัมภาษณ์เชิงลึก	๑๗๓
๔.๕.๑ ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก	๑๗๗
๔.๕.๒ การจัดการความรู้ในการกรวดน้ำ	๑๗๓
๔.๖ สรุปการบูรณาการศาสนพิธีด้วยการจัดการความรู้	๑๘๙
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๑๙๑
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๙๑
๕.๑.๑ การจัดการความรู้	๑๙๑
๕.๑.๒ หลักศาสนพิธีในพระพุทธศาสนา	๑๙๔
๕.๑.๓ บูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้	๑๙๖
๕.๒ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย	๑๙๗
๕.๒.๑ องค์ความรู้ใหม่	๑๙๗
๕.๑.๒ หลักศาสนพิธีในพระพุทธศาสนา	๑๙๔
๕.๑.๓ บูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้	๑๙๖
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๒๐๐
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๒๐๐
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย	๒๐๑
บรรณานุกรม	๒๐๒
ภาคผนวก	๒๐๖
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ	๒๐๗
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมือ	๒๑๐
ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์	๒๑๔
ภาคผนวก ง แบบสัมภาษณ์	๒๒๕
ภาคผนวก จ รูปภาพสัมภาษณ์	๒๒๙
ประวัติผู้วิจัย	๒๓๓

สารบัญตาราง

	หน้า	
ตารางที่ ๔.๑	การให้สัมภาษณ์ ศาสนพิธีมีความสำคัญต่อบุคคลและสังคมอย่างไร?	๑๗๘
ตารางที่ ๔.๒	แสดงสรุปผลการสัมภาษณ์ ศาสนพิธีมีผลต่อพระพุทธศาสนาอย่างไร?	๑๘๑
ตารางที่ ๔.๓	แสดงสรุปผลการสัมภาษณ์ การจัดการความรู้ด้านศาสนพิธี (กุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธี และปณิณกพิธี) เป็นอย่างไร	๑๘๓
ตารางที่ ๔.๔	แสดงสรุปผลการสัมภาษณ์ การบูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ (KM) ตามแนวคิดTuna Model	๑๘๖
ตารางที่ ๔.๕	แสดงสรุปผลการสัมภาษณ์ องค์กรความรู้ในการบูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ คือ PPB เป็นอย่างไร	๑๘๘

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่ ๑.๑	สรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย ๑๗
แผนภูมิที่ ๒.๑	แสดงกระบวนการพัฒนาความรู้ไปเป็นภูมิปัญญา ๒๒
แผนภูมิที่ ๒.๒	แสดงวงจรแลกเปลี่ยนเรียนรู้ยกกำลังสาม บวก คำว่า ๓๘
แผนภูมิที่ ๒.๓	แสดงแนวคิดแบบ TUNAMODEL ๔๒
แผนภูมิที่ ๒.๔	แสดงเกลียวความรู้เซกิ (SECI) ๔๔
แผนภูมิที่ ๒.๕	แสดงความรู้ ๕ กลุ่มของ David Snowden ๔๕
แผนภูมิที่ ๒.๖	แสดงจตุรภาคแห่งการจัดการความรู้ (The Cynefin Framework of Knowledge Management) ๔๗
แผนภูมิที่ ๒.๗	แสดงความรู้ใน ๒ ยุค ในการทำงานราชการ ๕๒
แผนภูมิที่ ๒.๘	แสดงการจัดการความรู้ในยุคที่ ๑ ๕๓
แผนภูมิที่ ๒.๙	แสดงการจัดการความรู้ในยุคที่ ๒ ๕๔
แผนภูมิที่ ๒.๑๐	แสดงคนเป็นปัจจัยความสำเร็จขององค์กรความรู้ ๕๙
แผนภูมิที่ ๓.๑	แสดงการจัดการศาสนพิธีของพระพุทธศาสนา ๑๓๙
แผนภูมิที่ ๔.๑	ระบบการจัดการความรู้ในพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ๑๔๓
แผนภูมิที่ ๔.๒	การสร้างศาสนทายาทต้นแบบตามหลักธรรมโอวาทปาฏิโมกข์ ๑๔๕
แผนภูมิที่ ๔.๓	สร้างฐานคิด พัฒนาชีวิตบนงานวิจัยตามแนวอริยสัจ ๔ ๑๔๗
แผนภูมิที่ ๔.๔	การเตรียมความพร้อมชีวิตด้วยหลักอภินิหารปัจจุเวกขณ์ ๑๔๙
แผนภูมิที่ ๔.๕	การสร้างสังคมบนฐานทางสายกลาง (Middlehood Based Society) ๑๕๒
แผนภูมิที่ ๔.๖	การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้วยกระบวนการสังจวิวัตติและปวารณา ๑๕๔
แผนภูมิที่ ๔.๗	การทำบุญที่ถูกต้องตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ๑๕๗
แผนภูมิที่ ๔.๘	การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการบรรพชาอุปสมบท ๑๕๙
แผนภูมิที่ ๔.๙	การสร้างครอบครัวเป็นสุขด้วยหลักฆราวาสธรรม ๑๖๑
แผนภูมิที่ ๔.๑๐	การสร้างคุณค่าเพิ่มจากงานศพตามหลักพระพุทธศาสนา ๑๖๔
แผนภูมิที่ ๔.๑๑	การมีส่วนร่วมถวายสังฆทานของพุทธบริษัท ๑๖๗
แผนภูมิที่ ๔.๑๒	การสร้างสามัคคีด้วยพิธีถวายกฐินทาน ๑๗๐
แผนภูมิที่ ๔.๑๓	การสร้างวัฒนธรรมปฏิสันถารด้วยการแสดงความเคารพ ๑๗๓
แผนภูมิที่ ๔.๑๔	การปลูกฝังความกตัญญูกตเวทิต์ด้วยการกรวดน้ำ ๑๗๖
แผนภูมิที่ ๔.๑๕	แสดงการบูรณาการการจัดการความรู้ด้านศาสนพิธีด้วย KM ๑๙๑

แผนภูมิที่ ๕.๑	แสดงแนวคิดของการจัดการความรู้ (KM)	๑๙๒
แผนภูมิที่ ๕.๒	แสดงแนวคิดการจัดการด้านศาสนพิธี	๑๙๖
แผนภูมิที่ ๕.๓	แสดงการบูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ (KM)	๑๙๗
แผนภูมิที่ ๕.๔	แสดง PPB Model	๑๙๘

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พิธีกรรมเป็นลักษณะหนึ่งของการฝึกวินัย เพราะการทำพิธีกรรมหรือเข้าร่วมในศาสนพิธีนั้นมีขั้นตอน มีระเบียบแบบแผนที่ผู้ทำและผู้ร่วมพิธีกรรมต้องทราบ จึงเป็นการฝึกคนให้เริ่มรู้จักระเบียบแบบแผน พิธีกรรมถ้าจะทำให้ถูกต้องก็ต้องเข้าใจความมุ่งหมายอันนี้ พิธีกรรมจึงกลายเป็นลักษณะหรือเป็นรูปแบบเฉพาะแห่งวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ พิธีที่มีลักษณะอย่างนี้จึงจะถือว่ามีคุณค่า เป็นเครื่องน้อมนำศรัทธาที่จะพาให้เข้าถึงธรรมที่สูงขึ้นไปอีก เพราะว่าพิธีกรรมที่ทำถูกต้องจะมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความน่าเลื่อมใสศรัทธา อาจจะทำให้สนใจเกิดความประทับใจ แล้วน้อมนำจิตให้อยากรู้อยากเข้ามาเกี่ยวข้องกับจนกระทั่งเข้ามาในศาสนาได้

องค์ประกอบของศาสนาที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา ได้แก่ ศาสนพิธีคือพิธีกรรมหรือระเบียบแบบแผนต่าง ๆ ที่ตั้งมา ที่พึงปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเปรียบเสมือนเครื่องหล่อหุ้มศาสนาไว้ให้พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้เห็นและปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ซึ่งจะทำให้พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธาของผู้พบเห็นและเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเจริญทางด้านจิตใจของผู้นับถือพระพุทธศาสนา ก่อให้เกิดศรัทธา ความเชื่อ ความเลื่อมใสต่อพระพุทธศาสนามากขึ้นกล่าวได้ว่า พิธีกรรมมีความหมาย คือ เป็นเครื่องฝึกวินัย หรือ เป็นพื้นฐานในการที่จะฝึกฝนพัฒนาคนในด้านศีลพิธีกรรมเป็นเครื่องฝึกกายวาจาให้อยู่ในระเบียบ เพราะฉะนั้น พิธีกรรมจึงเป็นวินัยขั้นต้น การให้คนเข้ามาสู่พิธีกรรมนั้น ทำเพื่ออะไร ความหมายอย่างหนึ่งก็คือเพื่อฝึกคนให้จัดหรือควบคุมพฤติกรรมของตน ให้ลงตัวเข้าที่ การทำพิธีกรรมหรือเข้าร่วมในศาสนพิธีนี้ เป็นการฝึกคนให้เริ่มรู้จักระเบียบแบบแผน ให้เริ่มที่จะไม่ทำตามใจชอบของตนเรื่องของศาสนพิธีจึงเป็นการฝึกวินัยอันถือเป็นวินัยเบื้องต้นที่จะนำเข้าสู่การที่จะเป็นคนมีศีลพิธีกรรมจึงจัดอยู่ในฝ่ายของศีลด้วย

พิธีกรรมถ้าจะทำให้ถูกต้องก็ต้องเข้าใจความมุ่งหมายอันนี้พิธีกรรมจึงกลายเป็นลักษณะหรือเป็นรูปแบบเฉพาะแห่งวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ อย่างที่เรียกว่าเป็นเอกลักษณ์อันนี้ก็เป็นคุณค่าอีกด้านหนึ่งของพิธีกรรมอันสืบเนื่องจากวินัยที่แสดงผลออกมาทางด้านวัฒนธรรม เป็นเรื่องของชีวิต ชุมชน หรือของหมู่คณะ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของสังคม พิธีกรรม เป็นเครื่องน้อมนำศรัทธาที่จะพาให้เข้าถึงธรรมที่สูงขึ้นไปอีก เพราะว่าพิธีกรรมที่ทำถูกต้องจะมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความน่า

เลื่อมใสศรัทธา อาจจะทำให้สนใจเกิดความประทับใจ แล้วน้อมนำจิตใจให้อยากรู้อยากเข้ามาเกี่ยวข้องกับ จนกระทั่งเข้ามาในศาสนาได้พิธีกรรมเป็นโอกาสให้พระสงฆ์ปรากฏตัวเพื่อเป็นสื่อ นำคนเข้าสู่ พระพุทธศาสนา ทั้งนี้ศาสนพิธีต้องมีพระสงฆ์เป็นสื่อ นำ จึงเป็นเหตุให้พระสงฆ์สามารถปรากฏตัวสู่ สังคมเพื่อเป็นสื่อของกิจกรรมในพระพุทธศาสนา^๑

ในปัจจุบันมีบางคนคิดว่าพิธีกรรมหรือวิธีการ คือสิ่งที่ทำกันไปอย่างนั้นเองหรือสักแต่ทำเช่น พูดกันว่าทำพอเป็นพิธี กลายเป็นว่าไม่จริงไม่จัง ทำพอให้เห็นว่าได้ทำแล้ว แต่ที่จริงเดิมนั้นมันคือการ กระทำที่เป็นวิธีการ เพื่อจะให้สำเร็จผล เพื่อให้เกิดความเป็นจริงเป็นจัง เพื่อจะให้ได้ผลขึ้นมา เรา จึงทำพิธีกรรม ฉะนั้นพิธีกรรมเป็นจุดนัดหมายให้ตั้งใจเริ่มทำการอย่างจริงจัง พิธีกรรมนี้จึงเป็นจุดนัด พบให้ทุกคนมารวมกัน เป็นจุดนัดหมายในการเตรียมตัว เตรียมกาย เตรียมวาจา เตรียมใจ ให้พร้อมที่ จะทำเรื่องนั้น ๆ ก่อนที่จะถึงการกระทำ ซึ่งพิธีกรรมถือเป็นวินัยพื้นฐานและสามารถนำคนให้ประสาน เข้าในชีวิตชุมชนด้วย ตามที่กล่าวไว้ในเบื้องต้นแล้ว

ถ้าผู้ทำพิธีกรรมรับรู้และรับทราบ ปฏิบัติตามสาระที่อยู่ในพิธีกรรมอยู่ ก็ถือว่า พระพุทธศาสนายังคงอยู่ ด้วยเหตุนี้พิธีกรรมจึงมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาอย่างยิ่งหากรู้จัก ความหมายและเนื้อหาสาระที่แท้จริงในพิธีกรรมเหล่านั้น การจัดการความรู้พระพุทธศาสนาใน พิธีกรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ควรกระทำอย่างยิ่งเช่นกัน ทั้งนี้เพื่อให้พิธีกรรมสามารถเชื่อมโยงเข้าสู่พระ ธรรมวินัยได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้สังฆกรรมหลายอย่างที่เป็นแก่นสารของพระวินัยในพระพุทธศาสนา ก็ ได้เลือนลางไปเป็นเพียงพิธีกรรมในความหมายที่คลาดเคลื่อนไปแล้วทั้ง ๆ ที่พิธีกรรมเป็นส่วนเบื้องต้น ของพระวินัย โดยเป็นสื่อให้กับคนส่วนใหญ่ได้เข้ามามีส่วนร่วมและเป็นเครื่องนำเข้าสู่พระธรรมวินัย ดังนั้นถ้าจะให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ ต้องทำให้พิธีกรรมเป็นเครื่องนำเข้าสู่พระธรรมวินัย ถ้า เมื่อใดพิธีกรรมเป็นที่ปรากฏแสดงตัวของผู้เข้าถึงธรรมแล้วเมื่อนั้นก็คือความหมายและความสำเร็จ ของพิธีกรรม

อีกประการหนึ่งพิธีกรรมได้ถูกบิดเบือนไปในเรื่องของปาฏิหาริย์รูปแบบสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในลัทธิ เทวนิยมลัทธิพิธีกรรมผนิกเอกภาพระหว่างไสยศาสตร์กับคุณค่าทางศีลธรรมของศาสนาพุทธ ที่เน้นวัตถุ นิยมและบริโภคนิยม เพื่อทำให้พิธีกรรมนั้นน่าเชื่อถือ น่าเลื่อมใส พิธีกรรมที่เชื่อมโยงอยู่กับความเชื่อ ของสังคมในยุคการผลิตเพื่อยังชีพนั้นได้มีบทบาทและหน้าที่สำคัญทางสังคม ในฐานะที่เป็นแบบแผนใน การดำเนินชีวิตของผู้คนทั้งนี้เพราะความเชื่อต่ออุดมการณ์ทางศาสนาซึ่งเป็นต้นธารของประเพณีและ พิธีกรรมนั้น ยังคงเข้มข้นและเข้มแข็ง ทั้งสถาบันทางศาสนายังเป็นศูนย์กลางความรู้ของสังคมที่สำคัญ เพียงแหล่งเดียว ที่สามารถผสมผสานเอาความเชื่ออื่น ๆ ที่อยู่นอกขอบเขตของคำสอนทางศาสนา มา

^๑พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต),**พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม,๒๕๕๒), หน้า ๑๐.

รวมเอาไว้ได้ด้วยกันอย่างกลมกลืน กล่าวคือ พระสงฆ์สามารถที่จะนำความเชื่อของพราหมณ์และผีมาผสมผสานเอาไว้ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อทางพุทธศาสนาของชาวบ้านได้ และพระสงฆ์เป็นทั้งผู้นำและผู้แสดงหลักของชุมชนโดยการปรับความเชื่อเหล่านั้นเข้ามาสู่เส้นทางที่ถูกต้อง เพื่อป้องกันมิให้ฆราวาสที่ไม่รู้ นำเอาความเชื่อทางไสยศาสตร์มาปะปนจนเกิดความเข้าใจผิด แต่กลับนำพาสมาชิกในสังคมมาร่วมทำพิธีกรรมที่ถูกต้องและมีความหมาย

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาเอเวนิม เชื่อในศักยภาพของมนุษย์ว่าทุกคนสามารถพัฒนาจิตใจไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ด้วยความเพียรของตน กล่าวคือ พระพุทธศาสนาให้มนุษย์บันดาลชีวิตของตนเองด้วยผลแห่งการกระทำของตน ตามกฎแห่งกรรม มิได้มาจากการอ้อนวอนขอจากพระเป็นเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์นอกร่างกาย คือ ให้พึ่งตนเอง เพื่อพาตัวเองออกจากกองทุกข์ ซึ่งศาสนาพุทธมีจุดมุ่งหมายคือการสอนให้มนุษย์หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงในโลกด้วยวิธีการสร้างปัญญา ในการจัดการความทุกข์อย่างรู้เท่าทันตามความเป็นจริง วัตถุประสงค์สูงสุดของศาสนา คือ การหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงและวัฏจักรการเวียนว่ายตายเกิด เช่นเดียวกับที่พระศาสดาทรงหลุดพ้นได้ด้วยกำลังสติปัญญาและความเพียรของพระองค์เอง ไม่หลงเน้นไปชื่นชมปาฏิหาริย์อื่นใด แต่กลับสรรเสริญอนุศาสนีปาฏิหาริย์ คือการสั่งสอนให้รู้แจ้งเห็นจริงในเรื่องบาป บุญ คุณ โทษ ให้เว้นสิ่งที่ควรเว้นทำสิ่งที่ควรทำ ซึ่งเป็นประโยชน์แท้จริงแก่ผู้ปฏิบัติตามพระพุทธศาสนามีอายุยืนยาวมาได้ถึงบัดนี้ ก็เพราะความอัศจรรย์แห่งคำสอนของพระผู้มีพระภาคและพระสาวกผู้นำศาสนาสืบ ๆ กันมา หาใช่เพราะอิทธิปาฏิหาริย์ไม่”^๒

จอห์น วูดรอฟ (Sir John Woodroffe)^๓ ได้ใช้นามปากกาว่าอาร์เธอร์อเวลอน (Arthur Avalon) ในคำนำเรื่องศรีจักรสัมพันธ์ ตันตระ เขากล่าวไว้ว่า “คนโง่เข้าใจความแท้จริงด้านจิตใจไม่ถูกต้อง เขาจึงเรียกความแท้จริงเช่นนั้นว่า ไสยศาสตร์ ความชั่วและความโง่นั้นมีอยู่มากแล้วตามธรรมชาติของมันและมันได้สร้างวิชาให้เราศึกษาในแง่ตรงกันข้าม แต่ถ้าเราไปยึดถือความรู้ที่นั่น ก็จะเป็นเหตุให้เกิดความโต้เถียงกันทางศาสนา ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงขออย่าว่าเราต้องเชื่อสติปัญญาและความยุติธรรมของเราเอง โดยพยายามเข้าใจศาสนาทุกศาสนาในแง่ที่ดีที่สุด และจริงที่สุด”

จากข้อความดังกล่าวนี้มาจากปฏิกริยาต่อต้านพิธีกรรมในพระเวท มีมาตั้งแต่ยุคอุปนิษั และมาถึงขีดสุดในยุคปรัชญาสาขายะ พิธีกรรมเหล่านั้นถูกวิจารณ์ด้วยเหตุผล ๓ ประการคือ

^๒วศิน อินทสระ, พระไตรปิฎกฉบับที่ทำได้ง่ายแล้ว, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๕๓), หน้า ๒๓๗.

^๓เอ็น.ไอ.ยสวามี ศาสตรี ผู้เรียบเรียง, หลักพระพุทธศาสนาแบบตันตระ, ในหนังสือ พัฒนาการของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๕๒.

๑. เป็นสิ่งไม่บริสุทธิ์ เพราะเป็นเหตุแห่งการฆ่าสัตว์

๒. ให้ผลเพียงเล็กน้อย ไม่ยั่งยืน

๓. ทำให้เกิดความรู้สึกเด่น และรู้สึกด้อย

ทั้งนี้กล่าวได้ว่าพิธีกรรมนั้นเป็นเพียงส่วนประกอบไม่ใช่ตัวหลักการศาสนา เวลาจะประกอบพิธีกรรมจึงควรยึดถือเฉพาะที่เป็นหลักศาสนพิธี คือให้เข้าหลักการทำบุญทางศาสนา ๓ ประการคือ ทาน ศีล ภาวนา โดย ตัดพิธีกรรมส่วนเกินซึ่งเป็นเหตุพุ่มเฟือย เป็นสิ่งที่ทำต่อกันมาโดยไม่ทราบเหตุผลออกเสีย นอกจากต้องคำนึงถึงหลักศาสนพิธีแล้วต้องคำนึงถึงหลักเศรษฐกิจและหลักสังคมด้วย ดังนั้น ศาสนพิธีจึงต้องคงคู่ไว้กับแก่นธรรม แต่การประกอบศาสนพิธีอย่าติดเพียงแค่พิธีกรรมเท่านั้น ทั้งไม่ควรคิดว่าพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ทำกันอยู่นั้นเป็นตัวแท้เป็นแก่นศาสนา ความจริงพิธีกรรมเป็นเพียงส่วนประกอบภายนอกเพื่อเป็นทางผ่านให้เข้าถึงแก่น ธรรมหรือตัวแท้แห่งศาสนาเท่านั้น รวมความแล้ว ศาสนพิธีมีประโยชน์ คือรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ คือพิธีกรรมทางศาสนานั้น มีแบบแผนเป็นของตัวเองโดยเฉพาะจึงเป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งในแบบวัฒนธรรมของชาติ อาจเชิดชูเอกลักษณ์ของชาติไว้ได้ด้วยแบบอย่างนั้น เพราะเป็นเอกลักษณ์ของตัวเองโดยเฉพาะ นับว่าเป็นเครื่องเชิดหน้าชูตาของชาติได้ทางหนึ่ง ส่งเสริมคุณค่าทางด้านจิตใจ คือทำให้ผู้ประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ เบิกบานใจ เกิดความปีติสดชื่นขึ้นเพราะได้ประกอบพิธีกรรมนั้นแล้ว เป็นการเตรียมใจไว้รองรับบุญกุศลหรือความดีอื่น ๆ ต่อไป และเป็นเหตุจูงใจให้ผู้พบเห็นปรารถนาจะทำตามอย่างบ้าง จะเห็นได้ว่าพิธีกรรมหรือศาสนพิธีจึงมีบทบาทสำคัญต่อ ปัจเจกบุคคล ต่อชุมชน สังคม ในรูปแบบการศึกษา การแพทย์สาธารณสุข ธุรกิจการค้า การเมือง การปกครอง เป็นต้น

ด้วยเหตุที่ศาสนพิธีเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบของศาสนา ที่จะทำให้พุทธศาสนิกเข้าสู่พระธรรมวินัย และสามารถนำพระธรรมวินัยไปใช้ในการดำเนินชีวิตให้มีความสุข จึงควรใช้กระบวนการจัดการความรู้อันเป็นกระบวนการที่จะช่วยให้เกิดพัฒนาการของความรู้ หรือการจัดการความรู้ที่จะเกิดขึ้นภายในองค์กร ทั้งนี้กระบวนการนี้สามารถนำไปใช้ในศาสนองค์กรเพื่อจัดการความรู้ในพระพุทธศาสนาได้ตามขั้นตอนอย่างถูกต้อง จะเห็นว่า จากข้อความที่กล่าวถึง ความรู้ดังกล่าว พอทำให้มองเห็นหัวใจของ KM เป็นลำดับขึ้นมาเริ่มแต่ข้อความแรกที่ว่า ความรู้คือพลังหรือความรู้คืออำนาจ ซึ่งเป็นข้อความที่เป็นที่ยอมรับที่เป็นสากล ทั้งภาคธุรกิจ เอกชน และภาคราชการ จากการยอมรับดังกล่าวมาสู่การเน้นที่ปฏิสัมพันธ์ของคนที่มีความสำคัญในการถ่ายทอดความรู้กว่าเครื่องมือหรือเอกสารใดและมักกล่าวถึงว่า แม้ความรู้จะถูกจัดระบบและง่ายต่อการเข้าถึงของบุคคลต่าง ๆ ดีเพียงใดก็ตาม ถ้ามีความรู้ เกิดความรู้ขึ้นแล้ว หากไม่นำไปใช้ประโยชน์ ก็ไม่ใช่จุดหมายปลายทางของความรู้และที่ชัดเจนก็คือ ประโยคสุดท้ายที่เน้นการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ให้เกิดมรรคผลมีคุณค่า ประโยชน์เป็นรูปธรรมว่านั่นเป็นนิยามใหม่ของผู้นำหน้าที่เป็นผู้จัดการเลยทีเดียว ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าหัวใจของ KM อยู่ที่การนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมโดยเฉพาะความรู้ด้านศาสนพิธีในพระพุทธศาสนา

จากข้อความที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่าในสังคมไทยปัจจุบันมีการประกอบพิธีกรรมกันอย่างแพร่หลาย ปัญหาที่เกิดขึ้นในกลุ่มพุทธศาสนิกชน คือไม่สามารถแยกแยะได้ว่าอะไรเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ทำให้หลงผิดและเหมารวมพิธีกรรมต่าง ๆ ทางโลกภายในวัด และนำโดยพระสงฆ์ เช่น พิธีปลุกเสกวัตถุมงคลต่าง ๆ ว่าเป็นกิจกรรมในพระพุทธศาสนา เป็นต้น พิธีกรรมในปัจจุบันมักมุ่งเน้นการจัดงานใหญ่โต สวยงาม ใช้เงินทุนเป็นจำนวนมากซึ่งขัดกับลักษณะของชาวพุทธที่ควรมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายกล่าวได้ว่าพุทธศาสนิกชนไม่เข้าใจหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ แต่เชื่อถือโศลกและยึดติดกับพิธีกรรม ยึดติดตัวบุคคลมากกว่าหลักคำสอน มุ่งเน้นพิธีกรรมมากกว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาพิธีกรรมมีลักษณะบิดเบือนต่างไปจากพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ผู้วิจัยเชื่อว่าการนำความรู้ด้านการจัดการความรู้(KM) มาบูรณาการกับศาสนพิธีจะช่วยให้ศาสนพิธีสามารถเข้าสู่จุดหมายที่แท้จนทำให้เกิดปัญญาตามหลักพระพุทธศาสนา

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเห็นสมควรที่จะศึกษาการบูรณาการศาสนพิธีด้วยการจัดการความรู้ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของพิธีกรรม อันเป็นสื่อเชื่อมโยงคนส่วนใหญ่ เข้าสู่พระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา ดังนั้นผู้วิจัยซึ่งเป็นผู้ที่บวชเรียนในศาสนาพุทธ มีความประสงค์ที่จะเห็นพระพุทธศาสนา เจริญก้าวหน้า และมีความยั่งยืนตลอดไป จึงทำการศึกษาวิจัยเรื่อง“บูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้” เพื่อฟื้นฟูความหมายและเนื้อหาสาระในพิธีกรรมให้มีคุณค่าเป็นประโยชน์ต่อบุคคล สังคม และประเทศชาติต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักการจัดการความรู้
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการจัดการด้านศาสนพิธี
- ๑.๒.๓ เพื่อบูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้
- ๑.๒.๔ เพื่อนำเสนอแนวทางและการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ”รูปแบบบูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้”

๑.๓ โจทย์ในการวิจัย

- ๑.๓.๑ การจัดการความรู้เป็นอย่างไร?
- ๑.๓.๒ การจัดการศาสนพิธีเป็นอย่างไร?
- ๑.๓.๓ การบูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้เป็นอย่างไร?
- ๑.๓.๔ องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “รูปแบบบูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้” ควรเป็นอย่างไร?

การบูรณาการศาสนพิธี

ด้วยการจัดการความรู้

โดยจำแนกพิธีกรรมดังนี้

กุศลพิธีบุญพิธี

ทานพิธีปกิณกะพิธี

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตที่ต้องการศึกษา ดังนี้

๑.๔.๑ การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้หลักการ วิธีการจัดการความรู้ทั้งของต่างประเทศและของไทย

๑.๔.๒ ที่มาของพิธีกรรมในสมัยพุทธกาล รูปแบบของพิธีกรรม ขั้นตอนการทำพิธีกรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถาที่เกี่ยวข้อง รวมถึงหลักศาสนพิธีในประเทศไทยที่กำหนดไว้ทั้ง ๔ ประการ ได้แก่ บุญพิธี กุศลพิธี ทานพิธี และปกิณกะพิธี ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท เท่านั้น

๑.๔.๓ การบูรณาการการจัดการองค์ความรู้ในพิธีกรรมตามประเด็นศึกษา คือ

๑. บูรณาการการจัดการองค์ความรู้ในกุศลพิธี

๒. บูรณาการการจัดการองค์ความรู้ในบุญพิธี

๓. บูรณาการการจัดการองค์ความรู้ในทานพิธี

๔. บูรณาการการจัดการองค์ความรู้ในปกิณกะพิธี

๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้จะใช้กระบวนการศึกษาหรือระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Documentary Research) เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น ผู้วิจัยจึงได้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ๒ กลุ่ม คือ ๑) ผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับการจัดการองค์ความรู้ ๒) ผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับศาสนพิธีในพระพุทธศาสนาโดยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Formal Interview) โดยมีลำดับวิธีการวิจัย ดังนี้

๑.๕.๑ การวิเคราะห์และการวิจัยเอกสาร

ศึกษารวบรวมแนวคิดจากทฤษฎีขั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก ในส่วนที่เกี่ยวกับหลักสัปบุริสธรรมและเอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสารทางวิชาการ ผลงานวิจัย ที่มีอยู่ในวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ท้าววิจัยนี้ ซึ่งมีอยู่ที่ห้องสมุดของมหาวิทยาลัย ห้องสมุดสำนักงบประมาณ และห้องสมุดแห่งชาติ เป็นต้น

๑.๕.๒ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

ทำการสัมภาษณ์ โดยจะกำหนดประเด็นตามวัตถุประสงค์ รวมทั้งประเด็นแนวทางการจัดการองค์ความรู้ การสัมภาษณ์ใช้วิธีสัมภาษณ์แบบเจาะลึกแบบมีโครงสร้าง (In-depth formal Interview) ในขั้นการวิจัยบุคคล (Key Information) โดยกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้กลุ่มตัวอย่างสัมภาษณ์ จำนวน ๑๐ รูป/คน โดยแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่

๑. กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิทางการจัดการองค์ความรู้จำนวน ๓ ท่าน

๒. กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านศาสนพิธีจำนวน ๗ รูป/คน

ในการสัมภาษณ์นั้นผู้วิจัยได้มีหนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์จากทางบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยพร้อมด้วยแนวการสัมภาษณ์ส่งไปยังผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่ต้องการจะสัมภาษณ์เก็บข้อมูล เพื่อติดต่อขออนุญาตสัมภาษณ์และไปสัมภาษณ์ตามวันเวลาที่ท่านเหล่านั้นสะดวกในการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างพร้อมทั้งบันทึกเทปการให้สัมภาษณ์หลังจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะนำบทสัมภาษณ์มาถอดเทปเพื่อเตรียมวิเคราะห์ข้อมูลโดยภาพรวมในประเด็นที่ต้องการต่อไป

๑.๕.๓ รวบรวมและเรียบเรียงข้อมูล

ในการรวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลทุกส่วนให้เป็นไปตามกรอบและขอบเขตของการศึกษาให้สอดคล้องกันในแต่ละบท เพื่อให้ได้เนื้อหาตรงตามวัตถุประสงค์

๑.๕.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อรวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลทั้งหมดให้อยู่ในรูปแบบงานวิจัยแล้วจึงนำเสนอเป็นลักษณะวิเคราะห์พรรณานเนื้อหาให้ได้องค์ความรู้ (Content Analysis Description) ตามประเด็นที่ศึกษากล่าวคือ

๑. การบูรณาการจัดการองค์ความรู้ในบุญพิธี
๒. การบูรณาการจัดการองค์ความรู้ในกุศลพิธี
๓. การบูรณาการจัดการองค์ความรู้ในทานพิธี
๔. การบูรณาการจัดการองค์ความรู้ในปกิณณกพิธี

เนื้อหาของการวิจัยเป็นการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดการจัดการความรู้และศาสนพิธีในพระพุทธศาสนา โดยแบ่งออกเป็น ๕ บทดังนี้

๑.๕.๕ การสังเคราะห์ข้อมูล

เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการบูรณาการจัดการองค์ความรู้ในศาสนพิธีทั้ง ๔ ด้านแล้วจึงได้สังเคราะห์ผลของการศึกษาออกมาเสนอเป็นรูปแบบ(Model) ของการบูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้

๑.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าหนังสือและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศาสนพิธีด้วยการจัดการความรู้ซึ่งเอกสารเหล่านี้ให้ข้อมูลที่เป็นความรู้เกี่ยวกับการจัดการความรู้ และศาสนพิธีในแนวต่าง ๆ ที่สามารถเสริมความรู้แก่ผู้วิจัยได้ดังต่อไปนี้

พระศาสนโสภณ (พิจิตร จิตตวณฺโณ) เขียนไว้ในหนังสือ “หลักสูตรและประมวลการสอนวิชาศาสนพิธีและวัฒนธรรมไทยโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดโสมนัสวิหาร” ใจความว่า การปฏิบัติตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาจนเกิดมีศาสนพิธีที่ชาวพุทธนิยมปฏิบัติกันมาจนกลายเป็นประเพณีขึ้นในประเทศไทยนั้นเกิดจากการที่ชาวไทยนับถือพระพุทธศาสนาเข้ามานานจนเกิดมีพิธีต่าง ๆ ที่จะพึงปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาให้ถูกต้องและเรียบร้อยตามความนิยมของชาติไทยในเมื่อศาสนพิธีนั้น ๆ ไม่ขัดกับหลักพระพุทธศาสนาแต่เป็นการส่งเสริมพระพุทธศาสนาโดยตรงและเพราะวัฒนธรรมไทยส่วนใหญ่เกิดจากหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาและจากการที่ชนชาติไทยเป็นชาติใหญ่ที่เคยเจริญรุ่งเรืองและมีวัฒนธรรมอันดีงามมาก่อนด้วยเมื่อชนชาติไทยมานับถือพระพุทธศานานานเข้านับเป็นพันปีจึงเกิดมีศาสนพิธีและวัฒนธรรมของตนเองขึ้นโดยเฉพาะดังที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้แต่วิชาทั้งสองนี้ มีคนไทยเป็นจำนวนมากที่ยังไม่ทราบรายละเอียดและปฏิบัติยังไม่ถูกต้องฉะนั้นวิชาทั้งสองนี้จึงเป็นวิชาที่จำเป็นวิชาหนึ่ง สำหรับชาวไทยผู้นับถือพระพุทธศาสนา จะพึงศึกษาและปฏิบัติให้ถูกต้อง ทั้งนี้ก็เพื่อเชิดชูและรักษาพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอันดีงามของชาติเอาไว้ให้อยู่คู่กับชาติไทยตลอดไป

พระญาณวโรดม (สนธิ์ กิจจกาโร) เขียนไว้ในหนังสือ “คู่มือปฏิบัติงานศาสนพิธีสังเขป” ใจความว่าการจัดงานในด้านศาสนพิธีสมควรจะรู้เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของงาน ทั้งงานบุญงานมงคล งานอวมงคลซึ่งแต่ละถื่นนั้นต่างกัน

เอ็น. ไอยสวามี ศาสตรี ผู้เรียบเรียง อมร โสภณวิเชษฐวงศ์ ผู้แปล หนังสือพัฒนาการของพระพุทธศาสนา เรื่องลัทธิพิธีกรรมในพระเวท ใจความว่า ลัทธิพิธีกรรมในพระเวทไม่ได้รับการสนับสนุนจากพระพุทธเจ้าเลย พระองค์ทรงติเตียนพิธีกรรมนั้นว่าเป็นสิ่งไร้ประโยชน์ เป็นบาปอกุศล

^๕พระศาสนโสภณ (พิจิตร จิตตวณฺโณ) และพระมหาคินธมมวีโร, หนังสือหลักสูตรและประมวลการสอนวิชาศาสนพิธีและวัฒนธรรมไทย,(กรุงเทพมหานคร :บริษัทชวนพิมพ์ ๕๐ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๒๐๑.

^๕พระญาณวโรดม (สนธิ์ กิจจกาโร), คู่มือปฏิบัติงานศาสนพิธีสังเขป, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาภูมิภุมาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๖๙.

เพราะในพิธีกรรมนั้น มีการฆ่าสัตว์อย่างทารุณ ให้กรรมกรทำงานหนักจะต้องสูญเสียสิ่งต่าง ๆ ไป โดยเปล่าประโยชน์อีกมาก

เมื่อเป็นเช่นนี้ การบูชาอย่างไรวินิจฉัยจะประเสริฐกว่ามีผลมากกว่าการบูชาในพระเวท ปัญหาที่พระพุทธองค์ทรงตอบไว้แล้วว่า การถวายทานแก่สมณะผู้มีศีล มีผลมากกว่าบูชาในพระเวท การถวายทานแก่พระอริยบุคคล ๔ จำพวก มีผลมากกว่าการถวายทานแก่สมณะผู้มีศีลนั้น การถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ มีผลมากกว่าการถวายทาน การสมทานสิกขาบท ด้วยจิตอันเลื่อมใส มีผลมากกว่าการถึงสรณะ การสละฆราวาสวิสัยออกบวชประพฤติปฏิบัติชอบ จนได้รู้แจ้งแทงตลอดสัจจะจะเป็นความดีอันสูงสุดอีกแห่งหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงวิธีบูชาตาม ทรรศนะในพระพุทธศาสนาว่า “ความเป็นผู้มีใจเลื่อมใส ในเวลา ก่อนให้ กำลังให้ และให้แล้ว เป็น ความสมบูรณ์แห่งยัญกล่าวคือทานการบำเพ็ญทานนั้น จะมีผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ถ้าปฏิบัติเป็นผู้ ปราศจากราคะ โทสะ และโมหะบัณฑิตบูชาอย่างนี้แล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติ”^๖

พระไพศาล วิสาโล เขียนไว้ในหนังสือ “พุทธศาสนาในอนาคต” แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต มีใจความว่า การที่พระสงฆ์จากเมืองนำธรรมเนียบอย่างใหม่ตามแบบราชสำนักเข้าไปตาม ท้องถิ่นต่าง ๆ เช่น การนิยมใช้พัด ย่าม โต๊ะหมู่บูชา ภูเขาโยง หมอนอิง กี๋น้ำชา หรือฉันทวยซ้อนส้ม ตลอดจนการใช้สรพนาม และวิธีการนั่ง ไม่ก่อให้เกิดปฏิภิกิริยามากเท่ากับการกะเกณฑ์ให้พระท้องถิ่น ใช้ข้อวัตรอย่างใหม่ที่แปลกแยกกับวัฒนธรรมชาวบ้านเช่นการไม่ให้พระทำงานประเภทใช้แรงงาน ได้แก่การซ่อมวัดด้วยตนเอง เป็นต้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีการกวัดข้นควบคุมให้พระสงฆ์ทั่ว ราชอาณาจักรเอื้อพระวินัยมากขึ้นมีการทำสังฆกรรม เช่น การอุปสมบท การสวดปาฏิโมกข์ ก็เป็นไป อย่างถูกต้องตามพระวินัยมากขึ้นในอีกด้านหนึ่ง การปกครองอย่างใหม่ที่นำเข้ามาได้ทำให้พระสงฆ์ถูก แยกออกจากชุมชน พระท้องถิ่นไม่สามารถเข้าร่วมประเพณีพิธีกรรมของชุมชนได้ตั้งแต่ก่อน เช่น บุญ บั้งไฟ แข่งตีกลอง และภูมิปัญญาพื้นฐาน เช่น ความรู้ทางโหราศาสตร์ แพทยศาสตร์ และศิลปะด้าน ต่าง ๆ อาทิจิตรกรรมฝาผนัง วิชาผูกข้าว ถูรงเกี้ยวจว่าต่ำต้อย ต้อยค่ากว่าวิชาเลข ภาษาไทย ภาษา บาลี และความรู้ด้านปริยัติผลที่ตามมาคือ พระเถรที่ไปเรียนกลับมาจากในเมืองเมินเฉยต่อวัฒนธรรม ของตน รังเกียจภาษาท้องถิ่นและภูมิปัญญาดั้งเดิมของตน เป็นเพราะเห็นปริยัติสำคัญกว่าการปฏิบัติ ทำให้เข้าใจผิดว่า การศึกษาธรรมนั้นมีจุดหมายเพียงเพื่อสอบให้ผ่าน “สนามหลวง” เท่านั้น^๗

^๖ เอ็น.โอ.ยสวามี ศาสตรียุ ผู้เรียบเรียง อมร โสภณวิเชษฐวงศ์ ผู้แปล, **พัฒนาการของ พระพุทธศาสนา**, อ่างแล้ว, หน้า ๙๓.

^๗ พระไพศาล วิสาโล, **พุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๕๒), หน้า ๖๒-๖๖.

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม เนื้อหาสาระในหนังสือคือ ศาสนพิธีเป็นพิธีกรรมทางศาสนา ในการนำหลักธรรมคำสอนของศาสนาไปสู่การปฏิบัติของศาสนิกชน การปฏิบัติศาสนาพิธีที่มีความเรียบร้อยสวยงามและเป็นไปในแนวทางเดียวกัน จะก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในการบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ของผู้ที่ร่วมกิจกรรมในพิธีนั้น ๆ ดังคำที่ว่า “พิธีดีเกิดถึงความซ่งย้อมปรากฏ” เกิดการสร้างคุณค่าทางด้านจิตใจเพื่อเป็นการธำรงรักษาเอกลักษณ์ของชาติและศาสนา ให้เป็นไปในแนวเดียวกัน ศาสนพิธีเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องมีการสืบทอดให้ผู้ปฏิบัติหน้าที่ได้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามหลักของพิธีและประเพณีนิยมเพื่อสร้างมาตรฐานการปฏิบัติศาสนาพิธีให้ถูกต้อง และเป็นไปในแนวเดียวกัน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเผยแพร่ความรู้ด้านการปฏิบัติงาน-ศาสนาพิธี ให้มีความแพร่หลายในฐานะเป็นหน่วยงานภาครัฐทำหน้าที่สนองงานสถาบันชาติ ศาสนาพระมหากษัตริย์ด้านการปฏิบัติงานศาสนาพิธีร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ เช่นสำนักพระราชวัง เป็นต้น จึงได้นำความรู้และประสบการณ์ในการปฏิบัติงานพิธีไปถ่ายทอดให้คนในชุมชนได้ใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติให้ถูกต้องตามโบราณประเพณีและมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยเหมาะสม นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมเจ้าหน้าที่ผู้เป็นศาสนพิธีกร ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมด้านศาสนาพิธี ให้มีความชำนาญสามารถนำไปปฏิบัติและให้คำแนะนำแก่ผู้อื่นได้รวมทั้งส่งเสริมให้หน่วยงานภาครัฐมีบุคลากรปฏิบัติกิจกรรมศาสนาพิธีเพิ่มมากขึ้น และเพื่อร่วมกันอนุรักษ์สืบสานศิลปวัฒนธรรมประเพณีของชาติ ให้มีการสืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันเป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจของประชาชนชาวไทยตลอดไป^๕

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวว่า ศรัทธาเป็นความเชื่อเพราะพอใจในเหตุผลเบื้องต้นของคำสอนและความเชื่อในความมีเหตุผล หรือลักษณะอันสมเหตุผลน่าไว้วางใจของตัวผู้สอนเอง จากนั้นจึงมีการรับฟังคำสอน การศึกษา อบรม เกิดความเข้าใจเพิ่มพูนขึ้น มองเห็นเหตุผลที่ถูกต้องด้วยตนเอง ซึ่งเรียกว่า “สัมมาทิฐิ” เมื่อความเห็นความเข้าใจนี้ เพิ่มพูนและแจ่มแจ้งชัดเจนขึ้นตามลำดับ ด้วยการลงมือปฏิบัติ หรือพิสูจน์ด้วยประสบการณ์ จนกลายเป็นการเห็นประจักษ์ ก็นับว่าปัญญาได้เจริญมาถึงขั้นที่เรียกว่า เป็นสัมมาญาณ ซึ่งเป็นขั้นที่พ้นจากความเชื่อ(ศรัทธา) และพ้นจากความเข้าใจด้วยเหตุผล(ทิฐิ) ใด ๆ ทั้งสิ้น เป็นขั้นสุดทางและเข้าถึงจุดหมาย คือความหลุดพ้นเป็นอิสระ ที่เรียกว่า “สัมมาวิมุตติ”^๖

พระทอง กัสปะ กล่าวว่า การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย มีการปรับเปลี่ยนด้านองค์ประกอบเพื่อเกิดความสะดวกในการจัดหา เช่น เครื่องประกอบพิธีบูชา บวงสรวง บางอย่างที่เคย

^๕ กรมการศาสนา, **คู่มือการปฏิบัติศาสนาพิธีเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๕๖), หน้า ๒๑๕.

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรมฉบับประชาชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๔๔), หน้า ๕๕๘.

กำหนดให้ใช้เป็นเครื่องพิธี เช่น บวงสรวง แต่ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ได้เจริญมากขึ้น จึงต้องเพื่อให้เกิดความเหมาะสมจึงนำสิ่งที่มาทดแทนกัน ได้มาเป็นเครื่องประกอบพิธีบูชาบวงสรวงแทน บางอย่างเคยผลิตใช้เอง ก็จัดซื้อหาตามท้องตลาด การปรับเปลี่ยนด้านขั้นตอน การปรับเปลี่ยนด้านคติความเชื่อ มีการปรับเปลี่ยนไป ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นเยาวชน บางคนไม่เชื่อและศรัทธาในการประกอบพิธีกรรม สาเหตุที่เข้าร่วมพิธีกรรมเพียงเป็นแขกที่ได้รับเชิญตามบัตรเชิญหรือคำบอกเล่า แต่ผู้สูงอายุที่เชื่อศรัทธาในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการตายเข้าร่วมพิธีเนื่องจากแสดงถึงความอาลัยแก่ผู้ล่วงลับและยังมีการสืบทอดพิธีกรรมนี้สืบทอดกันมา^{๑๐}

จากเอกสารที่เกี่ยวข้องดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ศาสนพิธีมีความสำคัญในการเป็นสื่อให้เข้าถึงแก่นธรรมในฐานะเป็นกิจกรรมทางสังคม แต่จะต้องข้ามพ้นความเป็นขอบเขตของศรัทธาไปถึงปัญญา การประกอบกิจกรรมในศาสนาพิธีเป็นแบบแผนเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ไม่ได้รับการยอมรับจากการศึกษาในพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาในวิจัยเล่มนี้ในด้านการประกอบพิธีกรรมให้ถูกต้องและการเข้าถึงแก่นแท้ของกิจกรรมของศาสนาพิธีด้วย

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้และศาสนาพิธี ซึ่งงานวิจัยเหล่านี้ให้ข้อมูลที่เป็นความรู้เกี่ยวกับการจัดการความรู้และศาสนาพิธีในแนวต่าง ๆ ที่สามารถเสริมความรู้แก่ผู้วิจัย โดยมีการวิจัย ดังต่อไปนี้

พระมหาสมคิด อุททะวัน ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ในการช่วยสอนเรื่องศาสนาพิธีในพระพุทธศาสนาวิชาพระพุทธศาสนาสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖” ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพของบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนพระพุทธศาสนาเรื่องศาสนาพิธีมีผลต่อการเข้าใจศาสนาพิธีในพระพุทธศาสนาอย่างมีนัยสำคัญ^{๑๑}

พระครูอุดมพัฒนคุณ (เพ็ญ สุเมโธ/มุงคุณ) ศึกษาวิจัย เรื่อง “คุณค่าของพิธีกรรมในการสวดพระอภิธรรมมัตถสังคหะ : ศึกษากรณีเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู” ผลการวิจัยพบว่า การสวดพระอภิธรรมมัตถสังคหะเป็นการตอบแทนพระคุณของบุพการี หรือคนที่รักในครอบครัว ดุจดั่งที่พระพุทธเจ้าแสดงอภิธรรมโปรดพระมารดาในสวรรค์ โดยนิมนต์พระสงฆ์ จำนวน ๔ รูป

^{๑๐}พระทองไท กัสปะ, “พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายของชาวอำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๕๑, ๑๕๐ หน้า.

^{๑๑}พระมหาสมคิด อุททะวัน, “การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ในการช่วยสอนเรื่องศาสนาพิธีในพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยศิลปากร), ๒๕๔๙, ๒๒๑ หน้า.

มาสวดพระอภิธรรมมัตถสังคหะในงานศพ โดยเนื้อหากล่าวถึงรูป จิต เจตสิก และนิพพาน หรือรูป และนาม ซึ่งมีกระบวนการเกิดดับไปตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ เมื่อพิจารณารู้เท่าทันจนหลุดพ้นแล้ว จึงชื่อว่า นิพพานพิธีกรรมในการสวดพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู พบว่าเจ้าภาพจะต้องเตรียมการ ๒ ลักษณะใหญ่คือนิมนต์พระมาสวดมาติกา-บังสุกุลและเตรียมสถานที่ สิ่งของที่จะใช้ในการสวดพระอภิธรรมมัตถสังคหะสำหรับคุณค่าจากพิธีกรรม ที่มีต่อสังคม ประเพณี นิยม การทำบุญด้วยหลักกิริยาวัตถุ ทำให้บุตรหลานรู้จักกตัญญูกตเวทิต่อบุพการี ทั้งนี้พุทธศาสนิกชน เชื่อว่าหากได้ทำบุญด้วยการสวดพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ผู้ที่ล่วงลับก็จะมีความสุขและไปสู่สุคติภพ อย่างแน่นอน^{๑๒}

พระอธิการพิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑโฒ(ใจกว้าง) วิจัยเรื่อง “ความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพ ของชาวพุทธ:กรณีศึกษาบ้านหมื่น ตำบลนาปรัง อำเภอปง จังหวัดพะเยา” ผลการวิจัยพบว่า พิธีศพ ในครั้งพุทธกาลจัดแบบเรียบง่าย ขั้นตอนการจัดพิธีศพมีน้อย เน้นที่การสักการะศพด้วยของหอมมี การทำบุญอุทิศกุศลให้ผู้ล่วงลับ และมีการละเล่นตามความเหมาะสม โดยมากเก็บศพไว้ไม่เกิน ๗ วัน และใช้การเผาศพเป็นที่สุด เฉพาะพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระพุทธเจ้า เท่านั้น ที่จัดอย่างมี แบบแผน ส่วนพิธีศพชาวบ้านทั่วไปไม่ปรากฏรูปแบบชัดเจน ในส่วนการจัดพิธีศพของชาวพุทธ ใน ล้านนาแบ่งเป็น ๓ ประเภทคือ การจัดศพเจ้านายชั้นสูง พระสงฆ์ และสามัญชน โดยงานศพเจ้านาย และพระสงฆ์มีการเตรียมการระยยาว และจัดพิธีอย่างยิ่งใหญ่ถือเป็นงานสำคัญ แต่พิธีศพของ ชาวบ้านเป็นไปอย่างเรียบง่ายและเร่งด่วน^{๑๓}

พระอธิการช่วง จิตโสภโณ(ตั้งอยู่) วิจัยเรื่อง ศึกษาคติทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏใน พิธีสารทเดือนสิบ(แซนโฎนตา)ของจังหวัดสุรินทร์การวิจัยพบว่า กำเนิดและพัฒนาการของสาทรที่ ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า บ่อเกิดสารทและประเพณีนั้นเกิดจากความเชื่อของ คนในยุคโบราณ ซึ่งเชื่อเรื่องอำนาจและสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอำนาจสิ่งลึกลับ พวกเขาเข้าใจว่า ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากเจ้าพิธีสารท ถือได้ว่าเป็นพิธีหลักของศาสนาพราหมณ์เก่าและ พราหมณ์ใหม่ โดยเป็นหลักปฏิบัติที่มีความสำคัญต่อผู้ที่นับถือศาสนาพราหมณ์ เป็นอย่างมาก ประเพณีสารทในพระพุทธศาสนา พบว่า มีกำเนิดจากความเชื่อเรื่องการทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย ประเพณี

^{๑๒} พระครูอุดมพัฒนคุณ (เพ็ญ สุเมโธ/มุงคุณ), “คุณค่าของพิธีกรรมในการสวดพระอภิธรรม มัตถสังคหะ : ศึกษากรณีเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓, ๑๑๗ หน้า.

^{๑๓} พระอธิการพิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑโฒ (ใจกว้าง), “ศึกษาความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของ ชาวพุทธ : กรณีศึกษาบ้านหมื่นตำบลนาปรังอำเภอปงจังหวัดพะเยา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔, ๙๘ หน้า.

สารทที่ถือในปัจจุบันก็ได้มีกำเนิดและพัฒนามาจากความเชื่อในเรื่องการทำบุญให้แก่ผู้ตายนี้ด้วยเหมือนกันสำหรับคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในสารทของจังหวัดสุรินทร์ พบว่ามีความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ดังนี้คือ ๑. คติความเชื่อเรื่องบุญ เช่นการให้ทานและการรักษาศีลการภาวนาเพื่อความสุขของตัวเองและเพื่อทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย ๒. คติเรื่องความเชื่อเรื่องบูชา เช่นการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของและการปฏิบัติ แต่การบูชาตามคติความเชื่อของโบราณก็ยังปรากฏอยู่ เพราะมีการฆ่าสัตว์เป็นเครื่องเซ่นไหว้ด้วย ๓. คติความเชื่อเรื่องความกตัญญู คือการปรนนิบัติบิดามารดาครูอาจารย์ ยอมรับการสั่งสอนและตอบแทนผู้มีพระคุณด้วยปัจจัยสี่ ๔. คติความเชื่อเรื่องสังคหวัตถุคือ ในประเพณีนี้จะมีการแบ่งปันกันในครอบครัวและชุมชน^{๑๔}

พระครูสิงห์แก้ว วชิรธมโม วิจัยเรื่อง บทบาทของผู้สูงอายุในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลเหล่ายาว อำเภอบ้านไธสง จังหวัดลำพูน การศึกษาวิจัยพบว่า บทบาทในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุด้านที่อยู่ในระดับน้อย คือ บทบาทด้านการสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งจากการศึกษาทั้งจากประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ทั้งด้านผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน และเจ้าอาวาสวัด พบว่า ทั้ง ๓ กลุ่ม มีความเห็นไปในทิศทางเดียวกัน และมีค่าเฉลี่ยโดยรวมในระดับเดียวกัน ดังนั้น จึงเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับหน่วยงานและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ในการหาแนวทางหรือมาตรการในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เพิ่มสูงขึ้นต่อไป^{๑๕}

พระครูธรรฐอริปณโณ (ศิลาศิลป์) วิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักความเชื่อในพิธีศพของชาวพุทธตำบลคูคำ ที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม” ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในสมัยพุทธกาลการจัดผลการวิจัยพบว่าประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในสมัยพุทธกาลจัดงานศพนั้นนับถือ เป็นเรื่องที่น่ามาซึ่งความเศร้าโศกสำหรับคนทั่วไป คนในอินเดียมีวิธีการจัดงานศพวิธีการต่าง ๆ ในสมัยพุทธกาลจะจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายเฉพาะบุคคลสำคัญ เช่นพระพุทธเจ้า พุทธบิดา พุทธสาวกบางองค์เท่านั้น ส่วนบุคคลทั่วไปไม่เน้นพิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย

พิธีศพตามหลักพุทธธรรมของชาวคูคำ เพื่อให้เห็นความดีของผู้ตายเด่นชัดขึ้น เพื่อระลึกนึกถึงความดีของคนตาย พิธีศพเป็นการแสดงออกของความกตัญญูตเวทิตา ไม่มีใครหลีกเลี่ยงความตาย

^{๑๔} พระอธิการช่วง จิตโสภโณ (ตั้งอยู่), “ศึกษาคติทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีสารทเดือนสิบ(แซนโฎนตา)ของจังหวัดสุรินทร์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔, ๒๕๒ หน้า.

^{๑๕} พระครูสิงห์แก้ว วชิรธมโม, “บทบาทของผู้สูงอายุในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลเหล่ายาว อำเภอบ้านไธสง จังหวัดลำพูน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔, ๑๗๒ หน้า

ได้ ทำให้ชีวิตไม่ประมาท มีสติ คุณค่าการจัดพิธีศพของชาวพุทธด้านหลักพุทธธรรมทาง พระพุทธศาสนา ทำให้เข้าใจถึงหลักบุญกิริยาวัตถุและได้เข้าใจในสังขารมนุษย์ว่าเป็นของไม่เที่ยง ด้านจิตใจนั้นทำให้ตระหนักถึงการตอบแทนการปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลที่อยู่ในสังคมเดียวกัน คุณค่า และประโยชน์อีกอย่างหนึ่งทำให้ เห็นสังขารคือการเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นเรื่องธรรมดา ไม่ประมาท ทำให้เข้าใจและนำไปปฏิบัติเพิ่มขึ้นและสุดท้ายก็เป็นการสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณีของชาวตำบลคำ คูสืบต่อไป^{๑๖}

พระปลัดสุวรรณโกวิท ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาความคาดหวังของพุทธศาสนิกชนที่มี ต่อบทบาทการปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์ในจังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยพบว่า “พุทธศาสนิกชนมี ความคาดหวังทั้ง๖บทบาท ประกอบด้วย บทบาทภารกิจด้านการปกครอง บทบาทภารกิจด้านการศึ ษา สนศึกษา บทบาทภารกิจด้านการศึกษาสงเคราะห์ บทบาทภารกิจด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรมบทบาท ภารกิจด้านการสาธารณูปการ และบทบาทภารกิจด้านการสาธารณสงเคราะห์ในระดับมากที่สุด และใน๖บทบาทนี้พุทธศาสนิกชนมีความคาดหวังในบทบาทภารกิจด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรมมาก ที่สุด”^{๑๗}

อุดม จุมพลหล้า และคณะ วิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย” ผลจากการศึกษาวิจัย พบว่า การปฏิบัติตามวัฒนธรรมทาง พระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง ในประเทศไทย โดยเฉพาะด้านพิธีกรรมอยู่ใน อันดับมาก^{๑๘}

ธีรวัฒน์ ช่อม ศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการความรู้ด้านทรัพยากรวัฒนธรรม: วัดพระศรีรัตน ศาสดาราม” ผลการศึกษาได้สร้างชุดความรู้วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง ความสำคัญของสถาบันกษัตริย์ เนื่องจากเป็นศาสนสถาน สำหรับประกอบพระราชพิธีทางศาสนาและ

^{๑๖} พระฐตรฐอชิณโย (ศิลาศิลป์), “การศึกษาหลักความเชื่อในพิธีศพของชาวพุทธตำบล คูคำที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๖, ๑๖๖ หน้า.

^{๑๗} พระปลัดสุวรรณโกวิท, “การศึกษาความคาดหวังของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อบทบาทการ ปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์ในจังหวัดนครปฐม”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิต วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร), ๒๕๕๒, ๒๐๖หน้า.

^{๑๘} อุดม จุมพลหล้า ดร. ธีรต์ม์ แสงแก้วนางสาวมณีวรรณ ศรีนาและนางสาวจันทร์จิรา จุมพล หล้า, “วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย”, **รายงานการวิจัย**, (ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม: กระทรวงวัฒนธรรม), ๒๕๔๘, ๒๑๒ หน้า.

ความมั่นคงของบ้านเมือง ตลอดจนคุณค่าทางศิลปกรรม ด้วยการผนวกเอาความคิด คติ ทางความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและสมมติเทวราชมาถ่ายทอดออกเป็นรูปธรรม ในการศึกษาจึงได้ประมวลจัดการความรู้ ซึ่งประกอบด้วยความรู้ทรัพยากรวัฒนธรรม ทางด้านศิลปกรรม ด้านศาสนา และความเชื่อ ด้านสถาบันพระมหากษัตริย์ และด้านพระราชพิธีและสังเคราะห์เป็นชุดความรู้ที่มีความเหมาะสมสำหรับการนำชมและการเผยแพร่ คือเป็นการจัดการความรู้โดยมีเนื้อหาดำเนินการไปตามเส้นทางการนำชมของเจ้าหน้าที่^{๑๙}

เอื้อมอร ชลวร ได้ ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ สาขาพุทธศาสตร์ ดุษฎีบัณฑิต มหาจุฬาราชวิทยาลัย(มจร)พ.ศ.๒๕๕๔” หลักธรรมที่โดดเด่นในพระพุทธศาสนาที่ทำให้เกิดกระบวนการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาได้ยาวนานมีอยู่ ๔ หมวดคือ (๑) การใช้หลักไตรสิกขา ในการจัดสร้างสังคมให้เข้าใจซึ่งกันและกัน (๒) การสร้างกระบวนการเรียนรู้จากภายในด้วยหลักสาราณียธรรม (๓) กระบวนการจัดการสังคีตร้อยกรองพระธรรมและพระวินัยให้เป็นหมวดหมู่ ง่ายต่อการจดจำและนำไปปฏิบัติและ (๔) กระบวนการสร้างสังคมแห่งสงฆ์ อันได้แก่การมีพระวินัย และระเบียบวิธีปฏิบัติว่าด้วยการรวมตัวเป็นหมู่สงฆ์ จากองค์ความรู้ในด้านการจัดการความรู้ และองค์ความรู้ในพระพุทธศาสนาที่ผ่านมา ผู้วิจัยได้นำพุทธธรรม ทั้ง ๔ หมวดเข้ามาประยุกต์สร้างรูปแบบจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ ผู้วิจัยเริ่มจากการประยุกต์โมเดลเกลียวความรู้ของอิกุจิโร โนนากะ (Ikujiro Nonaka) ที่เรียกว่า เซกิ(SECI) มาเป็นแนวคิดหลักของการปฏิบัติ ซึ่งมีองค์ประกอบ ๔ แบบด้วยกันคือ (๑) การขัดเกลาทาง สังคม (socialization) (๒) การสกัดความรู้ออกจากตัวคน (Externalization) (๓) การผสมผสาน ความรู้ (Combination) (๔) การผนึกความรู้ในตน (Internalization) เป็นพลวัต ที่มีการหมุนใน ลักษณะที่เป็นเกลียว (spiral) เป็นการสร้างความรู้ใหม่ที่ไม่รู้จบ แล้วนำหลักพุทธธรรม ๔ หมวด ข้างต้นมาเสริมแรงผลักดันให้เกิดพลังในการขับเคลื่อน ซึ่งได้เสนอเป็นแบบจำลองใหม่^{๒๐}

กิตติศักดิ์ ติระพิมลจันทร์ วิจัยเรื่องการเสริมสร้างมุมมองที่ถูกต้องของคนวัยทำงานที่มีต่อพระพุทธศาสนาตามแนวสัมมาทิฐิ วิจัยนี้ได้ศึกษาถึงเรื่องปัญหาพุทธศาสนิกชนเชื่อถือโศกลางและยึดติดพิธีกรรมสำหรับปัญหาพิธีกรรมมีลักษณะบิดเบือนต่างไปจากพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา แนวทางในการแก้ปัญหาต้องแก้ที่ทั้งภิกษุสงฆ์และฆราวาส ภิกษุผู้ประกอบพิธีกรรมต้องเป็นผู้รู้

^{๑๙}ธีรวัฒน์ ชุ่ม, “การจัดการความรู้ด้านทรัพยากรวัฒนธรรม : วัดพระศรีรัตนศาสดาราม”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปกร), ๒๕๕๔, ๓๕๗ หน้า.

^{๒๐}เอื้อมอร ชลวร, “การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการสาขาพุทธศาสตร์ ดุษฎีบัณฑิต มหาจุฬาราชวิทยาลัย (มจร) พ.ศ. ๒๕๕๔”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปกร), ๒๕๕๓, ๑๑๘ หน้า.

จุดมุ่งหมาย ที่แท้จริงของพิธีกรรม และประกอบแต่พิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนาเท่านั้นไม่ประกอบพิธีกรรมที่เป็นดิรัจฉานวิชาต่าง ๆ เพราะจะทำให้ผู้คนหลงทางห่างไกลออกไปจากเนื้อแท้ของพระพุทธศาสนา ไม่ทำให้เกิดปัญญา การที่พระภิกษุสงฆ์จะมีความรู้ที่ถูกต้องในเรื่องพิธีกรรม อบรมได้รับการสั่งสอนมาจากพระอุปัชฌาย์ ควรมีความรู้ในเรื่องศาสนพิธี เพราะถ้าผู้นำกระทำผิดแล้ว ฆราวาสก็จะประพฤติผิดตาม ส่วนฝ่ายฆราวาสเองก็ควรเป็นผู้ได้ศึกษาเรื่องพิธีกรรมที่ถูกต้องทางพระพุทธศาสนาจะทำให้เกิดปัญญาเมื่อรู้ถูกต้องก็จะมีส่วนร่วมในพิธีกรรมอย่างได้ประโยชน์สูงสุด^{๒๑}

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยนั้นสามารถสรุปได้เป็น ๓ประเด็นดังนี้

๑. ด้านบรรพชิตมีการศึกษา มุ่งเน้นให้เห็นความสำคัญของศาสนพิธีว่ามีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมประเพณี การดำรงชีวิตของบุคคลในชุมชน ฉะนั้นจึงให้ความสำคัญของศาสนพิธีที่เป็นการสร้างศรัทธาปสาทะในเริ่มแรกและเป็นเหตุเกิดความเข้าใจหลักพระพุทธศาสนาในฝ่ายพิธีกรรม ทั้งนี้เพื่อให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจและปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักศาสนพิธีในพระพุทธศาสนา

๒. ด้านฆราวาส มีการศึกษาเปรียบเทียบศาสนพิธีในสมัยพุทธกาลกับศาสนพิธีในชุมชนว่ามีความสอดคล้องกันอย่างไรบ้าง ซึ่งปรากฏว่าศาสนพิธีที่ชาวบ้านดำเนินนั้น ยังไม่สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งศาสนพิธีมักจะถูกบิดเบือนไปในทางศาสตร์อื่น อาทิ ไสยศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งมุมมองของพุทธศาสนิกชนต่อพิธีกรรม ก็คือปัญหาพุทธศาสนิกชนเชื่อถือโศลกและยึดติดพิธีกรรม

๓. ด้านการจัดการความรู้ การนำหลักการจัดการความรู้มาใช้กับหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งมุ่งเน้นหลักธรรมยังไม่ได้มีผู้ที่ศึกษาศาสนพิธี ในงานวิจัยนี้จะได้นำไป บูรณาการ หลักการจัดการความรู้กับศาสนพิธี ให้เกิดความถูกต้องและเป็นไปตามหลักพระพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาต่อไป

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบหลักการจัดการความรู้

๑.๗.๒ ทำให้ทราบการจัดการศาสนพิธีในพระพุทธศาสนา

๑.๗.๓ ทำให้ได้รับองค์ความรู้อันเกิดจากการบูรณาการศาสนพิธีด้วยการจัดการความรู้

^{๒๑} กิตติศักดิ์ ตีระพิมลจันทร์, “การเสริมสร้างมุมมองที่ถูกต้องของคนวัยทำงานที่มีต่อพระพุทธศาสนาตามแนวสัมมาทิฐิ”, *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์ดุสิตบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๗, ๓๕๙ หน้า.

๑.๗.๔ ทำให้บุคคลทั่วไปสามารถนำผลของการวิจัยไปใช้ในการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีคุณภาพและเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาในด้านศาสนพิธี ทำให้พระพุทธศาสนาดำรงสืบต่อไป ทั้งนี้เป็นแนวทางการพัฒนาประเทศแนวทางหนึ่ง

๑.๘ สรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดจึงสามารถสรุปเป็นกรอบการศึกษาทางด้านการจัดการความรู้ (KM) โดยใช้กรอบแนวคิดการจัดการความรู้ตามทฤษฎีปลาหูและเซกิ (SECI) ด้านศาสนพิธีในพระพุทธศาสนาใช้กรอบแนวคิดศาสนพิธี ๔ ด้าน ดังมีแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ ๑.๑ สรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

๑.๙ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การจัดการความรู้ หมายถึงการจัดการความรู้ที่เรียกว่า "Knowledge Management" (KM) เป็นกระบวนการแสวงหาความรู้ในศาสนพิธีเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ เพื่อให้เกิดการแพร่กระจายและไหลเวียนกันทั่วทั้งองค์กรโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานขององค์กรการจัดการให้รับรู้ความเป็นจริงสร้างความรู้

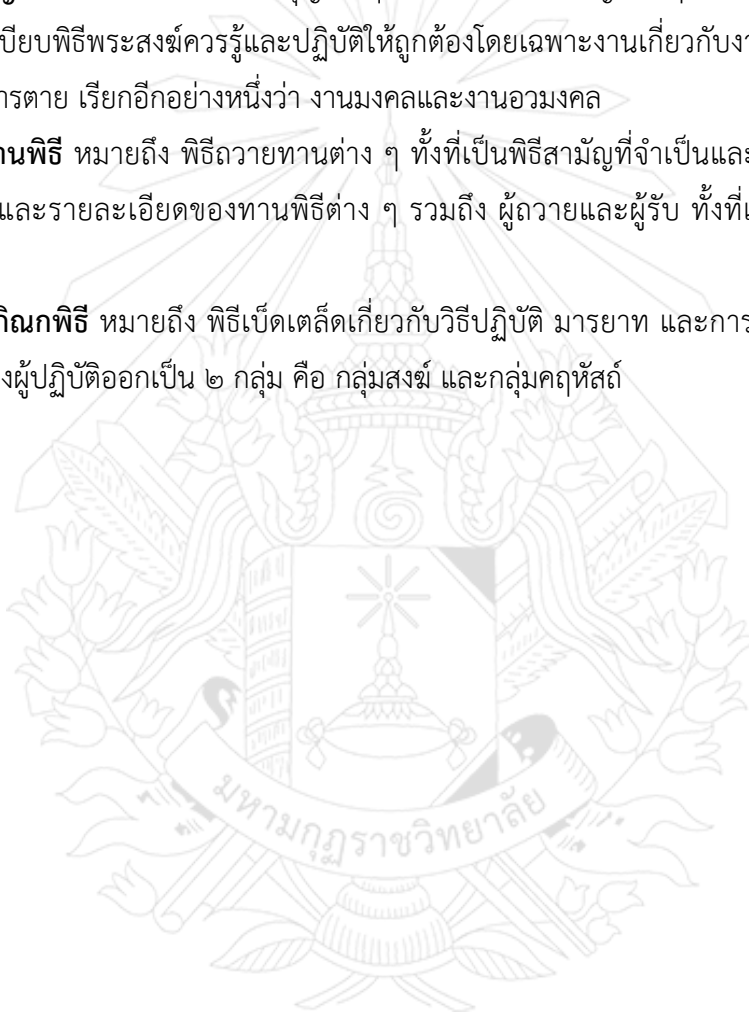
ศาสนพิธี หมายถึง ศาสนพิธีในพระพุทธศาสนาที่จัดขึ้นตามลัทธิความเชื่อขนบธรรมเนียมในแต่ละวัฒนธรรมโดยแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน กุศลพิธี คือบุญพิธี ทานพิธี และปกิณณกพิธี

กุศลพิธี หมายถึง พิธีการทำความดี บำเพ็ญกุศลเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติในพิธีกรรมวันสำคัญต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา อันเกี่ยวข้องด้วยการอบรมความดีงามทางพระพุทธศาสนาเฉพาะตัวบุคคล เพื่อเป็นระเบียบพิธีที่พระสงฆ์จะต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง ซึ่งพิธีกรรมบางอย่างเป็นจารีตที่พระสงฆ์ได้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติมา จนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของพระสงฆ์ในปัจจุบัน

บุญพิธี หมายถึง พิธีการทำบุญทั่ว ๆ ไป หรือในวันสำคัญต่าง ๆ ของพุทธศาสนิกชน แต่ในที่นี้เน้นระเบียบพิธีพระสงฆ์ควรรู้และปฏิบัติให้ถูกต้องโดยเฉพาะงานเกี่ยวกับงานฉลอง งานเพื่อเป็นสิริมงคล การตาย เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า งานมงคลและงานอวมงคล

ทานพิธี หมายถึง พิธีถวายทานต่าง ๆ ทั้งที่เป็นพิธีสามัญที่จำเป็นและที่นิยมบำเพ็ญกันอยู่โดยทั่วไป และรายละเอียดของทานพิธีต่าง ๆ รวมถึง ผู้ถวายและผู้รับ ทั้งที่เป็นปาฏิบุคคลิกทานสังฆทาน

ปกิณณกพิธี หมายถึง พิธีเบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติ มารยาท และการกล่าวคำในพิธีต่าง ๆ ด้วยโดยแบ่งผู้ปฏิบัติออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มสงฆ์ และกลุ่มคฤหัสถ์

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการความรู้

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมผลงานเกี่ยวกับการจัดการความรู้ (Knowledge Management) เพื่อศึกษาหลักการ ความหมาย ประเภท ความสัมพันธ์ ประโยชน์ของการจัดการความรู้และแนวคิดการจัดการความรู้ของบุคคลต่าง ๆ ทั้งนี้ เพื่อศึกษารูปแบบแนวคิดการจัดการความรู้มาบูรณาการตามที่กล่าวแล้วนั้น โดยค้นคว้ารวบรวมเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและอื่น ๆ พร้อมทั้งสรุปแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัยโดยมีรายละเอียดแต่ละหัวข้อดังต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายและประเภทของความรู้

การจัดการองค์ความรู้มีหลากหลายความหมายตามลักษณะของการนำไปใช้ของแต่ละสาขาวิชา ทั้งที่เป็นเชิงสังคมและเชิงวิทยาศาสตร์ ดังมีรายละเอียดดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายและองค์ประกอบของความรู้

ความรู้ มีความหมายตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Knowledge” ราชบัณฑิตยสถานอธิบายความรู้ว่า หมายถึง สิ่งที่สั่งสมมาจากการศึกษาเล่าเรียน การค้นคว้าหรือประสบการณ์ รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติและทักษะ ความเข้าใจหรือสารสนเทศที่รับมาจากประสบการณ์ สิ่งที่ได้รับมาจากการได้ยินได้ฟัง การคิดหรือการปฏิบัติ องค์กรวิชาในแต่ละสาขา^๑

อย่างไรก็ตาม ความหมายของความรู้ที่เป็นพื้นฐานต่อการสร้างความเข้าใจเรื่องการจัดการความรู้ นั้น สามารถศึกษาได้ ฉะนั้น ความหมายของความรู้ที่เป็นพื้นฐานต่อการจัดการความรู้ คือ การผสมผสานขององค์ประกอบของความรู้ ได้แก่ ประสบการณ์ข้อเท็จจริงพื้นฐาน ความซับซ้อน การตัดสินใจตามการเรียนรู้ผิดถูกด้วยตนเอง ค่านิยมและความเชื่อ รวมทั้งคุณค่าความรอบรู้ในเนื้อหาสาระสารสนเทศและความเชี่ยวชาญที่ทำให้กรอบการทำงานมีการประเมินและเกิดการรวมเข้ากับประสบการณ์และสารสนเทศใหม่ เพื่อนำไปสนับสนุนทำให้ศักยภาพความสามารถในการปฏิบัติงานของบุคคลเพิ่มขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

เป็นการยากที่จะให้นิยามคำว่า “ความรู้” ด้วยถ้อยคำสั้น ๆ ยิ่งในความหมายที่ใช้ในศาสตร์ด้านการจัดการความรู้ คำว่า “ความรู้” ยังมีความหมายหลายนัย และหลายมิติ ดังนี้

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓๒.

- ๑) ความรู้ คือ สิ่งที่มีเมื่อนำไปใช้ จะไม่หมดหรือสึกหรอ แต่จะยิ่งงอกเงยหรืองอกงามขึ้น
- ๒) ความรู้ คือ สารสนเทศที่นำไปสู่การปฏิบัติ
- ๓) ความรู้ เป็นสิ่งที่คาดเดาไม่ได้
- ๔) ความรู้ เกิดขึ้น ณ จุดที่ต้องการใช้ความรู้นั้น
- ๕) ความรู้ เป็นสิ่งที่ขึ้นกับบริบทและกระตุ้นให้เกิดขึ้นโดยความต้องการ

ในยุคแรก ๆ ของการพัฒนาศาสตร์ด้านการจัดการความรู้ มองว่า “ความรู้” มาจากการจัดระบบและตีความสารสนเทศ (information) ตามบริบท และสารสนเทศก็มาจากการประมวลข้อมูล (data) ความรู้จะไม่มีประโยชน์ถ้าไม่นำไปสู่การกระทำหรือการตัดสินใจในการจัดการสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคแห่งสังคมที่ใช้ความรู้เป็นฐาน (knowledge-based society) มองความรู้ว่าเป็นทุนปัญญา หรือทุนความรู้สำหรับใช้สร้างคุณค่าและมูลค่า (value) การจัดการความรู้เป็นกระบวนการใช้ทุนปัญญา นำไปสร้างคุณค่าและมูลค่า ซึ่งอาจเป็นมูลค่าทางธุรกิจหรือคุณค่าทางสังคมก็ได้ เพื่อความเข้าใจความหมายของคำว่า “ความรู้” ให้ลึกซึ้งขึ้น ๔ ระดับ คือ

Know-what เป็นความรู้เชิงทฤษฎีล้วน ๆ เปรียบเสมือนความรู้ของผู้จบปริญญาตรีมาใหม่ เมื่อนำความรู้เหล่านี้ไปใช้งาน ก็จะได้ผลบ้าง ไม่ได้ผลบ้าง

Know-how เป็นความรู้ที่มีทั้งเชิงทฤษฎี และเชิงบริบท เปรียบเสมือนความรู้ของผู้จบปริญญาและมีประสบการณ์การทำงานระยะหนึ่ง เช่น ๒-๓ ปี ก็จะมีความรู้ในลักษณะที่รู้จักปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมหรือบริบท

Know-why เป็นความรู้ในระดับที่อธิบายเหตุผลได้ ว่าทำไมความรู้ นั้น ๆ จึงใช้ได้ผลในบริบทหนึ่ง แต่ใช้ไม่ได้ผลในอีกบริบทหนึ่ง

Care-why เป็นความรู้ในระดับคุณค่า ความเชื่อ ซึ่งจะเป็แรงขับเคลื่อนมาจากภายในจิตใจ ให้ต้องกระทำสิ่งนั้น ๆ เมื่อเผชิญสถานการณ์

ดังนั้น ความรู้ หมายถึง สิ่งที่สั่งสมมาจากการศึกษาเล่าเรียน การค้นคว้า ประสบการณ์รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติและทักษะ ความรู้จึงมาจากการจัดระบบและมาจากการประมวลข้อมูล ความรู้สามารถจำแนกเป็น ความรู้เชิงทฤษฎี และเชิงบริบท ความรู้เชิงอธิบายเหตุผล และความรู้ในระดับคุณค่า ความเชื่ออันเป็นแรงขับจากภายในจิตใจให้กระทำสิ่งนั้น ๆ เมื่อเผชิญเหตุการณ์

๒.๑.๒ ความสัมพันธ์ของข้อมูลสารสนเทศและความรู้

บุญดี บุญญากิจ และคณะ อ่างถึงใน **เอื้อมอร ชลวรี** ข้อมูลสามารถพัฒนาขึ้นไปเป็นสารสนเทศ (Information) ได้ โดยการนำข้อมูลมาผ่านกระบวนการวิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อมุ่งไปใช้ในการบริหารจัดการ และการตัดสินใจ โดยที่บริบทของกระบวนการเกิดจากสามัญสำนึก ความเชื่อหรือประสบการณ์ของผู้ใช้สารสนเทศนั้น^๒

^๒เอื้อมอร ชลวรี, “การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔, หน้า ๒๐.

Thomas H. Davenport & Laurence Prusak อ้างถึงใน เอื้อมอร ชลวรี การพัฒนา ข้อมูลให้เป็นสารสนเทศนั้นมีหลายวิธี ได้แก่

๑) อรรถาธิบาย (Contextualized) คือการรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ หรือ จุดมุ่งหมายที่ต้องการ

๒) การจัดหมวดหมู่ (Categorized) คือการจัดหน่วยย่อย ๆ หรือองค์ประกอบสำคัญของ ข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์

๓) การคำนวณ (Calculated) คือการนำข้อมูลนั้น ๆ มาวิเคราะห์ตามหลักคณิตศาสตร์/สถิติ

๔) การคลาดเคลื่อนของข้อมูล แล้วนำข้อมูลนั้นมากลับกรองให้ถูกต้อง

๕) การย่อความ (Condensed) คือการสรุปข้อมูลให้อยู่ในรูปแบบที่สั้นกระชับชัดเจน^๓

Thomas H. Davenport Laurence Prusak และ กิริติ ยศยิ่งยง อ้างถึงใน เอื้อมอร ชลวรี นอกจากนี้สารสนเทศยังสามารถพัฒนาขึ้นไปเป็นความรู้โดยการนำสารสนเทศมาผ่านกระบวนการคิดเชื่อมโยงเปรียบเทียบกับความรู้อื่นจนเกิดเป็นความเข้าใจและนำไปใช้ประโยชน์ ในการตัดสินใจสถานการณ์ต่าง ๆ ได้โดยไม่จำกัดช่วงเวลาเกิดจากการผสมผสานขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่ หลาก หลาย มีลักษณะเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งกระบวนการนี้สามารถจำแนกได้หลายวิธี ได้แก่

การเปรียบเทียบ (Comparison) หมายถึงการนำสารสนเทศที่เกี่ยวกับสถานการณ์หนึ่งมา เปรียบเทียบกับสถานการณ์อื่นที่ทราบอยู่ก่อน

การพิจารณาความสำคัญ (Consequences) หมายถึงการพิจารณาสารสนเทศนั้นว่ามีความ เหมาะสมหรือสำคัญเพียงพอที่จะนำมาประกอบการตัดสินใจและนำไปปฏิบัติหรือไม่อย่างไร

๑) การเชื่อมโยง (Connection) หมายถึงการพิจารณาว่าสารสนเทศเหล่านี้เกี่ยวข้องหรือ เชื่อมโยงกับคนหรืองานในส่วนใดบ้าง

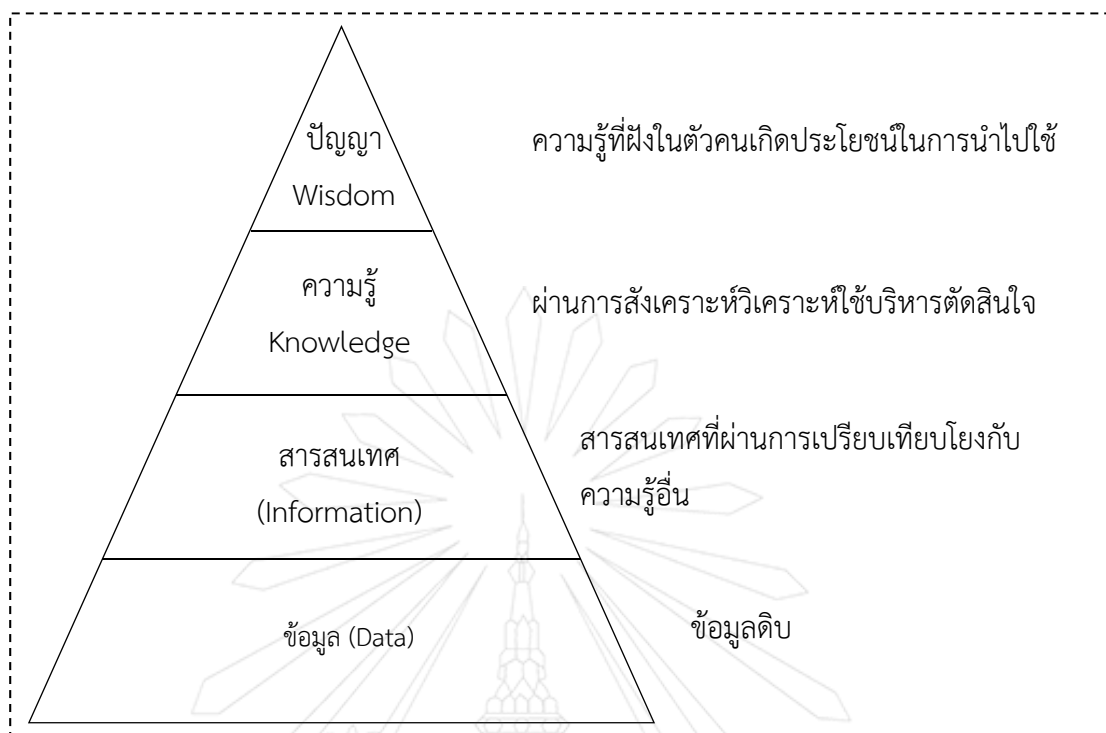
๒) การสนทนา (Conversation) หมายถึง การสนทนากับผู้อื่นให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลง ของการสนทนานั้น ๆ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์^๔

กระบวนการดังกล่าวที่พัฒนาสารสนเทศจนก้าวข้ามสู่ความรู้เป็นขั้นตอนการใช้ประโยชน์ จากสารสนเทศในเชิงผลิตและประยุกต์ หลังจากนั้นหากแยกแยะการใช้ประโยชน์จากความรู้เพื่อนำ ไปสู่เป้าหมายในบั้นปลาย ความรู้นั้นจะพัฒนาไปเป็นภูมิปัญญา (Wisdom)^๕ ดังแผนภูมิต่อไปนี้

^๓ เรื่องเดียวกัน.

^๔ เรื่องเดียวกัน.

^๕ ชัชวาล วงศ์ประเสริฐ, การจัดการความรู้ในองค์กรธุรกิจ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ บุ๊คแบงก์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕.

ที่มา : ชัชวาล วงศ์ประเสริฐ

แผนภูมิที่ ๒.๑ แสดงกระบวนการพัฒนาความรู้ไปเป็นภูมิปัญญา

๒.๑.๓ ประเภทของความรู้

นักวิชาการหลายท่านได้จำแนกประเภทของความรู้ไว้หลายนัยด้วยกันได้แก่อัมริดตีวาน^๖ (Amarit Tiwana) ได้จำแนกประเภทของความรู้เป็น ๓ ประเภท ภายใต้การปฏิสัมพันธ์ของความรู้ฝังลึกในตัวคนและความรู้ชัดแจ้งไว้ดังนี้คือ

๑) ความรู้ภายในสู่ภายนอก (externalized knowledge) หมายถึงความรู้ที่มีความซับซ้อนมาจากความรู้ที่ฝังลึกในตัวคนซึ่งจะถูกนำออกมาสู่ภายนอกและประกอบเข้าไปในผลิตภัณฑ์ และกระบวนการของบริษัท ตัวอย่างของความรู้ฝังลึก คือ องค์ประกอบทางจิตเป็นความรู้ที่ยากจะอธิบายออกมาให้เข้าใจได้ง่าย เพราะมันประกอบไปด้วยความเชื่อ อุดมคติ คุณค่า แบบแผนความคิด และแบบจำลองทางความคิด ซึ่งหยั่งอยู่ในจิตใจของคน จึงถือว่าความรู้ฝังลึกนี้เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดธรรมชาติรู้ของคนเป็นองค์ประกอบทางจิตที่ควรจะถูกกลั่นกรองออกมาเป็นความรู้ชัดแจ้งโดยคงบริบทและความสมบูรณ์ไว้

^๖เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

๒) ความรู้หลายถิ่น (Multi locational knowledge) หมายถึง ความรู้ที่อาจจะอยู่ทั้งภายในองค์กรและภายนอกองค์กรก็ได้ การจัดการความรู้นี้จะใช้กิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการบูรณาการความรู้จากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกันและอยู่ในรูปแบบที่ต่างกัน สร้างคุณค่าเพิ่มด้วยการเชื่อมความรู้ ความชำนาญ ประสบการณ์และตัดสินใจวิจัยจากภายในและภายนอกองค์กร ดังนั้น หัวใจสำคัญของการสร้างความรู้จึงเป็นการเคลื่อนย้ายและแปลงความรู้จากความรู้ฝังลึกเป็นความรู้ชัดแจ้ง

๓) ความรู้ถ่ายทอด (Migratory knowledge) หมายถึง ความรู้ที่เป็นอิสระจากเจ้าของหรือผู้คิดค้น ในขณะที่ความรู้ถูกประมวลอย่างกว้างขวาง ความสามารถในการถ่ายทอดเพิ่มขึ้น ตัวอย่างเช่น การถ่ายทอดลงในเอกสาร ฐานข้อมูล รูปภาพ ภาพบรรยาย กระดาษทำการ อีเมล วีดิทัศน์ หรือเว็บเพจเครือข่ายของบริษัท เป็นต้น

ไคลน์ ดับบิวฮอลสเปปเปิล^๗ (Clyde W. Holsapple) ได้จำแนกความรู้ไว้ ๒ ระดับดังนี้

๑. ปฐมภูมิ

ในระดับนี้แบ่งเป็น ๓ ประเภท

๑) ความรู้พรรณนา (description knowledge) หมายถึง การอธิบายสภาวะของโลกไม่ว่าจะเป็นโลกจริง เสมือนจริงหรือโลกการคาดคะเนและรวมความถึงการอธิบายลักษณะของแนวคิดอดีต ปัจจุบันและอนาคตหรือสถานการณ์สมมติข้อมูลสารสนเทศที่ลักษณะของการอธิบายอยู่แล้ว แต่การใช้งานของความรู้เชิงพรรณนามีลักษณะการใช้งานที่จำกัดเพราะมีที่มาจากด้านเดียว แต่ข้อมูลเหล่านี้สามารถถูกนำมาเป็นฐานหรือตีความเพิ่มเติมที่ทำให้เกิดความรู้เชิงพรรณนาอื่นได้ เช่น การพยากรณ์ การคาดคะเน ปัญหาทางแก้ปัญหา ฯลฯ เป็นต้นนอกจากนั้นแล้วความรู้เชิงพรรณนานี้สามารถเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ความรู้บรรยายได้ (declarative knowledge) เนื่องจากมีลักษณะการอธิบายและพรรณนาที่ใกล้เคียงกัน

๒) ความรู้เชิงกระบวนการ (Procedural knowledge) หมายถึง เป็นความรู้ในการดำเนินการทำสิ่งต่าง ๆ หรือความเข้าใจในกระบวนการของสิ่งต่าง ๆ ด้วยกระบวนการที่เป็นขั้นตอนสำหรับดำเนินการกิจการต่าง ๆ หรืออธิบายกลไกของสิ่งที่เกิดขึ้น ตัวอย่างขั้นตอนการแก้ปัญหา ยุทธศาสตร์ แผนการปฏิบัติการ โปรแกรมและวิธีการ เป็นต้น

๓) ความรู้เชิงตรรกะ หรือเหตุผล (Reasoning knowledge) หมายถึง ความรู้ที่สามารถเป็นได้ทั้งความรู้ที่ฝังลึกและความรู้ชัดแจ้ง เป็นความรู้ที่สามารถรับจากภายนอก เลือกลงหรือสร้างจากภายใน นำจากภายนอกสู่ภายในและภายในสู่ภายนอกได้ เช่น การบ่งชี้ความจริงเท็จของข้อสรุปหนึ่ง ๆ

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔.

หรือการบ่งชี้สิ่งที่สามารถกระทำได้ในสถานการณ์หนึ่ง ๆ ซึ่งความเชื่อมโยงระหว่างสถานการณ์ และการกระทำหรือข้อสรุปนี้อาจตั้งอยู่บนพื้นฐานทางตรรกศาสตร์เป็นต้น^๕

๒. ทฤษฎี

ในระดับทฤษฎีแบ่งเป็น ๒ ประเภท

๑) ความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ พรสวรรค์ หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคลในการทำความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ เป็นความรู้ที่ไม่สามารถถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูดหรือลายลักษณ์อักษรได้โดยง่าย เช่น ทักษะในการทำงาน งานฝีมือ หรือการคิดเชิงวิเคราะห์ บางครั้ง จึงเรียกว่าเป็นความรู้แบบนามธรรม

๒) ความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่สามารถรวบรวม ถ่ายทอดได้ โดยผ่านวิธีต่าง ๆ เช่น การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทฤษฎี คู่มือต่าง ๆ และบางครั้งเรียกว่าเป็นความรู้แบบรูปธรรม

ดังนั้น ความรู้จึงจำแนกได้เป็น ๒ ประเภทคือ ความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) อันเป็นความรู้แบบนามธรรม และความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) อันเป็นความรู้แบบรูปธรรม

กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management : KM) อันเป็นกระบวนการที่จะช่วยให้เกิดพัฒนาการของความรู้ หรือการจัดการความรู้ที่จะเกิดขึ้นภายในองค์กร ได้ตามขั้นตอน คือ

๑. การบ่งชี้ความรู้เป็นการพิจารณาว่าองค์กรมีวิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ เป้าหมาย เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย จำเป็นต้องใช้อะไร ขณะนี้มีความรู้อะไรบ้าง อยู่ในรูปแบบใด อยู่ที่ใคร

๒. การสร้างและแสวงหาความรู้ เช่น การสร้างความรู้ใหม่ แสวงหาความรู้จากภายนอก รักษาความรู้เก่า กำจัดความรู้ที่ใช้ไม่ได้แล้ว

๓. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ เป็นการวางโครงสร้างความรู้ เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเก็บความรู้อย่างเป็นระบบในอนาคต

๔. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ เช่น ปรับปรุงรูปแบบเอกสารให้เป็นมาตรฐาน ใช้ภาษาเดียวกัน ปรับปรุงเนื้อหาให้สมบูรณ์

๕. การเข้าถึงความรู้ เป็นการทำให้ผู้ใช้ความรู้เข้าถึงความรู้ที่ต้องการได้ง่ายและสะดวก เช่น ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ (IT) Web board บอร์ดประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

๖. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ ทำได้หลายวิธีการ โดยกรณีเป็น Explicit Knowledge อาจจัดทำเป็นเอกสาร ฐานความรู้ เทคโนโลยีสารสนเทศ หรือกรณีเป็น Tacit Knowledge จัดทำ

^๕Clyde W.Holsapple, *Handbook on knowledge management 1 knowledge matters*, (Berlin : Springer – VerlagBerlin, 2003), pp. 179-181.

เป็นระบบ ทีมข้ามสายงาน กิจกรรมกลุ่มคุณภาพและนวัตกรรม ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระบบพี่เลี้ยง การสับเปลี่ยนงาน การยืมตัว เวทีแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นต้น

๗. การเรียนรู้ ควรทำให้การเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของงาน เช่นเกิดระบบการเรียนรู้จากการสร้างองค์ความรู้ การนำความรู้ไปใช้ เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่ และหมุนเวียนต่อไปอย่างต่อเนื่อง^๙

ดังนั้น กระบวนการจัดความรู้มี ๗ ขั้นตอน ซึ่งจะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามขั้นตอนเพื่อให้ความรู้ที่ได้เป็นประโยชน์อย่างแท้จริง ทั้งนี้ นพ.วิจารณ์ พานิช ได้นำคำกล่าวของ McGregor มีใจความว่า หัวใจของ KM เหมือนกับลำดับขั้นของความต้องการ (Hierarchy of needs) โดยเริ่มจากข้อสมมติฐานแรกที่เป็นสากลที่ยอมรับทั่วไปว่าความรู้คือพลัง (DOPA KM Team) ดังนี้

๑) ความรู้คือพลัง

๒) ความสำเร็จของการถ่ายทอดความรู้ไม่ใช้อยู่ที่คอมพิวเตอร์หรือเอกสาร แต่อยู่ที่การมีปฏิสัมพันธ์ ระหว่างคนด้วยกัน

๓) จุดหมายปลายทางสำคัญของความรู้มิใช่ที่ตัวความรู้ แต่อยู่ที่การนำไปปฏิบัติ

๔) นิยามใหม่ ของผู้จัดการ คือ ผู้ซึ่งทำให้ความรู้ผลิตดอกออกผล

นพ.วิจารณ์ พานิช ได้กล่าวไว้ว่า จากข้อความข้างต้นนั้น ได้กล่าวถึงความรู้ที่ทำให้มองเห็นหัวใจของ KM เป็นลำดับขั้น โดยเริ่มแต่ข้อความแรกที่ว่า ความรู้คือพลังหรือความรู้ คือ อำนาจ ซึ่งเป็นข้อความที่เป็นที่ยอมรับที่เป็นสากลทั้งภาคธุรกิจ เอกชน และภาครัฐราชการ จากการยอมรับมาสู่การเน้นที่ปฏิสัมพันธ์ของคนที่มีความสำคัญในการถ่ายทอดความรู้กว่าเครื่องมือหรือเอกสารใดและมักกล่าวถึงว่าแม้ความรู้จะถูกจัดระบบและง่ายต่อการเข้าถึงของบุคคลต่าง ๆ ดีเพียงใดก็ตาม ถ้ามีความรู้เกิดความรู้ขึ้นแล้ว หากไม่นำไปใช้ประโยชน์ ก็ไม่ใช่จุดหมายปลายทางของความรู้และที่ชัดเจนก็คือประโยชน์สุดท้ายที่เน้น การนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ให้เกิดมรรคผลมีคุณค่า ประโยชน์เป็น รูปธรรมว่านั่นเป็นนิยามใหม่ของผู้ทำหน้าที่เป็นผู้จัดการเลยทีเดียว ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าหัวใจของ KM อยู่กับการนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม

จะเห็นได้ว่าประเภทของความรู้ถูกจัดตามการนำไปใช้ประโยชน์ โดยมีการถ่ายทอดความรู้ที่มีระบบ สิ่งสำคัญของการจัดการความรู้ก็คือการนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม

^๙ นพ.ประเวศ วะสี, การสัมมนาวันนวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, อ้างถึงใน เว็บไซต์ของสคส. (www.kmi.or.th), วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้

๒.๒.๑ ฐานคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้

การจัดการความรู้เป็นศาสตร์ที่เกิดจากประสบการณ์ในการบริหารธุรกิจ เนื่องจากธุรกิจมีการแข่งขันค่อนข้างมาก เพื่อให้ได้กำไรสูงสุด (Maximize Profit) ธุรกิจมุ่งเน้นไปที่ปริมาณการขาย เพื่อให้ได้กำไรในปริมาณมาก ฉะนั้นการลงทุนมากก็ทำให้ได้กำไรมากใครมีต้นทุนมากย่อมได้เปรียบ และมีโอกาสทางธุรกิจมากจนกระทั่ง โรเบิร์ต บัคมัน (Robert Buckman) CEO ของบริษัทเคมีภัณฑ์^{๑๐} เป็นผู้ริเริ่มใช้การจัดการองค์ความรู้เข้ามาดำเนินการกับธุรกิจที่ทำอยู่ เรียกว่า ธุรกิจฐานองค์ความรู้ (Knowledge Management Based Economy) มาตั้งแต่ปี ๒๕๕๗ (๑๙๘๔) เป็นต้นมา โดยเขาเห็นว่า มีพนักงานที่มีความรู้จำนวนมาก แต่ไม่มีหัวหน้าพนักงานที่มีความรู้ พนักงานที่มีความรู้เหล่านั้นก็ไม่ได้เป็นระดับหัวหน้า จนกระทั่งเขาได้ใส่องค์ความรู้ในธุรกิจ เข้าในฐานคอมพิวเตอร์และนำไปใช้ ผลกำไรจากธุรกิจได้ขยับขึ้นหลายเปอร์เซ็นต์อย่างต่อเนื่องทุกปี

นอกจากนั้น โรเบิร์ต บัคมัน ยังได้ความเปลี่ยนแปลงปรัชญาการทำธุรกิจแบบเดิมมาเป็นการจัดการองค์ความรู้ในการขับเคลื่อนผลิตภัณฑ์ เปลี่ยนคู่ค้ามาเป็นสัมพันธ์ภาพกับลูกค้า เปลี่ยนการส่งสินค้ามาเป็นการให้ความรู้ในการใช้สินค้า และเปลี่ยนผู้ขายมาเป็นการเข้าไปปรับพิชิตขอต่อลูกค้า และเปลี่ยนกำไรที่เป็นตัวเงินมาเป็นประสิทธิภาพของสินค้าต่อเงินแทน การทำเช่นนี้เรื่องสำคัญที่สุดก็คือความไว้วางใจต่อกันและกัน และใช้ระบบแทนบุคคล เมื่อระบบดีแล้ว ไม่ว่าใครก็สามารถทำได้ ก่อนหน้านั้นมักใช้คำสั่งและการควบคุมเป็นหลักเพราะกลัวเสียกำไรแต่กลับใช้ระบบให้เป็นตัวควบคุมแทน ซึ่งเขาใช้ความรู้เป็นแรงขับเคลื่อนต้นทุนและเพิ่มกำไรแทนผลของการใช้ปรัชญาการจัดการองค์ความรู้มาปรับใช้กับธุรกิจนั้นได้ผลเป็นอย่างมาก

๒.๒.๒ ค่านิยมของการจัดการความรู้

ปัจจุบันโลกได้เข้าสู่ยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-based Economy-KBE) งานต่าง ๆ จำเป็นต้องใช้ความรู้มาสร้างผลผลิตให้เกิดมูลค่าเพิ่มมากยิ่งขึ้น การจัดการความรู้เป็นคำกว้าง ๆ ที่มีความหมายครอบคลุมเทคนิค กลไกต่าง ๆ มากมาย เพื่อสนับสนุนให้การทำงานของแรงงานความรู้ (Knowledge Worker) มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น กลไกดังกล่าวได้แก่ การรวบรวมความรู้ที่กระจัดกระจายอยู่ที่ต่าง ๆ มารวมไว้ที่เดียวกัน การสร้างบรรยากาศให้คนคิดค้น เรียนรู้ สร้างความรู้ใหม่ ๆ ขึ้น การจัดระเบียบความรู้ในเอกสารและทำสมุดหน้าเหลืองรวบรวมรายชื่อผู้มีความรู้ในด้าน

^{๑๐}CEO of Buckman Laboratories International Inc., a Memphis, Tenn.- based chemical company, วารสารบัณฑิตศาสตร์นวมร, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒ เมษายน-กันยายน ๒๕๕๗ หน้า ๑๙.

ต่าง ๆ และที่สำคัญที่สุด คือการสร้างช่องทาง และเงื่อนไขให้คนเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน เพื่อนำไปใช้พัฒนางานของตนให้สัมฤทธิ์ผล

คำนิยาม หรือความหมายของการจัดการความรู้ ได้มีผู้เสนอความคิดเห็นของการจัดการความรู้ที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับประสบการณ์ ภูมิหลังและความสนใจ ซึ่งสามารถสรุปคำนิยามหรือความหมายของการจัดการความรู้ไว้หลากหลายทัศนะ ดังนี้

อีเลียส เอ็ม. อาวาด (Elias M. Awad) และ ฮัสสัน เอ็ม. การซีรี (HAassan M. Ghaziri) ได้กล่าวว่า “การจัดการความรู้เป็นกระบวนการของการได้รับและได้ใช้ประโยชน์จากความรู้ความชำนาญขององค์กรที่ถูกสะสมมาจากที่ไหนก็ได้ตามในเอกสาร ธุรกิจในฐานะข้อมูลหรือจากสมองของคน”^{๑๑}

เดวิด เจ. สกายมี (David J. Skyrme) อ้างถึงใน **เอ็ดมอร์ ชลวรี** กล่าวถึงการจัดการความรู้ว่า หมายถึงการจัดการที่เป็นระบบและเกี่ยวข้องกับกระบวนการของการสร้างการสะสม การรวบรวม การแพร่กระจาย การใช้และแสวงหาผลประโยชน์^{๑๒}

เกรย์ เดนแฮม (Grey Denham) ให้ความหมายของการจัดการความรู้ว่า “เป็นการประเมินทุนทางปัญญาที่เป็นจุดเด่นที่ต้องวิเคราะห์และมีศักยภาพอันมีเงื่อนไขของการเผยแพร่ความรู้ไปยังผู้ใช้เพื่อเป็นการป้องกันทุนทางปัญญาที่จะถดถอยลง จึงต้องแสวงหาโอกาสในการตัดสินใจให้ดีขึ้นในเรื่องสินค้าและบริการ ผ่านการเพิ่มทุนทางปัญญา เพิ่มคุณค่าและความยืดหยุ่น”^{๑๓}

เฮนรีน (Henrien) และเฮดจ์เพธ (Hedge peth) กล่าวว่าจัดการความรู้เป็นระบบบริหารจัดการทรัพย์สินความรู้ขององค์กร ทั้งที่เป็นความรู้ที่มองเห็นได้ชัดแจ้ง และความรู้ที่เห็นได้ไม่ชัดแจ้ง ระบบการจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการจำแนก ตรวจสอบจัดเก็บความรู้ที่ผ่านการตรวจสอบแล้ว กรองความรู้ และเข้าถึงความรู้ให้กับผู้ใช้

วิกก์ (Wiig) กล่าวว่า การจัดการความรู้เป็นพื้นฐานของการจัดการระบบความรู้ภายในองค์กรและจัดการสินทรัพย์ทางปัญญาที่จะช่วยในการพัฒนาผลการดำเนินงานขององค์กร

ทาเกชิ (Takeuchi) และโนนากะ (Nonaka) ได้ให้ความหมายการจัดการความรู้ว่า คือกระบวนการในการสร้างความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง เผยแพร่ความรู้ทั่วทั้งองค์กร

^{๑๑}Elias M.Awad and Hassan M.Ghazir, Knowledge Management (Delhi : Dorling Kindersley, licenses of Pearson Education in South Asia, 2007, p. 2)

^{๑๒}เอ็ดมอร์ ชลวรี, “การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, อ้างแล้ว, หน้า ๒๙.

^{๑๓}ชัชวาล วงษ์ประเสริฐ, การจัดการความรู้ในองค์กรธุรกิจ, อ้างแล้ว, หน้า ๒๐.

ประเวศ วะสี^{๑๔} กล่าวว่า การจัดการความรู้เป็นกระบวนการอย่างเป็นระบบในการแสวงหาความรู้ การแสวงหาความรู้หรือนวัตกรรมเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานอันจะก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ เพื่อให้เกิดการแพร่กระจายและไหลเวียนกันทั่วทั้งองค์กร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานขององค์กร การจัดการให้รับรู้ความเป็นจริง สร้างความรู้สังเคราะห์ความรู้ให้เหมาะสมกับการใช้งาน นำความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติ เรียนรู้และสร้างความรู้จากการปฏิบัติ และเอาผลการประเมินมาสู่การเรียนรู้ร่วมกันเพื่อยกระดับปัญญาของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด เอาปัญญากระดับไปใช้ในการปฏิบัติอีกบริหารจัดการความรู้ที่ต้องการใช้ ให้แก่คนที่ต้องการ ในเวลาที่ต้องใช้ เพื่อให้คนทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และส่งผลให้องค์กรประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ดั่งนิยาม “Right Knowledge Right People Right Time”

นพ.วิจารณ์ พานิช ได้ให้ความหมายของคำว่า “การจัดการความรู้” ไว้ คือ สำหรับนักปฏิบัติการจัดการความรู้คือ เครื่องมือ เพื่อการบรรลุเป้าหมายอย่างน้อย ๔ ประการไปพร้อม ๆ กัน ได้แก่

๑. บรรลุเป้าหมายของงาน
๒. บรรลุเป้าหมายการพัฒนาคน
๓. บรรลุเป้าหมายการพัฒนาองค์กรไปเป็นองค์กรเรียนรู้ และ
๔. บรรลุความเป็นชุมชน เป็นหมู่คณะ ความเอื้ออาทรระหว่างกันในที่ทำงาน

การจัดการความรู้เป็นการดำเนินการอย่างน้อย ๖ ประการต่อความรู้ ได้แก่

- (๑) การกำหนดความรู้หลักที่จำเป็นหรือสำคัญต่องานหรือกิจกรรมของกลุ่มหรือองค์กร
- (๒) การเสาะหาความรู้ที่ต้องการ
- (๓) การปรับปรุง ดัดแปลง หรือสร้างความรู้บางส่วน ให้เหมาะต่อการใช้งานของตน
- (๔) การประยุกต์ใช้ความรู้ในกิจการงานของตน
- (๕) การนำประสบการณ์จากการทำงาน และการประยุกต์ใช้ความรู้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสกัด “ขุมความรู้” ออกมาบันทึกไว้
- (๖) การจัดบันทึก “ขุมความรู้” และ “แก่นความรู้” สำหรับไว้ใช้งาน และปรับปรุงเป็นชุดความรู้ที่ครบถ้วน ลุ่มลึกและเชื่อมโยงมากขึ้น เหมาะต่อการใช้งานมากยิ่งขึ้น

โดยที่การดำเนินการ ๖ ประการนี้ บูรณาการเป็นเนื้อเดียวกัน ความรู้ที่เกี่ยวข้องเป็นทั้งความรู้ที่ชัดแจ้ง อยู่ในรูปของตัวหนังสือหรือรหัสอย่างอื่นที่เข้าใจได้ทั่วไป (Explicit Knowledge) และความรู้ฝังลึกอยู่ในสมอง (Tacit Knowledge) ที่อยู่ในคน ทั้งที่อยู่ในใจ (ความเชื่อ ค่านิยม) อยู่ในสมอง (เหตุผล) และอยู่ในมือ และส่วนอื่น ๆ ของร่างกาย (ทักษะในการปฏิบัติ) การจัดการความรู้เป็นกิจกรรมที่

^{๑๔} ใจษญา นกน้อย, นานาทรรศนะการจัดการความรู้และการสร้างองค์การแห่งการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐

คนจำนวนหนึ่งทำร่วมกันไม่ใช่กิจกรรมที่ทำโดย คนคนเดียว เนื่องจากเชื่อว่า “จัดการความรู้” จึงมีคนเข้าใจผิด เริ่มดำเนินการโดยรีเข้าไปที่ความรู้ คือ เริ่มที่ความรู้ นี่คือการผิดพลาดที่พบบ่อยมาก การจัดการความรู้ที่ถูกต้องจะต้องเริ่มที่งานหรือเป้าหมายของงาน เป้าหมายของงานที่สำคัญ คือ การบรรลุผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินการตามที่กำหนดไว้ ที่เรียกว่า Operation Effectiveness และนิยามผลสัมฤทธิ์ ออกเป็น ๔ ส่วน คือ

(๑) การสนองตอบ (Responsiveness) ซึ่งรวมทั้งการสนองตอบความต้องการของลูกค้า สนองตอบความต้องการของเจ้าของกิจการหรือผู้ถือหุ้น สนองตอบความต้องการของพนักงาน และสนองตอบความต้องการของสังคมส่วนรวม

(๒) การมีนวัตกรรม (Innovation) ทั้งที่เป็นนวัตกรรมในการทำงาน และนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์หรือบริการ

(๓) ชีตความสามารถ (Competency) ขององค์กร และของบุคลากรที่พัฒนาขึ้น ซึ่งสะท้อนสภาพการเรียนรู้ขององค์กร และ

(๔) ประสิทธิภาพ (Efficiency) ซึ่งหมายถึงสัดส่วนระหว่างผลลัพธ์กับต้นทุนที่ลงไป การทำงานที่ประสิทธิภาพสูง หมายถึง การทำงานที่ลงทุนลงแรงน้อย แต่ได้ผลมากหรือ คุณภาพสูง

เป้าหมายสุดท้ายของการจัดการความรู้ คือ การที่กลุ่มคนที่ดำเนินการจัดการความรู้ร่วมกัน มีชุดความรู้ของตนเอง ที่ร่วมกันสร้างเอง สำหรับใช้งานของตน คนเหล่านี้จะสร้างความรู้ขึ้นใช้เอง อยู่ตลอดเวลา โดยที่การสร้างนั้นเป็นการสร้างเพียงบางส่วน เป็นการสร้างผ่านการทดลองเอาความรู้จากภายนอกมาปรับปรุงให้เหมาะสมต่อสภาพของตน และทดลองใช้งานจัดการความรู้ไม่ใช่กิจกรรมที่ ดำเนินการเฉพาะหรือเกี่ยวกับเรื่องความรู้ แต่เป็นกิจกรรมที่แทรกแฝง หรือในสาขาวิชาการ เรียกว่า บูรณาการอยู่กับทุกกิจกรรมของการทำงานและที่สำคัญตัวการจัดการความรู้เองก็ต้องการการจัดการด้วย

การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับการประมวลผลข้อมูล สารสนเทศ ความคิด การกระทำ ตลอดจนประสบการณ์ของแต่ละบุคคล เพื่อสร้างเป็นความรู้และนวัตกรรม และจัดเก็บในลักษณะแหล่งข้อมูลที่บุคคลสามารถเข้าถึงได้ โดยอาศัยช่องทางต่าง ๆ ที่องค์กรจัดเตรียมไว้ เพื่อนำความรู้ที่มีอยู่ไปประยุกต์ ใช้ในการปฏิบัติงาน ซึ่งก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจายและไหลเวียนทั่วทั้งองค์กรอย่างสมดุล เป็นไปเพื่อเพิ่มความสามารถในการพัฒนาผลผลิตและองค์กร^{๑๕}

^{๑๕} พรณี สวนเพลง, เทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรมสำหรับการจัดการความรู้, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด มหาชน, ๒๕๕๒), หน้า ๒๖.

การจัดการความรู้ เป็นการบูรณาการศาสตร์ ๒ สาขาเข้าด้วยกัน คือความรู้ และการบริหาร การจัดการ โดยเน้นกระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ และความรู้ ด้วยการให้ความสำคัญ กับบุคคล โดยนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการจัดการความรู้ผ่านช่องทางความรู้ต่าง ๆ ดังนั้น กระบวน การจัดการความรู้ จึงต้องอาศัยทั้งศาสตร์ และศิลป์ในการจัดการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดย ผ่านกระบวนการสร้าง รวบรวม สังเคราะห์ แลกเปลี่ยน และใช้ความรู้ความสามารถเชื่อมโยงความคิด

สรุปได้ว่า การจัดการความรู้เป็นกระบวนการจัดการความรู้ที่ทำให้เกิดความรู้ใหม่อย่าง ต่อเนื่องและแพร่หลายไปทั่วองค์กรโดยใช้เครื่องมือทั้งคน สารสนเทศและการสื่อสาร พร้อมทั้ง กระบวนการ

๒.๒.๓ ความสำคัญของการจัดการความรู้

ความรู้ถือเป็นสินทรัพย์ทางปัญญา (Intellectual Capital) ที่สำคัญและเป็นทรัพยากร หลักที่มีค่ายิ่งเนื่องจากความรู้เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงและสร้างขึ้นใหม่ได้ตลอดเวลา และสามารถไปใช้ พร้อม ๆ กันได้ ไม่จำกัดจำนวน สถานที่และเวลาในการใช้ โดยเฉพาะในสังคมเศรษฐกิจ ความรู้ได้ กลายเป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญ ซึ่งจุดมุ่งหมายในการบริหารจัดการความรู้ (Knowledge Management) คือ การนำความรู้มาใช้พัฒนาขีดความสามารถขององค์กร ชุมชนท้องถิ่น หรือสังคมให้ได้มาก ที่สุด โดยกระบวนการในการสรรหาความรู้ เพื่อถ่ายทอด แบ่งปันความรู้ไปยังบุคคลกลุ่มเป้าหมายได้ อย่างถูกต้องและเหมาะสมในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในด้านต่าง ๆ เช่นความรู้ เทคโนโลยีความต้องการของผู้ใช้บริการ คู่แข่ง เป็นต้น จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการที่เป็นระบบ เพื่อ ช่วยให้องค์กรชุมชนท้องถิ่น สามารถทำให้บุคลากรหรือประชาชนในชุมชนท้องถิ่นได้ใช้ความรู้ได้ ทันเวลาที่ต้องการ เพื่อเพิ่มผลผลิตและศักยภาพในการแข่งขัน ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถขององค์กร สร้างนวัตกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการและความคาดหวังของลูกค้า หรือผู้ให้บริการได้อย่าง ถูกต้องและรวดเร็ว

การนำความรู้มาบูรณาการกับความรู้ใหม่ ก็จะก่อให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ ขึ้นอีกระดับหนึ่ง และ สามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น จึงกลายเป็นวงจรที่เพิ่มพูนได้ในตัวเองอย่างไม่มีสิ้นสุด ที่ เรียกว่า วงจรการเรียนรู้ ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อองค์กรชุมชนท้องถิ่น มีกระบวนการที่เป็นระบบในการ ค้นหา สร้าง รวบรวม จัดเก็บ เผยแพร่ ถ่ายทอด แบ่งปันและใช้ความรู้ กระบวนการที่ว่านี้ คือ การจัดการ ความรู้ (Knowledge Management)

การจัดการความรู้หรือKMจึงเป็นศิลปะของการสร้างคุณค่าหรือการเพิ่มคุณค่าจากภายในตัว บุคคล (Tacit Knowledge) และความรู้ชัดแจ้งหรือความรู้ที่เป็นลายลักษณ์อักษร (Explicit Know ledge) การจัดการความรู้จึงเป็นแนวปฏิบัติที่ให้ความสำคัญกับคนในองค์กร ชุมชนท้องถิ่น เป็นหลัก ซึ่งแต่ละองค์กรก็มีโครงการที่ มีการดำเนินงานที่เป็นระบบ มีความซับซ้อนและมีการพัฒนาตามบริบท ของตนเอง การจัดการความรู้จึงเปรียบเสมือนกรอบหรือระเบียบปฏิบัติที่เอื้อให้คนในองค์กร ชุมชน

ท้องถิ่น มีกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูล สังเคราะห์เป็นความรู้และใช้ความรู้ร่วมกันเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพของงานให้ดียิ่งขึ้นไป

ดังนั้น แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการความรู้ ซึ่งมีผู้เสนอความคิดเห็นของการจัดการความรู้ที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับประสบการณ์ ภูมิหลังและความสนใจ ทั้งนี้กล่าวสรุปได้ว่า การจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่มีระบบในการแสวงหาความรู้เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดการแพร่ แพร่กระจาย โดยเพิ่มความเหมาะสมกับการใช้งาน สามารถประเมินผลเพื่อยกระดับปัญญาของผู้ที่เกี่ยวข้องและสามารถนำไปปฏิบัติได้

๒.๓ องค์ประกอบของการจัดการความรู้ (Knowledge Process)

องค์ประกอบของการจัดการความรู้การจัดการความรู้เป็นกระบวนการ (Process) ที่ดำเนินการร่วมกันโดยผู้ปฏิบัติงานในองค์กรหรือหน่วยงานย่อยขององค์กร เพื่อสร้างและใช้ความรู้ในการทำงานให้เกิดผลสัมฤทธิ์ ดีขึ้นกว่าเดิมการจัดการความรู้ในความหมายนี้จึงเป็นกิจกรรมของผู้ปฏิบัติงาน ไม่ใช่กิจกรรมของนักวิชาการหรือนักทฤษฎี แต่นักวิชาการหรือนักทฤษฎีอาจเป็นประโยชน์ในฐานะแหล่งความรู้ (Resource Person) การจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่เป็นวงจรต่อเนื่อง เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอ เป้าหมาย คือ การพัฒนางานและพัฒนาคน โดยมีความรู้เป็นเครื่องมือมีกระบวนการจัดการความรู้เป็นเครื่องมือ”การจัดการความรู้เป็นเครื่องมือ ไม่ใช่เป้าหมาย”^{๑๖}

ในการจัดการความรู้โดยทั่วไปมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ส่วนคือ คน (Man) เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology-IT) และกระบวนการจัดการความรู้ (Process) ดังนี้

๑. คน (Man) ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นแหล่งความรู้ และเป็นผู้นำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการจัดการความรู้ คนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด เนื่องจากคนเกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ส่วนบุคคล (Personal Knowledge Management-PKM) คือ ผู้ซึ่งต้องการจัดการความรู้เพื่อการใช้ประโยชน์กับตัวเอง จึงสามารถจัดการทุกอย่างทุกขั้นตอนได้เองเป็นส่วนใหญ่ อาจจะมีบ้างที่ต้องเกี่ยวข้องกับคนอื่น

บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการจัดการความรู้หรือ KM Team ขององค์กรอาจแบ่งได้เป็น ๒ ทีมคือ ทีมหลักหรือทีมถาวร (core team or permanent team) และทีมชั่วคราว (contemporary team) ทีมหลักหรือทีมถาวรเป็นคณะทำงานที่รับผิดชอบการดำเนินการจัดการความรู้ของ องค์กรอย่างต่อเนื่อง ประกอบด้วยบุคลากร ๓ ฝ่าย ได้แก่ หัวหน้างาน หรือผู้จัดการความรู้ (Knowledge champion or senior manager or chief knowledge management-CKO) เป็น

^{๑๖} เว็บไซต์ของ สคส. (www.kmi.or.th), วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

ผู้บริหารระดับสูงขององค์กร ซึ่งมีบทบาทในการขุดหา (Leverage) ความรู้ภายในองค์กรออกมาโดยการใช้โครงการการจัดการความรู้ รับผิดชอบในการสร้างวิสัยทัศน์ในสิ่งที่เป็นไปได้ ออกแบบกรอบงานที่ให้ผลคุ้มค่าและเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ประสานงานและการจัดให้มีกิจกรรมการจัดการความรู้ทั้งหมดขององค์กร บุคลากรประเภทที่สอง ได้แก่ หัวหน้างาน (Chief Information Officer- CIO) เป็นผู้รับผิดชอบงานทั้งหมดขององค์กร และ ฝ่ายสุดท้ายของทีมหลักคือ ตัวแทนจากกลุ่มงานหลักขององค์กรส่วนทีมชั่วคราว เป็นคณะกรรมการที่มาจากกลุ่มเฉพาะ องค์กรต้องพึงระลึกไว้เสมอว่า บุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ขององค์กร คือ กลุ่มผู้ใช้ผลผลิตและบริการขององค์กร จึงควรให้บุคคลเหล่านั้นมาเป็นหุ้นส่วนและร่วมกันวางแผนงานให้กับองค์กร นอกจากนี้ทีมงานทั้งสองทีมแล้ว บุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนโครงการจัดการความรู้ขององค์กรอย่างมาก คือ ผู้บริหารสูงสุด (Chief Executive Officer-CEO) โดยปกติจะอยู่ในตำแหน่งที่ปรึกษาโครงการจัดการความรู้

๒. เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology-IT) เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือเพื่อให้คนสามารถค้นหา จัดเก็บ แลกเปลี่ยน รวมทั้งนำความรู้ไปใช้อย่างง่าย และรวดเร็วขึ้นในเรื่องของการจัดการความรู้นั้นมีงานวิจัยเป็นจำนวนมากที่พยายามอธิบายความสัมพันธ์และบทบาทของเทคโนโลยีสารสนเทศกับการจัดการความรู้ ดังที่ ปรากฏว่าเป็นเรื่องราวจำนวนมากที่แสดงถึงการจัดการความรู้ขององค์กร ผ่านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ แม้ว่ากระบวนการจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่ไม่ใช่เทคโนโลยี แต่เทคโนโลยีก็เป็นที่ถูกคาดหวังว่าเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้การจัดการความรู้ประสบความสำเร็จ องค์กรส่วนใหญ่จึงมีการจัดสรรงบประมาณในการนำเทคโนโลยีที่เหมาะสม มาเป็นเครื่องมือช่วยในการจัดการความรู้ขององค์กรเทคโนโลยีสารสนเทศที่เกี่ยวข้องและมีบทบาทในการจัดการความรู้ประกอบด้วย เทคโนโลยีในการสื่อสาร (Communication Technology) เทคโนโลยีการทำงานร่วมกัน (Collaboration Technology) และเทคโนโลยีในการจัดเก็บ (Storage Technology)เทคโนโลยีในการสื่อสาร ช่วยให้บุคลากรสามารถเข้าถึงความรู้ต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น สะดวกขึ้น รวมทั้งสามารถติดต่อสื่อสารกับผู้เชี่ยวชาญสาขาต่าง ๆ ในการค้นหาข้อมูล สารสนเทศผ่านเครือข่ายได้ ผ่านระบบอินเทอร์เน็ต อินทราเน็ต หรือโซเชียลมีเดีย (Social Media)เทคโนโลยีสนับสนุนการทำงานร่วมกัน ช่วยให้สามารถประสานการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพลดอุปสรรคเรื่องของระยะทาง ตัวอย่างเช่นโปรแกรมกลุ่ม groupware หรือระบบ video conference เป็นต้น เทคโนโลยีช่วยในการจัดเก็บ ช่วยในการจัดเก็บและจัดการความรู้ต่าง ๆ เทคโนโลยีสารสนเทศมีส่วนช่วยประสาน สนับสนุนและอำนวยความสะดวกกระบวนการจัดการความรู้ ทั้ง ๓ ดังนี้

๑) การแสวงหาความรู้ เป็นการแสวงหาความรู้ทั้งที่เป็นการหยั่งรู้เอง (Tacit Knowledge) ทักษะ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ผู้มีประสบการณ์สูง จะมองเห็นแนวโน้มหรือทิศทางความต้องการใช้ความรู้ด้านต่าง ๆ แล้ววางแผนและดำเนินการที่จะจัดหาความรู้ นั้น ๆ มา โดยอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศประเภทต่าง ๆ เป็นเครื่องช่วยประสานและอำนวยความสะดวก

๒) การแลกเปลี่ยนและแบ่งปันความรู้ เป็นการเผยแพร่และกระจายความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ใน การนี้ การเรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญจะช่วยให้ผู้ดำเนินการจัดการความรู้มือใหม่ผ่าน เครือข่ายการสื่อสาร ในรูปแบบต่าง ๆ

๓) การใช้ประโยชน์จากความรู้ การเรียนรู้จะบูรณาการอยู่ในองค์กร มีอะไรอยู่ในองค์กร สมาชิกองค์กรสามารถรับรู้และประยุกต์ใช้สถานการณ์ใหม่ ๆ ได้ตลอดเวลา ทั้งการแลกเปลี่ยน แบ่งปันความรู้ และการใช้ประโยชน์ความรู้ จะเกิดขึ้นในเวลาเดียวกันทั้งการแสวงหาความรู้

อย่างไรก็ตาม ในความหมายของ IT ไม่ได้หมายถึงเพียงแค่อุปกรณ์ฮาร์ดแวร์หรือซอฟต์แวร์ เพียงเท่านั้น แต่ในปัจจุบันได้หมายรวมถึงความสำคัญของคน เป้าหมายที่คนวางหรือกำหนดในการ ใช้เทคโนโลยีนั้น ๆ คุณค่าในการเลือกใช้เทคโนโลยีตลอดจนเกณฑ์ในการประเมินที่ใช้ในการตัดสินใจ ใน การใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีในงานต่าง ๆ

๓. กระบวนการจัดการความรู้ (Process) กระบวนการความรู้ เป็นการบริหารจัดการ เพื่อนำความรู้จากแหล่งความรู้ไปให้ผู้รู้ เพื่อทำให้เกิดการปรับปรุง และนวัตกรรม กระบวนการจัดการ ความรู้ เป็นกระบวนการที่จะช่วยให้เกิดพัฒนาของความรู้ หรือการจัดการ ความรู้ที่จะเกิดขึ้นภายใน องค์กร มีทั้งหมด ๗ ขั้นตอน ดังนี้

๑) การบ่งชี้ความรู้ (Knowledge Identification) เป็นการพิจารณาว่าองค์กรเรามีพันธกิจ วิสัยทัศน์ เป้าหมายอะไร และเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย เราต้องทำอะไร ขณะนี้เรามีความรู้อะไรบ้าง อยู่ใน รูปแบบใด และอยู่ที่ใคร

๒) การสร้างและการแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation & Acquisition) เช่นการสร้าง ความรู้ใหม่ แสวงหาความรู้จากภายนอก รักษาความรู้เก่า กำจัดความรู้ที่ไม่ได้ใช้งานแล้ว

๓) การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization) เป็นการวางโครงสร้าง ความรู้ เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับเก็บความรู้อย่างเป็นระบบในอนาคต

๔) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification & Refinement) เช่น การปรับปรุงเอกสารให้เป็นรูปแบบมาตรฐานใช้ภาษาในการสื่อสารเป็นภาษาเดียวกัน ประปรุงเนื้อหา ความรู้ให้สมบูรณ์

๕) การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Dissemination & Access) เป็นการทำให้ผู้ใช้เข้าถึง ความรู้อย่างเป็นระบบได้ง่ายและสะดวกขึ้น การกระจายความรู้ให้ผู้อื่นทางช่องทางการสื่อสารที่ เหมาะสม

๖) การแบ่งปันและแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) เป็นการนำความรู้ที่ได้มา แลกเปลี่ยนกันด้วยกลยุทธ์ต่าง ๆ เช่น ในกรณีเป็น Explicit Knowledgeอาจทำเป็นเอกสาร ฐาน ความรู้ คลังความรู้ หรือในกรณีเป็น Tacit Knowledgeอาจทำเป็นระบบทีมข้ามสายงาน กิจกรรมกลุ่ม ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และระบบพี่เลี้ยง การสับเปลี่ยนงาน การยืมตัว เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นต้น

๗) การเรียนรู้และการนำไปใช้งาน (Learning & Utilization) เป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการจัดการความรู้ เป็นการที่บุคคลเกิดการเรียนรู้และนำความรู้ไปใช้ให้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ควรทำให้การเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของงาน และหมุนเวียนไปอย่างต่อเนื่อง

องค์ประกอบทั้ง ๓ ส่วนนี้ จะต้องเชื่อมโยงและบูรณาการอย่างสมดุล การจัดการความรู้ของกรมการปกครอง จากพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. ๒๕๔๖ กำหนดให้ส่วนราชการมีหน้าที่พัฒนาความรู้ในส่วนราชการ เพื่อให้มีลักษณะเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ โดยต้องรับรู้ข้อมูลข่าวสารและสามารถประมวลผลความรู้ในด้านต่าง ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติราชการได้อย่างถูกต้อง รวดเร็วและเหมาะสมต่อสถานการณ์ รวมทั้งต้องส่งเสริมและพัฒนาความรู้ ความสามารถ สร้างวิสัยทัศน์ และปรับเปลี่ยนทัศนคติของข้าราชการในสังกัดให้เป็นบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ และมีการเรียนรู้ร่วมกัน

ขอบเขต KM ที่ได้มีการพิจารณาแล้วเห็นว่ามีควมสำคัญเร่งด่วนในขณะนี้ คือ การจัดการองค์ความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงบูรณาการ และได้กำหนดเป้าหมาย (Desired State) ของ KM ที่จะดำเนินการในปี ๒๕๔๙ คือ มุ่งเน้นให้อำเภอ/กิ่งอำเภอ เป็นศูนย์กลางองค์ความรู้ เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงบูรณาการในพื้นที่ที่เป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย ที่เกี่ยวข้อง โดยมีหน่วยที่วัดผลได้เป็นรูปธรรม คือ อำเภอ/กิ่งอำเภอ มีข้อมูลผลสำเร็จ การแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงบูรณาการในศูนย์ปฏิบัติการ ไม่น้อยกว่าศูนย์ละ เรื่อง และเพื่อให้เป้าหมายบรรลุผล ได้จัดให้มีกิจกรรมกระบวนการจัดการความรู้ (KM Process) และกิจกรรมกระบวนการเปลี่ยนแปลง (Change Management Process) ควบคู่กันไป โดยมีความคาดหวังว่าแผนการจัดการความรู้จะเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญสู่การปฏิบัติ

๒.๓.๑ หลักการจัดการความรู้

มีผู้รู้ได้กล่าวถึง KM หลายแง่หลายมุมที่อาจารย์รวบรวมมาซึ่งคำตอบว่า หัวใจของ KM อยู่ที่ไหนได้ โดยอาจกล่าวเป็นลำดับขั้นหัวใจของ KM เหมือนกับลำดับขั้นของความต้อการ (Hierarchy of needs) ของ Mcgregor ได้ โดยเริ่มจากข้อสมมุติฐานแรกที่เป็นสากลที่ยอมรับทั่วไปว่าความรู้คือพลัง (DOPA KM Team)

๑) ความรู้คือพลัง (Knowledge is Power)

๒) ความสำเร็จของการถ่ายทอดความรู้ไม่ใช่อยู่ที่คอมพิวเตอร์หรือเอกสาร แต่อยู่ที่การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนด้วยกัน (Successful knowledge transfer involves neither computers nor documents but rather in interactions between people. (Thomas H Davenport)

๓) จุดหมายปลายทางสำคัญของความรู้มิใช่ที่ตัวความรู้ แต่อยู่ที่การนำไปปฏิบัติ (The great end of knowledge is not knowledge but action)

๔) ผู้จัดการ คือ ผู้ซึ่งทำให้ความรู้ผลิตออกอภผล Now the definition of a manager is somebody who makes knowledge productive)

จะเห็นว่า จากข้อความที่กล่าวถึง ความรู้ดังกล่าว พอทำให้มองเห็นหัวใจของ KM เป็นลำดับขึ้นมาเริ่มแต่ข้อความแรกที่ว่า ความรู้คือพลังหรือความรู้คืออำนาจ ซึ่งเป็นข้อความที่เป็นที่ยอมรับที่เป็นสากล ทั้งภาคธุรกิจ เอกชน และภาครัฐราชการ จากการยอมรับดังกล่าวมาสู่การเน้นที่ปฏิสัมพันธ์ของคนว่ามีความสำคัญในการ ถ่ายทอดความรู้ว่าเครื่องมือหรือเอกสารใดและมักกล่าวถึงว่า แม้ความรู้จะถูกจัดระบบและง่ายต่อการเข้าถึงของบุคคลต่าง ๆ ดีเพียงใดก็ตาม ถ้ามีความรู้ เกิดความรู้อื่น แล้ว หากไม่นำไปใช้ประโยชน์ ก็ไม่ใช่จุดหมายปลายทางของ ความรู้และที่ชัดเจนก็คือ ประโยคสุดท้ายที่เน้นการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ให้เกิดมรรคผลมีคุณค่า ประโยชน์เป็นรูปธรรมว่านั่นเป็นนิยามใหม่ของผู้นำหน้าที่เป็นผู้จัดการเลยทีเดียว ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าหัวใจของ KM อยู่ที่การนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม

นพ.วิจารณ์ พานิช กล่าวไว้น่าคิด หลังจากการไปร่วมสัมมนา “นวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข” โดยได้ฟังการบรรยายของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ดีความ “การเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข” ทำให้เกิดความเข้าใจเรื่องการจัดการความรู้อย่างลึกซึ้งมาก จึงขอนำมาเล่าสู่กันฟัง ท่านบอกว่า การพัฒนาชุมชนต้องมี ๔ องค์ประกอบ

๑. ชุมชน หมายถึงการอยู่ร่วมกัน ความเป็นชุมชนมีเป้าหมายที่การอยู่ร่วมกัน
๒. เป็นสุข หมายถึงความเป็นทั้งหมด ความเป็นปกติ สมดุล บูรณาการของปัจจัยต่าง ๆ อย่างน้อย ๘ ด้าน ได้แก่ ชีวิต สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ศาสนธรรม ครอบครัว และชุมชน
๓. การเรียนรู้ หมายถึงการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนนั้น ๆ ผ่านการปฏิบัติ
๔. การสร้างเสริม หมายถึงการเข้าไปเอื้ออำนวย ส่งเสริม เสริมพลัง (Empower) ไม่ใช่เข้าไปสอนหรือถ่ายทอดความรู้

ทั้ง ๔ องค์ประกอบนี้ คือหัวใจของการจัดการความรู้ในทุกบริบท ไม่ใช่แค่การจัดการความรู้ของชาวบ้านหรือของชุมชน ในเรื่องการจัดการความรู้ การเรียนรู้สำคัญกว่าตัวความรู้ เพราะถ้าไม่ระวัง ตัวความรู้จะเป็นความรู้ที่หยุดนิ่งตายตัว การเรียนรู้จะมีลักษณะ “ตื่นได้” คือมีชีวิต เป็นพลวัต การเรียนรู้ที่ดีที่สุดคือการเรียนรู้ร่วมกัน เป็น collective learning และเป็นการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการปฏิบัติ (interaction learning through action)

๒.๓.๒ หลักการจัดการความรู้

หลักการในการจัดการความรู้มี ๔ ประการ ดังนี้

๑) ให้คนหลากหลายทักษะ

หลากหลายวิธีคิด ทำงานร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ การจัดการความรู้ที่มีพลังต้องทำโดยคนที่มีความรู้พื้นฐานแตกต่างกัน มีความเชื่อถือหรือวิธีคิดแตกต่างกัน แต่มีจุดรวมพลังคือ มีเป้าหมายอยู่ที่งาน ถ้ากลุ่มที่ดำเนินการจัดการความรู้ประกอบด้วยคนที่คิดเหมือน ๆ กัน การจัดการความรู้จะไม่มีพลัง

๒) ร่วมกันพัฒนาวิธีการทำงานในรูปแบบใหม่ ๆ

เพื่อบรรลุประสิทธิผลที่กำหนดไว้ หรือฝันว่าจะได้ ในการจัดการสมัยใหม่ ประสิทธิภาพประกอบด้วยองค์ประกอบ ๔ ประการคือ

(๑) การตอบสนองความต้องการ (Responsiveness) ซึ่งอาจเป็นความต้องการของลูกค้า ความต้องการของสังคม หรือความต้องการที่กำหนดโดยผู้บริหารองค์กร

(๒) นวัตกรรม (Innovation) ซึ่งอาจเป็นนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ หรือวิธีการใหม่ก็ได้

(๓) ชีตความสามารถ (Competency) ขององค์กร

(๔) ประสิทธิภาพ (Efficiency) ในการทำงาน

๓) ทดลองและเรียนรู้

เนื่องจากกิจกรรมการจัดการความรู้เป็นกิจกรรมสร้างสรรค์ ซึ่งหมายความว่าต้องคิดแบบ “หลุดโลก” จึงต้องมีวิธีดีกลับมาสู่ความเป็นจริงในโลกหรือในสังคม โดยการทดลองทำเพียงน้อย ๆ ซึ่งถ้าล้มเหลวก็ก่อผลเสียหายไม่มากนัก ถ้าได้ผลไม่ดีก็ยกเลิกความคิดนั้น ถ้าได้ผลดีจึงขยายการทดลองทำให้มากขึ้น ในที่สุดก็จะขยายเป็นวิธีทำงานแบบใหม่

๔) นำเข้าความรู้จากภายนอกอย่างเหมาะสม

ต้องถือว่าความรู้จากภายนอกยังเป็นความรู้ที่ยัง “ดิบ” อยู่ ต้องนำมาทำให้ “สุก” ให้พร้อมใช้ในบริษัท (ตัวตน) ของเรา โดยการเติมความรู้เชิงบริบทลงไป

๒.๓.๓ วิธีการจัดการความรู้อย่างง่าย

การจัดการความรู้ควรเริ่มทำในกลุ่มเล็ก ๆ ไปก่อน ใช้วิธีง่าย ๆ แล้วจึงค่อย ๆ ขยายไปใช้วิธีการที่ก้าวหน้ายิ่งขึ้น “การแลกเปลี่ยนเรียนรู้” (Knowledge Sharing) ระหว่างกัน ผ่านการทำงานร่วมกัน วิธีการใดก็ตามที่มีเป้าหมายในการพัฒนางานของกลุ่มหรือของตน ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์หรือความรู้ที่เกิดจากการทำงาน ถือเป็นวิธีการจัดการความรู้ทั้งสิ้น วิธีการจัดการความรู้ควรเน้นความง่ายและเรียบง่ายในช่วงเริ่มต้น แล้วค่อย ๆ ใช้วิธีการที่ยากหรือซับซ้อนขึ้นตามความจำเป็น ซึ่งจะแนะนำวิธีการจัดการความรู้อย่างง่าย ๓ วิธีการคือ

๑) การแลกเปลี่ยนความรู้จากวิธีการทำงานที่มีคุณภาพสูง (Best practices) วิธีการทำงานที่มีคุณภาพสูง คือวิธีทำงานที่เกิดผลงานในลักษณะที่น่าภูมิใจ น่าชื่นชม ผลสัมฤทธิ์สูง ประสิทธิภาพสูง หรือคุณภาพสูง องค์กรขนาดใหญ่ต้องหาวิธีการทำงานที่มีคุณภาพสูง ของการทำงานเรื่องต่าง ๆ นำมากำหนดเป็นมาตรฐานการทำงาน จัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างทีมเจ้าของวิธีการทำงานที่มีคุณภาพสูงกับทีมอื่น ๆ ให้ทีมอื่น ๆ สามารถปฏิบัติตามมาตรฐานได้ และยิ่งกว่านั้นต้องเสริมให้มีการพัฒนาวิธีการทำงานที่มีคุณภาพสูงให้ดีขึ้น ให้เป็นวิธีการที่ดีกว่าเดิม เป็นวงจรเรื่อยไปไม่สิ้นสุด ในองค์กรขนาดใหญ่การนำวิธีการทำงานและประสบการณ์ทำงานโดยวิธีการที่มีคุณภาพสูงนั้น มาเขียนเป็นเอกสารขึ้นไว้บนอินทราเน็ตหรือเว็บไซต์ขององค์กร ให้พนักงานใช้รหัสเข้ามาดูได้ตลอด

เวลา จะช่วยอำนวยความสะดวกในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของพนักงาน ซึ่งมีแนวทางการจัดการ ความรู้จากวิธีการทำงานที่มีคุณภาพสูง ดังนี้

(๑) เสาะหาโดยต้องคัดเลือกอย่างตรงไปตรงมา

(๒) เป็นวิธีการทำงานที่มีคุณภาพสูงโดยเกิดจากกลุ่มที่มีเรื่องราวของ กระบวนการพัฒนา งานผ่านความยากลำบาก มีการฝ่าฟันจนกว่าจะบรรลุผล มีเรื่องราวให้เล่าเพื่อจะสะท้อนวิถีคิด วิธี ปรัชญาหรือ ดึงเอาความรู้ฝังลึกจากสมาชิกกลุ่ม และค้นคว้าความรู้จากภายนอกมาใช้งาน

(๓) ในการประชุมเสนอผลงาน ต้องเตรียมตัวและกระตุ้นให้มีการซักถามแลกเปลี่ยนกันให้มาก และมีผู้ทรงคุณวุฒิคอยกระตุ้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และชี้ประเด็นเพื่อยกระดับความรู้

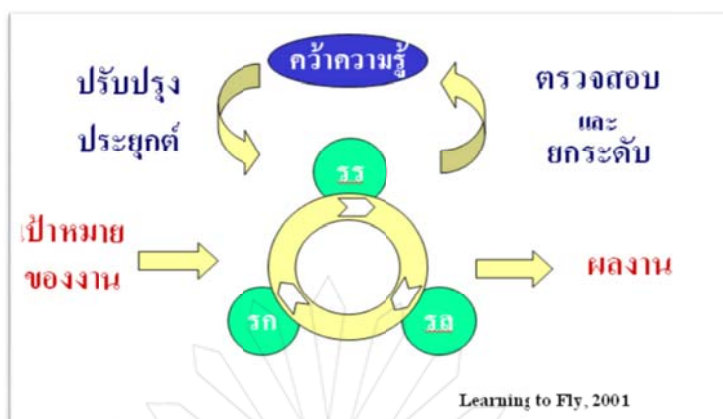
(๔) มีการสร้างเงื่อนไขหรือบรรยากาศให้ผู้มาร่วมประชุมนำความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนไป ปฏิบัติ เพิ่มพูนความรู้ฝังลึกของกลุ่ม และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างต่อเนื่อง

๒) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการทำกิจกรรม

“ชุมชนนักปฏิบัติ” ชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice : CoP) เป็นการรวมตัวกัน ของผู้ปฏิบัติงานคล้าย ๆ กัน หรือต้องใช้ความรู้ในลักษณะคล้ายคลึงกัน แลกเปลี่ยนความรู้และ ประสบการณ์กันอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งอาจเป็นชุมชนที่สนใจปัญหาเดียวกัน สนใจชุดความรู้ (Know ledge domain) ชุดเดียวกันแต่ทำงานอยู่ในต่างหน้าที่ เผชิญปัญหาคนละปัญหา นัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างสม่ำเสมอ เช่น ทุกวันพุธนัดเวลารับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน และมีคน มาเล่าประสบการณ์ของคน ๒ คน เป็นเครื่องมือเริ่มประเด็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และต้องมีคน จัดการสรุปความรู้ที่เกิดขึ้นเป็นระยะ ๆ หรือคอยหยิบยกประเด็นที่ยังมีคำตอบไม่ชัด มีการรวบรวม ความรู้ที่เกิดขึ้นสรุปเป็นหมวดหมู่ไว้บนเว็บไซต์ขององค์กร หรือของหน่วยงานย่อย ให้ผู้ปฏิบัติงาน สามารถค้นผ่านระบบอินเทอร์เน็ตหรืออินเทอร์เน็ตได้ทันทีที่ต้องการใช้ความรู้^{๑๗}

๓) วงจรแลกเปลี่ยนเรียนรู้ยกกำลังสาม บวก คำว่าเป้าหมายของวงจรนี้ เพื่อเป็นวงล้อหมุนให้ เป้าหมายของงานที่กำหนดไว้ไปสู่ความสำเร็จ ในลักษณะที่เป็นความสำเร็จระดับนำภูมิปัญญาที่นำขึ้นชม ดังรายละเอียดแผนภูมิต่อไปนี้

^{๑๗} เว็บไซต์ของ สคส. (www.kmi.or.th), วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

ที่มา : สคส.

แผนภูมิที่ ๒.๒ แสดงวงจรแลกเปลี่ยนเรียนรู้ยกกำลังสาม บวก คว้า

จากแผนภูมิแสดงในวงล้อหลักใช้พลังของการเรียนรู้ร่วมกันของทีมงาน แบ่งเป็น ๓ ส่วน ดังนี้

๑) การเรียนรู้ร่วมกันก่อนเริ่มงานหรือรท (Learning before) ใช้เทคนิคที่เรียกว่า “เพื่อนช่วยเพื่อน” (Peer Assist) คือ ทีมที่จะทำงานชิ้นนั้นเสาะหากลุ่มหรือทีมงานที่มีความสามารถในการทำงานนั้นในระดับที่มีคุณภาพสูง ซึ่งอาจเป็นกลุ่มภายในองค์กรเดียวกัน หรืออยู่นอกองค์กรก็ได้ เชิญมาทำกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิธีทำงานนั้น

๒) การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างทำงานหรือ รค. (Learning during) ใช้การอภิปรายเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เปิดใจพูดคุยกันอย่างตรงไปตรงมาในเวลาไม่เกิน ๒๐ นาที เพื่อทบทวนว่าเกิดอะไรขึ้น ทำไมจึงเกิด จะรักษาจุดแข็งและปรับปรุงจุดอ่อนอย่างไร ทำทันทีหลังจากเสร็จภารกิจซึ่งอาจเป็นภารกิจย่อย ๆ ของโครงการทั้งหมดที่เราทำอยู่ หรืออาจเป็นส่วนหนึ่งของงานใหญ่ อย่าทิ้งให้เนิ่นนาน ซึ่งจะส่งผลให้ทีมและสมาชิกได้เรียนรู้จากความสำเร็จและความล้มเหลว สร้างความเชื่อใจและความเหนียวแน่นของทีม

๓) การเรียนรู้ร่วมกันเมื่อเสร็จสิ้นโครงการหรือ รณ. (Learning after) ใช้การมองย้อนกลับไปในอดีตเพื่อทบทวนงานที่ได้ปฏิบัติร่วมกัน วงจรแลกเปลี่ยนเรียนรู้ยกกำลังสาม เมื่อทำต่อเนื่องกันอย่างสม่ำเสมอจะเกิดพลังมาก แต่ยังไม่พอต้องใช้พลังของอีกวงจรหนึ่งคือวงจร “คว้า” (Capture) โดยรวบรวมความรู้จากภายนอก ทั้งที่เป็นความรู้ในกระดาษ และความรู้ในคนนำมาปรับปรุงใช้งานให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของเรา และคอย “คว้า” ความรู้ที่เกิดจากการทำงานของเรา นำมาตีความแลกเปลี่ยน ยกย่องความรู้ความเข้าใจ และบันทึกไว้เป็นองค์ความรู้ที่สั่งสมไว้ในกลุ่มและภายในองค์กร ให้สามารถนำไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันได้กว้างขวางขึ้นและพร้อมที่จะนำมาใช้ได้ทันการณ์ ต้อง

หมุนวงจรทั้ง ๒ เข้าเป็นวงจรเดียวกันหรือส่งเสริมซึ่งกันและกัน ทำอย่างต่อเนื่องไม่หยุดยั้งจะเกิดผลมหัศจรรย์

เป้าหมายของวงจรนี้ เพื่อเป็นวงล้อหมุนให้เป้าหมายของงานที่กำหนดไว้ไปสู่ความสำเร็จในลักษณะที่เป็นความสำเร็จระดับน่าภูมิใจ นำชื่นชมในวงล้อหลัก ใช้พลังของการเรียนรู้ร่วมกัน (ของทีมงาน) ทั้งเรียนรู้ร่วมกันก่อนเริ่มงาน (learning before), เรียนรู้ร่วมกันระหว่างทำงาน (learning during), และเรียนรู้ร่วมกันหลังงานชิ้นนั้นสำเร็จ (learning after) การเรียนรู้ร่วมกันก่อนเริ่มงาน ใช้เทคนิคที่เรียกว่า “เพื่อนช่วยเพื่อน” (Peer Assist) คือ ทีมที่จะทำงานชิ้นนั้นเสาะหากลุ่มหรือทีมงานที่มีความสามารถในการทำงานนั้นใน ระดับ best practice ซึ่งอาจเป็นกลุ่มภายในองค์กรเดียวกันหรืออยู่ภายนอกองค์กรก็ได้เชิญมาทำกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิธีทำงานนั้น

ดังนั้น องค์ประกอบของการจัดการความรู้ ได้แก่ คน (man) เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology-IT) และกระบวนการจัดการความรู้ (Process) ซึ่งองค์ประกอบทั้ง ๓ นี้ต้องเชื่อมโยงกันและบูรณาการกันอย่างสมดุล

๒.๔ แนวคิดการจัดการความรู้ในองค์กร

องค์กรต้องเผชิญไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอันรวดเร็วและรุนแรง เนื่องจากปัจจัยที่เกิดจากการก้าวกระโดดของเทคโนโลยีสารสนเทศที่พัฒนาอย่างต่อเนื่อง และความซับซ้อนของระบบเศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำงานทั้งภายในและภายนอกองค์กร ส่งผลให้เวทีการแข่งขันที่เคยจำกัดอยู่ในวงแคบขยายขอบเขตออกไปครอบคลุมทั่วโลก ตลอดจนแนวคิดในการบริหารจัดการสมัยใหม่ จึงเกิดแนวคิดของการจัดการความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ดังรายละเอียดจะได้อธิบายต่อไป

๒.๔.๑ แนวคิดของปีเตอร์ เอ็ม เซ็งเก กล่าวถึงลักษณะขององค์กรที่เรียนรู้ไว้ว่า องค์กรที่เรียนรู้กันจะต้องปฏิบัติตามข้อบัญญัติ ๕ ประการ หรือวินัย ๕ ประการ ดังนี้

๑) บุคคลที่รอบรู้ (Personal Mastery) หมายถึงการเรียนรู้ของบุคลากรนั้นเป็นจุด เริ่มต้นองค์กรที่เรียนรู้ต้องสามารถส่งเสริมให้คนในองค์กรสามารถเรียนรู้พัฒนาตนเอง โดยการสร้างจิตสำนึกในการใฝ่เรียนรู้ ฝึกฝน ปฏิบัติ และเรียนรู้อย่างต่อเนื่องไปตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคคล สร้างสรรค์ผลที่มุ่งหวังและสร้างบรรยากาศกระตุ้นเพื่อนร่วมงานให้พัฒนาศักยภาพไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งหมายถึงการจัดการกลไกต่าง ๆ ในองค์กร ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างองค์กร ระบบสารสนเทศระบบการพัฒนาบุคคล หรือแม้แต่วิธีการปฏิบัติงานประจำวัน เพื่อให้คนในองค์กรได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ เพิ่มเติมได้อย่างต่อเนื่อง

๒) รูปแบบความคิด (Mental Model) หมายถึงแบบแผนทางความคิด ความเชื่อ ทศนคติ จากการสั่งสมประสบการณ์กลายเป็นกรอบความคิดที่ทำให้บุคคลนั้น ๆ มีความสามารถในการทำ

ความเข้าใจ วินิจฉัยตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม สิ่งเหล่านี้ถือเป็นพื้นฐานของวุฒิภาวะทางอารมณ์ และพัฒนารูปแบบความคิดความเชื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกไม่ยึดติดกับความเชื่อเก่า ๆ ที่ล้าสมัย และสามารถที่จะบริหารปรับเปลี่ยนกรอบความคิดของตน ทำความเข้าใจได้ ซึ่งสอดคล้องกับความคิดในเชิงการรื้อปรับระบบงาน (Reengineering)

๓) การมีวิสัยทัศน์ร่วม (Shared Vision) หมายถึงการสร้างทัศนคติร่วมของคนในองค์กร ซึ่งองค์กรที่เรียนรู้จะต้องมีการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วม ซึ่งจะเป็กรอบความคิดเกี่ยวกับสภาพในอนาคตขององค์กร ที่ทุกคนในองค์กรมีความปรารถนาาร่วมกัน ช่วยกันสร้างภาพอนาคตของหน่วยงานที่ทุกคนจะทุ่มเทเพื่อกายแรงใจกระทำให้เกิดขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้การเรียนรู้ ริเริ่มทดลองสิ่งใหม่ ๆ ของคนในองค์กร ให้เป็นไปในทิศทางหรือกรอบแนวทางที่มุ่งไปสู่จุดเดียวกัน เป็นการมองในระดับความมุ่งหวัง เปรียบเสมือนหางเสือของเรือที่ขับเคลื่อนให้เรื่อนั้นมุ่งสู่เป้าหมายในทิศทางที่รวดเร็ว ประหยัดและปลอดภัย

๔) การเรียนรู้เป็นทีม (Team Learning) หมายถึงการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกในลักษณะกลุ่มหรือทีมงาน เป็นเป้าหมายสำคัญที่จะต้องทำให้เกิดขึ้น ในองค์กรที่มีการเรียนรู้จะต้องมีการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ ตลอดจนทักษะวิธีคิดเพื่อพัฒนาภูมิปัญญาและศักยภาพของทีมงานโดยรวม มีการแบ่งปันและเปลี่ยนถ่ายโอนข้อมูลในระหว่างกันและกันอย่างสม่ำเสมอ ทั้งในเรื่องของความรู้ใหม่ ๆ ที่ได้มาจากการค้นคิด หรือจากภายนอกและภายใน การเรียนรู้เป็นทีมนี้ยังคงครอบคลุมไปถึงการเรียนรู้เกี่ยวกับการทำงานร่วมกันเป็นทีมด้วย ซึ่งการเรียนรู้และพัฒนาในเรื่องนี้ ก็จะช่วยให้งานทำงานร่วมกันในองค์กรมีความเป็นทีมที่ดีขึ้น ซึ่งจะช่วยให้สมาชิกแต่ละคนสามารถแสดงศักยภาพที่มีอยู่ออกมาได้อย่างเต็มที่ และก่อให้เกิดความร่วมแรงร่วมใจ มีความสามัคคีในการร่วมมือกันแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

๕) การคิดเชิงระบบ (System Thinking) หมายถึงการที่คนในองค์กรมีความสามารถที่จะเชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ โดยมองเห็นภาพความสัมพันธ์กันเป็นระบบได้อย่างเข้าใจและมีเหตุมีผล เป็นลักษณะ การมองภาพรวมหรือระบบใหญ่ก่อนว่าจะมีเป้าหมายในการทำงานอย่างไร แล้วจึงสามารถมองเห็นระบบย่อย มองปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นวัฏจักร โดยนำมาบูรณาการเป็นความรู้ใหม่ ทำให้สามารถนำไปวางแผนและดำเนินการทำส่วนย่อย ๆ นั้นให้เสร็จที่ละส่วนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับความเป็นไปได้ในโลกแห่งความเป็นจริง

จากหลัก ๕ ประการนี้เกื้อกูลและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน อาศัยพลังแห่งการเรียนรู้เป็นกลุ่มพลังแห่งการมองภาพรวม มองความเชื่อมโยง มองความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงเป็นพลวัตไม่หยุดนิ่ง มองอนาคต มองเชิงบวก มองเห็นสภาพความเป็นจริง มองแบบไม่ยึดติด ลดอัตตา มองที่ประโยชน์หรือความมุ่งมั่นเพื่อส่วนรวมหรือคุณค่าอันยิ่งใหญ่ และอาศัยพลังแห่งทักษะของการเรียนรู้ร่วมกัน การเปลี่ยนสภาพหรือสิ่งที่ดูเสมือนเป็นจุดอ่อนหรือปัญหาให้กลายเป็นจุดแข็ง เป็นโอกาสหรือพลังในการ

ดำเนินงานให้ก้าวหน้าไปได้ในโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว แนวคิดขององค์กรแห่งการเรียนรู้จะมีลักษณะที่แตกต่างไปจากองค์กรทั่วไป เป็นแนวคิดที่จะนำองค์กรไปสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้ ซึ่งให้องค์กรทั้งหลายเห็นว่าการพัฒนาองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ นั้น จำเป็นต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

๒.๔.๒ แนวคิด Tuna Model

เป็นแนวคิดในการสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้หนึ่ง ซึ่งเป็นความคิดรวบยอดที่สรุปรวมเป็นภาพเดียว โดยเป็นการมองประเด็นของการจัดการความรู้อย่างง่าย ที่ประกอบด้วยความรู้ดังนี้

๑) การกำหนดวิสัยทัศน์หรือทิศทางของการจัดการความรู้ (Knowledge Vision : KV) มีส่วนหัว ส่วนตา มองว่ากำลังจะไปทางไหน เป็นส่วนที่ต้องตอบให้ได้ว่า “ทำการจัดการความรู้ (KM) ไปเพื่ออะไร” ส่วนนี้เป็นส่วนที่สำคัญที่สุดในการก่อเกิดส่วนอื่นถัดไป เหมือนตัวอ่อนในครรภ์มารดา ส่วนหัวเป็นส่วนแรกที่เกิดก่อน แล้วจึงพัฒนาส่วนตัวและแขนขาได้ การกำหนดวิสัยทัศน์ของการจัดการความรู้ ต้องการผู้มีสายตาสีเทาที่เล็งการณ์ไกลได้อย่างแม่นยำ และเพื่อให้สัมพันธ์กับการพัฒนาเป็นส่วนลำตัว สิ่งที่เป็นความสนใจร่วมหรือปัญหาร่วมของชุมชนในองค์กร น่าจะเป็นจุดเริ่มที่ดีที่สุด

๒) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing : KS) ส่วนกลางลำตัว เป็นส่วนที่สำคัญมากเพราะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านเวทีจริงและเวทีเสมือน เช่นผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ส่วนนี้เป็นหัวใจของการจัดการความรู้ เป็นส่วนที่จะดึงความรู้ซ่อนเร้นที่ฝังลึกอยู่ในตัวคน เปิดเผยให้ผู้อื่นได้รับรู้และเข้าใจได้ เพราะเกี่ยวกับหัวใจส่วนนี้จึงต้องการความไวเนื้อเชื้อใจเป็นสำคัญ การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน (Share & Learn) ถ้าไม่สามารถทำให้ความรู้สึกรักและปรารถนาดีต่อกันด้วยความจริงใจได้ ใจใครก็บังคับใครไม่ได้

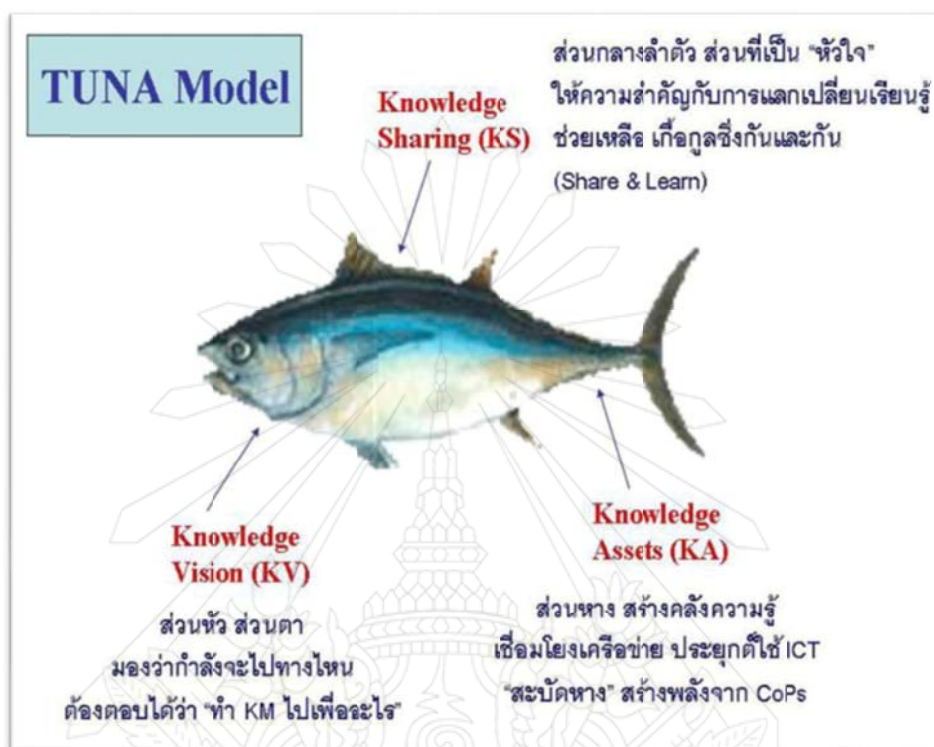
๓) การสร้างคลังความรู้ (Knowledge Assets : KA) เป็นส่วนขุมความรู้ที่ทำให้มีการนำความรู้ไปใช้งาน และมีการต่อยอดยกระดับขึ้นไปเรื่อย ๆ ถ้าเปรียบกับปลาที่เหมือนหางปลา ไม่มีหางก็ว่ายน้ำไม่ได้ ถ้าเปรียบกับคนก็เหมือนแขนขา ไม่มีก็อยู่ไม่ได้ แต่อยู่อย่างคนพิการ ซึ่งลำบากกว่าคนปกติหลายเท่า

แนวคิดแบบ TUNA MODEL สามารถแสดงเป็นภาพปลาเพื่อสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ จำแนกเป็น หัวปลา ตัวปลาและหางปลา กล่าวสรุปได้ดังนี้

ส่วนหัว ส่วนตา เป็น Knowledge Vision (KV) มองว่ากำลังจะไปทางไหน ต้องตอบได้ว่า ทำ KM ไปเพื่ออะไร

ส่วนกลางลำตัว ส่วนที่เป็นหัวใจเป็น Knowledge Sharing (KS) ให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ช่วยเหลือ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน (Share & Learn)

ส่วนหาง เป็น Knowledge Assets (KA) สร้างคลังความรู้ เชื่อมโยงเครือข่าย ประยุกต์ใช้ ICT “สะบัดหาง” สร้างพลังจาก CoPs แนวคิดแบบ TUNAMODEL แสดงเป็นภาพปลา ดังแผนภูมิต่อไปนี้^{๑๘}

ที่มา : สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.)

แผนภูมิที่ ๒.๓ แสดงแนวคิดแบบ TUNAMODEL

๒.๔.๓ แนวคิดแบบ SEIC Model แนวคิดนี้เป็นการจัดการความรู้ในช่วงเวลาประมาณ ๑๕-๒๐ ปี ที่เกิดศาสตร์ด้านการจัดการความรู้ กล่าวได้ว่าการจัดการความรู้ได้มีวิวัฒนาการมาเป็น ๓ ยุคดังนี้

ยุคที่ ๑ : Pre - SECI เป็นการจัดการความรู้เน้นที่การจัดการสารสนเทศ (Information) เพื่อใช้เทคโนโลยีช่วยการตัดสินใจของคน เริ่มเมื่อประมาณ ๑๕-๒๐ ปี

ยุคที่ ๒ : SECI ยุคนี้ความรู้ถูกแบ่งออกเป็น ๒ แบบคือ

- ๑) ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit knowledge)
- ๒) ความรู้ฝังลึก (Tacit knowledge)

^{๑๘}แนวคิดของ ดร.ประพนธ์ ผาสุกยัตต์ แห่งสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.)

การจัดการความรู้นี้จะเปลี่ยนความรู้ฝังลึกเป็นความรู้ชัดแจ้งและวนกลับ หมุนเป็น “เกลียวความรู้”(Knowledge spiral) เป็นยุคที่เชื่อมโยงการจัดการความรู้เข้ากับการรื้อปรับ (reengineering) กระบวนการปฏิบัติงาน เพื่อบรรลุประสิทธิภาพ (efficiency) สูงสุด

ยุคที่ ๓ : Post - SECI ความรู้ไม่แบ่งขั้วเป็นความรู้ชัดแจ้ง และความรู้ฝังลึก แต่มีคุณสมบัติทั้งสองอยู่ด้วยกัน เน้นการจัดการความรู้เพื่อการใช้งาน ณ เวลานั้น (Just-in-time KM) และเน้นที่ประสิทธิผล (effectiveness) ของงาน

๑. เกลียวความรู้ SECI ที่เสนอโดยโนนากะและทาเกอจึ เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการยกระดับความรู้ และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ โดยเริ่มจาก Socialization คือ การจัดให้คนมาปฏิบัติสัมพันธ์ (socialize) กันในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ฝังลึก(tacit knowledge) หรือประสบการณ์ ตามมาด้วย Externalization ซึ่งเป็น กระบวนการสื่อความรู้จากประสบการณ์ในการทำงานออกมาเป็นภาษาพูดหรือภาษาเขียนเท่ากับเป็นการเปลี่ยนความรู้ฝังลึกเป็นความรู้ชัดแจ้ง (explicit knowledge) หรือความรู้ที่เข้ารหัส (codified knowledge) ซึ่งเป็นความรู้ที่สามารถแลกเปลี่ยนกันได้ง่ายผ่านวิธีการด้านเทคโนโลยีสื่อสารและสารสนเทศ กระบวนการผนวกรวมความรู้ชัดแจ้งเข้าด้วยกันเรียกว่า Combination ก็จะได้ความรู้ชัดแจ้งที่กว้างขวางและลึกซึ้งขึ้น รายละเอียดของความรู้ ทั้ง ๒ ลักษณะ ดังนี้

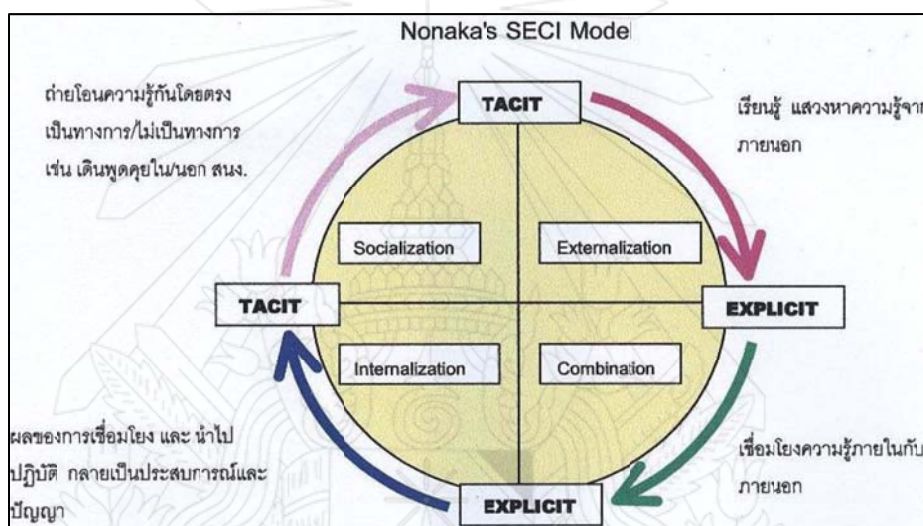
๑) ความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่อยู่ในสมองคนได้มาจากประสบการณ์ สัจชาติญาณ หรือพรสวรรค์ ส่วนหนึ่งยากต่อการบรรยายเป็นถ้อยคำ หรือสูตรสำเร็จ ขึ้นอยู่กับความเชื่อ และทักษะเชิงวิชาการของบุคคลที่จะถ่มกรอง ความรู้ชนิดนี้สามารถพัฒนาและแบ่งปันกันได้ และเป็น ความรู้ที่จะทำให้เกิดการได้เปรียบในการแข่งขัน บางแหล่งข้อมูลเรียกความรู้ชนิดนี้ว่า “ภูมิปัญญา” ความรู้ฝังลึกนี้ไม่สามารถแปรเปลี่ยนมาเป็นความรู้ที่เปิดเผยได้ทั้งหมด จะต้องเกิดจากการเรียนรู้ผ่านความ เป็นชุมชน เช่น การสังเกต แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างการทำงาน

๒) ความรู้เปิดเผย (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่เป็นเหตุเป็นผลสามารถบรรยายหรือถอดความออกมาได้ในรูปของทฤษฎี พบเห็นโดยทั่วไปในหนังสือ ตำรา สื่อต่าง ๆ กระบวนการทำงาน คู่มือ กฎเกณฑ์ กติกา ข้อตกลง ตารางการทำงาน บันทึกจากการทำงานเป็นลักษณะของความรู้ที่ทุกคนสามารถ เข้าถึง และแลกเปลี่ยนได้ไม่ยาก

๒. กระบวนการสุดท้ายในวงจร SECI คือ Internalizationซึ่งเป็นการ”จารึก” ความรู้ชัดแจ้งเป็นความรู้ที่ฝังลึกในสมองคน หรือฝังเข้าไปในผลิตภัณฑ์หรือกระบวนการทำงาน ซึ่งผลิตภัณฑ์หรือกระบวนการนี้จะไปสัมพันธ์กับลูกค้าหรือผู้ใช้ผลิตภัณฑ์ และเกิด “ข้อมูล” ความพึงพอใจหรือประสบการณ์ในการใช้ผลิตภัณฑ์หรือใช้กระบวนการทำงานนั้น เป็นข้อมูลใหม่หรือเพิ่มเติม เข้ามาในกระบวนการจัดการความรู้ ยกระดับเกลียวความรู้ขึ้นไปอีก วงจร SECI จะดำเนินการต่อเนื่องเรื่อยไป ไม่มีสิ้นสุดนอกเหนือจากเกลียว SECI แล้ว ยังมีเกลียวความรู้ (knowledge spiral) ที่ช่วยยกระดับ (cross-leveling) ความรู้อีกหลายแบบ เช่น เกลียวความรู้ข้ามระดับพนักงาน ระดับล่าง-พนักงาน

ระดับกลาง-ผู้บริหารระดับสูง, เกลียวความรู้ข้ามระดับหน่วยงานย่อย, เกลียวความรู้ผ่านจตุรภาค (4 quadrants) ในหัวข้อจตุรภาคแห่งการจัดการความรู้, และเกลียว ความรู้ข้ามชั้นขององค์กรแบบ “พหุบาท” (hypertext) เป็นต้น

รูปแบบการขยายผลของความรู้ในองค์กร ศาสตราจารย์อิกุจิโร โนนากะ และ ฮิโรทากะ ทาคูชิ ผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการที่มีชื่อเสียงมีผลงานทางด้านการบริหารจัดการความรู้ในองค์กร ได้นำเสนอรูปแบบการขยายผลของความรู้ในองค์กร ซึ่งมีการนำไปใช้กันอย่างแพร่หลายจนประสบความสำเร็จในองค์กรชั้นนำต่าง ๆ เป็นลักษณะของการหมุนเกลียวการเรียนรู้ (Knowledge Spiral) ที่เรียกว่าเกลียวความรู้เซกิ (SECI) ดังแสดงในแผนภูมิดังนี้

ที่มา : สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.)

แผนภูมิที่ ๒.๔ แสดงเกลียวความรู้เซกิ (SECI)

จากแผนภูมิแสดง เกลียวความรู้เซกิ เป็นกระบวนการปรับเปลี่ยนและสร้างความรู้ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๔ ลักษณะดังนี้

๑) การจัดให้คนมาปฏิบัติสัมพันธ์กัน (Socialization) เป็นขั้นตอนแรกในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการสร้างความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) จากความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) ของผู้ร่วมงาน โดยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ตรงที่แต่ละคนมีอยู่ ถ่ายโอนความรู้กันโดยตรงระหว่างกลุ่มหรือบุคคลที่มีความรู้พื้นฐานความสนใจที่สอดคล้องกัน หรือมีคลื่นความถี่ที่สื่อสารทำความเข้าใจกันได้โดยง่าย สามารถทำให้เกิดขึ้นได้ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

๒) การสื่อความรู้จากประสบการณ์ในการทำงาน (Externalization) เป็นขั้นตอนที่สองในการสร้างและแบ่งปันความรู้จากสิ่งที่มีอยู่และเผยแพร่ออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นการแปลงความรู้จากความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) เป็นความรู้เปิดเผย (Explicit Knowledge) โดยเรียนรู้แสวงหาสิ่งใหม่ ๆ จากภายนอกเพิ่มเข้ามาเพื่อให้ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งประสบการณ์ตรงที่สัมผัสกับลูกค้า ผู้ใช้บริการกับองค์กร เป็นความรู้ที่สำคัญต่อความสามารถในการแข่งขันและดำรงอยู่ขององค์กร สามารถแลกเปลี่ยนกันได้ง่าย ผ่านวิธีการด้านเทคโนโลยีสื่อสารและสารสนเทศ

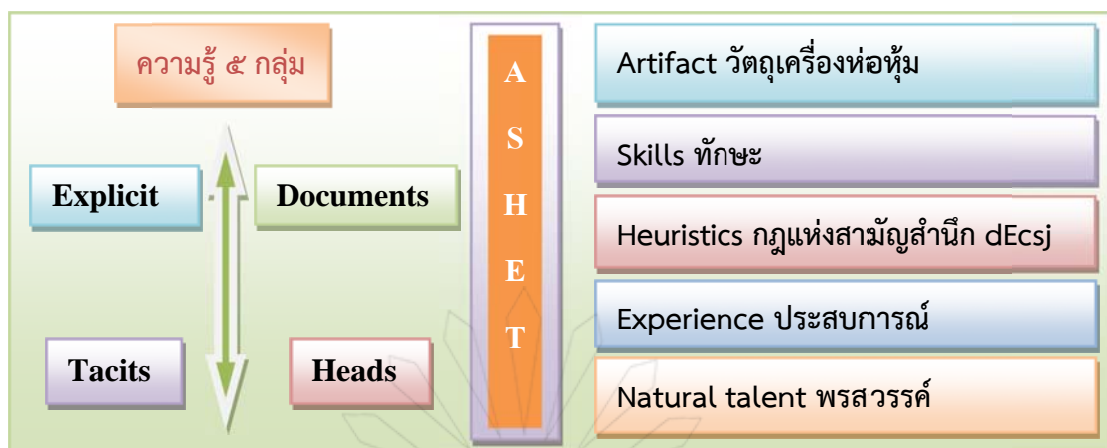
๓) การผนวกรวมความรู้เปิดเผยเข้าด้วยกัน (Combination) เป็นขั้นตอนที่สามในการแปลงความรู้ขั้นต้นเพื่อการสร้างความรู้เปิดเผย (Explicit Knowledge) จากความรู้เปิดเผย (Explicit Knowledge) ที่ได้เรียนรู้ เพื่อการสร้างเป็นความรู้เปิดเผย (Explicit Knowledge) ใหม่ ๆ โดยเชื่อมโยงความรู้ภายในกับความรู้ภายนอก แล้วหาแนวปฏิบัติที่ดีที่เหมาะสมกับองค์กร ในส่วนนี้ผู้ที่มีความสามารถใช้ภาษาในการสื่อสารที่ดี จะช่วยสรุปองค์ความรู้ใหม่ ๆ ให้กับองค์กรได้

๔) การจารึก (Internalization) เป็นขั้นตอนสุดท้ายในการแปลงความรู้จากความรู้เปิดเผย (Explicit Knowledge) กลับสู่ความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) เป็นการนำความรู้ที่เรียนมาใช้ในการปฏิบัติงานหรือใช้ในชีวิตรประจำวัน ซึ่งเป็นผลของการเชื่อมโยงความรู้ แล้วนำความรู้นั้นมาปฏิบัติ เกิดเป็นประสบการณ์และปัญญาฝังอยู่ในตัวคน กลายเป็นความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) เพื่อนำไปถ่ายทอดหมุนเวียนต่อเนื่องเรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด

๒.๔.๔ แนวคิด David Snowden ได้เสนอให้จำแนกความรู้ออกเป็น ๕ กลุ่ม คือ

- ๑) Artifact หมายถึง วัตถุซึ่งห่อหุ้มความรู้หรือเทคโนโลยีไว้ หรือความรู้ฝังอยู่ภายใน
 - ๒) Skills หมายถึง ทักษะในการปฏิบัติงานหรือกระทำการต่าง ๆ อันเป็นผลจากการได้ฝึกทำหรือทำงานจนเกิดเป็นทักษะ
 - ๓) Heuristics หมายถึง กฎแห่งสามัญสำนึก หรือเหตุผลพื้น ๆ ทั่ว ๆ ไป
 - ๔) Experience หมายถึง ประสบการณ์จากการได้ผ่านงานหรือกิจการ เช่นนั้นมาก่อน
 - ๕) Talent หรือ Natural talent หมายถึง พรสวรรค์ อันเป็นความสามารถ พิเศษเฉพาะตัวที่มีมาแต่กำเนิด
- ความรู้ ๕ กลุ่มของ David Snowden นี้ อธิบายรายละเอียดตามแผนภูมิดังนี้^{๑๙}

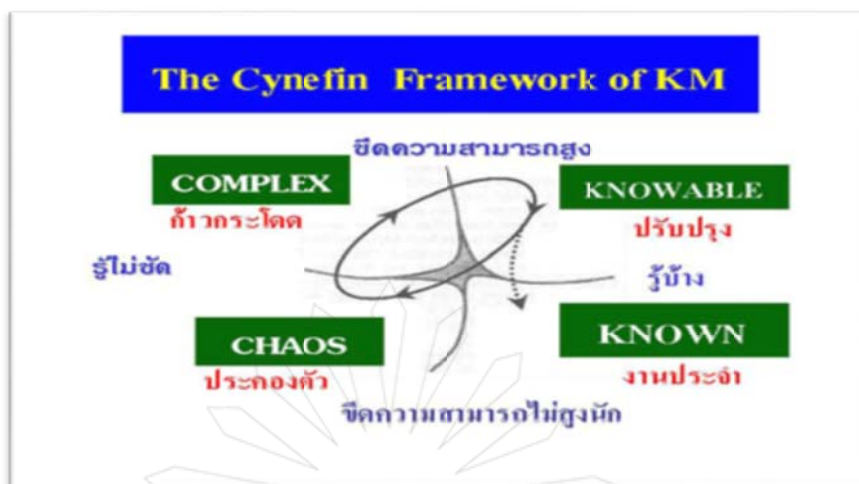
^{๑๙} ศูนย์พัฒนาศาสตร์ด้านการจัดการความรู้ชื่อ Cynefin Centre (Cynefin อ่านว่า คูเนฟวิน) ของ บริษัท ไอ บี เอ็ม ได้เสนอให้จำแนกความรู้ออกเป็น ๕ กลุ่ม.

ที่มา : Cynefin Centre

แผนภูมิที่ ๒.๕ แสดงความรู้ ๕ กลุ่มของ David Snowden

จากแผนภูมิแสดงให้เห็นว่า คุณสมบัติทั้ง ๕ กลุ่มนี้ถือเป็นความรู้ทั้งสิ้น และจะต้องรู้จักนำมาใช้ประโยชน์ในกระบวนการจัดการความรู้ เมื่อนำอักษรตัวหน้าของคำทั้ง ๕ มาเรียงกันเข้าจะได้เป็น ASHET หรือ ASHEN ความรู้กลุ่มที่อยู่ก่อนไปทางข้างบน จะมีลักษณะ “ชัดแจ้ง” (explicit) มากกว่า สามารถหยิบฉวยมาใช้โดยตรงได้ง่ายกว่า ส่วนกลุ่มที่อยู่ก่อนมาทางข้างล่าง จะมีลักษณะ “ฝังลึก” (tacit) มากกว่า แลกเปลี่ยนได้ยาก ยิ่งพรสวรรค์จะยิ่งแลกเปลี่ยนไม่ได้เลย จะ สังเกตเห็นว่าในความรู้ ๕ กลุ่มนี้ เป็นพรสวรรค์ ๑ กลุ่ม และเป็นพรแสวง ๔ กลุ่ม จากแนวคิดนี้ยังจัดเป็นจตุรภาคแห่งการจัดการความรู้ ตามแผนภูมิดังนี้

ที่มา : Cynefin Centre

แผนภูมิที่ ๒.๖ แสดงจตุรภาคแห่งการจัดการความรู้ (The Cynefin Framework of Knowledge Management)

จากแผนภูมิ แสดงการดำเนินการจัดการความรู้ จะต้องเคลื่อนหน่วยงานหรือองค์กรเข้าไปอยู่ใน ๔ ภาค (quadrants) ของสถานการณ์อย่างชาญฉลาด จึงจะเกิดการจัดการความรู้ที่มีพลังและเกิดการสร้างสรรค์สูงส่ง การดำเนินงานปกติ อยู่ในสภาพของพื้นที่ล่างขวา อันเป็นพื้นที่แห่งงานประจำ การทำงานมีแบบแผนกฎเกณฑ์แน่นอนชัดเจน เจ้าหน้าที่ทำงานอย่างคุ้นเคย ไม่มีความยากลำบาก ทุกคนมีความสะดวกใจที่จะทำงานในลักษณะนี้ แต่ถ้าทำงานในลักษณะนี้นานไป โลกและสังคมเปลี่ยนไป แต่เรายังทำงานแบบเดิม ก็จะเท่ากับล่าช้าหากจะให้เกิดความเจริญก้าวหน้าของหน่วยงานหรือองค์กร ผู้นำจะต้องมีความกล้าหาญและความชาญฉลาดที่จะนำหน่วยงานเข้าสู่พื้นที่ล่างซ้าย อันเป็นพื้นที่แห่งความไร้ระเบียบ (chaos) ซึ่งเรามีความรู้ความเข้าใจน้อย ไม่มีความคุ้นเคย ทุกคนในหน่วยงานจะถูกบังคับโดยสถานการณ์ให้ต้องตื่นตัว และรวมตัวกันคิดและค้นรณาลู่ทางใหม่ ๆ พอเริ่มตั้งตัวได้บ้างก็จะเคลื่อนสู่พื้นที่บนซ้าย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความสร้างสรรค์สูงส่ง เรียกว่าพื้นที่แห่งความซับซ้อนและปรับตัว (complex adaptive) มีการ “ผุดบังเกิด” (emergence) ของความคิดและวิธีการใหม่ ๆ อย่างหลากหลาย และเข้าสู่พื้นที่บนขวา ซึ่งเป็นพื้นที่แห่งการทดลองและปรับปรุง (improvement) นำเอาวิธีการใหม่ ๆ ที่คิดขึ้นได้ในพื้นที่แห่งความซับซ้อนและปรับตัวมาทดลองและปรับปรุง จนในที่สุดได้วิธีทำงานแบบใหม่เคลื่อนลงสู่พื้นที่ล่างขวา กลายเป็นมาตรฐานการทำงานใหม่หรือ best practice ใหม่ นั่นเองในการดำเนินการจัดการความรู้ ผู้บริหารระดับสูงจะต้องรู้จักใช้หลักการและวิธีการวางจตุรภาค

(4 quadrants) ของการจัดการความรู้อย่างชาญฉลาด หลักการนี้เป็นวิธีการ “ยกระดับความรู้ข้ามแดน” (cross-leveling) หรือเกลียวความรู้ (knowledge spiral) รูปแบบหนึ่ง

จะเห็นได้ว่า แนวความคิดการจัดการความรู้มีหลากหลายรูปแบบ อาทิ แนวคิดการจัดการความรู้ที่ ปีเตอร์เอ็ม เซ็งเก ได้กล่าวถึงการจัดการความรู้ต้องปฏิบัติตามข้อบัญญัติ ๕ ประการ คือการเรียนรู้ของบุคคลแบบแผนทางความคิดการสร้างทัศนคติร่วมกันของคนในองค์กร การเรียนรู้เป็นทีม และการคิดเชิงระบบซึ่งหลักการทั้ง ๕ นี้เกื้อกูลและพึ่งพาซึ่งกันและกัน ถือเป็นแนวคิดที่จะนำพาองค์กรไปสู่การเรียนรู้ และพัฒนาต่อไป

๒.๕ ขั้นตอนการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้

ขั้นตอนที่ ๑

สำรวจสภาพปัจจุบัน วิเคราะห์ ศึกษาว่าองค์กรของเรามีอะไรดี ประเมินศักยภาพขององค์กร บุคลากร ค่านิยม ปัญหาข้อบกพร่องต่าง ๆ รวมทั้งประเมินการมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ในปัจจุบัน

ขั้นตอนที่ ๒

นำข้อมูลที่ได้มากำหนดเป้าหมาย กลยุทธ์ หรือแนวทางที่จะใช้เป็นรูปแบบ และกิจกรรมที่จะทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน (Mutual Learning) เช่น บางหน่วยจัดให้มีศูนย์กลางการเรียนรู้ (Knowledge Center) ของตนเองรวบรวมทรัพยากรแห่งการเรียนรู้ที่เข้าถึงได้ง่ายและสะดวกต่อการใช้เป็นสถานที่แลกเปลี่ยนถ่ายทอดความรู้ระหว่างกัน

ขั้นตอนที่ ๓

ดำเนินงานตามแผน มีการแต่งตั้งคณะทำงานส่งเสริมการดำเนินงาน ติดตาม และประเมินผลตามระยะเวลา หรืออาจมีการตั้งหน่วยวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ในองค์กร ซึ่งมีตัวแทนจากบุคลากรทุกฝ่าย รวมทั้งผู้บริหาร

ขั้นตอนที่ ๔

จัดเกณฑ์การพิจารณาประเมินผลในขั้นท้ายสุดหลังจากที่ดำเนินการไปแล้วระยะหนึ่ง เพื่อให้ทราบว่าองค์กรของเรามีลักษณะเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้มากน้อยเพียงใด มีข้อสังเกตเกี่ยวกับการประเมินผลอยู่บางประการคือ เนื่องจาก “ความรู้” เป็นสิ่งที่จับต้องยาก มีลักษณะเป็นนามธรรม เมื่อนำเอาความรู้มาใช้ในการปฏิบัติงานใด ๆ ก็ตาม จึงยากต่อการวัดผลหรือนับออกมาเป็นค่าทางสถิติให้เห็นชัดเจนได้ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้การวัดผลมีข้อจำกัดตามไปด้วย การประเมินว่าองค์กรของเรามีลักษณะของการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้มากน้อยเพียงใด ผลที่ได้จากการเรียนรู้สัมฤทธิ์หรือไม่ จึงเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยเวลาในการพิจารณาผลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นก่อนที่จะสามารถสรุปได้โดยทั่วไป การวัดผลที่พอกระทำได้จึงมักจะเน้นไปที่กระบวนการในการจัดการว่าได้ดำเนินการไปแล้ว

มากนัก้อยเพียงใด หรือวัดในเชิงปริมาณขององค์ความรู้ที่ได้มีการถ่ายทอด ขณะที่ปริมาณดังกล่าวก็ไม่ได้เป็นเครื่องยืนยันได้เสมอไปว่า บุคลากรมีลักษณะของการเรียนรู้อย่างแท้จริงหรือไม่ เป็นเรื่องที่วัดผลยาก

๒.๕.๑ ตัวอย่างการจัดการความรู้

ในโลกยุคโลกาภิวัตน์อันเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงและเป็นสังคมแห่งความรู้ หน่วยบริการสาธารณะ หรือที่เรียกว่า “หน่วยราชการ” จึงจะต้องปรับตัว เปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่ และเปลี่ยนวิถีทำงานใหม่มิฉะนั้นสังคมไทยก็จะไม่สามารถแข่งขันได้ในสังคมโลกความแตกต่างระหว่างราชการแบบเก่า กับราชการแนวใหม่นั้นราชการแบบเก่าเน้นการทำผลงาน เช่น หน่วยงานด้านการเกษตรอาจรายงานว่ ในปีที่ผ่านมา ได้ให้คำแนะนำด้านพันธุ์ข้าว ปุ๋ย และยาฆ่าแมลงแก่เกษตรกร ๑,๐๐๐ ราย แต่ราชการแนวใหม่ต้องเน้นที่ผลสัมฤทธิ์หรือผลกระทบ มองที่ตัวเกษตรกรว่ามีรายได้และชีวิตที่ดีหรือไม่ ไม่ใช่แค่มองที่งานของ ตัวนักวิชาการเกษตร ความเจริญก้าวหน้าด้านต่าง ๆ ทำให้โลกนี้มีความสลับซับซ้อนขึ้นอย่างมากมาย การที่ราชการจะสร้างผลสัมฤทธิ์หรือผลกระทบแก่สังคมหรือแก่ประชาชนได้ หน่วยราชการจะต้องเปลี่ยนวิธีคิด และวิธีทำงานจาก เอาหน่วยงานของตนเป็นหลัก ไปเป็นเน้นความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ทั้งที่เป็น หน่วยราชการ ภาคธุรกิจเอกชน ภาคการศึกษา และภาคประชาสังคม ดังนั้นพลังหลักในการทำงานจะ เปลี่ยนจากราชการเป็นคน ๆ (individual) ไปเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างคน (relationship) เครื่องมือ หรือแรงขับเคลื่อนหลักในการปฏิบัติราชการ จะต้องยกระดับจากข้อมูล(data)และสารสนเทศ (information) ไปเป็นความรู้ (knowledge) โดยที่จะต้องคำนึงว่าความรู้ที่ต้องการใช้ในการปฏิบัติงานนั้น มีทั้งที่อยู่ในรูปของความรู้ชัดแจ้ง (explicit knowledge) ซึ่งหมายถึง ความรู้ในรูปของหนังสือ ตำรา วารสาร หนังสือพิมพ์ วิดีโอ electronic file และที่อยู่ในรูปของความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในสมองของคน (tacit knowledge) ซึ่งยากต่อการเล่าหรือเขียนออกมาให้ผู้อื่นทราบหรือเข้าใจ ความรู้ที่ใช้ในการทำงานส่วนใหญ่ (ร้อยละ ๗๐-๘๐) เป็นความรู้ฝังลึกการปฏิบัติราชการสมัยเก่า เน้นการใช้ความรู้ชัดแจ้ง ที่มี “ผู้รู้” กำหนดไว้ แต่การปฏิบัติ ราชการตามแนวทางการจัดการความรู้ จะเน้นให้ผู้ปฏิบัติงานใช้ความรู้ฝังลึกที่อยู่ในสมองของตนเอง และเน้นการร่วมกันสร้างความรู้ขึ้นใช้งาน ซึ่งจะทำให้การปฏิบัติงานมีความเป็นพลวัต สอดคล้องกับสถานการณ์หรือบริบทที่แตกต่างกันหรือเปลี่ยนแปลงไปฐานอิงของการปฏิบัติราชการแบบเดิมคือ กฎระเบียบ จะต้องมีการปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด แม้จะทำให้งานล่าช้าหรือไม่สำเร็จก็ตาม แต่ราชการสมัยใหม่ซึ่งต้องการผลสัมฤทธิ์และ Economy of speed จะต้องใช้ฐานอิงเป็นความรู้มากขึ้นเรื่อย ๆ การปฏิบัติงานของข้าราชการระดับล่างหรือระดับปฏิบัติการตามแบบเดิม จะเกิดการเรียนรู้้น้อยมาก การเรียนรู้ของข้าราชการเหล่านี้เน้นการเรียนรู้นอกงานหรือไม่สัมพันธ์กับงาน แต่ได้ประกาศนียบัตรหรือปริญญารับรอง ในราชการแนวใหม่ ข้าราชการระดับปฏิบัติการเหล่านี้จะเรียนรู้จากการทำงาน สัมพันธ์กับการ

พัฒนาวิธีทำงานให้มีผลสัมฤทธิ์มากขึ้นและเร็วขึ้น และมีลักษณะเป็นการเรียนรู้ร่วมกันกับเพื่อนร่วมงาน^{๒๐}

๑. การพัฒนาส่วนราชการให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้

ในพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. ๒๕๔๖ ระบุในมาตรา ๑๑ ดังนี้

“ส่วนราชการมีหน้าที่พัฒนาความรู้ในส่วนราชการ เพื่อให้มีลักษณะเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ โดยต้องรับรู้ข้อมูลข่าวสารและสามารถประมวลผลความรู้ในด้านต่าง ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติราชการได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเหมาะสมต่อสถานการณ์ รวมทั้งต้องส่งเสริมและพัฒนาความรู้ความสามารถ สร้างวิสัยทัศน์และปรับเปลี่ยนทัศนคติของข้าราชการในสังกัดให้เป็นบุคลากรที่มีประสิทธิภาพและมีการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติราชการของส่วนราชการให้สอดคล้องกับการบริหารราชการให้เกิดผลสัมฤทธิ์ ตามพระราชกฤษฎีกานี้”และในคู่มือการดำเนินการตามพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวของสำนักงาน ก.พ.ร. ในหมวดที่ ๓ การบริหารราชการเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ ข้อ๓ การพัฒนาส่วนราชการให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ มีข้อความดังนี้

“ในการบริหารราชการแนวใหม่ ส่วนราชการจะต้องพัฒนาความรู้ความเชี่ยวชาญให้เพียงพอแก่การปฏิบัติงาน ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และสถานการณ์ของต่างประเทศที่มีผลกระทบต่อประเทศไทยโดยตรง ซึ่งในการบริหารราชการตามพระราชกฤษฎีกานี้ จะต้องมีการวางแผนการปฏิบัติราชการทุกระยะ ต้องมีการปรับแผน เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ต้องมีการกำหนดผลสัมฤทธิ์ของงานที่เป็นความจริง ฉะนั้น แนวความคิดของผู้ปฏิบัติงานภาครัฐจะต้องเปลี่ยนแปลงทัศนคติเดิมเสียใหม่ จากการที่ยึดแนวความคิดว่าต้องปฏิบัติงานตามระเบียบแบบแผนที่วางไว้ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เน้นการสร้างความคิดใหม่ ๆ ตามวิชาการสมัยใหม่และนำมาปรับใช้กับการปฏิบัติราชการ ตลอดเวลาในพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวฉบับนี้จึงกำหนดเป็นหลักการว่า ส่วนราชการต้องมีการพัฒนาความรู้เพื่อให้มีลักษณะเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ โดยมีแนวทางปฏิบัติดังนี้

- ๑) ต้องสร้างระบบให้สามารถรับรู้ข่าวสารได้อย่างกว้างขวาง
- ๒) ต้องสามารถประมวลผลความรู้ในด้านต่าง ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติราชการได้อย่างถูกต้อง รวดเร็วและเหมาะสมกับสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงไป

^{๒๐} นพ.วิจารณ์ พานิช, การบริหารงานวิจัย : แนวคิดจากประสบการณ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงกมล, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒.

๓) ต้องมีการส่งเสริมและพัฒนาความรู้ความสามารถ สร้างวิสัยทัศน์และปรับเปลี่ยนทัศนคติของข้าราชการ เพื่อให้ข้าราชการทุกคนเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในวิชาการสมัยใหม่ตลอดเวลา มีความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และมีคุณธรรม

๔) ต้องมีการสร้างความมีส่วนร่วมในหมู่ข้าราชการให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อนำมาพัฒนาใช้ในการปฏิบัติราชการร่วมกันให้เกิดประสิทธิภาพ” การจัดการความรู้เป็นเครื่องมือสร้าง “พลังทวีคูณ” (synergy) ในการปฏิบัติราชการ คือพลังของข้าราชการระดับสูง ข้าราชการระดับกลาง และข้าราชการระดับล่าง ให้สามารถสร้างผลงานในระดับสร้างสรรค์ มีผลสัมฤทธิ์สูงส่ง

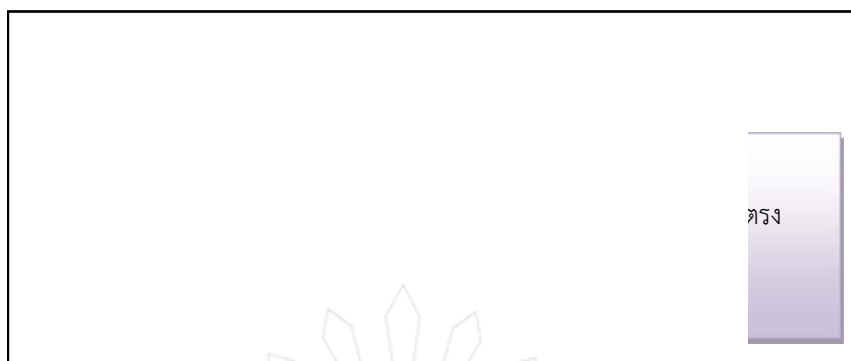
การจัดการความรู้เน้นความรู้ของข้าราชการทั้ง ๓ ระดับ แต่ที่เน้นมาก คือ ความรู้ของข้าราชการระดับกลางหรือระดับปฏิบัติการ เน้นความรู้ที่ควบคู่อยู่กับการปฏิบัติในลักษณะ “ไม่ทำ ไม่รู้” ซึ่งไม่ใช่ความรู้เชิงทฤษฎี เป็นการดึงเอาพลังปัญญาที่ถูกกลบเกลาย คือ พลังปัญญาของข้าราชการระดับกลางออกมาใช้ ซึ่งพลังปัญญาของข้าราชการระดับนี้ส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดอยู่ในรูปของความรู้ฝังลึก แต่ก็ไม่ละเลยความรู้ที่เปิดเผยหรือความรู้เชิงทฤษฎี

๒. ความรู้ ๒ ยุคในการทำงานราชการ

ความรู้ที่เราคุ้นเคยกันเป็น “ความรู้ยุคที่ ๑” แต่ความรู้ที่เน้นในเรื่องการจัดการความรู้เป็น “ความรู้ยุคที่ ๒” รายละเอียดของความรู้ทั้ง ๒ ยุค ดังนี้

ความรู้ยุคที่ ๑ : เป็นความรู้ที่สร้างขึ้นโดยนักวิชาการ มีความเป็นวิทยาศาสตร์ เน้นความเป็นเหตุผล พิสูจน์ได้โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์หรือวิชาการ มีการจำแนกแยกแยะเป็นความรู้เฉพาะสาขาวิชาการ เป็นความรู้ที่เน้นความลึก ความเป็นวิชาการเฉพาะด้าน (Specialization)

ความรู้ยุคที่ ๒ : เป็นความรู้ที่ผูกพันอยู่กับงานหรือกิจกรรมของบุคคลและองค์กร เป็นความรู้ที่ใช้งานและสร้างขึ้นโดยผู้ปฏิบัติงานหรือกลุ่มผู้ปฏิบัติงานเอง โดยอาจสร้างขึ้นจากการเลือกเอาความรู้เชิงทฤษฎีหรือความรู้จากภายนอกมาปรับแต่งเพื่อการใช้งาน หรือสร้างขึ้นโดยตรงจากประสบการณ์ในการทำงาน ความรู้เหล่านี้มีลักษณะบูรณาการและมีความจำเพาะต่อบริบทของงาน กลุ่มผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงานและองค์กรนั้น ๆ การจัดการความรู้ จึงเป็นเรื่องของความรู้ที่มีบริบทที่จำเพาะ เป็นกิจกรรมของผู้ปฏิบัติงาน ไม่ใช่กิจกรรมของ “ผู้รู้” ที่มีความรู้เชิงทฤษฎีมากมายและลึกซึ้ง ที่จะ “จัด” ความรู้เพื่อให้ผู้ปฏิบัตินำไป ประยุกต์ใช้ ดังแผนภูมิต่อไปนี้

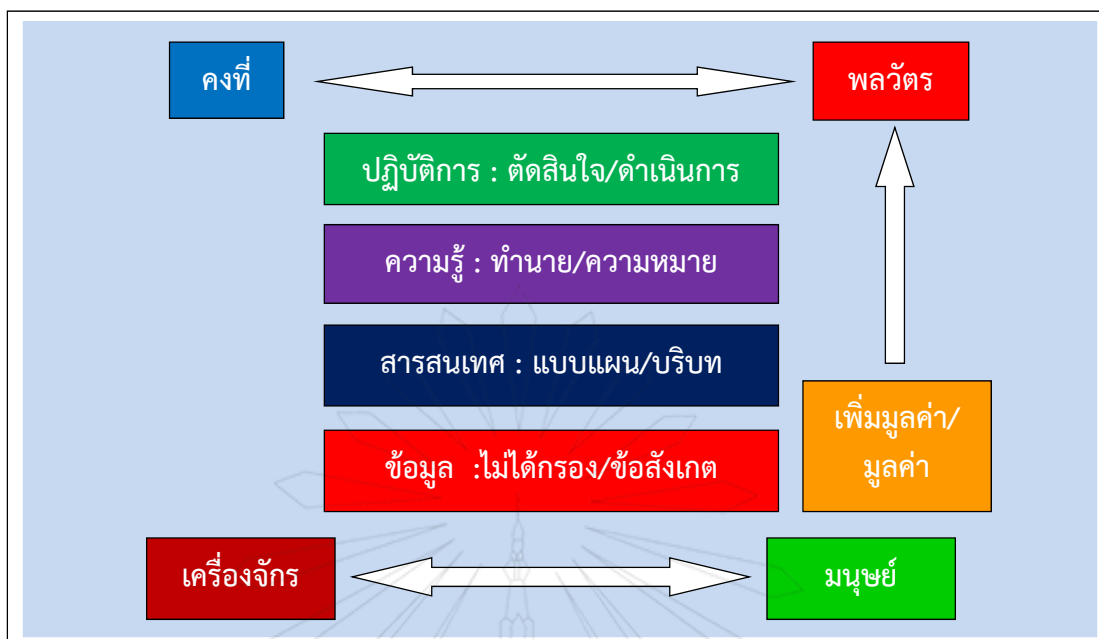
ที่มา : Knowledge Center

แผนภูมิที่ ๒.๗ แสดงความรู้ใน ๒ ยุค ในการทำงานราชการ

๓. เป้าหมายของการจัดการความรู้ มี ๓ ประการใหญ่ได้แก่

- ๑) เพื่อพัฒนางาน ให้มีคุณภาพและผลสัมฤทธิ์ยิ่งขึ้น
- ๒) เพื่อการพัฒนาคน คือ พัฒนาผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งในที่นี้คือ ข้าราชการทุกระดับ แต่ที่จะได้ประโยชน์มากที่สุด คือ ข้าราชการชั้นผู้น้อย และระดับกลาง
- ๓) เพื่อการพัฒนา “ฐานความรู้” ขององค์กรหรือหน่วยงาน เป็นการเพิ่มพูน ทุนความรู้ หรือทุนปัญญาขององค์กร ซึ่งจะช่วยให้องค์กรมีศักยภาพในการฟันฝ่าความยากลำบากหรือความไม่แน่นอนในอนาคตได้ดีขึ้น

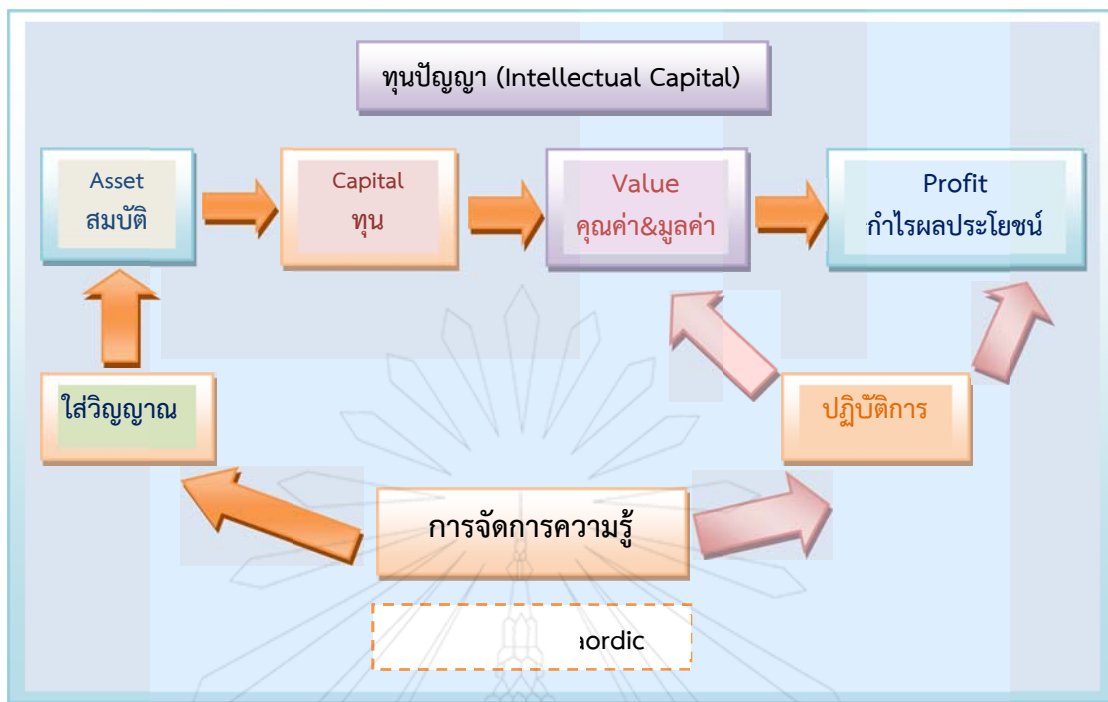
ในยุคแรก ๆ ของการพัฒนาศาสตร์ด้านการจัดการความรู้ มองว่าความรู้มาจากการจัดระบบ และตีความสารสนเทศ (Information) ตามบริบท และสารสนเทศก็มาจากการประมวลข้อมูล (data) ความรู้จะไม่มีประโยชน์ถ้าไม่นำไปสู่การกระทำหรือการตัดสินใจ รายละเอียดจากแผนภูมิดังนี้

ที่มา : Knowledge Center

แผนภูมิที่ ๒.๘ แสดงการจัดการความรู้ในยุคที่ ๑

ในการจัดการสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคแห่งสังคมที่ใช้ความรู้เป็นฐาน (Knowledge-based society) มองความรู้ว่าเป็นทุนปัญญา หรือทุนความรู้สำหรับใช้สร้างคุณค่าและมูลค่า (value) การจัดการความรู้เป็นกระบวนการใช้ทุนปัญญา นำไปสร้างคุณค่าและมูลค่า ซึ่งอาจเป็นมูลค่าทางธุรกิจ หรือคุณค่าทางสังคมก็ได้เพื่อความเข้าใจความหมายของคำว่า “ความรู้” ใน ๔ ระดับ คือ know what เป็นความรู้เชิงทฤษฎีล้วน ๆ know-how เป็นความรู้ที่มีทั้งเชิงทฤษฎี และเชิงบริบท, know-why, เป็นความรู้ในระดับที่อธิบายเหตุผลได้ ว่าทำไมความรู้นั้น ๆ จึงใช้ได้ผลในบริบทหนึ่ง แต่ใช้ไม่ได้ผลในอีกบริบทหนึ่ง และ care-why เป็นความรู้ในระดับคุณค่า ความเชื่อ ซึ่งจะเป็แรงขับเคลื่อนมาจากภายในจิตใจ ให้ต้องกระทำสิ่งนั้น ๆ เมื่อเผชิญสถานการณ์รายละเอียดตามแผนภูมิดังนี้

ที่มา : Knowledge Center

แผนภูมิที่ ๒.๙ แสดงการจัดการความรู้ในยุคที่ ๒

๔. ผลของการจัดการความรู้ ผลของการจัดการความรู้มีอย่างน้อย ๔ ประการ ดังนี้

๑) ผลสัมฤทธิ์ของงาน เกิดผลสำเร็จในระดับดีมาก ขึ้นไปถึงขั้นนำภาคภูมิใจ หรือระดับนวัตกรรมได้แก่ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing)

๒) พนักงาน เกิดการพัฒนา การเรียนรู้ เกิดความมั่นใจตนเอง เกิดความเป็นชุมชนในหมู่ผู้ร่วมงาน เป็นบุคคลเรียนรู้ ได้แก่ การหมุนเกลียวความรู้ (Knowledge Spiral) เพื่อยกระดับความรู้ของกลุ่ม หรือขององค์กร

๓) ความรู้ของบุคคล และขององค์กรได้รับการยกระดับ มีการสั่งสมและจัดระบบให้ “พร้อมใช้” ทำให้ความรู้ของบุคคล เป็นหนึ่งเดียวกับความรู้ขององค์กร

๔) องค์กรหรือหน่วยงาน มีสภาพเป็นองค์กรเรียนรู้การยกระดับความรู้โดยเคลื่อนความรู้ข้ามแดน ได้แก่

(๑) ข้ามแดนตระกูลความรู้ คือข้ามไปมาระหว่างความรู้ในคนกับความรู้ในกระดาษ

(๒) ข้ามแดนบุคคล ให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคน โดยเฉพาะระหว่างคนที่มิมุมมองหรือวิธีคิดต่างกัน

(๓) ข้ามแดนหน่วยงานภายในองค์กร หรือถ้าไม่ติดปัญหาการรักษาความลับ การข้ามแดนออกไปนอกองค์กรจะยิ่งช่วยยกระดับความรู้

(๔) ข้ามแดนระดับความรับผิดชอบในองค์กร ได้แก่ ข้ามแดนระหว่างพนักงานระดับปฏิบัติการ-ผู้บริหารระดับกลาง-ผู้บริหารระดับสูง วนกลับไปกลับมา

(๕) ข้ามแดนรูปแบบการทำงาน ได้แก่ รูปแบบการทำงานที่เน้นกฎระเบียบและการบังคับบัญชา (bureaucracy) กับรูปแบบการทำงานที่เน้นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (project team)

จะเห็นได้ว่าประโยชน์ของการจัดการความรู้ ทำให้องค์กรได้ทบทวนความรู้ขององค์กร ทำให้เพิ่มศักยภาพขององค์กร ทำให้เกิดนวัตกรรมใหม่ และทำให้บุคลากรรู้ว่าจะพัฒนาไปทิศทางใด กล่าวคือประโยชน์ของการจัดการความรู้เพื่อพัฒนางาน พัฒนาคนและพัฒนาองค์กร

๒.๖ ประโยชน์ของการจัดการความรู้

การสร้างขีดความสามารถในการเรียนรู้ขององค์กรนั้น แม้จะดูเหมือนกับว่าต้องมีการนำความคิดใหม่ ๆ ที่ยุ่งยากซับซ้อนเข้ามาเผยแพร่ให้ทุกคนในองค์กรเข้าใจและยอมรับ แต่ในทางปฏิบัติแล้ว การทำให้องค์กรเกิดการเรียนรู้สามารถใช้เทคนิควิธีการปฏิบัติงาน และเทคนิคการปรับปรุงการบริหารต่าง ๆ ที่องค์กรเคยหรือกำลังปฏิบัติอยู่แล้วก็ได้ เช่น การจัดการเชิงกลยุทธ์ การปรับโครงสร้างองค์กร หรือกิจกรรมการเพิ่มผลผลิต เพียงแต่พยายามทำให้คนในองค์กรเห็นว่า ทุกสิ่งที่เขาทำอยู่แล้วนั้นล้วนเป็นการเรียนรู้ทั้งสิ้น เขาจะต้องเห็นถึงกระบวนการในการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น และสามารถเก็บเกี่ยวความรู้จากประสบการณ์นั้น ๆ ไว้เป็นสินทรัพย์ทางปัญญา (Intellectual Asset) ที่สามารถเก็บสะสมไว้สำหรับเลือกนำมาใช้ในอนาคต หรือจะเลือกนำมาแบ่งปันให้แก่คนอื่น ๆ ตามกระบวนการเรียนรู้ของทีมก็ได้ ซึ่งจะช่วยให้เพื่อนร่วมงานที่ต้องปฏิบัติงานร่วมกัน ได้มีความรู้ความเข้าใจในระดับใกล้เคียงกัน อันจะเป็นพื้นฐานให้ทุก ๆ คนในองค์กรได้ร่วมกันบุกเบิก เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เพื่อความเจริญก้าวหน้าต่อไปอีก

การสร้างความมั่นใจในความสำเร็จที่นำหน้าความล้มเหลว ความตระหนักเช่นนี้ทำให้ไม่ประมาท “องค์กรแห่งการเรียนรู้” ก็คือศาสตร์ที่จะช่วยให้องค์กรประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน เนื่องจากจะทำให้องค์กรสามารถยืนและปรับตัวเผชิญสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ตลอด เวลา องค์กรรูปแบบใหม่จะต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ เพื่อให้สอดคล้องกับภาพเศรษฐกิจสังคมที่มีข้อกำหนดจากประชาคมโลกและการแข่งขันมีมากขึ้น มาตรฐานด้านคุณภาพเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรทุกระดับจะต้องเกิดขึ้นเพื่อการพัฒนาแบบยั่งยืน ซึ่งจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพราะการทำงานของบุคคลและใช้ทุกสิ่งจากการทำงานเป็นฐานความรู้ที่สำคัญประกอบกับใช้กลยุทธ์การแสวงหาความรู้ การแบ่งปันความรู้ การสร้างองค์ความรู้ และการใช้ความรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง องค์กรเอื้อการเรียนรู้คือ องค์กรที่เอื้ออำนวยการเรียนรู้ และพัฒนา

บุคลากรทุกคน ขณะเดียวกันก็มีการปฏิรูประบบองค์การอย่างต่อเนื่อง การจัดการความรู้ที่เริ่มแรกคงต้องสร้างให้บรรยากาศขององค์กรหรือหน่วยงานให้มีมุมมองหรือทิศทางเดียวกันก่อน โดยการสร้างภาคีหรือกัลยาณมิตรให้เกิดในองค์กรว่าขณะนี้จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนองค์กร เพื่อให้เกิดภูมิคุ้มกัน ซึ่งจะเอื้อประโยชน์ให้กับทุกคน โดยองค์กรต้องให้ความรู้ความเข้าใจกับบุคลากรทุกระดับ ด้วยการสื่อสารความเข้าใจในทุกรูปแบบถึงกระบวนการต่าง ๆ ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาองค์กร ประโยชน์ของการจัดการความรู้กล่าวสรุปได้ดังนี้

๑) ทำให้องค์กรได้ทบทวนองค์ความรู้ขององค์กร (Organization's Knowledge) ว่าจริง ๆ แล้ว องค์กรมีความรู้ (ความเก่ง) เรื่องไหน และความรู้ที่นั้นสามารถแข่งกับคนอื่นได้หรือไม่

๒) สามารถกำหนดจุดขายของตนเองได้ชัดเจนขึ้น เช่น เมื่อรู้ว่องค์กรมีองค์ความรู้ด้านใด ก็นำมากำหนดเป็นผลิตภัณฑ์/บริการหลักขององค์กร

๓) เพิ่มศักยภาพในการตัดสินใจ เพราะมีข้อมูล สารสนเทศ และความรู้ขององค์กรที่ถูกต้อง

๔) เพิ่มประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการทำงานเพราะมีคลังความรู้ที่สามารถดึงความรู้ที่นั้นมาช่วยแก้ปัญหา และทำให้งานประสบผลสำเร็จได้รวดเร็ว และง่ายขึ้น

๕) ทำให้เกิดนวัตกรรม ทั้งในด้านผลิตภัณฑ์/บริการ และกระบวนการทำงาน

๖) ทำให้บุคลากรรู้ว่าจะพัฒนาตนเองไปในทิศทางใด และสามารถนำความเก่ง (ในด้านต่าง ๆ) มาพัฒนาองค์กรให้ถูกทาง

ดังนั้น ประโยชน์ของการจัดการความรู้จึงเป็นการสร้างความเป็นเอกลักษณ์ของบุคคลและองค์กรที่มีความเป็นเลิศได้

๒.๗ สรุปหลักการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ถือว่าความรู้ที่เป็นพื้นฐานต่อการจัดการความรู้ คือ การผสมผสานขององค์ประกอบของความรู้ ได้แก่ ประสบการณ์ข้อเท็จจริงพื้นฐาน ความซับซ้อน การตัดสินใจตามการเรียนรู้ผิดถูกด้วยตนเอง ค่านิยมและความเชื่อ รวมทั้งคุณค่าความรอบรู้ในเนื้อหาสาระสนเทศและความเชี่ยวชาญที่ทำให้กรอบการทำงานมีการประเมินและเกิดการรวมเข้ากับประสบการณ์และสารสนเทศใหม่ เพื่อนำไปสนับสนุนทำให้ศักยภาพความสามารถในการปฏิบัติงานของบุคคลเพิ่มขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล กระบวนการดังกล่าวที่พัฒนาสารสนเทศจนก้าวข้ามสู่ความรู้ที่นั้นเป็นขั้นตอนการใช้ประโยชน์จากสารสนเทศในเชิงผลิตและประยุกต์ หลังจากนั้นหากแยกแยะการใช้ประโยชน์จากความรู้เพื่อนำไปสู่เป้าหมายในบั้นปลายความรู้ที่นั้นจะพัฒนาไปเป็นภูมิปัญญา (Wisdom)

การจัดการความรู้อาศัยความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ พรสวรรค์หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคลในการทำความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ เป็น

ความรู้ที่ไม่สามารถถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูดหรือลายลักษณ์อักษรได้โดยง่าย เช่น ทักษะในการทำงาน งานฝีมือ หรือการคิดเชิงวิเคราะห์ บางครั้ง จึงเรียกว่าเป็นความรู้แบบนามธรรม และความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่สามารถรวบรวม ถ่ายทอดได้ โดยผ่านวิธีต่าง ๆ เช่น การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทฤษฎี คู่มือต่าง ๆ และบางครั้งเรียกว่าเป็นความรู้แบบรูปธรรม

กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management : KM) อันเป็นกระบวนการที่จะช่วยให้เกิดพัฒนาการของความรู้ หรือการจัดการความรู้ที่จะเกิดขึ้นภายใน กล่าวคือ การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการอย่างเป็นระบบในการแสวงหาความรู้ การแสวงหาความรู้หรือนวัตกรรมเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานอันจะก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ เพื่อให้เกิดการแพร่กระจายและไหลเวียนกันทั่วทั้งองค์กรโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานขององค์กรการจัดการให้รับรู้ความเป็นจริง สร้างความรู้ สังเคราะห์ความรู้ให้เหมาะสมกับการใช้งาน นำความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติ เรียนรู้และสร้างความรู้จากการปฏิบัติ และเอาผลการประเมินมาสู่การเรียนรู้ร่วมกันเพื่อยกระดับปัญญาของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด เอาปัญญายกระดับไปใช้ในการปฏิบัติอีก

ฉะนั้นการจัดการความรู้จึงต้องการใช้ ให้แก่คนที่ต้องการ ในเวลาที่ต้องใช้ เพื่อให้คนทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และส่งผลให้องค์กรประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ดั่งนิยาม “Right Knowledge Right People Right Time” โดยเฉพาะคน (man) ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นแหล่งความรู้ และเป็นผู้นำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการจัดการความรู้ คนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด เนื่องจากคนเกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ส่วนบุคคล (personal knowledge management-PKM) คือ ผู้ซึ่งต้องการจัดการความรู้เพื่อการใช้ประโยชน์กับตัวเอง จึงสามารถจัดการทุกอย่างทุกขั้นตอนได้เองเป็นส่วนใหญ่ อาจจะมีบ้างที่ต้องเกี่ยวข้องกับคนอื่น ทั้งนี้การจัดการความรู้ เป็นการบูรณาการศาสตร์ ความรู้ และการบริหารการจัดการ โดยเน้นกระบวนการจัดการ ข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ และความรู้ ด้วยการให้ความสำคัญกับบุคคล โดยนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการจัดการความรู้ผ่านช่องทางความรู้ต่าง ๆ ดังนั้น กระบวนการจัดการความรู้ จึงต้องอาศัยทั้งศาสตร์ และศิลป์ในการจัดการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยผ่านกระบวนการสร้าง รวบรวม สังเคราะห์ แลกเปลี่ยน และใช้ความรู้ความสามารถเชื่อมโยงความคิด

การจัดการความรู้จึงมุ่งเน้นเพื่อพัฒนางาน พัฒนาคน และพัฒนาฐานความรู้ หรือทุนปัญญาขององค์กร ซึ่งจะช่วยให้องค์กรมีศักยภาพในการฟันฝ่าความยากลำบากหรือความไม่แน่นอนในอนาคตได้ดีขึ้น ซึ่งองค์กรต้องเผชิญไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอันรวดเร็วและรุนแรง เนื่องจากปัจจัยที่เกิดจากการก้าวกระโดดของเทคโนโลยีสารสนเทศที่พัฒนาอย่างต่อเนื่อง และความซับซ้อนของระบบเศรษฐกิจ อันมีผลกระทบกับการดำเนินงานทั้งภายในและภายนอกองค์กร ส่งผลให้เวทีการแข่งขันที่เคยจำกัดอยู่ในวงแคบขยายขอบเขตออกไปครอบคลุมทั่วโลกตลอดจน

แนวคิดในการบริหารจัดการสมัยใหม่ จึงเกิดแนวคิดของการจัดการความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ปัจจัยแห่งความสำเร็จและสิ่งที่สะท้อนปัญหาอุปสรรคของการจัดการความรู้ได้แก่

๑) วัฒนธรรมองค์กร จะเห็นว่าองค์กรแห่งการเรียนรู้ มีวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นการพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น องค์กรหนึ่ง ๆ หรือบ้านหลังหนึ่งหากการพูดคุยติดต่อสื่อสาร การมีปฏิสัมพันธ์ของคนในบ้านยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ อยู่กันแบบห่างเหิน ไม่อยากเสวนาพูดคุยพูดคุยกันเพียงไม่กี่คำ ความไว้วางใจกันอยู่ในระดับต่ำ มีความสัมพันธ์ที่ไม่ดี บรรยากาศเหล่านี้เป็นสัญญาณอันตรายที่บ่งบอกถึงสุขภาพขององค์กร แต่หากคนในองค์กรยอมรับที่จะปรับเปลี่ยนทัศนคติหรือมุมมองบางด้านที่เป็นอุปสรรคออกไป พูดคุยกันมากขึ้น ก็จะทำให้มีความเข้าใจกันในระดับลึก การพูดคุยกันจะมีความหมาย ไม่ใช่โครงสร้างองค์กรแบบต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำ

๒) บุคลากร การเรียนรู้มีประสิทธิผลจะต้องไม่เกิดบนพื้นฐานของการบังคับ ปัญหาอันเกิดจากตัวบุคลากร เช่น ผู้รู้ไม่อยากถ่ายทอดเพราะเกรงว่าเมื่อถ่ายทอดไปแล้วจะไม่เหลืออะไร ตนจะหมดความสำคัญหรือฝ่ายผู้เรียนรู้ไม่ยอมรับในตัวผู้ถ่ายทอด หรือคนในองค์กรขาดความกระตือรือร้นเนื่องจากโดยทั่วไปแล้วพบว่าคนเรามีแนวโน้มที่จะเฉื่อยชา หรือมีความกระตือรือร้นลดน้อยลงตามอายุที่สูงขึ้น บุคลากรบางคนไม่ชอบความเปลี่ยนแปลง อาจจะเป็นปัญหาสะสมที่พบได้บ่อยในหน่วยงานราชการ และต้องใช้เวลาในการปรับเปลี่ยนพอสมควร

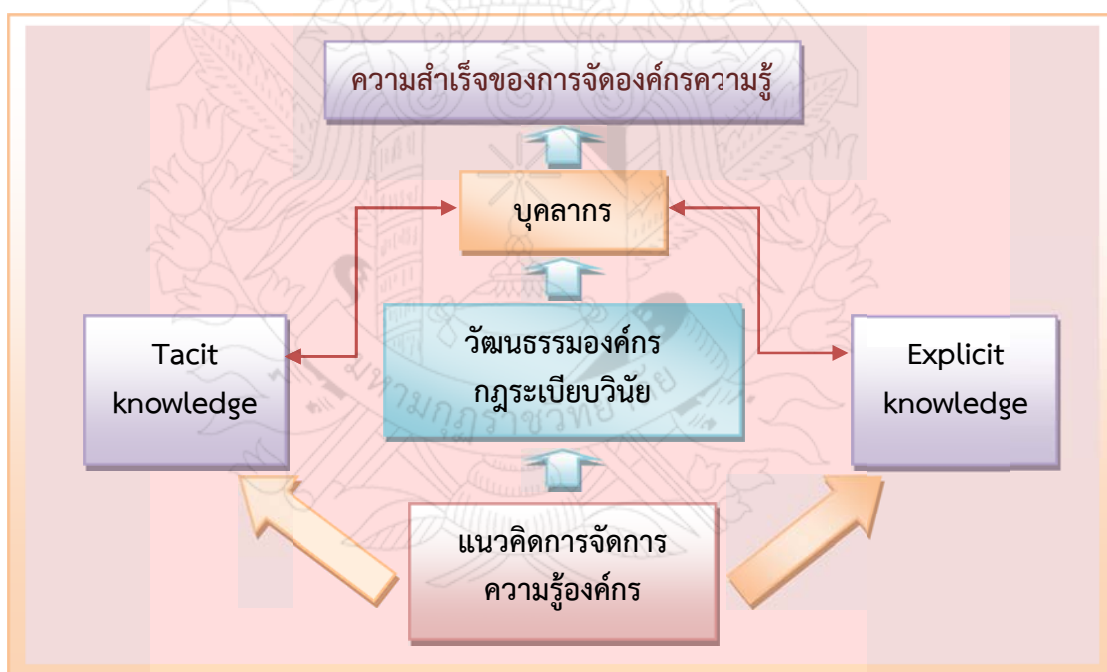
๓) ระบบความดีความชอบ อาจไม่ส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ เพราะหากคนในองค์กรมองว่าความรู้เป็นอาวุธส่วนตัวสำหรับใช้ในการต่อสู้แข่งขันกับเพื่อนร่วมงาน บางแห่งพนักงานใช้ความรู้ที่มีเป็นเครื่องต่อรองกับผู้บริหาร ด้วยเหตุนี้เพื่อสร้างเสริมแรงบันดาลใจ หรือแรงจูงใจอาจจัดให้มีรางวัลแก่หน่วยงานที่มีลักษณะเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ เช่น การประกาศยกย่องชมเชย เป็นต้น

๔) ด้านการเรียนรู้ ในส่วนที่เกี่ยวกับการยอมรับความผิดพลาด เนื่องจากสังคมวัฒนธรรมเรามองว่าความผิดพลาดเป็นเรื่องไม่ดี ต้องหลีกเลี่ยงหรือถ้าเกิดขึ้นแล้วก็ต้องปกปิดมิดชิด ไม่มีการให้ความรู้ เราจึงได้เรียนรู้จากมุมมองด้านเดียวคือมุมมองด้านความสำเร็จ โดยไม่ได้เรียนรู้ว่าก่อนจะมีความสำเร็จต้องผ่านสิ่งใดมาบ้าง ไม่เคยเรียนรู้ว่าอะไรผิดควรหลีกเลี่ยงหรือมาวิเคราะห์กันว่าเราจะตอบสนองต่อปัญหาอย่างไร

กล่าวสรุปได้ว่า ปัจจัยสำคัญของการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่เน้นที่ “คน” เป็นหลัก เครื่องมือ อุปกรณ์ หรือเทคนิคต่าง ๆ ตลอดจนระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเพียงอรรถประโยชน์ที่จะช่วยเอื้ออำนวยให้วิธีการที่จะนำไปสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้ดำเนินไปได้สะดวกขึ้น และเน้นการมีปฏิสัมพันธ์กันโดยตรงไม่เน้นผ่านเอกสาร จะเห็นว่าการให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีจนหลงลืมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอาจก่อให้เกิดผลเสียได้ “องค์กรแห่งการเรียนรู้” เป็นเรื่องที่มีแนวทางหลากหลาย ขณะเดียวกันไม่ได้หมายความว่าเมื่อนำรูปแบบที่ประสบความสำเร็จไปใช้แล้วจะประสบความสำเร็จตามไปด้วย ทั้งนี้เพราะมีปัจจัยแวดล้อมที่จับต้องไม่ได้หลายประการที่แตกต่างกัน ต้องอาศัยทั้ง

ศาสตร์และศิลป์ ประเด็นสำคัญคือต้องทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดระหว่างบุคลากรจนมีการต่อยอดและสร้างสรรค์นำไปสู่แนวปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดขององค์กร ความรู้นั้นเป็นทุนทางปัญญา เป็นสินทรัพย์ที่แตกต่างจากสินทรัพย์อื่น ๆ คือใช้แล้วไม่หมดไป ยิ่งใช้มากยิ่งขึ้น ยิ่งให้มากขึ้นทุนยิ่งถูกลง สิ่งเหล่านี้อาจไม่ได้ผลตอบแทนกลับมาโดยตรงในระยะเวลานั้น แต่เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการพัฒนาขึ้นในระยะยาวทั้งในแง่ตัวบุคคลและองค์กร

ทั้งนี้มีการสำรวจ^{๒๑} ผู้บริหารระดับสูงของประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งทำให้ทราบถึงแหล่งความรู้ในองค์กร พบว่าแหล่งความรู้ส่วนใหญ่ในองค์กรอยู่ที่คนถึง ๔๒% อยู่ในเอกสาร ๒๖% อยู่ในเอกสารรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ ๒๐ และอยู่ในฐานข้อมูลกลางขององค์กรในระบบอินทราเน็ตอีก ๑๒% ผลสำรวจดังกล่าวเมื่อนำมาเทียบกับองค์กรในบ้านเรา จากการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างนักวิชาการ และกลุ่มผู้บริหาร เสียงส่วนใหญ่ต่างกล่าวว่า ความรู้จะอยู่ที่ตัวคนรวม ๗๐-๘๐% ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่ผู้บริหารควรให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง องค์กรจะหาอย่างไรเพื่อให้ความรู้เหล่านี้มีการขยายผล เกิดการเรียนรู้ถ่ายทอดแบ่งปันกันระหว่างบุคลากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่สูญหาย และนำไปสู่การสร้างฐานความรู้ที่เข้มแข็งขององค์กร ซึ่งองค์กรแห่งการเรียนรู้จึงมีคนเป็นปัจจัยสำคัญในการจัดการความรู้ ตามแผนภูมิดังนี้

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

แผนภูมิที่ ๒.๑๐ แสดงคนเป็นปัจจัยความสำเร็จขององค์กรความรู้

^{๒๑}สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.

จากแผนภูมิแสดงการสร้างผลสัมฤทธิ์หรือผลกระทบแก่สังคม บุคคลต้องเปลี่ยนแนวคิดวิธีการทำงาน โดยเอาหน่วยงานเป็นหลัก โดยเน้นความร่วมมือของบุคลากรเป็นสำคัญ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมองค์กรและกฎระเบียบวินัย อันเนื่องจากการอยู่ร่วมกันของบุคคล แนวคิดการจัดการจัดการจะสำเร็จถือว่าบุคลากรเป็นปัจจัยสำคัญภายใต้วัฒนธรรมองค์กรและกฎระเบียบวินัยขององค์กรนั้น ๆ

จากการศึกษาในบทนี้ ผู้วิจัยมุ่งที่จะทราบถึงการจัดการความรู้เป็นอย่างไร สิ่งที่ได้ทราบก็คือ การจัดการความรู้ต้องแสวงหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกของบุคคลที่มีการสั่งสมมาด้วยหลักการและขั้นตอนมากมาย นำมาผ่านกระบวนการตามแนวคิดของการจัดการในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันเมื่อจัดระเบียบความรู้ตามแนวคิดได้แล้ว สิ่งสำคัญจะต้องมีการเผยแพร่ความรู้นั้นออกไป กล่าวคือ สิ่งสำคัญในการจัดการความรู้ก็คือ บุคคลอันเป็นปัจจัยในการจัดการความรู้ที่ประกอบด้วยความรู้ภายในและภายนอก แล้วนำความรู้จากการจัดการไปใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งความรู้จากการศึกษาค้นคว้าที่ได้นำเสนอตั้งแต่ความหมายของความรู้ ประเภทของความรู้ ความสัมพันธ์ของข้อมูลสารสนเทศและความรู้ประเภทของความรู้ องค์ประกอบของความรู้ แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการความรู้ เมื่อศึกษาเกี่ยวกับความรู้แล้ว และศึกษาองค์ประกอบของการจัดการความรู้ ประโยชน์ของการจัดการความรู้แนวคิดการจัดการความรู้ของบุคคลต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อศึกษารูปแบบแนวคิดการจัดการความรู้มาบูรณาการการจัดการความรู้ใน ศาสนนพิตี ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

บทที่ ๓ ศาสนพิธีในพระพุทธศาสนา

ศาสนพิธีเป็นองค์ประกอบหนึ่งของศาสนาในฐานะที่เป็นกิจกรรมทางศาสนา ทั้งที่เป็นกิจกรรมเฉพาะส่วนภายในศาสนาและที่เกี่ยวข้องกับบุคคลภายนอก ศาสนพิธีจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ในมิตินี้ พระพุทธศาสนาเริ่มมีศาสนพิธีมากยิ่งขึ้นตามหลักวินัยที่กำหนดให้มีหน้าที่ปฏิบัติต่อกันและกัน ทั้งที่เป็นข้อห้ามและข้ออนุญาต แต่ปัจจุบันได้ใช้ศาสนพิธีไปเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ เพื่อแสวงหาลาภสักการะทำให้เกิดความผิดเพี้ยนเสียหาย ในบทนี้ผู้วิจัยต้องการนำเสนอความเป็นมาของศาสนพิธีในพระพุทธศาสนาที่เริ่มตั้งแต่สมัยพุทธกาลสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน และประโยชน์ของศาสนพิธี โดยจะนำเสนอรายละเอียดแต่ละหัวข้อต่อไป

๓.๑ ความเป็นมาของศาสนพิธี

ศาสนพิธีหรือพิธีกรรม โดยทั่วไปผู้คนมักจะเข้าใจกันว่าเป็นเรื่องที่มีระเบียบการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดประการหนึ่ง หรือเข้าใจกันว่าเป็นเรื่องของการปฏิบัติต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา ซึ่งโดยมากมนุษย์เรามักจะคิดถึงความหมายประการหลังมากกว่า อย่างไรก็ตามคำว่าพิธีหมายถึงงานที่จัดขึ้นตามลัทธิความเชื่อ ตามขนบธรรมเนียม ความขลังหรือความเป็นสิริมงคล เช่นพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พิธีมงคลสมรส เป็นต้น ส่วนกรรมหมายถึงการกระทำ เมื่อนำมาประกอบกันเป็นพิธีกรรมจึงมีความหมายว่าการบูชา แบบอย่าง หรือแบบแผน หน่วยงานที่ปฏิบัติในทางศาสนา กล่าวได้ว่าพิธีกรรมหมายถึง แนวทางหรือวิธีทำงานพิธีต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ให้ถูกต้อง^๑

ความเป็นมาของศาสนพิธีนั้นกล่าวได้ว่า ความเชื่อของมนุษย์พัฒนาการมาจากการได้รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ อันเป็นประสบการณ์ภายนอกที่นอกเหนือประสบการณ์โดยตรงที่ตนเองได้เห็น แต่กลับเป็นประสบการณ์อันได้รับมาจากการบอกเล่ากลายเป็นนิยายปรัมปรา (Myth) แล้วยึดถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตกลายเป็นลัทธิ แล้วนำไปสู่การปฏิบัติต่อลัทธิความเชื่อ เมื่อลัทธิความเชื่อเหล่านั้นได้พัฒนากลายเป็นศาสนา การปฏิบัติต่อความเชื่อ ลัทธิศาสนานั้นจึงกลายมาเป็นศาสนา การปฏิบัติต่อความเชื่อ ลัทธิศาสนานั้นจึงกลายมาเป็นพิธีกรรมทางศาสนา หรือศาสนพิธี เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งของศาสนาซึ่งเป็นวิถีชีวิตและเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งของมนุษย์ มีอยู่โดยทั่วไปทั้งในระดับศาสนาและในระดับลัทธิและทางตะวันตกและตะวันออก

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๗๘๘.

๓.๑.๑ ความเป็นมาของพิธีกรรมในทางตะวันตก

อารยธรรมของโลกที่เจริญมาเป็นระยะเวลานาน อยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำไนล์ที่เรียกว่าอารยธรรมอียิปต์ เป็นชนชาวไอยคุปต์ (อริยกะคุปต์) มีอายุประมาณ ๕๐๐๐ ปี ก่อนคริสต์ศักราชก่อนจะล่มสลายไป ฟาโรห์มีความเชื่อทางศาสนาต่อชีวิตและความตายจะเห็นได้จากสิ่งที่หลงเหลือให้สืบหาเหตุผลและความเชื่อจนทุกวันนี้ ในยุคนั้นเชื่อว่าผู้ที่ตายไปแล้วอาจฟื้นขึ้นมาใหม่จึงได้มีการทำมัมมี่ บ้างเชื่อว่าตายแล้วจะเกิดใหม่ในโลกหน้า จึงใส่เครื่องใช้ เครื่องทรงต่าง ๆ ลงไปในที่ฝังศพด้วยคิดว่าจะได้มีใช้ในชาติหน้าด้วย จึงมักบรรจุจาช้าง กระดุกสัตว์ อวูรที่ทำด้วยหินไว้ในหลุมฝังศพ นอกจากนี้จะมีเครื่องใช้ อวูรหรือเครื่องประดับแล้ว บางศพก็มีการฆ่าบรืวารฝังไปด้วยเพื่อให้ไปเป็นบรืวารรับใช้ ในภพหน้าซึ่งความเชื่อดังกล่าวมาได้กลายเป็นบ่อเกิดของการประกอบพิธีกรรมอื่น ๆ ตามมา เช่นการแสวงหาเครื่องเช่นสังเวทที่สามารถจัดหามาได้ในท้องถิ่นและต้องจัดวางเป็นพิเศษและถูกต้องที่สุด

การทำพิธีกรรมก็ทำตามความเชื่อที่มีต่อเทพเจ้าที่ตนเคารพบูชาด้วย ซึ่งในตอนนั้นเป็นยุคแห่งการนับถือเทพเจ้ากันอย่างมาก ทั้งกรีก ทั้งบาบิโลนและอียิปต์^๒ รวมถึงได้แผ่ความเชื่อที่เข้ามาสู่อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุด้วย ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป เทพที่มีบทบาทต่อความตายก็คือ เทพอานูบิส คือเทพแห่งความตายและการจัดการพิธีศพ มีกายเป็นคนมีหัวเป็นสุนัขสีดำ เป็นเทพช่วยให้การดองศพ (มัมมี่) ให้ถูกต้องและสร้างองค์ประกอบใหม่ รับมัมมี่เข้าสู่พิธีกรรม ปกป้องมัมมี่ไปสุฟฟ้า ซึ่งวิญญูณดีและชั่วด้วย^๓ แสดงให้เห็นว่า พิธีกรรมนั้นเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ต้องปฏิบัติตามความเชื่อและการเคารพบูชา

๓.๑.๒ ความเป็นมาของพิธีกรรมทางตะวันออก

อันมีแหล่งกำเนิดที่บริเวณแม่น้ำสินธุ ได้แก่ที่ประเทศอินเดียปัจจุบันเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญทางตะวันออก เป็นแหล่งกำเนิดศาสนาและปรัชญา พิธีกรรมมากมาย โดยเฉพาะอันเกิดจากความเชื่อทางลัทธิ และศาสนา และศาสนาพราหมณ์ โดยมีความเคารพศรัทธาในองค์พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายที่มีอำนาจอยู่เหนือสรรพสิ่ง โดยเฉพาะพระพรหมผู้สรรสร้างพระวิษณุผู้รักษาและพระศิวะผู้ทำลาย รวมเรียกว่า ตรีมูรติ ศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาที่ได้เกิดมีมาช้านานแล้วในประเทศอินเดีย เป็นศาสนาของชนเผ่าอารยัน ศาสนาของชาวอารยันนั้นเกิดขึ้นได้ด้วยมีมูลเหตุอย่างหนึ่งคือ ความไม่รู้จักรัภูมิศาสตร์ หมายถึงว่าชาวอารยันดั้งเดิมนั้นมิได้มีความรู้ในมูลเหตุแห่งธรรมชาติ จึงได้ยกย่องธรรมชาติประเภทต่าง ๆ ขึ้นเป็นท้าว (เทพเจ้า) และแบ่งออกเป็นหมวดสูงต่ำเพื่อสะดวกแก่การนับถือและการทำบัตรพลี จัดพิธีกรรมถวาย

^๒ชลิตดา, **ตำนานอาหรับ-เปอร์เซีย**, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์คำ, ๒๕๕๑), หน้า ๗๕.

^๓เทพเจ้าอียิปต์ <https://sites.google.com/site/5103519rsu/thehphcea-khxng-xiyipt-boran> เข้าเมื่อ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

ต่อมาศาสนาฮินดูได้มีการพัฒนาตัวเองขึ้นมาจากศาสนาพราหมณ์เรียกว่าไตรเวท และวรรณคดีทางศาสนาขึ้นมามากมาย ปรชญาต่าง ๆ ก็แตกแขนงออกไปมาก ความเชื่อดังกล่าวก่อให้เกิดพิธีกรรม จึงได้เขียนคัมภีร์เกี่ยวกับพิธีกรรมขึ้น เรียกว่า อาถรรพเวท ประกอบด้วยบทสวดเกี่ยวกับไสยศาสตร์ คาถาอาคม มนต์ขลัง เสตาะเคราะห์ เสริมมงคลเป็นพระเวทที่เขียนขึ้นมาภายหลัง โดยใช้คัมภีร์ฤคเวทเป็นหลัก^๔ บทสวดต่าง ๆ อันมีจุดประสงค์เพื่อขจัดโรคและภัยพิบัติทั้งกล่าวรวมถึงหน้าที่ของกษัตริย์และสัจธรรมชั้นสูง คัมภีร์พระเวทได้แก่ มंत्रะและพราหมณะมंत्रะหรือมนตร์รวบรวมบทสวดที่กล่าวถึงเทพเจ้าแห่งปัญญา สุขภาพ ความมั่งคั่ง และความมีอายุยืนรวมถึงบทสวดอ่อนหวานเพื่อขอทาสบริวาร สัตว์เลี้ยง บุตร ชัยชนะในสงคราม แม้กระทั่งการขอให้ยกเล็กซึ่งบาปทั้งปวงอันได้กระทำลงไป

พระพุทธศาสนาเจริญในอินเดียเคียงคู่กับศาสนาพราหมณ์ต่อมาความเชื่อใน๒ศาสนานี้ก็ได้ประยุกต์ประสมประสานระหว่างศาสนาแห่งปัญญา ไม่นั่นในเรื่องพิธีกรรมกลายมาเป็นพระพุทธศาสนาแห่งพิธีกรรมแบบพระพุทธศาสนาในมหายาน อย่างพระพุทธศาสนาในมหายาน เช่น หลักพิธีกรรมชื่อว่าอภิชะก คือพิธีรับเข้าหมู่หรือรับเป็นศิษย์ของพุทธตันตระ^๕ มंत्रะหรือธารณี คือการสังวรียามนตร์หรือการบริกรรมคาถา ซึ่งเชื่อว่าเวทมนตร์คาถาอาคมขลังของไทยก็คงมาจากพุทธตันตระนี้เอง แต่เรียกรวมว่า พิธีกรรมทางไสยศาสตร์ พุทธตันตระนั้นดึงเอาวิธีการของไสยศาสตร์ทางศาสนาพราหมณ์มา แต่เปลี่ยนเทพเป็นพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์แบบมหายาน พิธีกรรมชื่อมูทรา คือแสดงท่าทางต่าง ๆ ด้วยนิ้วมือหรือแสดงอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง อันเป็นเครื่องหมายประจำองค์พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย เช่นสมาธิมูทรา ธรรมจักรมูทรา เป็นต้นพิธีกรรมชื่อสมาธิคือกำหนดจิตให้จดจ่ออยู่กับพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์หรือเทพองค์ใดองค์หนึ่งจนปรากฏว่าเรากลายเป็นพระหรือเทพนั้น ๆ นี่ก็คือจุดสูงสุดของพุทธตันตระ^๖ พระพุทธศาสนาแนวนี้มีชื่อเรียก ๓ ประการคือ มंत्रะยาน วัชรยาน และกาฬจักร^๗

จะเห็นได้ว่า พิธีกรรมทางศาสนานั้นมีการสืบทอดต่อเนื่องกันโดยการรับแนวมาปฏิบัติจากศาสนาหนึ่งมาสู่อีกศาสนาหนึ่งได้ โดยเฉพาะในศาสนาพราหมณ์ซึ่งเป็นศาสนาที่เน้นพิธีกรรมจน

^๔ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, **ปรัชญาอินเดีย**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๒๒.

^๕สุวิญ รักสัตย์, **พระพุทธศาสนาในมหายาน**, (กรุงเทพมหานคร : บางกอกบล็อก, ๒๕๕๒), หน้า ๑๗๐.

^๖เรื่องเดียวกัน.

^๗สุชาติ หงษา, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา อดีต-ปัจจุบัน**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๙), หน้า ๙๗.

กลายเป็นระเบียบแบบแผนให้ปฏิบัติตามกลายเป็นวัฒนธรรม พระพุทธศาสนาก็ได้รับอิทธิพลจากส่วนนี้มาด้วย โดยเฉพาะนิกายพุทธตันตระจะเน้นหนักทางพิธีกรรมในการปฏิบัติศาสนกิจทั้งหลาย

๓.๑.๓ พิธีกรรมพระพุทธศาสนาของประเทศไทยก่อนประวัติศาสตร์

พระเจ้าอโศกมหาราช ราชวงศ์โมริยะผู้ปกครองอินเดียทรงส่งทูต ๒ องค์ คือพระโสณเถระและพระอุตตรเถระเข้ามาเผยแผ่พระศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ อาณาจักรทวารวดีได้ยอมรับนับถือศาสนาใหม่นี้อย่างเต็มที่ทำให้ประชาชนต่างหันมาให้ความเคารพศรัทธาในพระพุทธศาสนากันอย่างแพร่หลายอีกทั้งเนื้อแท้แห่งพระพุทธศาสนาก็สอดคล้องกับลักษณะพื้นฐานของคนไทยและไม่เป็นปฏิปักษ์รุนแรงกับความเชื่อดั้งเดิม

ต่อมาพระพุทธศาสนานิกายมหายานได้เข้ามาแผ่อิทธิพลทางศาสนาทั้งแบบโพธิสัตว์ยานและมंत्रยาน โดยเข้ามาทั้ง ๒ ทาง คือ ใต้โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่อาณาจักรศรีวิชัย เป็นนิกายที่นับถือโพธิสัตว์และเข้ามาทางตอนเหนือ โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่พุกาม เป็นนิกายแบบมंत्रยาน นิกายทั้ง ๒ ต่างก็มีรูปแบบพิธีกรรมเป็นของ ๆ ตน โดยเฉพาะนิกายมंत्रยานที่เจริญอยู่ในพุกามในยุคสมัยของพระเจ้าอโนรุธ (อินธรมังช่อ)^๕ ก่อให้เกิดความเบื่อหน่ายต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีการนำพุทธศาสนาไปเกี่ยวข้องกับพิธีที่เรียกว่า วามจารี พิธีนี้ได้ผนวกเอาสิ่งอันตรายต่อพรหมจรรย์ของพระภิกษุเข้ามาปฏิบัติโดยเชื่อว่า การเสพสุรา นารี เนื้อ ปลา และทำร้ายยั่วยวน ถ้าใครผ่านไปได้ชื่อว่า จะเข้าถึงธรรมขั้นสูงต่อไปเป็นขั้น ๆ เริ่มจากขั้นวามจาร ไปสู่ขั้นสิธานตาจาร จนไปถึงขั้นสูงสุดเรียกว่า ขั้นกาลาจาร^๕

ครั้นในสมัยสุโขทัย เราได้รับรูปแบบของศาสนาพุทธจากศรีลังกา โดยผ่านทางเมืองมะตะมะของมอญด้วยความเลื่อมใสศรัทธาในวัตรปฏิบัติอันเคร่งครัดสงบเสงี่ยม ทำให้ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างไทยกับศรีลังกาในสมัยนั้นมีความแน่นแฟ้นมากขึ้น ส่งผลต่อศิลปกรรมขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งล้วนมีต้นกำเนิดมาจากศาสนาทั้งสิ้น

จะเห็นได้ว่าความเชื่อของมนุษย์พัฒนาการมาจากการได้รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ แล้วยึดถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตกลายเป็นลัทธิ แล้วนำไปสู่การปฏิบัติ ลัทธิศาสนานั้นจึงกลายมาเป็นพิธีกรรมทางศาสนา หรือศาสนพิธีพิธีกรรมจึงเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งของศาสนา ซึ่งเป็นวิถีชีวิตและเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งของมนุษย์ซึ่งจำแนกความเป็นมาจากซีกตะวันตก และมาจากซีกตะวันออก สำหรับประเทศไทยพระเจ้าอโศกมหาราช ราชวงศ์โมริยะผู้ปกครองอินเดียทรงเผยแผ่

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๔-๑๔๕.

^๕ เสถียรโกเศศ นาคะประทีป, **ลัทธิของเพื่อน**, (กรุงเทพมหานคร : พิศาย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐๙.

พระพุทธศาสนามายังไทยโดยในสมัยสุโขทัยไทยรับรูปแบบของศาสนาพุทธมาจากศรีลังกา อันส่งผลต่อศิลปกรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งล้วนมีต้นกำเนิดมาจากศาสนาทั้งสิ้น ทำให้เป็นที่มาของศาสนาพืธี

๓.๒ ศาสนกิจในสมัยพุทธกาล

พระพุทธศาสนาได้ถือกำเนิดขึ้นมาในโลกโดยการตรัสรู้ของพระพุทธองค์ แม้ปรินิพพานไปแล้ว แต่ปรากฏว่าหลักธรรมที่ทรงค้นพบนั้นยังให้คุณประโยชน์แก่ผู้นำไปปฏิบัติอยู่เสมอซึ่งการค้นพบความจริงของชีวิตและจักรวาลในการตรัสรู้นั้นถือได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของสังคมอินเดีย กล่าวคือทรงเห็นว่าสิ่งที่ประชาชนพากันเชื่อและปฏิบัติกันมานั้นยังเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้อง ไม่ว่าจะเป็นการจัดงานเทศกาลหรือการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ก็ตาม ล้วนเป็นเรื่องที่มีความผิดพลาดอันเกิดมาจากการมีการศึกษาที่ผิดพลาดจากคำสอนและแนวปฏิบัติของผู้คนในยุคก่อน ๆ ฉะนั้นเมื่อทรงบรรลุธรรมแล้ว จึงได้นำเอาหลักการดังกล่าวมาสอนและชี้แจงเพื่อให้ประชาชนในยุคนั้นได้รับรู้ความจริง เพื่อจะได้ปฏิบัติให้ถูกต้อง ทั้งในส่วนองระบบคิดและการปฏิบัติต่อความคิดความเชื่อนั้น

การศึกษาเรื่องพิธีกรรมในสมัยพุทธกาล จึงเป็นการศึกษาถึงเนื้อหาของพิธีกรรมหรือศาสนกิจที่อยู่ในสมัยพุทธกาลที่ถูกบันทึกไว้ในพระไตรปิฎก พิธีกรรมถือว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและความศรัทธาที่พระพุทธองค์แม้จะทรงไม่สนับสนุนให้ศาสนกิจทั้งหลายหมกมุ่นลุ่มหลง แต่ไม่ทรงปฏิเสธที่จะนำเอาแนวทางในการจัดการประกอบพิธีกรรมมาใช้ให้สอดคล้องกันแนวทางของคำสอนเพื่อเป็นสื่อในการสอนธรรมให้ถูกต้องตามจริตของผู้คนที่ประสงค์จะเข้ามาเรียนรู้เรื่องราวของพระพุทธศาสนาได้ ศาสนกิจในสมัยพุทธกาลมีดังนี้

๓.๒.๑ การเผยแผ่ศาสนกิจเพื่อมวลชน

พระพุทธเจ้าทรงฝึกฝนศาสนทายาทของพระองค์ให้มีความพร้อมด้วยคุณสมบัติที่เรียกว่า “วิชา จรณสัมปันโน” คือถึงพร้อมด้วยความรู้และความประพฤติ ในการดำเนินศาสนกิจ จึงทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง พระพุทธเจ้าทรงปกครองสงฆ์ด้วยพระองค์เอง ต่อมาให้พระอัครสาวกและพระผู้ใหญ่ช่วยแบ่งภาระหน้าที่ เมื่อคณะสงฆ์มากขึ้นทรงมอบหมายให้อุปัชฌาย์ดูแลแทน แต่ทรงให้ความเคารพและปฏิบัติตามมติสงฆ์ โดยมีธรรมวินัยเป็นหลัก จะเห็นได้จากพุทธพจน์ในมหาปรินิพพานสูตร ว่า “ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงแล้ว พระศาสดาของพวกเราไม่มี ข้อนี้พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมก็ดี วินัยก็ดี อันเราแสดงแล้ว ได้บัญญัติไว้แล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้น จักเป็นศาสดาแห่งพวกเธอ โดยกาลล่วงไปแห่งเรา”

พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าเป็นกาลอันสมควรแล้ว ที่มีพระอรหันต์เกิดขึ้นครบ ๖๐ รูปพร้อมทั้งพระองค์เป็น ๖๑ รูปแล้ว จึงทรงเรียกประชุมสงฆ์รับสั่งเป็นอุดมการณ์ หลักการ วิธีการในการทำงาน

พระพุทธศาสนา ในฐานะของผู้อนุเคราะห์โลกมีข้อความที่จัดว่าเป็นธรรมนุญของพระพุทธศาสนาในกาลต่อมาความว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราเป็นผู้พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอทั้งหลายก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุข แก่ทวยเทพและมนุษย์ พวก เธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ ครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์ สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีธูลีในจักขุน้อย มีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อมผู้รู้ทั่วถึงธรรม จักมีภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม^{๑๐}

การนำประเด็นเผยแผ่พระพุทธศาสนามาให้ให้เห็นว่าพระพุทธดำรัสนี้เป็นทั้งอุดมการณ์ หลักการ วิธีการและปฏิบัติการในการบริหารการจัดการเผยแผ่การศึกษา การนำสืบพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นหลักการสืบสานพระพุทธศาสนากันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบันเมื่อมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในทิศานุทิศ มีคนศรัทธาขอออกบวชในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก จึงทรงมีพระพุทธานุญาตให้พระอรหันตสาวกเหล่านั้นทำหน้าที่ให้การบรรพชา อุปสมบทแก่ศิษย์ของตน ด้วยวิธีติสฺรณคฺมฺนุปลัมปทา ประกาศตนถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งด้วยกรรมวิธีเพียงเท่านี้ก็ทำให้ท่านเหล่านั้นสำเร็จเป็นภิกษุโดยชอบในพระพุทธศาสนาแล้วพระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญการสั่งสอนให้รู้แจ้งเห็นจริงในเรื่องบาปบุญ คุณโทษซึ่งคำสอนจะช่วยให้ศาสนาสืบต่อไปดังในปาฏิโกสูตรใจความว่า

ทรงสรรเสริญอุทฺทสาสนีปาฏิหาริย์ คือการสั่งสอนให้รู้แจ้งเห็นจริงในเรื่องบาป บุญ คุณโทษ ให้เว้นสิ่งที่ควรเว้น ทำสิ่งที่ควรทำ ซึ่งเป็นประโยชน์แท้จริงแก่ผู้ปฏิบัติตาม พระพุทธศาสนามีอายุยืนยาวมาได้ถึงบัดนี้ ก็เพราะความอัครรรยแห่งคำสอนของพระผู้มีพระภาคและพระสาวกผู้นำศาสนาสืบ ๆ กันมา หาใช่เพราะอิทธิฤทธิ์...^{๑๑}

และในอุทฺทมฺพริกสูตร

พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมอันเป็นเหตุ ให้ดำเนินไปสู่ความบริสุทธิ์โดยลำดับ เช่น เว้นจากการเบียดเบียนกัน มีศีล มีพรหมวิหาร ละนิวรณ์ได้ ได้มานและอภิญญา ว่าเป็นยอดแก่นของการบำเพ็ญตบะแต่ก็ยังมีธรรมอื่นที่สูงกว่า ประณีตกว่านี้อีก คือ ความสิ้นกิเลส^{๑๒}

ศาสนกิจที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสให้พระภิกษุสงฆ์ได้ปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่นล้วนแต่เป็นเรื่องของการฝึกฝนตนให้เป็นผู้คุณภาพ การปฏิบัติทุกชั้นตอนนั้นเป็นระเบียบแบบแผนที่ประกอบไปด้วย

^{๑๐}วิ.มทา. ๖/๓๒/๓๘.

^{๑๑}ที.ปา. ๑๕/๑-๑๗/๑-๓๒.

^{๑๒}ที.ปา. ๑๕/๑๘-๓๒/๕๗-๗๘.

ศีล สมาธิ และปัญญา จะเห็นได้ว่า ศาสนพิธีหรือศาสนกิจในครั้งพุทธกาลนั้นมีความชัดเจนเพื่อผลแห่งความสุขผ่านการปฏิบัติ

๓.๒.๒ ศาสนกิจต่อพุทธบริษัท

ในด้านศาสนกิจที่มีต่อพุทธบริษัท พระพุทธเจ้าทรงรับพระวิหารเวฬุวันที่พระเจ้าพิมพิสารทรงถวาย ทำให้เกิดระเบียบปฏิบัติในส่วนที่เกี่ยวกับวิหารที่อยู่อาศัย หน้าที่ของพระจะต้องทำในการจัดแจกแบ่งเสนาสนะ จัดที่พักให้แก่พระที่จรมา มีเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ เกิดขึ้น เพื่อรับผิดชอบต่อกิจกรรมต่าง ๆ ในส่วนบุคคล เสนาสนะ อาหาร สรุปลือเรื่องปัจจัย ๔ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงมีวินัยเกี่ยวกับปัจจัย ๔^{๑๓} ไว้พร้อมทั้งการพิจารณาด้วย^{๑๔} ทุกขั้นตอนของศาสนกิจในพระพุทธศาสนามีความหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธบริษัททั้งสิ้น

แม้แต่พระที่สามารถมอบหมายให้ทำการสงฆ์ มีคุณสมบัติเป็นผู้ฉลาดสามารถ ทรงธรรม ทรงวินัย แดกฉานในพระวินัย รู้จักภารกิจที่จะต้องจัดต้องทำตามสมควรแก่ภารกิจนั้น ๆ ในพระวินัยเรียกว่า “อธิกรณ์” เป็นภารกิจที่เป็นสังฆกรรมกับสังฆกิจและวินัยกรรม ที่ต้องดำเนินการให้ถูกต้องไปตามสมควร รู้หลักการ วิธีการในการทำภารกิจเหล่านั้นด้วยความเรียบร้อย ทุกท่านที่ทำหน้าที่ในพระวินัยจะต้องปราศจากอคติ ๔ ประการคือ ความลำเอียงเพราะรักใคร่กัน ความลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน ความลำเอียงเพราะกลัว และความลำเอียงเพราะหลง ซึ่งมีพรชามากพอที่จะรับผิดชอบต่อกิจการนั้น ๆ พึงสังเกตว่าคุณสมบัติและภารกิจของพระภิกษุ ที่ทรงกำหนดไว้คือการปฏิบัติธรรมอันเกิดจากความเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจของแต่ละท่าน โดยกิเลสคือ โภภ โภธ หลง ลดลง ในขณะที่ปริมาณแห่งธรรมะเพิ่มขึ้น กล่าวคือมองทุกชีวิตด้วยความเป็นมิตร มองภารกิจ กฎ ระเบียบต่าง ๆ ด้วยปัญญาความรอบรู้ ไม่ต้องการผลประโยชน์ นอกจากความสำเร็จแห่งภารกิจที่ตนรับผิดชอบสำเร็จด้วยความเรียบร้อย ยุติธรรม

นอกเหนือจากนั้น กระบวนการออกจากความผิดก็เป็นรูปแบบที่ชัดเจน โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่ผิดอาบัติหนักรงจากอาบัติปาราชิก คือ อาบัติสังฆาติเสส มีระเบียบขั้นตอนที่แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่ประพฤติผิดจะต้องมีความละเอียดต่อการแก้คืนการทำผิด ต่อไปจะไม่ได้ประพฤติผิดอย่างง่าย ๆ เรียกพิธีกรรมชนิดนี้ว่า การอยู่ปริวาส ในปาริวาสกชั้นธกะ^{๑๕}

จะเห็นได้ว่า พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาในครั้งพุทธกาลต่อพุทธบริษัทคือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องการปฏิบัติตนให้ถูกต้อง หากทำผิดไปแล้วก็ต้องมีระเบียบแบบ

^{๑๓}วิ.มหา. ๔/๑๒๘/๑๙๗.

^{๑๔}ม.ม. ๑๒/๔๒๒/๔๕๖.

^{๑๕}วิ.จ. ๖/๗๕/๑๕๗-๑๙๑.

แผนในการแก้ตัวใหม่ ส่วนในด้านอุบาสก อุบาสิกา ก็เป็นเรื่องของการปฏิบัติตนและการปฏิบัติต่อพระสงฆ์

๓.๒.๓ ศาสนกิจการจัดพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้า

ในมหาปริณีพพานสูตร^{๑๖} พระอานนท์ทูลถามถึงข้อข้องใจต่าง ๆ เมื่อพระศาสดาปริณีพพาน^{๑๗} แล้วจะได้ชี้แจงผู้สงสัยได้ถูกต้อง มีลำดับดังนี้

๑) เรื่องสังเวชนียสถาน พระอานนท์ทูลถามว่า เมื่อก่อนนี้ ออกพรรษาแล้ว ภิกษุทั้งหลายต่างก็จาริกมุ่งหน้ามาเฝ้าพระศาสดา หลังจากพระผู้มีพระภาคเจ้าปริณีพพานแล้ว ภิกษุเหล่านั้นควรจะไปเฝ้าพระศาสดาตรัสตอบว่า ควรไปยังสถานที่ ๔ แห่ง คือ สถานที่พระองค์ประสูติ สถานที่ตรัสรู้ สถานที่ทรงแสดงธรรมจักร และสถานที่ปริณีพพาน เมื่อจาริกไปยังสถานที่เหล่านี้ มีจิตเลื่อมใส สิ้นชีพลงก็จักไปสู่สุคติโลกสวรรค์

๒) เรื่องการปฏิบัติเกี่ยวกับสตรีเพศ (มาตุคาม) พระอานนท์ทูลถามว่า ควรปฏิบัติต่อมาตุคามอย่างไร พระองค์ตรัสตอบว่า การไม่ดู ไม่เห็นเสียได้เป็นการดี ถ้าจำเป็นต้องดู ต้องเห็น ต้องพบ ก็อย่าสนทนาคด้วย ถ้าจำเป็นต้องสนทนาคด้วย ก็ให้มีสติไว้ สนทนาคอย่างมีสติ อยาคปล่อยให้หลงใหลในรูปเสียงเป็นต้น ของสตรี

๓) เรื่องการปฏิบัติในพระพุทธรูปะ เกี่ยวกับเรื่องนี้ พระองค์ตรัสตอบพระอานนท์ว่า “พวกเธออย่าได้ชวนชวาคเพื่อบูชาสรีระของตถาคตเลย แต่จงมีความเพียรพยายามให้เป็นไปติดต่อกันในประโยชน์ของตน ๆ จงเป็นผู้ไม่ประมาท ทำความเพียรอย่างไม่หยุดหย่อน เพื่อให้บรรลุประโยชน์ของตนเถิด” สำหรับสรีระของพระองค์นั้นปล่อยให้เป็นหน้าที่ของกษัตริย์ พราหมณ์ คหบดี ผู้เลื่อมใสในพระองค์จะพึงทำกัน

พระอานนท์ทูลถามว่า เขาเหล่านั้นควรปฏิบัติต่อพระพุทธรูปะอย่างไร ตรัสตอบว่า ให้ปฏิบัติอย่างเดียวกับที่ปฏิบัติต่อพระสรีระของพระเจ้าจักรพรรดิ คือ ห่อด้วยผ้าใหม่และซับด้วยสำลี ทำเป็น ๕๐๐ ชั้น แล้วเชิญพระสรีระลงในรางเหล็กซึ่งเต็มด้วยน้ำมัน ครอบด้วยรางเหล็ก ทำจิตกาธาน (เชิงตะกอน) ด้วยไม้หอมล้วน ถวายพระเพลิงพระสรีระแล้วสร้างสถูป (บรรจุพระอัฐิ) ไว้ที่หนทางใหญ่ ๔ แพร่ง สรีระของพระเจ้าจักรพรรดิอันบุคคลพึงปฏิบัติอย่างไร ควรปฏิบัติต่อสรีระของพระองค์อย่างนั้น จักเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ผู้มีจิตเลื่อมใสบูชาสักการะตลอดกาลนาน

ต่อจากนั้นได้ทรงแสดงบุคคล ๔ จำพวก ซึ่งควรแก่การบรรจุอัฐิไว้ในสถูปและเป็นที่ยุชาสักการะของมหาชน เรียกบุคคล ๔ จำพวกนี้ว่า อุบารหุบุคคล คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจก

^{๑๖}ที่.ม. ๑๓/๖๗-๑๖๒/๖๗-๓๒๘.

^{๑๗}วคิน อินทสระ, พระไตรปิฎกฉบับที่ให้ง่ายแล้ว, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕๓-๑๕๕.

พุทธเจ้า พระสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (ที่เป็นพระอริยบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ พระอรหันตสาวก) และพระเจ้าจักรพรรดิธรรมิกราช ทั้งนี้ด้วยเหตุผลว่า เป็นผู้มีความดีธรรมควรแก่การบูชา และทำให้ผู้บูชาสักการะประสบผลดีนานาประการ มีความสุข และไปสู่สุคติสวรรค์เมื่อสิ้นชีพแล้ว

พระอานนท์ทูลว่า ไม่ควรปรินิพพานที่เมืองเล็กเช่น กุสินารานี้ ควรเสด็จไปปรินิพพานที่เมืองใหญ่ เช่น เมืองจัมปา ราชคฤห์ สาวตถิ สาเกต โกสัมพี หรือพาราณสี เพื่อภคตริยมหาศาล และคหบดีมหาศาล ผู้เลื่อมใสพระองค์จะได้บูชาพระสรีระให้สมเกียรติ พระองค์ตรัสว่า เมืองกุสินารานี้ก็เคยเป็นเมืองใหญ่มาแล้ว ชื่อกุสาวตี ผู้ครองเมืองนี้ก็เป็นถึงจักรพรรดิ พระนามว่า มหาสุทิสสนะ นครนี้เคยมีมั่งคั่งรุ่งเรือง มีผู้คนหนาแน่น สุขสบายประดุจเทพนคร ชื่ออากมัททาราชธานี ตรัสดังนี้แล้วทรงให้แจ้งข่าวแก่มัลลกษัตริย์แห่งเมืองกุสินาราว่า พระองค์จักปรินิพพานในปัจฉิมยามแห่งราตรีนี้ ขอให้รีบมาจะได้ไม่ร้อนใจภายหลังว่า พระตถาคตเจ้าเสด็จมาปรินิพพาน ณ ดินแดนของตน แต่มิได้เข้าเฝ้า มิได้เห็นตถาคตเป็นครั้งสุดท้าย

พระอานนท์ถือบาตรและจีวรของตนเข้าสู่เมืองกุสินาราเพียงผู้เดียว เวลานั้นมัลลกษัตริย์กำลังประชุมกันอยู่ ณ สันฐาคาร (ห้องประชุม) เมื่อได้รับข่าวจากพระอานนท์แล้วก็เศร้าโศกเสียใจว่า ทำไมพระพุทธองค์ด่วนปรินิพพานนัก ดวงตาของโลกจักอันตรธานเสียแล้ว พวกเขารีบไปเฝ้าพระศาสดาพระอานนท์คิดว่า ถ้าให้มัลลกษัตริย์เข้าเฝ้าถวายบังคมที่ละองค์แล้วจะเสียเวลามาก จนรุ่งเช้าก็คงไม่เสร็จ จึงจัดให้เข้าเฝ้าทีละสกุลโดยลำดับ เพียงปฐมยามเท่านั้นก็เสร็จเรียบร้อย

๓.๒.๔ ศาสนกิจ การบรรพชาอุปสมบท

การบรรพชาอุปสมบทเป็นศาสนกิจหรือศาสนพิธีอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้าเป็นผู้บัญญัติไว้ เดิมนั้นการบวชเข้ามาเป็นภิกษุกระทำด้วยความเรียบง่าย เพียงพระพุทธเจ้าตรัสคำว่า เธอจงมาเป็นภิกษุเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด”^{๑๘๘} เรียกการบวชแบบนี้ว่า “เอหิ ภิกขุ อุปสัมปทา” การบวชในขณะนั้นพระพุทธเจ้าเท่านั้นเป็นผู้บวชให้ ทุกครั้งที่มิถุนบุตรประสงค์ออกบวช พระสาวกทั้งหลายตั้งนำกุลบุตรมาหาพระพุทธเจ้า ทำให้การบวชเป็นเรื่องยาก ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าทรงประทานการบรรพชาแบบไตรสรณคมน์โดยที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ท่านทั้งหลายนั้นแหละจงให้บรรพชา จงให้อุปสมบทในทิศนั้น ๆ ในชนบทนั้น ๆ เถิด...เธอจงกล่าวอย่างนี้ พุทธัง สรณัง คัจฉามิ...ธัมมัง สรณัง คัจฉามิ...สังฆัง สรณัง คัจฉามิ...”^{๑๘๙} แต่ต่อมาการบรรพชาอุปสมบทจะต้องมีการตรวจสอบความเหมาะสมของผู้มาบวชมากยิ่งขึ้น พระพุทธเจ้าจึงมีพุทธบัญญัติให้บวชด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาว่า

^{๑๘๘}วิ.ม.พ. ๔/๑๘/๒๕.

^{๑๘๙}วิ.ม.พ. ๔/๓๔/๔๒-๔๓.

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ผู้มีชื่อนี้เป็นอุปสัมปทาเปกขะ (ผู้ขอบวชเป็นภิกษุ) ของท่านผู้มีชื่อนี้ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว พึงให้ผู้มีชื่อนี้อุปสมบท มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌาย์ นี่เป็นญาติ...ผู้มีชื่อนี้สงฆ์ให้อุปสมบทแล้ว มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌาย์ สงฆ์เห็นด้วยเพราะฉะนั้นจึงนิ่ง ข้าพเจ้าขอถือความนิ่งนั้นเป็นมติอย่างนี้^{๒๐}

นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา การบวชในพระพุทธศาสนาก็ใช้วิธีนี้สืบทอดกันต่อมา จนถึงสมัยปัจจุบัน แต่ในสมัยนี้มีเรื่องประกอบการบวชเป็นอย่างมาก จนกลายเป็นพิธีกรรมการบวชที่บางครั้งเกินเลยจนไม่ใช่สาระ

ในปรินิพพานสูตรพระพุทธเจ้าประทานให้พระอานนท์บวชให้แก่สุภัททะปริพาชกเป็นพระสงฆ์องค์สุดท้ายก่อนกาลเสด็จดับขันธปรินิพพาน เกี่ยวกับเรื่องนี้ พระสูตรได้แสดงไว้ว่า มีปริพาชกคนหนึ่งชื่อสุภัททะอยู่ในเมืองกุสินารา ได้ยินว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะปรินิพพานเสียแล้ว จึงมาเฝ้าเพื่อทูลถามข้อสงสัยของตน แต่พระอานนท์ขอร้องว่า อย่าได้รับกวนพระผู้มีพระภาคเจ้าเลย พระองค์กำลังจะปรินิพพาน เสียงขอร้องและเสียงห้ามได้ยินถึงพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคดุจดั่งมหรณพตรัสกับพระอานนท์ว่า ให้อนุญาตให้สุภัททะปริพาชกเข้าเฝ้าพระองค์ได้ พระสุภัททะเข้าเฝ้าทูลถามว่า ครูทั้ง ๖ คน อันเป็นที่เคารพนับถือของคนเป็นอันมาก มีปुरुณกัสสปะเป็นต้น ได้เป็นสัพพัญญู ตรัสรู้จริงตามคำปฏิญาณของตนหรือไม่

พระศาสดาตรัสห้ามเสียว่า อย่าถามปัญหาอย่างนี้เลย ถ้าไม่มีข้อสงสัยอื่นพระองค์ก็จะแสดงธรรมให้ฟัง และแล้ว พระองค์ก็ตรัสกับสุภัททะว่า “ในธรรมวินัยใด ไม่มีอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ในธรรมวินัยนั้นย่อมไม่มีสมณะที่ ๑ (โสดาบัน) สมณะที่ ๒ (พระสกทาคามี) สมณะที่ ๓ (พระอนาคามี) และสมณะที่ ๔ (พระอรหันต์) ส่วนในธรรมวินัยใด มีมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ในธรรมวินัยนั้นย่อมมีสมณะที่ ๑-๒-๓ และ ๔ โดยลำดับ ก็ในธรรมวินัยนี้ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ธรรมวินัยนี้จึงมีสมณะอย่างแน่นอน ลัทธิอื่น ๆ วางจากสมณะ ผู้รู้ทั่วถึง “ดูก่อน สุภัททะ ถ้าภิกษุพึงเป็นอยู่โดยชอบไซ้ โลกก็จะไม่วางจากพระอรหันต์”

สุภัททะเลื่อมใสขอบรรพชาอุปสมบท พระองค์ตรัสว่า ผู้เคยบวชในลัทธิอื่นมาก่อน เมื่อประสงค์จะบวช ต้องอยู่ปริวาส ๔ เดือนก่อน (คืออยู่ฝึกฝนตนเองให้เคยชินกับภาวะแห่งผู้บวชในธรรมวินัยนี้) แต่พระองค์ทรงรู้ข้อแตกต่างแห่งบุคคลในเรื่องนี้ สุภัททะทูลว่า สมัยครั้นจะอยู่ถึง ๔ ปี อย่าว่าแต่ ๔ เดือนเลย เมื่อทราบแน่ชัดดังนั้น พระพุทธองค์จึงรับสั่งให้พระอานนท์จัดการบวชให้สุภัททะว่า “อานนท์ ถ้าเช่นนั้น เธอจงให้สุภัททะบวช”^{๒๑} ท่านสุภัททะบวชแล้วไม่นานก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ (ในคตินั้นเอง) นับว่าเป็นพระอรหันต์องค์สุดท้ายในระหว่างที่พระศาสดายังทรงพระชนม์อยู่

^{๒๐}วิ.มท. ๔/๗๐/๙๘-๙๙.

^{๒๑}ที.ม. ๑๐/๒๑๕/๑๖๓.

แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนานั้นมีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง จัดเป็นหนึ่งในกิจของสงฆ์ที่จะต้องให้การบรรพชาอุปสมบทให้แก่กุลบุตร กุลธิดาที่ประสงค์จะเข้ามาบวช จึงเกิดเป็นระเบียบแบบแผน รูปแบบ ขั้นตอนที่ชัดเจนขึ้น

๓.๒.๕ ศาสนกิจพระบรมศพพระเจ้าสุทโธทนะ

พระศาสดาเสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์โดยเสด็จเป็นครั้งแรก^{๒๒} มีการต้อนรับอันพระญาติทั้งหลายทำแล้วเสด็จไปสู่นิโครธาราม วันรุ่งขึ้น พระศาสดาเมื่อเสด็จเข้าไปสู่พระนครเพื่อบิณฑบาต ทรงใคร่ครวญ “พระพุทธเจ้าในอดีตทั้งหลาย เสด็จถึงพระนครแห่งพระบิดาแล้ว เสด็จตรงไปสู่ตระกูลแห่งพระญาติหรือว่าเสด็จเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาตโดยลำดับ” ทรงเห็นว่า “เสด็จเที่ยวไปโดยลำดับ” ดังนี้แล้วจึงเสด็จดำเนินไปเพื่อบิณฑบาตตั้งแต่เรือนหลังแรก พระมารดาของพระราหุลประทับนั่งบนพื้นปราสาทแลเห็นแล้ว จึงกราบทูลประพฤติเหตุนั้นแด่พระราชา พระราชาทรงจัดแจงผ้าสาฎก รีบเสด็จออกไป ถวายบังคมพระศาสดาแล้วตรัสว่า “ลูก เพราะเหตุไร ท่านจึงให้ข้าพเจ้าแบหาม ท่านเที่ยวไปเพื่อภิกษา ให้ความละอายเกิดขึ้นแล้วแก่ข้าพเจ้าเหลือเกิน ขึ้นชื่อว่ากรรมไม่ควรอันท่านทำแล้ว การที่ท่านเที่ยวไปด้วยวอทองคำเป็นต้น เที่ยวไปเพื่อภิกษา ในนครนี้นั้นแหละจึงควร ท่านให้ข้าพเจ้าละอายทำไม”

พระศาสดาตรัสว่า “มหาบพิตร อาตมาให้พระองค์ละอายหามิได้ แต่อาตมาภายยอมประพฤติตามวงศ์สกุลของตน”

พระสุทโธทนะ ตรัสว่า “พ่อ ก็การเที่ยวไปเพื่อภิกษา แล้วเป็นอยู่ เป็นวงศ์ของข้าพเจ้าหรือ?

พระศาสดาตรัสว่า “มหาบพิตร นั้นมิใช่เป็นวงศ์ของพระองค์แต่นั้นเป็นวงศ์ของอาตมา เพราะพระพุทธเจ้ามิใช่พัวพันหนึ่ง เสด็จเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาตแล้วเป็นอยู่เหมือนกัน” ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรมได้ภษิตพระคาถาเหล่านี้ว่า”

“บรรพชิตไม่พึงประมาทในกอนข้าวอันตนพึงลุกขึ้นยืนรับ บุคคลพึงประพฤติธรรมให้สุจริต ผู้มีปกติประพฤติธรรม ย่อมอยู่เป็นสุขในโลกนี้และโลกหน้า บุคคลพึงประพฤติธรรมให้สุจริต ไม่พึงประพฤติธรรมนั้นให้ทุจจริต มีปกติประพฤติธรรม ย่อมอยู่เป็นสุขในโลกนี้และโลกหน้า”

เมื่อ **พระเจ้าสุทโธทนะ** อ่างถึงใน **พระอธิการพิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑโฒ (ใจกว้าง)**^{๒๓} ผู้เป็นพระพุทธรูปบิดาของพระพุทธเจ้า ได้สวรรคตท่ามกลางพระภิกษุสงฆ์ พร้อมประยูรญาติมีพระนางมหาประชาบดีโคตรมี เป็นต้น พระพุทธเจ้าทรงเป็นประธาน พระองค์ตรัสว่า “ท่านทั้งหลายจงมองซึ่งพระ

^{๒๒} ชุ.ธ.อ. ๔๒/๑๙๘.

^{๒๓} พระอธิการพิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑโฒ (ใจกว้าง), “ศึกษาความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔, หน้า ๑๓.

พุทธบิดาอันสวรรคตแล้ว อันว่าความตายนี้ไม่เว้นยอมทำลายชีพแห่งสัตว์ทั้งสิ้น เป็นธรรมดาจะเลือกหน้าก็หาไม่ได้ ในขณะนั้นพระประยูรญาติและพระบรมวงศ์ศานวงศ์ต่างก็โศกาพิลาปปริเวทนาการ พระพุทธเจ้าตรัสระงับความโศกด้วย พระธรรมกา อนิจจกา แล้วทรงตรัสเรียกพระมหากัสสปเถระ ให้เป็นธุระในการจัดเตรียมที่จะถวายพระเพลิงพระบรมศพ คือจิตกาธานว่า “ตถาคตกำหนดจะถวายพระเพลิงพระมหาบพิตรพุทธบิดา ขอให้ท่านหาสถานที่อันควรแก่การฌาปนกิจนั้นเถิด” พระมหากัสสปะรับพุทธฎีกาแล้วพร้อมกับทั้งภิกษุและกษัตริย์สักกายะราชวงศ์ พร้อมหมู่มหาชนก็ไปสู่สถานที่อันควร จะกระทำการถวายพระเพลิง แล้วจัดแจงทำเชิงตะกอน เมื่อพระมหาเถระทำจิตกาธานเสร็จแล้วก็กลับไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ แล้วพระองค์ก็ทรงประกอบพิธีสงฆ์ถวายพระบรมศพ โดยทรงยกพระเศียรพระบิดาด้วยพระหัตถ์ของพระองค์ แล้วทรงนำน้ำสุคนธ์ถวายพระบรมศพ แล้วพระสารีบุตรก็สงฆ์ถวายพระบรมศพเช่นเดียวกัน หลังจากที่สงฆ์ถวายพระบรมศพแล้ว พระพุทธองค์ก็ทรงยกพระบรมศพพระบิดาใส่ลงหีบแก้ว แล้วทรงยกพระหีบศพด้วยพระองค์เอง ไปสู่จิตกาธาน ต่อจากนั้นก็ถวายพระเพลิง

ในการจัดพิธีกรรมพระบรมศพพระเจ้าสุทโธทนะนี้ ได้มีบรรดาชัตติยกษัตริย์ บริวารทั้ง ๖ พระนคร คือ กรุงกบิลพัสดุ์ กรุงเวทหะ กรุงโกถลินนคร กรุงสักกนคร กรุงสุปวาसनคร และกรุงเวรนคร ต่างก็อวรณ์แสนโศกเศร้าปริเวทนาต่างก็มาสโมสรนิบาต ต่างประกาศร่วมกันทำทักษิณาทาน การกุศลต่าง ๆ มิได้ขาดถวายพระโลกนาถศาสดาทำทักษิณาถวายพระอริยสงฆ์มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประธาน ครั้นเสร็จภัตตาหาร พระบรมศาสดาก็ทรงอนุโมทนาเทศนา

๓.๒.๖ ศาสนกิจศพของพระอัครสาวก

สาวกผู้เลิศ ผู้ยอดเยี่ยม มี ๒ ท่านคือ พระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ^{๒๔} ท่านทั้งสองดำรงอยู่ในความเป็นเลิศด้วยคุณทั้งปวง พร้อมด้วยคุณพิเศษเพื่อบรรลุบารมีอันอภิญญาและสมาธิ ตามลำดับ ด้วยการปฏิบัติชอบอันตั้งมั่นแล้ว ตลอดกาลนานต่อเนื่องด้วยความเคารพอันนำมาเฉพาะอกิณิหารที่เกิดจากเหตุเหล่านั้น เป็นเหตุแห่งความสำเร็จในกิจอันอย่างดียิ่งของสัมมาทิฐิ และสัมมาสมาธิอันเป็นตัวธรรมา โดยเป็นประธานในโพธิปักขิยธรรมทั้งหลาย คือพระสารีบุตรมีสัมมาทิฐิเป็นประธาน ส่วนพระโมคคัลลานะมีสัมมาสมาธิเป็นประธานในการเจริญโพธิปักขิยธรรม๓๗ประการ นอกจากนี้พระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะมีความสามารถปกครองสงฆ์ได้ และพระสารีบุตรเป็นเหมือนมารดา พระโมคคัลลานะเป็นเหมือนแม่นม

^{๒๔} ธรรมสภา, ๘๐ พระอรหันต์ (ฉบับสมบูรณ์), (กรุงเทพมหานคร : สถาบันสันติธรรม, ๒๕๕๕), หน้า ๕.

๑. พระสารีบุตร

พระธรรมเสนาบดี หรือพระสารีบุตรผู้เป็นอัครสาวกเบื้องขวาของพระบรมศาสดา มีน้องชายคนเล็กชื่อจุนทะ ในเวลาที่ยังไม่อุปสมบทพวกพระเรียกท่านว่า สามเณรจุนทะ แม้เป็นพระเถระแล้วก็เรียกอย่างนั้นเหมือนกัน ท่านเป็นผู้อุปัฏฐากพระสารีบุตร เมื่อพระสารีบุตรออกจากผลสมาบัติจึงตรวจดูอายุสังขารของตน รู้แล้วว่า อายุสังขารจักเป็นเพียง ๗ วันเท่านั้น จึงคิดว่า เราจะปรินิพพานที่ไหน ลำดับนั้นจึง เกิดความสังเวชปรารภมารดาว่า มารดาของเราก็เป็นมารดาของพระอรหันต์ถึง ๗ องค์ ยังไม่เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ เลย ท่านได้เห็นอุปนิสัยแห่งพระโสดาบัน ปัตติมรรคจึงตรวจดูว่า จักบรรลุด้วยเทศนาของใคร ทราบว่าจักบรรลุด้วยธรรมเทศนาของท่านเอง ท่านคิดว่าถ้าเราฟังชวนชวายน้อยก็จักมีคนกล่าวกับเราว่า พระสารีบุตรเถระเป็นที่ฟังของคนที่เหลือทั้งหลายจริงอย่างนั้น บัดนี้ท่านไม่อาจที่จะเปลื้องแม่เพียงความเห็นผิดของมารดาของตนได้ จึงตกลงใจว่าจะไปปรินิพพานในห้องเกิดที่บ้านมารดาตนนั้น^{๒๕}

พระสารีบุตรไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์บำเพ็ญบารมีมาหนึ่งสองไซย กำไรแสนกำป ก็เพื่อถวายบังคมพระบาททั้งสองนี้ของพระองค์ มโนรถของข้าพระองค์ถึงที่สุดแล้ว บัดนี้ แต่จะไปการประชุมกันในที่เดียวกันด้วยอำนาจปฏิสนธิจะมีได้มีอีกแล้ว สมาคมก็จะมีได้มี ความคุ้นเคยกันได้ขาดแล้ว ข้าพระองค์จักเข้าเมืองคือนิพพานที่ไม่แก่ ไม่ตาย เกษม มีสุข เย็นสนิท ไม่มีภัย ที่พระพุทธเจ้า หลายแสนพระองค์เข้าไปแล้ว ถ้าว่าพระองค์ไม่ทรงขอบพระทัยโทษไร ๆ ของข้าพระองค์ที่เป็นไปทางกายหรือทางวาจา ขอพระองค์ทรงอดโทษนั้นด้วย ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า กาลนี้เป็นกาลไปของข้าพระองค์แล้ว”

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “สารีบุตร เราอดโทษต่อเธอ ก็โทษไร ๆ ของเธอที่เป็นไปทางกายหรือทางวาจา ที่ไม่ชอบใจเราไม่มีเลย สารีบุตร บัดนี้เธอจงสำคัญกาลอันควรเถิด”

ฝ่ายชาวพระนครสาวัตถิ พากันถือเอาของหอมและพวงมาลัยเป็นต้น ออกไปจนแน่นประตู เมืองพระสารีบุตรกล่าวกะมนุษย์เหล่านั้นว่า ท่านทั้งหลาย พวกท่านจงเป็นผู้ไม่ประมาท ชื่อว่า สังขารทั้งหลายย่อมเป็นอย่างนี้ จึงให้กลับแล้ว ลำดับนั้น ท่านพระสารีบุตรทำการสงเคราะห์พวกมนุษย์ตลอดเจ็ดวัน ในระหว่างทางพักแรมคืนเดียว ในที่ทุกแห่งถึงบ้านนาพกะ เวลาเย็น นางพราหมณ์คิดอยู่ว่าลูกชายเราทำไมจึงให้เตรียมที่อยู่แก่พวกภิกษุเท่านี้ ท่านบวชมาตั้งแต่หนุ่ม ตอนแก่อยากจะสีกะกะมัง จึงให้จัดแจงห้องตลอด ให้ทำที่เป็นที่พักของภิกษุ ๕๐๐รูป พอนั่งลงแล้วก็ส่งพวกภิกษุไปว่า พวกท่านจงไปพักผ่อนกันเถิด พอพวกภิกษุไปแล้วเท่านั้น อาพาธอย่างกล้าก็เกิดขึ้นแก่พระเถระเวทนาปางตายเพราะถ่ายเป็นโลหิต

^{๒๕} ส.ม.อ. ๓๐/๔๑๐-๔๒๐.

ขณะนั้นเมื่อนางพราหมณี เห็นท้าวมหาราชทั้ง ๔ ท้าวสักกะจอมเทพ มหาพรหม มาบำรุง พระสารีบุตร นางจึงคิดว่า เพียงลูกเรายังมีอานุภาพเท่านี้ พระศาสดาซึ่งเป็นพระเจ้าของลูกเราจักมี อานุภาพขนาดไหนหนอ พลันปิติอย่างเกิดขึ้นแผ่ไปทั่วสรีระ พระเถระคิดว่า ปิติโสมนัสเกิดขึ้นแล้ว แก่มารดา บัดนี้เป็นเวลาสมควรแสดงธรรม จึงกล่าวว่า มหาอุบาสิกา ท่านกำลังคิดอะไร.....พระสารี บุตรจึงกล่าววามารดาว่า

“มหาอุบาสิกา ในขณะที่พระศาสดาของอาตมา ประสูติ ในขณะที่เสด็จออกผนวช ในขณะที่ตรัส รู้ และในขณะที่ประกาศธรรมจักรหมื่นโลกธาตุวันไหวแล้ว ขึ้นชื่อว่าผู้ที่เสมอด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะไม่มี แล้วก็แสดงพระธรรมเทศนาเกี่ยวกับพระคุณของพระพุทธเจ้า ที่ ขยายให้พิสดารว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ดั่งนี้เป็นต้น” เวลาจบธรรมเทศนา ของพระสารีบุตร นางพราหมณี ดำรงอยู่ในพระโสดาปัตติผลแล้ว พระเถระคิดว่า บัดนี้เราให้ท่านนี้ก็ ควรแก่มารดาแล้ว ค่าเลี้ยงดูสำหรับแม่พราหมณี จักควรด้วยเหตุเท่านี้

พระจุนทะประคองให้นั่งแล้ว พระเถระจึงเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า “อาวุโส เมื่อพวกท่าน ทั้งหลายเที่ยวไปกับผมตลอด ๔๔ ปี กรรมใดของผมที่เป็นไปทางกายก็ดี ทางวาจาที่ดี ซึ่งพวกท่านไม่ ชอบใจ ขอให้พวกท่านจงอดโทษนั้นแก่ผมด้วย”

ภิกษุ “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขึ้นชื่อว่าสิ่งที่ไม่น่าพอใจย่อมไม่มีแก่พวกข้าพเจ้า ผู้ไม่ละท่านเที่ยว ไปดูเงาของท่าน ตลอดกาลเท่านี้ แต่ว่าขอท่านจงอดโทษให้แก่พวกข้าพเจ้าเถิด” ลำดับนั้น พระเถระ ดึงมหาจักรมาปิดหน้า นอนโดยข้างขวาเข้าสมาบัติ ๙ ตามลำดับ ปรินิพพานแล้วด้วยอนุปาติเสส- นิพพานธาตุ

อุบาสิกามารดาของท่าน คิดว่า ลูกของเราไม่กล่าวอะไรเลยหรือหนอ ลูกขึ้นนวดหลังเท้ารู้ว่า ปรินิพพานแล้ว เปล่งเสียงดังหมอบที่เท้ากล่าวว่า “พ่อพวกเราไม่รู้คุณของพ่อก่อนแต่เนี่ย ก็บัดนี้แม่ไม่ได้ เพื่อนิมิตภิกษุทั้งหลายร้อยหลายพัน หลายแสน ตั้งต้นแต่พ่อให้นั่งฉันนิเวศน์นี้ ไม่ได้เพื่อให้ยุ่งหมั ด้วยจิวร ไม่ได้เพื่อให้สร้างวิหารเป็นร้อยเป็นพันหลัง ดั่งนี้ คร่ำครวญอยู่แล้วจนถึงอรุณขึ้น เมื่ออรุณขึ้น นางสารีพราหมณี ก็ให้เรียกช่างทองมาให้เปิดห้องเก็บทอง ให้ชั่งด้วยตาชั่งใหญ่ ส่งไปด้วยแล้วกล่าวว่า “พ่อทั้งหลาย จงทำเรือนยอดห้าร้อยยอดเรือนต้อนรับแขกห้าร้อย”

ฝ่ายท้าวสักกะเทวราชตรัสเรียกวิสุกรรมเทพบุตรมาแล้ว ให้เนรมิตเรือนยอดห้าร้อย เรือน ต้อนรับแขกห้าร้อย เรือนที่มหาอุบาสิกาให้สร้างแล้ว รวมกับที่พระวิษณุกรรมเนรมิตเข้าด้วยกันเป็น สองพันหลัง ลำดับนั้น คนทั้งหลายจึงให้สร้างมหายานสิบ ล้วนด้วยของสสาร วางเรือนยอดใหญ่ไว้ท่าม กลางมณฑป แล้ววางของที่เหลือโดยสังเขปว่าเป็นบริวารปรารภการเล่นอย่างตีระหว่งพวกเทวดา ได้ มีเหล่ามนุษย์ ระหว่างเหล่ามนุษย์ ได้มีพวกเทวดา

อุปัฏฐายิกของพระเถระคนหนึ่งชื่อเรวติ คิดว่าเราจักบูชาพระเถระ จึงให้ทำเสาดอกไม้ทอง ๓ ต้น (ต้นไม้ทอง) ท้าวสักกะเทวราชคิดว่า เราจักบูชาพระเถระ มีนักพ่อน ๒.๕ โกฎิ แวดล้อมเสด็จลง

แล้ว มหาชนหันหน้ากลับ ถอยกลับด้วยคิดว่า ท้าวสักกะเสด็จลงอุบาสิกานั้นในทีนั้นถอยกลับอยู่ เพราะมีภาระหนักไม่อาจจะถอยไป ล้มลงแล้วในระหว่างมนุษย์ นางตายในทีนั้น เกิดในวิมานทองภพ ขึ้นดาวดึงส์นางเห็นสิริสมบัติของตนจึงคิดว่าผลบุญที่เราอาศัยพระเถระได้ทำการบูชาพระเถระด้วย เสาดอกไม้ทองสามต้น แล้วในบัดนี้แก่พวกมนุษย์ จึงลงมาสู่แผ่นดินเมื่อมนุษย์เห็นนางแล้ว มหาชนถามแล้วว่า ท่านเป็นใครนางจึงเล่าว่า เราชื่อเรวดี บูชาพระเถระด้วยเสาประดับด้วยดอกไม้ทอง ถูกพวกมนุษย์เหยียบแล้วตายไป เกิดในดาวดึง์ เชิญท่านทั้งหลายดูสิริสมบัติของเรา บัดนี้ถึงพวกท่านก็จงให้ท่านทำบุญเถิด ครั้นนางกล่าวสรรเสริญการทำกุศล แล้วประทักษิณเชิงตะกอน พระเถระไหว้แล้ว ได้ไปเทวสถานของตน

ฝ่ายมหาชนเล่นอย่างเรียบร้อยอยู่๗วันแล้ว ได้ทำเชิงตะกอนด้วยของหอมทั้งปวง เชิงตะกอนประกอบด้วยแก้ว ๙๙ ชนิด คนทั้งหลายจึงยกสรีระของพระสารีบุตรเถระขึ้นเชิงตะกอนแล้ว เผาด้วยกำพวดี้แฝก การฟังธรรมย่อมเป็นไปตลอดราตรี ทั้งหมด พระอนุรุทธเถระจึงเอาน้ำหอมทุกชนิดดับเชิงตะกอนพระเถระเมื่อประมุขเพลิงศพพระสารีบุตรเถระเสร็จ พระจุนเถระ ก็ใส่ธำตุของพระสารีบุตรลงในผ้ากรองน้ำแล้วคิดว่า บัดนี้เราไม่อาจจะเก็บไว้ที่นี่ได้ จักกราบทูลแต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่าพระสารีบุตรผู้เป็นธรรมเสนาบดีพี่ชายของเราปรินิพพานแล้ว ได้ถือเอาผ้ากรองน้ำที่ห่อธำตุและบาตรจีวรพระเถระไปเมืองสาวัตถี

พระจุนเถระ ได้ไปหาพระอานนท์ยังพระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีกรุงสาวัตถี ครั้นได้กล่าวกะพระอานนท์ว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท่านพระสารีบุตรปรินิพพานแล้ว นี้บาตรและจีวรของท่าน” พระอานนท์พาไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระอานนท์ได้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สามเณรจุนทรูปนี้ได้บอกว่า ท่านพระสารีบุตรปรินิพพานแล้วนี้บาตรและจีวรของท่าน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญกายของข้าพระองค์ประหนึ่งจะงอมงมไป แม้ทิศทั้งหลายก็ไม่ปรากฏแก่ข้าพระองค์ แม้ธรรมก็ไม่แจ่มแจ้งแก่ข้าพระองค์ เพราะได้ฟังว่า ท่านพระสารีบุตรปรินิพพานแล้ว”^{๒๖}

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า “อานนท์ สารีบุตรพาเอาศีลขันธ สมာธิขันธ ปัญญาขันธ หรือ วิมุตติญาณทัสสนขันธ ปรินิพพานไปด้วยหรือ” “ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า” “หามิได้ พระเจ้าข้า ท่านพระสารีบุตรมิได้พาศีลขันธปรินิพพานไปด้วย ฯลฯ” “แต่ท่านพระสารีบุตรเป็นผู้กล่าวสอนให้รู้ชัด แสดงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริง ไม่เกียจคร้าน ในการแสดงธรรมอนุเคราะห์เพื่อพรหมจรรย์ทั้งหลาย ข้าพระองค์ทั้งหลายมาตามระลึกถึงโอชะแห่งธรรม ธรรมสมบัติและการอนุเคราะห์ด้วยธรรมนั้นของท่านพระสารีบุตร”

^{๒๖} ส.ม. ๓๐/๗๓๐-๗๔๐/๔๐๗-๔๑๐.

หลังจากที่พระพุทธเจ้าแสดงธรรมแล้ว พระองค์ทรงเหยียดพระหัตถ์ รับเอาผ้ากรองน้ำห่อธาตุวางไว้บนฝ่าพระหัตถ์ ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมา ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นได้วันก่อนทำปาฏิหาริย์หลายร้อยอย่าง ขออนุญาตปรินิพพาน บัดนี้ธาตุทั้งหลาย เปรียบด้วยสี่สังข์เหล่านี้ของเธอปรากฏอยู่ ภิกษุทั้งหลายภิกษุนับบำเพ็ญบารมีมาหนึ่งสองไซย กำไรแสนกัป ให้ธรรมจักรที่เราให้เป็นไปแล้ว เธอเป็นผู้สอนองค์ที่สองที่เราได้เฉพาะ เป็นผู้ให้สาวกสันนิบาตครบ ภิกษุนี้วันเราเสีย หาผู้เสมอด้วยปัญญาในหมื่นจักรวาลไม่ เธอมีปัญญามาก มีปัญญาหนาแน่น มีปัญญากล่าวให้บันเทิง ได้ มีปัญญาแล่นไปเร็ว มีปัญญากล้า มีปัญญาในการแทงตลอด เธอมีความปรารถนาน้อย สันโดษ สงัด ไม่คลุกคลี ปรารถนาความเพียร เป็นผู้ตักเตือน ตีเตียนความชั่ว เธอละมหาสมบัติที่ได้แล้ว โดยเฉพาะบวชแล้วห้าร้อยชาติ...สารีบุตรมีความอดทนเป็นกำลัง เสมอด้วยแผ่นดิน ย่อมไม่หวั่นไหว ทั้งไม่เป็นไปในอำนาจจิตด้วย มีความอนุเคราะห์ เป็นผู้ประกอบด้วยกรุณาปรินิพพานแล้ว พวกเธอจงไหว้สารีบุตรผู้ปรินิพพานแล้วนั้นเถิด”

จะเห็นได้ว่า การปรินิพพานของพระสารีบุตร อัครสาวกเบื้องขวาก็มีพิธีการประกอบพอให้เห็นเป็นแบบอย่างได้ว่า การศาสนพิธีต่อพระอัครสาวกนั้นเป็นอย่างไร

๒. พระโมคคัลลานะเถระ

ในบรรดาภิกษุสาวกทั้งหลาย พระโมคคัลลานะเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยฤทธิ์ที่สุด ไม่ว่าจะกล่าวถึงด้านความปรารถนาในอดีตหรือบทบาทในการใช้อิทธิฤทธิ์ช่วยสอนพุทธธรรม กำราบสัตว์ผู้ต่อต้านและอนุเคราะห์สัตว์ผู้ควรอนุเคราะห์ พระมหาโมคคัลลานะก็โดดเด่นที่สุด^{๒๗} หลังจากที่ทำานถูกโจรที่ได้รับการว่าจ้างมาฆ่าด้วยการทุบร่างจะแตก พระเถระยังไม่ตาย คิดว่าเราจะเข้าเฝ้าถวายบังคมพระศาสดาจึงจะปรินิพพาน แล้วประสานร่างกายให้เหมือนเดิมด้วยฌาน (และอภิญญา) แล้วเหาะไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่เชตวัน กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จักปรินิพพาน” พระองค์ตรัสว่า“เธอจะปรินิพพานหรือโมคคัลลานะ”

พระเถระทูลว่า“พระเจ้าข้า” พระองค์ตรัสถามว่า “เธอจักไปปรินิพพานที่ไหนหรือ?” พระเถระทูลว่า “ข้าพระองค์ไปยังกาฬศิลา พระเจ้าข้า “พระองค์ตรัสว่า” โมคคัลลานะ ถ้าย่างนั้นเธอจงกล่าวธรรมแก่เราแล้วค่อยไป เพราะตั้งแต่บัดนี้ไป เราจะได้ไม่เห็นสาวกเช่นเธออีก” พระเถระถวายบังคม เหาะขึ้นสู่อากาศ แสดงฤทธิ์แบบต่าง ๆ เหมือนพระสารีบุตรกระทำในวันปรินิพพาน แล้วกล่าวธรรม ถวายบังคมลาแล้วไปที่กาฬศิลาแล้วปรินิพพาน

เมื่อพระเถระ ถวายบังคมพระบรมศาสดาแล้วปรินิพพาน ณ ดงในกาฬศิลาประเทศ ในทันใดนั้นเอง ชาวเทวโลกทั้ง ๖ ชั้นเกิดโกลาหลเป็นอันเดียวกันว่า ชาวว่าอาจารย์ของพวกเราปรินิพพานแล้ว ต่างถือของหอม มาลา รูป เครื่องอบและจันทน์จूरณ อันเป็นทิพย์ ทั้งพินนานาชนิดมาประชุมกันแล้ว สร้างจิตกาธานด้วยจันทน์แดงสูง ๙๙ ศอกพระศาสดาประทับอยู่ใกล้ ๆ นั้น พระองค์ตรัสสั่งให้

^{๒๗} ธรรมสภา, ๘๐ พระอรหันต์ (ฉบับสมบูรณ์), อ้างแล้ว, หน้า ๒๒๗-๒๒๙.

จัดการปลงศพของพระเถระรอบ ๆ สุสาน ฝนดอกไม้โปรยตกลงมาในที่ประมาณโยชน์หนึ่ง ได้มีมนุษย์ อยู่ระหว่างเทวดา เทวดาอยู่ระหว่างมนุษย์ ถัดเทวดา โดยลำดับพวกยักษ์ยืนอยู่ ถัดพวกยักษ์มาก็เป็น พวกคนธรรพ์ ถัดจากพวกคนธรรพ์ มาเป็นพวกนาคถัดจากพวกนาคมาเป็นพวกครุฑ ถัดจากพวกครุฑ มาเป็นพวกกินนรา ถัดจากพวกกินนรามาก็เป็นพวกกินนร ถัดจากพวกกินนรมาก็เป็นฉัตร ถัดจากฉัตร ออกมาเป็นสุวรรณจามร ถัดจากสุวรรณจามรออกมาเป็นธงชัย ถัดธงชัยออกมาเป็นธงแผ่นผ้า ผู้ที่มา ประชุมทุกเหล่าบรรดามีต่างเล่นสาธุกีฬาอยู่ตลอด ๗ วัน หลังจากการประชุมเพลิงเสร็จ พระศาสดา ตรัสสั่งให้เก็บธาตุของพระเถระมาทำเจดีย์บรรจุไว้ที่ชุมนุมประตุ พระเวฬุวัน

สำหรับความสำคัญของสาธุกีฬา แปลว่า กีฬาที่ดีคือการละเล่นที่ตีงามเป็นประโยชน์ เป็นคำ ในชั้นนอร์รถถา เฉพาะอย่างยิ่งที่เล่าว่า เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว มีสาธุกีฬา ๗ วัน ต่อเนื่อง และประสานกับการบูชาพระบรมสาริกธาตุ แม้ในการปรินิพพานของพระปัจเจกพุทธเจ้าและพระ อรหันต์หลายท่าน ก็มีเรื่องเล่าถึงการเล่นสาธุกีฬา ๗ วัน และการบูชาพระธาตุ สาธุกีฬามีลักษณะ สำคัญคือ มิใช่เล่นเพื่อความสนุกสนานบันเทิงของตนเอง แต่เล่นให้เป็นประโยชน์แก่คนอื่น และไม่ขัด ต่อสัมปรัยักตละ (ประโยชน์ด้านจิตใจและปัญญา) ให้ก่อกุศลมาก เช่น มีคีตะ คือเพลงหรือการขับร้อง ที่กระตุ้นเตือนใจให้ระลึกถึงความจริงของชีวิตและคิดที่จะไม่ประมาทเร่งสร้างสรรค์ทำความดี พร้อม ทั้งเป็นการสักการบูชาพระผู้ปรินิพพาน^{๒๘}

จะเห็นได้ว่า ในคัมภีร์ชั้นนอร์รถถาได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับพิธีการประชุมเพลิงแต่พระอัคร สวากเบื้องซ้ายไว้ด้วย รวมทั้งมีการเล่นสาธุกีฬา แสดงให้เห็นว่า รูปแบบของพิธีกรรมเหล่านั้นมิใช่มุ่ง เพื่อสนุกสนานรื่นเริง แต่มุ่งประโยชน์ด้วยจิตใจและปัญญาให้เห็นถึงความไม่เที่ยงในชีวิต

๓.๒.๗ ศาสนพิธีศพนางสิริมา

ในกรุงราชคฤห์มีนางคณิกา^{๒๙} ชื่อ นางสิริมาเป็นน้องสาวของหมอชิวโกมารภัจจ นางสิริมา เป็นผู้มีรูปร่างงาม นางมีอาชีพเป็นหญิงนครโสเภณีสืบทอดจากมารดา นางมีค่าตัวที่บุรุษต้องจ้างไปค้าง คืน ๆ ละ ๑,๐๐๐ กหาปณะ นางสิริมาได้สดับฟังเทศนาบรรลุโสดาปัตติผล ในเวลาจบพระคาถาว่า “ฟังชานะคนโกรธ ด้วยความไม่โกรธ ฟังชานะคนไม่ดี ด้วยความดี ฟังชานะคนตระหนี่ ด้วยการให้ปัน ฟังชานะคนพูดพล่อย ๆ ด้วยคำจริง”

นางสิริมาครั้นบรรลุโสดาปัตติผลแล้วนางเป็นผู้ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา โดยนางได้ถวาย อาหารด้วยการจ่ายทรัพย์วันละ ๑๖ กหาปณะทุกวัน จนวาระสุดท้ายของชีวิต ในเย็นวันนั้น นางสิริมา ได้ทำกาลกิริยา แล้วพระราชชาติได้ส่งราชสาสน์ไปถวายพระศาสดาว่า “นางสิริมาได้ทำกาลกิริยาแล้ว”

^{๒๘} พระอธิการพิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑโฒ (ใจกว้าง), “ศึกษาความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของ ชาวพุทธ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต*, อ่างแล้ว, หน้า ๑๕.

^{๒๙} พุ.ธ.อ. ๔๒/๑๒๓-๑๒๘.

พระศาสดาทรงสดับเรื่องนั้นแล้ว จึงทรงส่งข่าวไปให้พระราชอาวาสว่า “กิจคือการเผานางสิริมาซึ่งไม่มีพระองค์ทรงรับสั่งให้เอาศพนางสิรินั้นไปในป่าช้าดิบแล้ว ให้รักษาไว้โดยอาการที่กาและสุนัขจะกินไม่ได้เกิด”

พระราชอาวาสได้ทรงทำตามรับสั่งแล้ว ๓ วันล่วงไปแล้ว ในวันที่ ๔ สรีระขึ้นฟองแล้ว หมูหนองนไต่ออกจากปากแผลทั้ง ๙ สรีระ ทั้งสิ้นได้แตกสลายคล้ายธาตุข้าวสาลี ฉะนั้น พระราชาให้พวกราชบุรุษ ตีกลองโฆษณาในพระนครว่า “เวรเด็ก ๆ ที่เฝ้าเรือนเสียใคร ไม่มาดูนางสิริมาจะถูกปรับ ๘ กหาปณะ และได้ส่งสาสน์ไปสำนักพระศาสดาว่า “นัยว่าภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ของจงมาดูนางสิริมา พระศาสดารับสั่งให้เผด็จสงฆ์ทั้งหลายว่า “เราทั้งหลายจะไปดูนางสิริมา” เมื่อพระศาสดาเสด็จไปถึงห้อมล้อมด้วยหมู่พระภิกษุ ได้ประทับอยู่ข้างหนึ่ง พระภิกษุณีสงฆ์ ราชบริษัท อุบาสกบริษัท ต่างก็ยืนอยู่พวงละข้างหนึ่ง พระศาสดาตรัสถามพระราชอาวาสว่า หญิงนั้นคือใคร “พระราชอาวาสกราบทูลตอบว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า หญิงนั้น ชื่อสิริมา น้องสาวของหมอชีวกโกมารภัจจ์ พระเจ้าข้า” พระบรมศาสดาตรัสว่า “หญิงนั้นคือสิริมาหรือนี่” พระราชาทรงกราบทูลว่า “นางสิริมาพระเจ้าข้า” พระบรมศาสดาตรัสว่า “ถ้าอย่างนั้นขอมหาบพิตรได้โปรดให้ราชบุรุษตีกลองป่าวร้องในพระนครว่า “ใครให้ทรัพย์หนึ่งพันกหาปณะจงรับเอานางสิริมาไปได้” พระราชาได้ทรงทำตามพุทธดำรัสสั่งแล้ว ผู้ที่จะกล่าวว่า “ข้าพเจ้ารับเอง ๆ ดังนี้” ไม่มีแม้สักคนเดียว พระราชาทรงกราบทูลกับพระบรมศาสดาว่า “ชนทั้งหลายไม่มีใครรับนางสิริมาพระเจ้าข้า” พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า “ดูก่อนมหาบพิตร ถ้าอย่างนั้นจงลดราคาลงมา” พระราชารับสั่งให้ตีกลองป่าวร้องว่า “ใครให้ทรัพย์ ๕๐๐ กหาปณะจงรับเอานางสิริมาไปได้” แต่พระองค์ไม่ทรงเห็นผู้ใดผู้หนึ่งจะรับเอานางไป จึงรับสั่งให้ลดราคาลงเหลือ ๒๕๐, ๒๐๐, ๑๐๐, ๕๐, ๑๐, ๕, ๑ กหาปณะครึ่งกหาปณะ ๑ บาท ๑ มาสก (๑ มาสกเท่ากับ ๒๐ สตางค์) ๑ กากณิก (อ่านว่า กา-กะ-หนิก คือ ทรัพย์มีราคาเท่าราคาขึ้นเนื้อพอกาพาไปได้ เป็นชื่อมาตรฐานอย่างต่ำที่สุด) พระราชาทรงกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ผู้ที่จะมารับเอานางไปเปล่า ๆ ก็ไม่มีเลย พระเจ้าข้า” พระศาสดาจึงตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลายจงมาดูมาตุคามผู้เป็นที่รักใคร่ของมหาชน เมื่อ ก่อน ผู้ชายทั้งหลายในพระนครนี้ ให้ทรัพย์ถึงหนึ่งพันกหาปณะ จึงได้อภิรมย์นางเพียงวันเดียว บัดนี้แม้ผู้ที่จะรับเอานางไปเปล่า ๆ ก็ไม่มี อันว่าร่างกายนี้เป็นของถึงซึ่งความสิ้นและเสื่อมแล้ว เธอทั้งหลายจงดูร่างกายอันอาดูร แล้วพระองค์ก็ทรงแสดงพระธรรมเทศนาให้เห็นถึงความไม่เที่ยง” ความว่า เธอทั้งหลายจงดูอัฐภาพนี้ ที่ไม่มีความยั่งยืน หรือความมั่นคง มีความแตก เรี่ยราย และกระจัดกระจายไปเป็นธรรมดาโดยส่วนเดียวเท่านั้น ในเวลาจบเทศนา ธรรมภิกษุมัย (การบรรลุธรรม) ได้มีแล้วแก่สัตว์ ๘ หมื่น ๔ พัน ภิกษุที่เคยหลงใหลนางสิริมาก็ได้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล

ในการจัดพิธีศพของนางสิรินี้ จากการศึกษาหาไม่ได้ประกอบพิธีกรรมใดเลย นอกจากใช้ศพเป็นอุปกรณ์ในการสอนธรรมในเรื่องของอสุภกัมมัญฐาน และเปิดโอกาสให้ประชาชน พุทธบริษัท

ได้พิจารณาถึงสังขารที่ไม่เที่ยง เพื่อให้เกิดธรรมสังเวช มิให้ยึดมั่นในธาตุสี่ ชั้นห้า ที่สุดแล้วต้องตกอยู่ในอำนาจความเสื่อม

จากการศึกษาพบว่า เมื่อก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้นนั้นชาวอินเดียโบราณยังคงประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและศาสนาตามความเชื่อของตนเองตามแต่ละท้องถิ่น ครั้นพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นก็หันมานับถือตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์ซึ่งพบว่ารูปแบบการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตและศาสนาของชาวอินเดีย ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามความเชื่อและหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ที่เน้นความเป็นกลางและเอื้อต่อการศึกษาและฝึกฝนตนเองให้บรรลุเป้าหมายของพระพุทธศาสนา ในที่นี้ได้นำเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนกิจในสมัยพุทธกาล เพื่อพิจารณาให้เห็นว่าศาสนกิจในสมัยพุทธกาลนั้นมุ่งเน้นพิธีกรรมที่ถือตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอินเดีย เช่น ศาสนกิจเพื่อมวลชน ศาสนกิจต่อพุทธบริษัท และพิธีศพของบุคคลต่างในสมัยพุทธกาล

๓.๓ พระธรรมวินัยในศาสนพิธี

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีได้มีจุดประสงค์อื่นที่สำคัญไปกว่าการรักษาพระธรรมวินัย คือหลักคำสอนของพระพุทธองค์ ซึ่งคำว่า การรักษาพระธรรมวินัยนั้น

สำหรับพระสงฆ์ การได้เข้าพรรษา-ออกพรรษา และการรับกฐิน ถือได้ว่าเป็นการดำเนินไปตามวิถีของพระธรรมวินัย คือการดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามพุทธประสงค์ในการกำหนดให้มีเทศกาลหากภิกษุสงฆ์ปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าวถือได้ว่าไม่มีการละเมิดพระธรรมวินัย แต่ถ้าหากไม่ปฏิบัติตามแนวทางของพุทธบัญญัติแล้วเท่ากับเป็นการละเมิดพระวินัย เช่น การไม่ยอมอธิษฐานเข้าพรรษา ถือว่าต้องอาบัติปาจิตตีย์หรือการกำหนดให้มีการปวารณาออกพรรษา แล้วไม่ทำตามถือว่าเป็นการขัดพุทธบัญญัติเช่นกัน หรือการรับกฐิน โดยไม่เป็นไปตามพุทธบัญญัติ ถือว่าเป็น การละเมิดพระธรรมวินัย เช่นกัน ดังนั้นการกำหนดให้มีเทศกาลจึงถือได้ว่ามีเป้าหมายเพื่อให้มีการรักษาพระธรรมวินัยนั่นเอง^{๓๐}

พระธรรมวินัยในศาสนพิธี^{๓๑} พระสงฆ์ของพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่างของผู้ซึ่งดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ได้รับความสำเร็จในการพัฒนาระดับจิตของตนเอ มุ่งมั่นต่อจุดหมายชีวิต คั่นเคยกับการ

^{๓๐} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา, เอกสารประกอบการสอนรายวิชาการหัส ๐๐๐๒๕๙, พิมพ์ครั้งที่ ๒, ๒๕๕๔, หน้า ๔๙-๕๐.

^{๓๑} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร, “ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในอริยวินัย : วิถีชีวิตและบทบาทของพระสงฆ์”, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓, หน้า คำนำ.

กระทำความดี มีชีวิตอยู่อย่างผู้มีระเบียบ ปฏิบัติหน้าที่ครบสมบูรณ์ด้วยจิตใจอันบริสุทธิ์ มองโลกและชีวิตด้วยความรู้และความเข้าใจ อยู่กับปัจจุบันท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงอย่างรู้เท่าทัน เรียนรู้และดำเนินชีวิตอย่างผู้มีปัญญา เพียบพร้อมด้วยวิชาคือความรู้ จรรยาดีคือความประพฤติ วิธีชีวิตตราบรื่น สงบสุข ทั้งคอยช่วยเหลือ เกื้อกูลผู้อื่นตามโอกาสของตน

ในยุคสมัยนี้เป็นยุคกระแสค่านิยม มีทั้งค่านิยมที่ถูกต้อง ค่านิยมที่คาดเคลื่อน และค่านิยมที่ไม่ใช่ความหมายเดิม สิ่งที่เป็นของชาวพุทธก็คือ ชีวิตที่มีเวลาอันจำกัด จะประยุกต์คำสอนให้สอดคล้องกับสังคมที่มีกระแสรุนแรงอย่างไร เรื่องราวเหตุการณ์ในคัมภีร์ในสมัยนั้น ต่างทั้งกาลและเทศะกับเหตุการณ์ยุคสมัยนี้ วิธีการในอดีตคงไม่เหมาะสมกับสังคมยุคใหม่ เหตุเดียวกันถ้าอยู่ในเงื่อนไขต่างกัน ผลที่เกิดขึ้นย่อมต่างกัน จะรับเอาคำสอน เชื้อค่านิยมไปทุกอย่างคงทำได้ยาก ขณะเดียวกัน การไม่สนใจสิ่งแวดล้อมในอดีต โดยอ้างว่าไม่เหมาะสมกับทัศนคติสมัยใหม่ ก็อาจจะกลายเป็นติดอยู่แค่จุดเริ่มต้น การประยุกต์ จึงสัมพันธ์กับการเรียนรู้ปรากฏที่มาแห่งคำสอน ถ้าทำได้อย่างนี้เรียกว่า ศึกษาตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง หากตีความไม่ผิดพลาดหรือเป็นไปไกลเคียงความหมายเดิมมากที่สุด ทั้งนี้เพื่อป้องกันการตีความเข้าข้างตัวเอง ซึ่งอาจทำให้เกิดค่านิยมผิด ๆ หรือค่านิยมคลาดเคลื่อน สิ่งสำคัญ ผู้ตีความต้องมีพื้นฐาน มีภูมิหลังอาศัยปัจจัย เกี่ยวกับเรื่องที่จะประยุกต์หรือตีความนั้น

ในยุคที่พิธีกรรมเฟื่องฟู ชาวพุทธจึงต้องเลือกเฟ้น ปัญหาไม่ใช่จะเชื่อหรือจะไม่เชื่อ แต่ควรเชื่อหรือไม่เชื่ออย่างไร การเลือกเฟ้นสะท้อนถึงผู้เลือก"ลิ้ม" ถูกตอกไว้ไม่ให้ "ตะโพก" ชำรุด หากไม่รู้จักตะโพกเอาลิ้มไปแก้ปัญหาย่อมผิดวัตถุประสงค์ไม่เกิดผล เหมือนใช้ยาไม่ถูกโรค ไม่รู้ว่าอะไรคือแก่น เปลือก กระพี้ ใบ กำกวมสับสนจนแทบไม่รู้ว่าพระพุทธเจ้าทรงปรารถนาพามนุษย์ไปที่ไหน พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนพระสงฆ์ผู้ที่ไม่ต้องมีความหวังพะวงการครองชีพ ซึ่งเป็นผู้มองเห็นโทษภัยในชีวิตละทิ้งบ้านเรือนได้ทรงอนุญาตให้มีวัตถุประสงค์ใช้สอยเท่าที่จำเป็น แต่ทรงมุ่งให้พระสงฆ์พัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ศีล สมาธิ ปัญญา ส่วนปัจจัยเพื่อการดำรงชีวิตซึ่งเป็นพื้นฐานสำหรับชีวิตมนุษย์ หรือปัจจัย ๔ มีเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เลี้ยงชีพเหมือนคนทั้งหลาย สิ่งแตกต่างคือรูปแบบที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้เข้มงวดกวดขัน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร^{๓๒} กล่าวเรื่องปัจจัย ๔ ของพระสงฆ์ดังนี้

๑) เครื่องนุ่งห่ม เป็นปัจจัยพื้นฐานที่มีความจำเป็นต่อการครองชีวิต เครื่องนุ่งห่มของพระสงฆ์อนุญาตเพียง ๓ผืนเป็นไปตามหลักความมกน้อย แม้อนุญาตให้มีได้เป็นกรณีพิเศษ ก็มุ่งให้มีความมกน้อย ไม่ส่งเสริมความฟุ้งเฟ้อ ไม่สอนให้หมกมุ่นอยู่กับการประดับตกแต่ง เรื่องสำคัญคือข้อปฏิบัติได้แก่นิสสัย ๔ คือ ต้องทราบว่าการมาเป็นสมาชิกของพระสงฆ์ต้องนุ่งห่มผ้าบังสุกุล (ผ้าเปื้อนฝุ่น) พระสงฆ์ต้องใช้ผ้าบังสุกุลไปตลอดชีวิต ข้ออนุญาตเป็นพิเศษ ให้ใช้ผ้าอื่นได้อีก ๖ ชนิด ได้แก่ ผ้าเปลือกไม้ ผ้า

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๕-๑๗๖.

ฝ้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ ผ้าป่าน และผ้าที่เจอกันต่อมาอนุญาตให้พระสงฆ์รับผ้าที่มีผู้ถวาย คือ หมอชีวก โภมารักจ ผ้าพิเศษที่อนุญาตได้แก่ ผ้าปาวาร ผ้าไหม ผ้าโกเชาว์ และผ้ากัมพล

๒) อาหารพระสงฆ์ต้องขออาหารมาขบฉันเลี้ยงชีพไปจนตลอดชีวิต แต่อนุญาตให้อาหารพิเศษหลายอย่างได้ คือ สังฆภัต นิมนตภัต สลากภัต ปักชิกภัต อุโปสถิกภัต และปาฏิภิกภัต การขออาหารมีกฎกติกาว่า ไม่อนุญาตให้พระสงฆ์ระบุนิดอาหาร ยกเว้นเวลาป่วยไข้ และฉันอาหารไม่อนุญาตพระสงฆ์ฉันรวมในภาชนะเดียวกัน พระสงฆ์ครองชีพด้วยอาหารของชาวบ้าน (บิณฑบาต) อาหารเป็นปัจจัยจำเป็นต่อชีวิตมากที่สุด หลักปฏิบัติในเรื่องอาหารมีหลักต้องปฏิบัติ ๑๐ อย่าง ในโภชนวรรคแต่ละข้อ (สิกขาบท) มีเนื้อหาครอบคลุมหลักปฏิบัติที่ว่าด้วยการขบฉันอาหาร เป็นต้นว่า ถ้าพระสงฆ์ไม่เป็นไข้ไม่อนุญาตให้ขบฉันอาหารเป็นหมู่คณะ ไม่อนุญาตให้พระสงฆ์รับอาหารมากกว่า ๒-๓ บาตร ไม่อนุญาตให้พระสงฆ์ฉันอาหารพร่ำเพรื่อ ไม่อนุญาตให้พระสงฆ์ฉันอาหารในเวลาวิกาล ไม่อนุญาตให้พระสงฆ์สะสมอาหาร ไม่อนุญาตให้พระสงฆ์ออกปากขออาหารมาฉันเอง (ยกเว้นคราวเป็นไข้) เป็นต้น

การเป็นอยู่ของพระสงฆ์เกี่ยวข้องกับความสุขของสถานการณ์บ้านเมือง กล่าวคือยามบ้านเมืองปกติมีความอุดมสมบูรณ์ไม่อนุญาตให้พระสงฆ์หุงต้มเก็บตุนอาหาร ไม่อนุญาตให้พระสงฆ์หุงต้มอาหารภายในที่อยู่อาศัย ไม่อนุญาตให้พระสงฆ์หุงต้มฉันเอง ไม่อนุญาตให้พระสงฆ์จับต้องอาหาร แล้วรับประทานใหม่ ไม่อนุญาตให้พระสงฆ์ฉันอาหารที่เกิดในกอบัว ยกเว้นคราวอัตคัดขาดแคลนอาหารหาได้ยาก นอกจากนี้ห้ามพระสงฆ์ฉันเนื้อหลายชนิด ได้แก่ เนื้อมนุษย์ เนื้อช้าง เนื้อม้า เนื้อสุนัข เนื้องู เนื้อราชสีห์ เนื้อเสือโคร่ง เนื้อเสือเหลือง เนื้อหมี และเนื้อเสือดาว อนุญาตให้พระสงฆ์ฉันนมสด นมเปรี้ยว เปรียง เนยข้น และเนยใส ได้หลังจากเที่ยงวัน อนุญาตให้พระสงฆ์ดื่มน้ำผลไม้ได้หลายชนิด ได้แก่ น้ำมะม่วง น้ำหว่า น้ำกล้วยมีเมล็ด น้ำกล้วยไม่มีเมล็ด น้ำมะขาง น้ำลูกจันทน์ หรือน้ำองุ่น เป็นต้น

การฉันอาหารพระสงฆ์ต้องรักษากิริยามารยาท กฎกติกาที่ถือเป็นมารยาทสังคมาระบุดูอยู่ในเสขียวัตถ์ หมายถึงข้อปฏิบัติที่พระสงฆ์ต้องศึกษาเรียนรู้ เป็นต้นว่า เวลาฉันอาหาร ต้องไม่อ้าปากรอคำข้าว ไม่พูดคุยขณะข้าวอยู่ในปากไม่ฉันโยนคำข้าว ไม่ฉันแลปลิ้น ไม่ฉันเสียงดัง ไม่ฉันเลียมือไม่ฉันเลียบาตร และไม่ฉันเลียริมฝีปาก ภาชนะที่ใส่อาหารของพระสงฆ์ คือบาตร อนุญาตให้พระสงฆ์มีบาตรได้ ๓ ขนาด คือ บาตรขนาดใหญ่ จุข้าวสุกได้ ๒ ทะนาน บาตรขนาดกลาง จุข้าวสุกได้ ๑ ทะนาน และบาตรขนาดเล็ก จุข้าวสุกได้ครึ่งทะนาน พระสงฆ์ต้องมีบาตรใส่อาหาร ๑ บาตร (ใบ) ถ้าผู้ใดมีมากกว่าหนึ่งต้องสมมติบาตรที่เหลือให้เป็นอดิเรกบาตร คือบาตรส่วนเกิน จะถือครองบาตรส่วนเกินได้ไม่เกิน ๑๐ วัน พ้นจากนั้นต้องสละให้แก่ผู้อื่น อนุญาตให้ใช้บาตรเหล็กและบาตรดิน ไม่อนุญาตให้ใช้บาตรมีสีวิจิตรงดงาม เช่น บาตรทองคำ บาตรเงิน บาตรแก้วผลึก บาตรสัมฤทธิ์ เป็นต้น อนุญาตให้ใช้เชิงรองบาตรทำด้วยดีบุกและตะกั่ว ไม่อนุญาตให้เชิงรองบาตรวิจิตรตระการตามีลายภาพ เช่น เชิง

รองบাত্রทำด้วยทองคำ ทำด้วยเงิน ไม่อนุญาตให้ใช้กะโหลกน้ำเต้า หม้อกระเบื้อง กะโหลกศิระษะ มนุษย์แทนบাত্র ไม่อนุญาตให้ใช้บাত্রแทนกระโถน เรื่องพระสงฆ์ฉันอาหารจะต้องรู้ประมาณ ฉันเพียงเพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ต่อไปได้ ไม่ฉันเพื่อเล่น ไม่ฉันเพื่อบำรุง เป็นต้น

๓) ที่อยู่อาศัย สิ่งหนึ่งที่ถือว่าเป็นนิสัยของพระสงฆ์คือ อยู่โคนต้นไม้ พระเจ้าพิมพิสารเป็นคนแรกที่ถวายป่าไผ่ให้เป็นที่พักอาศัยของพระสงฆ์ เป็นที่เหมาะแก่การหลีกเร้นของผู้เฝื่องบ เมื่อยังไม่อนุญาตให้มีที่พักอาศัยได้ถาวร ไม่อนุญาตให้อยู่ประจำที่ ณ ที่หนึ่งที่ใดเพียงแห่งเดียว เหตุที่ไม่อนุญาตให้พระสงฆ์อยู่ประจำที่เพราะการอยู่ประจำที่เป็นเหตุให้ (๑) มีสิ่งของมาก สะสมสิ่งของมาก (๒) มีภสขมาก สะสมมาก (๓) มีกิจมาก มีหน้าที่ที่จะต้องทำมาก ยึดติดในการทำงานที่จะพึงทำ (๔) อยู่คลุกคลีกับคฤหัสถ์ และบรรพชิตด้วยการคลุกคลีอย่างคฤหัสถ์อันมาสมควร (๕) เมื่อออกจากอาวาส นั้นไปก็จากไปทั้งที่ยังมีความห่วงใย

๔) สุขภาพอนามัย พระสงฆ์อาศัยภสข คือ น้ำมูตรเน่า พระสงฆ์ต้องช้ยาคือ น้ำมูตรเน่าไปตลอดชีวิต ยาพิเศษอื่นที่อนุญาตไว้ ได้แก่ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย ความเป็นอยู่ของพระสงฆ์มุ่งความเป็นกลาง สิ่งทีพิสุจน์ความเป็นกลางคือ หากพระสงฆ์ใดสุขภาพอนามัยไม่ดี เกิดเจ็บไข้ ทุกคนต้องรักษากฎกติกาในสังคฆสงฆ์เท่ากันไม่มียกเว้น พระสงฆ์ยอมไม่ละเมิดสิกขาบทบัญญัติที่พระพุทเจ้าทรงบัญญัติไว้ แต่ถ้ามีการเจ็บป่วยก็ได้รับการผ่อนผัน แต่ต้องแจ้งเจตนารมณั แสดงให้พระสงฆ์ด้วยกันรับทราบ

ปัจจัย ๔ เป็นพื้นฐานสำหรับชีวิตมนุษย์ พระสงฆ์อาศัยปัจจัยพื้นฐานสำหรับชีวิตเหมือนคนทั้งหลาย แต่วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสงฆ์มีลักษณะพิเศษต่างกับคนทั่วไป สังคฆพระสงฆ์เกิดขึ้นเพื่อฝึกพัฒนามนุษย์ให้มีความเข้มแข็งเพื่อให้ไปฝึกพัฒนาคนอื่นต่อไป ดังนั้น ถ้าหากว่าผู้เข้ามาเป็นสมาชิกของพระสงฆ์ เข้ามาสู่สังคฆที่พระพุทเจ้าทรงตั้งขึ้น ปฏิบัติกฏกติกาได้ครบถ้วนจะสามารถดำเนินไปสู่จุดหมายที่พระพุทเจ้าได้ทรงกำหนดไว้ ด้วยว่ากฎระเบียบของพระสงฆ์เป็นหนทางพัฒนาปุถุชนให้เป็นพระอรียบุคคล

จากการศึกษาพิธีกรรมในพระวินัยพบว่า เมื่อสังคฆของชาวพุทผู้มีขนาดใหญ่มากขึ้น สงฆ์เพิ่มจำนวนมากขึ้นและมีแนวโน้มของการละเมิดหลักการคือ พระธรรมวินัยมากขึ้น พระพุทองค์จึงได้กำหนดให้มีการประกอบพิธีที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้พิธีกรรมเหล่านั้น มีส่วนในการคัดกรองบุคคลอันจะเป็นการธำรงรักษาพระธรรมวินัยและการฝึกฝนตนเองของสมาชิกในสังคฆสงฆ์ เช่น พิธีบรรพชาอุปสมบท พิธีการแสดงอาบัติ หรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการตรวจสอบและชำระอธิกรณ์สงฆ์ เป็นต้น ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้ล้วนเป็นพิธีที่มีจุดประสงค์เพื่อการธำรงรักษาพระธรรมวินัย นอกจากนั้นในส่วนของชาวบ้านพระพุทศาสนาได้กำหนดให้มีการประกอบพิธีกรรม ที่ไม่ขัดต่อหลักการสำคัญของพระพุทศาสนา เช่น พิธีการรักษาศีล พิธีการถวายทาน หรือพิธีกรรมที่เนื่องด้วย

การกระทำความดีโดยพิธีกรรมดังกล่าวจะต้องมีพื้นฐานอยู่ในหลักของศีล สมาธิ ปัญญา ถือได้ว่าเป็นการดำเนินไปตามวิถีของพระธรรมวินัย คือการดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามพุทธประสงค์

๓.๔ ลักษณะของพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาศาสนกิจในสมัยพุทธกาลพบว่า เนื่องจากพระพุทธศาสนาจัดเป็นศาสนาประเภทอเทวนิยม และมีแนวคิดปฏิเสธพระเวทหรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้า ดังนั้นคำสอนของพระพุทธศาสนาจึงมิได้มีแนวทางที่มุ่งประกอบพิธีเพื่อการเช่นสรวงหรือบูชาเอาใจเทพเจ้าแต่อย่างใดทั้งสิ้น เพราะพระพุทธศาสนานั้นมีความเชื่อที่เป็นอัตลักษณ์ของตนที่แตกต่างจากศาสนพราหมณ์ดังนี้

๑) พระพุทธศาสนามีความเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ ไม่จำเป็นต้องพึ่งพ้อำนาจของพระเจ้าหรือเทพดาฟ้าดิน ทั้งนี้เพราะมนุษย์นั้นสามารถที่จะฝึกและพัฒนาเองให้ดีกว่าสัตว์และบรรดาเทพเจ้าทั้งหลายได้ ฉะนั้นพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลมิได้มีเพื่อวัตถุประสงค์ของการเช่นสรวงหรืออ้อนวอน

๒) พระพุทธศาสนามีความเชื่อในเรื่องกรรมและผลของกรรม หมายถึงความเชื่อที่ว่ามนุษย์ทำกรรมใดไว้ ย่อมจะได้รับผลของการกระทำนั้น

๓) พระพุทธศาสนามีความเชื่อต่อความจริงที่เกิดจากเหตุและผล คือเชื่อในหลักการตรัสรู้ของพระพุทธองค์ ที่เห็นว่าความจริงมิได้มาจากการดลบันดาล แต่มาจากเหตุปัจจัยที่อิงอาศัยกันในปัจจุบันสมุปบาท หรือความจริงที่มีสาเหตุที่เกิดขึ้นเพียงลำพัง แต่จะต้องเป็นสิ่งที่มิที่มาจากเหตุและผล

ฉะนั้น พิธีกรรมในพระพุทธศาสนาจึงมิได้เกิดขึ้นมาเพื่อสนอง หรือเพื่อการอ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์แต่ประการใด แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะไม่สนับสนุนการประกอบพิธีกรรมตามนัยของศาสนาเทวนิยมโดยทั่วไป แต่ไม่ได้ปฏิเสธพิธีกรรมไม่ใช่สิ่งที่ไร้ความหมาย ทั้งนี้พิธีกรรมยังมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา ในฐานะที่พิธีกรรมเหล่านั้นเป็นสิ่งที่สื่อถึงพระธรรมและพระวินัยได้

ศาสนพิธีในพระพุทธศาสนา จึงมุ่งเน้นพิธีการแสดงความเคารพ เช่น การบูชาพระรัตนตรัย แต่ปัจจุบันการเคารพ บูชา ถือว่าเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ ถือเป็นการแสวงหาลาภสักการะ เป็นมิจฉาชีพอนธนา (การแสวงหาผิดทาง สิ่งไม่ควรแสวงหา) ฉะนั้นเพื่อป้องกันความสับสนและความเข้าใจผิดกับพิธีกรรมที่ไม่ใช่พิธีกรรมในพระพุทธศาสนา ควรศึกษาให้เข้าใจถึงความหมายและประเภทของศาสนพิธีในพระพุทธศาสนา ทั้งนี้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนา ประเภท อเทวนิยม คำสอนไม่ได้มุ่งเน้นการประกอบพิธี การเช่นสรวงหรือบูชาเอาใจเทพเจ้าเหมือนศาสนาพราหมณ์ พิธีกรรมในพระพุทธศาสนา มาจากการที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้ศาสนิกปฏิบัติต่อพระองค์หรือแนวคิดของพระองค์ให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัย เช่นพิธีกรรมการแสดงตนเป็นอุบาสกของตปุสสะ หรือพิธีการบวชแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทาของปัญจวัคคีย์ การประกาศตนเป็นอุบาสกอุบาสิกาของบิดา มารดาขอพระยสกุล

บุตร ซึ่งเป็นพิธีที่เรียบง่าย มุ่งเน้นการหลุดพ้น หรือมุ่งเน้นการเรียนรู้หลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา โดยอาศัยความศรัทธาที่มีต่อพระองค์หรือต่อพระพุทธศาสนา ดังนั้นลักษณะของพิธีกรรมในพระพุทธศาสนามีดังนี้^{๓๓}

๑. มีลักษณะที่เน้นความเรียบง่าย เช่นพิธีกรรมการฟังธรรมหรือ การแสดงธรรม การให้ทาน ไม่มีการบูชาเทพเจ้า แต่มุ่งที่การฝึกฝนเรียนรู้และเน้นความพอเพียง หรือสันโดษ

๒. มีลักษณะเป็นไปตามหลักการหรือขั้นตอนของพระวินัย ที่สอดคล้องกับหลักธรรม เช่น การประกอบพิธีกรรมการเข้าพรรษา การออกพรรษา การทอดกฐิน เอกลักษณ์เป็นระเบียบเรียบร้อย และความพร้อมเพรียงของคณะสงฆ์ ถือเป็น การฝึกให้ผู้ร่วมพิธีกรรมมีความสำนึกในความเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

๓. มีลักษณะของการบูชาตามหลักความถูกต้องตามแนวทางของศีล สมาธิ และปัญญา ไม่เน้นการบูชาหรือบวงสรวงเทพเจ้า เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาอเทวนิยม

๔. มีลักษณะของการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรูปแบบการประกอบพิธีกรรมของศาสนาและความเชื่อ ท้องถิ่นให้สอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เช่น การลงอุโบสถหรือการแสดงธรรมในวันพระ เป็นการปรับเปลี่ยนมาจากคติของศาสนาท้องถิ่น หรือแม้แต่การถวายอารามแก่สงฆ์ถือนัยตามคติของศาสนาอื่น ๆ แต่เป็นการปรับปรุงมาเพื่อให้สอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา นั่นเอง

จะเห็นได้ว่า ความเป็นมาของพิธีกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้นมีที่มาหรือบ่อเกิดมาจากพระธรรมวินัยอันถือได้ว่าเป็นหลักการของพระพุทธศาสนา ซึ่งถ้าหากจะพิจารณาความเป็นมาของพิธีกรรมในทรรณะของพระพุทธศาสนาจะพบว่าพระพุทธศาสนาเองเห็นว่าพิธีกรรมนั้นมีบ่อเกิดที่สำคัญมาจากความเชื่อแต่ความเชื่อดังกล่าวไม่ได้มีพื้นฐานมาจากความกลัว เพราะความเชื่อนั้นหากกล่าวกันตามหลักการแล้วย่อมมีอยู่ คือ มนุษย์รักสุขเกลียดทุกข์ อยากมีชีวิตไม่อยากตาย โดยความเชื่อสิ่งเหล่านั้นจะป้องกันอันตรายให้กับตนเอง แต่กลัวแล้วเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ ได้แก่การเข้าถึงพระรัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรมพระสงฆ์ การเริ่มต้นความกลัวนี้ พระพุทธศาสนาเห็นว่าเป็นการเริ่มต้นของการสร้างความมั่นใจให้กับมนุษย์ในฐานะที่เชื่อแล้วยึดเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งย่อมจะก่อให้เกิดความมั่นใจและหลุดพ้นจากความกลัวเหล่านั้นได้

^{๓๓} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา**, (พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๗๘.

๓.๕ ประเภทของศาสนพิธี

ศาสนพิธีเป็นวิวัฒนาการของความเชื่อของมนุษย์ที่ต้องการที่จะให้ความเชื่อนั้นมีทั้งหลักปฏิบัติที่เหมือนกันและสร้างความน่าเชื่อถือ เคารพต่อความเชื่อของมนุษย์ ซึ่งหลักปฏิบัติต่าง ๆ เมื่อมีรูปแบบ แบบแผน ที่ตายตัวและยังให้คุณและโทษแก่ผู้ปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติตามก็ได้ ซึ่งศาสนพิธีสามารถแยกออกเป็นพิธีกรรม ออกเป็น ๔ ประเภท^{๓๔} คือ

๑) พิธีกรรมศาสนาได้แก่ พิธีกรรมที่ปฏิบัติต่อศาสนา พระเจ้า คำสอน เช่น การถวายสังฆทาน ถวายผ้ากฐิน การทำบุญตักบาตร การสวดอ้อนวอนพระเจ้า การบูชารูปเคารพ พิธีล้างบาป บูชาครู ซึ่งพิธีดังกล่าวจะเป็นข้อปฏิบัติตามพิธีกรรมของศาสนาต่าง ๆ ตามแต่ผู้ปฏิบัติจะนับถือศาสนาใด

๒) พิธีกรรมลัทธิความเชื่อ ได้แก่ พิธีกรรมที่มีความเชื่อว่าตัวเองมีพ่อเกิด แม่เกิด หรือเชื่อว่าชีวิตคนขึ้นอยู่กับดวงเกิด เส้นลายมือ ตลอดจนความเชื่อที่นอกเหนือจากศาสนาที่ตนนับถือ แต่ได้เชื่อถือและปฏิบัติสืบ ๆ ต่อกันมา เช่น พิธีครอบครุ พิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พิธีบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น

๓) พิธีกรรมจากจารีตประเพณี เป็นพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อที่มีข้อปฏิบัติสืบ ๆ ต่อกันมา ใครไม่ปฏิบัติตามก็อาจจะมีโทษหนัก-เบา แล้วแต่จารีตที่แต่ละกลุ่มชนตั้งขึ้น เช่น พิธีกรรม ขอขมาผีบ้านผีเรือน พิธีกรรมการแต่งงาน รวมไปถึงพิธีกรรมการทำบุญงานศพ การฝัง การเผา เป็นต้น

๔) พิธีกรรมวัฒนธรรมประเพณี เป็นพิธีกรรมที่เกิดจากการวางระเบียบของสังคมนั้น ๆ ให้มีการปฏิบัติต่อกัน เช่น พิธีปฏิญาณตน พิธีการกราบ การไหว้ การรับของผู้ใหญ่ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ศาสนพิธีย่อมมีการปฏิบัติไปตามความเชื่อของลัทธิศาสนาต่าง ๆ ย่อมที่จะแตกต่างกันเพราะพิธีกรรม คือ การหล่อหลอมความเป็นหนึ่งอันเดียวกันกับความเชื่อ ความศรัทธา เป็นรูปแบบที่เป็น อัตลักษณ์และศักดิ์สิทธิ์ซึ่งในที่นี้ขอจำแนกประเภทของศาสนพิธีเป็นศาสนพิธีในสมัยพุทธกาลและศาสนพิธีในปัจจุบัน ดังจะได้กล่าวต่อไป

๓.๕.๑ ศาสนพิธีในสมัยพุทธกาล

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระวินัยที่เป็นเรื่องเฉพาะของสงฆ์ ได้แก่ พิธีการบวช หรือการลงอุโบสถ เป็นพิธีที่ไม่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ ส่วนพิธีถวายอารามหรือพิธีศพนั้นถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมที่มีความเกี่ยวข้องทั้งพระและชาวบ้าน ซึ่งศาสนพิธีในสมัยพุทธกาล^{๓๕} ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกมีดังต่อไปนี้

๑) พิธีกรรมการแต่งตั้งผู้ทำหน้าที่แทนสงฆ์ การแต่งตั้งผู้ทำหน้าที่แทนสงฆ์ หมายถึงพิธีกรรมที่สงฆ์จะพึงทำในท่ามกลางคณะ เพื่อแต่งตั้งสมาชิกในสงฆ์ ผู้มีคุณสมบัติที่จะทำหน้าที่แทน

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓-๑๔.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๗-๗๗.

สงฆ์ในเรื่องต่าง ๆ ได้ เช่น การแต่งตั้งพระภิกษุผู้ที่มีหน้าที่จัดแจงเสนาสนะ ภิกษุผู้ที่มีหน้าที่รักษาเรือนคัลัง ภิกษุผู้รับจีวร ผู้แจกจีวร ภิกษุผู้แจกข้าวต้ม ภิกษุผู้แจกผลไม้ เป็นต้น โดยการแต่งตั้งต้องมีพิธีกรรมขึ้นภายใน ซึ่งบุคคลที่จะมาทำหน้าที่จะต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติพื้นฐาน ๕ ประการคือ ไม่มีอคติ๔ และเป็นผู้รู้เรื่องที่ตนเองได้รับการแต่งตั้งนั้นเป็นอย่างดี

๒) พิธีกรรมการขึ้นบ้านใหม่ ธรรมเนียมขึ้นบ้านใหม่มีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล โดยพิจารณาได้จากกรณีของเจ้าศากยแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ ที่ทรงสร้างห้องพระโรง (สถูปฐานคารสภา) เสร็จแล้ว ยังไม่มีใครเข้าพักอาศัยหรือทำการ เมื่อทราบข่าวว่าพระพุทธรองค์เสด็จมาจึงเข้าเฝ้าพร้อมกับกราบทูลให้พระพุทธรเจ้าทรงแสดงธรรม และฉันภัตตาหารเป็นปฐมฤกษ์ พระพุทธรองค์ทรงรับนิมนต์โดยดุขณิภาพในวันนั้นทรงแสดงธรรมแก่เจ้าศากยที่เข้าเฝ้าจำนวนมากและจากเหตุดังกล่าวชาวพุทธโดยทั่วไปเมื่อมีการสร้างบ้านเรือนหรืออาคารใหม่จึงนิยมนิมนต์พระไปประกอบพิธีเพื่อเป็นสิริมงคล

๓) พิธีกรรมการแสดงเป็นอุบาสกอุบาสิกา (พุทธมามกะ) คำว่าอุบาสกอุบาสิกา ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้อธิบายว่าหมายถึง (๑) บุคคลผู้ชวนชวายนเพื่อภิกษุสงฆ์หรือเป็นผู้ให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา (๒) บุคคลผู้เป็นผู้ใกล้ชิดพระรัตนตรัย โดยการประกาศตนเองเป็นผู้นับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต จากความหมายสามารถสรุปได้ว่า อุบาสกอุบาสิกาหมายถึงผู้เข้าถึงและประกาศความเป็นผู้ นับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีวิตและเป็นผู้ที่จะต้องให้การอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ตามสมควรแก่ฐานะโดยการชวนชวายนเรื่องทานทั้งไทยธรรมและการตั้งจิตที่ประกอบศรัทธาอันมั่นคงต่อพระภิกษุสงฆ์ ทั้งนี้อุบาสกอุบาสิกาจะต้องมีคุณธรรมอันแสดงถึงความ เป็นอุบาสกอุบาสิกาที่ดีด้วย พิธีกรรมการแสดงตนเป็นอุบาสกและอุบาสิกา (พุทธมามกะ) มีอยู่ ๒ ประเภทคือ

(๑) การแสดงตนเป็นอุบาสกอุบาสิกาแบบเทววาจิก หมายถึง การประกาศตนเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าโดยการเข้าถึงพระพุทธ และพระธรรมเป็นที่พึ่งตลอดชีวิตเหตุที่ประกาศในครั้งนั้นมีเพียงพระพุทธและพระธรรมเท่านั้น อุบาสกที่ประกาศตนเป็นคู่แรกคือตปุสสะและภัลลิกะ

(๒) การแสดงตนเป็นอุบาสกอุบาสิกาแบบเทววาจิกหมายถึง การประกาศตนเป็นพุทธมามกะ ด้วยการเข้าถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นที่พึ่งตลอดชีวิต อันเป็นการเข้าถึงครบพระรัตนตรัยได้แก่ บิดามารดาและภรรยาเก่าของท่าน “ยสกุลบุตร” ผู้ได้บรรลุนิพพานในระหว่างการประกาศพระพุทธศาสนายุคต้น

การประกอบศาสนพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะนี้จะมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ (๑) การให้ทานหรือถวายทานแก่พระสงฆ์ (๒) พระสงฆ์อนุโมทนา (๓) การประกาศตนเป็นอุบาสก ในยุคแรก ๆ นี้การประกาศเป็นพุทธมามกะจะยึดหลักการนี้เสมอ

๔) พิธีกรรมการถวายสังฆทาน

สังฆทาน หมายถึงทานที่ชาวพุทธถวายแก่พระสงฆ์คือภิกษุตั้งแต่ ๒รูปขึ้นไปโดยไม่ได้จำเพาะเจาะจงภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง หรือหมายถึงการให้แก่ส่วนรวมเพื่อมุ่งหวังให้เกิดประโยชน์แก่สงฆ์ การถวายสังฆทานได้มีมาในพระพุทธศาสนายุคต้น ปรากฏอยู่ในทักษิณาวีถังคสูตร กรณีที่พระพุทธเจ้าทรงรับการถวายผ้าจีวรจากพระนางมหาปชาบดีโคตมี ที่ทรงมีศรัทธาถวายเจาะจงพระพุทธองค์ แต่พระองค์ทรงตรัสให้นำไปถวายแก่สงฆ์ สำหรับพิธีกรรมการถวายสังฆทานนั้นมีความสำคัญก็คือการให้ทานด้วยการกล่าวคำถวาย ซึ่งในคัมภีร์มิได้กล่าวรายละเอียดมากนักแต่ปัจจุบันมีคำถวายสังฆทานที่เป็นที่นิยมอยู่หลายสำนวน และมีการรับศีลรวมถึงการกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญกุศลให้กับเจ้ากรรมนายเวร

๕) พิธีกรรมการบวช

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมีรูปแบบการบวชอยู่ ๓ ประเภท คือ

(๑) การบวชแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทาเป็นวิธีบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุในสมัยพุทธกาลยุคต้น ๆ โดยพระพุทธเจ้าทรงประทานให้ด้วยพระองค์เอง โดยการตรัสว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว ท่านจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” ตรัสเพียงเท่านี้ ก็เป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว การอุปสมบทแบบนี้ทรงประทานแก่พระอัญญาโกณฑัญญะ มหาเถระเป็นบุคคลแรก จึงถือว่าท่านเป็นปฐมสาวก หรือปฐมเถระในพระพุทธศาสนา ต่อมาเมื่อมีผู้มาขอบวชมากขึ้นพระพุทธองค์จึงได้ทรงเลิกรูปอุปสมบทแบบนี้ และทรงเปลี่ยนเป็น ติสรณคมนูปสัมปทา และเป็นวิธีผู้ตติจตุตถกรรมวาจาซึ่งใช้มาจนถึงปัจจุบัน

(๒) การบวชแบบตีสรณคมนูปสัมปทา หรือไตรสรณคมนูปสัมปทา แปลว่า การอุปสมบทด้วยการเข้าถึงไตรสรณะหมายถึงการบวชเป็นภิกษุโดยการรับไตรสรณคณณ์ ซึ่งในสมัยต้นพระพุทธเจ้าประทานเองเรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา ต่อมาทรงอนุญาตให้พระสาวกบวชกุลบุตรให้เป็นภิกษุได้ โดยวิธีให้กุลบุตรรับไตรสรณคณณ์เท่านั้น ซึ่งการบวชแบบนี้สำเร็จได้โดยบุคคลคือพระสาวกรูปใดรูปหนึ่งก็สามารถบวชกุลบุตรได้ ต่อมาทรงอนุญาตวิธีการอุปสมบทโดยสงฆ์ คือ ให้ทำเป็นสังฆกรรมที่เรียกว่า แบบญัตติจตุตถกรรมวาจา จึงเลิกรูปบวชแบบตีสรณคมนูปสัมปทา แต่ทรงอนุญาตให้ใช้วิธีนี้บวชสามเณร ซึ่งถือปฏิบัติกันมาตราบเท่าทุกวันนี้

(๓) การบวชแบบญัตติจตุตถกรรมวาจา เป็นสังฆกรรม ๑ ใน ๔ อย่างของภิกษุสงฆ์ที่ทำงานกัน จัดเป็นสังฆกรรมที่มีน้ำหนักมากที่สุดหนักแน่นที่สุด ใช้ทำกรรมที่สำคัญมาก เช่นการให้อุปสมบท การให้ปริวาส ให้อัพทาน การสวดสมณุภาสน์ เป็นต้น วิธีการคือ จะมีการสวดญัตติขึ้นก่อน ๑ ครั้ง และสวดอนุสาวนา๓ครั้ง เมื่อรวมกันจึงเรียกว่า ญัตติจตุตถกรรม แปลว่า กรรมมีญัตติเป็นที่ ๔ หมายความว่า กิจกรรมของสงฆ์ที่ทำงานกันโดยต้องทำการสวดญัตติขึ้นก่อน แล้วตามด้วยอนุสาวนาอีก ๓ ครั้ง ส่วนสาเหตุที่เรียกว่า ญัตติจตุตถกรรม (กรรมมีญัตติเป็นที่ ๔) ไม่เรียกว่าญัตติยาภิกรรม (กรรมมีญัตติเป็นเบื้องต้น) เป็นต้น มีเพราะทรงตรัสเป็นโวหารแบบปฏิโลม (นับย้อนศร)

๖) พิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์

มีปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาเป็นพิธีกรรม ที่เกี่ยวกับการชำระบ้านเมืองที่กำลังเกิดภัยโดยใช้วิธีการสวดมนต์อันเป็นพุทธานุภาพอย่างหนึ่ง ในเหตุการณ์นั้นพระพุทธเจ้าเสด็จโปรดระงับภัยพิบัติยังแคว้นวัชชี นครเวสาลี ในครั้งนั้นเกิดภัยพิบัติ ๓ ประการได้แก่

(๑) ที่พิภิกขภัย คือ เกิดข้าวยากหมากแพง ด้วยพืชผลในไร่นาแห้งตายเสียหายเป็นอันมาก ด้วยฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ประชาชนพากันอดอยากหิวโหยล้มตาย

(๒) อมนุสสัย คือเหล่าญาติปีศาจทั้งหลายต่างเข้ามาหลอกหลอนเบียดเบียนชาวเมือง

(๓) อหิวาตภัย คือ เกิดอหิวาตโรคระบาด เนื่องจากเมื่อผู้คนอดอยากล้มตายเป็นจำนวนมาก ไม่มีใครนำพาในการฝังซากศพทิ้งให้น้ำเหม็น บ้านเมืองสกปรกโสโครก เชื้อโรคจึงแพร่ระบาด ชาวเมือง ก็ยิ่งเจ็บป่วยล้มตายมากขึ้น

ครั้งนั้นพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จพุทธดำเนินถึงเมืองเวสาลีพร้อมเหล่าภิกษุสงฆ์ จำนวน ๕๐๐ รูป ก้าวแรกที่ทรงเหยียบพระบาทสู่ภาคพื้นดินอันเกิดภัยพิบัติ พระพุทธองค์ทรงประทับยืนจ้องพระเนตรจับท้องฟ้า ทรงระลึก ถึงพระบารมีที่บำเพ็ญเพียรมาตั้งแต่ชาติต่าง ๆ ในอดีต ทันทันนั้นมหาเมฆได้เริ่มตั้งเค้าดั่งแผ่นผ้าสีครามยืนยาวเหยียด ณ ทิศตะวันตก แล้วเคลื่อนมาปกคลุม พระนครเวสาลี สายฟ้าแลบแปลบปลาบท้องฟ้าส่งเสียงลั่นคำราม ในที่สุดสายฝนก็ตกลงมาประหนึ่ง ตั้งใจชะล้างพื้นดินให้สะอาด สายน้ำได้ไหลบ่าเข้าสู่พระนครพัดพาซากศพมนุษย์และสัตว์อีกปฏิภูมิตั้งหลายไปสู่ทะเลใหญ่ เมื่อฝนขาดเม็ดพื้นแผ่นดินก็สะอาดปราศจากสิ่งปฏิภูมิตั้งหลาย และอากาศที่ร้อนอบอ้าวก็บรรเทาสงบลง

ในเวลาเย็นของวันนั้น พระบรมศาสดารับสั่งให้พระอานนท์เถระ ผู้เป็นพุทธอุปัฏฐากเรียน มนต์พระปริตรรัตนสูตร พระอานนท์ได้ระลึกถึงพระพุทธคุณพระบรมศาสดา จำเดิมแต่ปรารณาพุทธภูมิ จนกระทั่งตรัสรู้ ณ โภธิบัลลังก์แล้วได้สวดพุทธมนต์พระปริตรรัตนสูตรประกาศพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ประคองบาตรของพระพุทธองค์อันเต็มไปด้วยน้ำพุทธมนต์ เทียวจาริกไปรอบพระนครเวสาลีพร้อมเหล่าเจ้าลิจฉวีทั้งหลายเพื่อประพรมน้ำพุทธมนต์ อันศักดิ์สิทธิ์ตลอดราตรี ทั้ง๓ยาม ชาวเมืองที่กำลังเจ็บป่วยต่างหายจากโรคภัย บรรดาญาติปีศาจล้วนตกลี้ภัยพหุธานุภาพพากันหลีกหนีออกจากนครเวสาลีจนหมดสิ้น เมื่อมีภัยพิบัติเกิดขึ้นในบ้านเมือง ชาวพุทธมักมีการประกอบพิธีกรรมที่เนื่องด้วยพระพุทธศาสนา อันจะเป็นเหตุในการแก้ไขปัญหานั้นได้ ซึ่งเป็นการประกอบพิธีกรรมที่เกิดจากการระลึกถึงบารมีของพระพุทธองค์เป็นหลัก

๗) พิธีกรรมการถวายอารามแด่พระพุทธศาสนา

ในระยะแรกของการประกาศพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงให้อาศัยตามโคนต้นไม้หรือที่พักอันสังกัด แต่ต่อมาภายหลังได้ทรงอนุญาตให้มีการถวายอารามให้เป็นที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ได้ เช่น พระเจ้าพิมพิสารถวายพระเวฬุวัน อนาถปิณฑิกเศรษฐีถวายพระเชตะวันมหาวิหาร และนางวิสาขาถวายบุปผาราม เป็นต้น ในกรณีของการถวายที่ดินและสร้างวัด เจ้าภาพจะต้องสร้างเสนาสนะกุฏิ

วิหารให้เสร็จพร้อมสรรพ จึงจะถวายเพราะถือว่าเป็นการสร้างถวาย เช่นกรณีพระเจ้าพิมพิสาร หรือ อนาคตปิณฑิกเศรษฐี ที่สร้างเสนาสนะจนเสร็จจึงถวาย

๘) พิธีกรรมการลงอุโบสถ

เดิมที่พระพุทธเจ้ายังไม่ทรงอนุญาตการลงอุโบสถเนื่องจากยังไม่มีเหตุ ต่อมาพระเจ้าพิมพิสาร ขอให้พระองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุนำเอาพระวินัยมาสาธยายทบทวนในทุกวันขึ้น ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ หรือวันแรม ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ ในหมู่พระภิกษุสงฆ์โดยกำหนดให้มีการประกอบพิธีกรรมการสวดปาฏิโมกข์ คือกำหนดให้ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นผู้ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจา การสวดพระปาฏิโมกข์ในท่ามกลางสงฆ์ อันถือว่าเป็นกิจของสงฆ์ ฟังปฏิบัติเพราะถือเป็นการรอบทางพระวินัยอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญไม่น้อย และก่อนที่จะมีการสวดพระปาฏิโมกข์ทุกครั้ง พระภิกษุทุกรูปจะต้องแสดงอาบัติ เพื่อแสดงความบริสุทธิ์ของตนก่อน

๙) พิธีกรรมในการฟังธรรม

เดิมทีในสมัยพุทธกาลไม่มีธรรมเนียมการกำหนดว่าวันพระจะต้องมีการแสดงธรรม ต่อมาพระเจ้าพิมพิสารได้ยกเหตุของอัญญาเดียริณี พระพุทธองค์จึงมีข้อกำหนดให้ภิกษุแสดงธรรมในวันพระได้ สำหรับการแสดงธรรมอุบาสกอุบาสิกาจะต้องอาราธนาศีล จากนั้นจึงจะนิมนต์พระให้แสดงธรรม ซึ่งพิธีการจะยึดเอารูปแบบของการอาราธนาธรรมของพระพรหม ครั้งภายหลังจากที่พระพุทธองค์ทรงบรรลุธรรมใหม่ ๆ เป็นแนวทาง ส่วนผู้แสดงธรรม จะแสดงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ตามลำดับเรื่องเรียกว่า อนุพุทฺธิกถา คือทาน ศีล สวรรค์ เรื่องโทษของกามและอานิสส์การออกจากกาม หรือแสดงตามลักษณะพื้นฐานทางความคิดและอุปนิสัยของผู้ฟัง อันจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความเข้าใจและความสัมฤทธิ์ของการแสดงธรรมในแต่ละครั้ง

๑๐) พิธีกรรมการถวายผ้าอาบน้ำฝน

นางวิสาขามหาอุบาสิกาเป็นผู้เริ่มต้น เนื่องจากเห็นว่า พระสงฆ์จำเป็นต้องใช้ในการผลัดเปลี่ยน อาบน้ำในช่วงเข้าพรรษา เพราะในสมัยนั้นพระสงฆ์ไม่มีผ้าอาบน้ำโดยมากจะเปลือยกายอาบน้ำ ถือเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสม พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้มีการถวายผ้าอาบน้ำฝนแก่ภิกษุสงฆ์ได้ในช่วงเข้าพรรษา

๑๑) พิธีกรรมการจัดการเกี่ยวกับศพ

การจัดการเกี่ยวกับศพในสมัยพุทธกาลเป็นเรื่องของชาวบ้าน พระสงฆ์เป็นเพียงผู้เข้าไปพิจารณาเพื่อความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมเท่านั้น เพื่อทำให้เกิดความสังเวชและเห็นความไม่แน่นอนของสังขาร ไม่ได้มีการนำพิธีการอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง และให้คติธรรมที่ดีแก่ญาติด้วยการให้เห็นหลักความจริง ไม่ไศกเศร้ากับคนที่จากไป ในกรณีการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพ พระพุทธศาสนาได้กำหนดให้มีการใช้ศพเป็นอุปกรณ์ในการปฏิบัติธรรม คือการพิจารณาเพื่อให้เกิดธรรมสังเวชและการเห็นความไม่แน่นอนของสังขาร

จากการศึกษาเรื่องประเภทของศาสนพิธีพบว่าเมื่อก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้นนั้น ชาวอินเดียโบราณยังคงประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและศาสนาตามความเชื่อของตนเองตามแต่ท้องถิ่น ครั้นมีพระพุทธศาสนาแล้วรูปแบบการประกอบพิธีกรรมก็เปลี่ยนแปลงไปตามคำสอนของพระพุทธศาสนา ที่เน้นความเป็นกลางและเอื้ออาทรในการศึกษาและฝึกตนเองให้บรรลุเป้าหมายของพระพุทธศาสนา แต่ถึงกระนั้นพิธีกรรมเหล่านั้นในบางประเภท ยังคงไว้ไม่เปลี่ยนแปลง เช่น พิธีกรรมการเผาศพ เป็นต้น

๓.๕.๒ ศาสนพิธีในปัจจุบัน

หลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ทรงส่งพระสาวกออกไปประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาในที่ต่าง ๆ พระพุทธองค์ทรงวางหลักการสำคัญ เพื่อพระสาวกได้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในการประกาศพระพุทธศาสนา หลักการดังกล่าวเรียกว่า "โอวาทปาติโมกข์" หมายถึงคำสอนสำหรับยึดถือเป็นหลักปฏิบัติเป็นแนวเดียวกัน และจัดเป็น หลักการใหญ่ หรือหัวใจของพระพุทธศาสนา และถือว่าเป็นตัวศาสนาก็ได้เช่นกัน

พระพุทธเจ้าทรงวางหลักโอวาทปาติโมกข์ ซึ่งเป็นหลักที่ชาวพุทธนำมาประพฤติปฏิบัติให้สำเร็จเกิดประโยชน์สุขแก่ตนเอง เพื่อเป็นการกำจัดกิเลสความชั่วทุกอย่างให้หมดไปจากจิตใจ ดังนั้น การที่พุทธบริษัทชวนชววยในการประพฤติปฏิบัตินี้เอง เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ หรือหลักการทำบุญ หลักการทั้ง ๓ ข้อนี้ พุทธบริษัทได้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติสืบต่อกัน เรื่อยมาจนเกิดเป็นประเพณีนิยมมาจนถึงปัจจุบันนี้ จากหลักการนี้ ศาสนพิธีในปัจจุบัน จำแนกเป็น ๔ หมวด ดังนี้

๑) หมวดกุศลพิธี

เป็นหมวดที่ว่าด้วยการทำกุศล กุศล แปลว่า ความฉลาด สิ่งที่ตัดความชั่ว หมายถึง พิธีการทำ ความดี ในหมวดกุศลพิธีที่นิยมปฏิบัติในประเทศไทยได้แก่ การพิธีการบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ และวิธีปฏิบัติตนในพิธีกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา พิธีกรรมที่เป็นกุศลในหมวดนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพิธีการแสดงตนเป็นพุทธมามกะเป็นอันดับแรก ในฐานะที่เป็นจุดเริ่มต้นที่ชัดเจนที่จะกำหนดบทบาทและการเรียนรู้การปฏิบัติตนเป็นชาวพุทธที่ดีต่อไป

๑. พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

พิธีนี้เป็นพิธีที่ประกาศตนว่าเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสิ่งสูงสุดและเป็นที่ระลึกของตน โดยมีวัตถุประสงฆ์ให้เด็กและเยาวชนสืบความเป็นชาวพุทธตามวงศ์ตระกูลต่อไป เพื่อให้เด็กและเยาวชนระลึกอยู่เสมอว่าตนเป็นพุทธศาสนิกชน และเพื่อปลูกฝังนิสัยของเด็กและเยาวชนมั่นคงอยู่ในพระพุทธศาสนา ขั้นตอนของการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ^{๓๖} มีดังนี้

^{๓๖}<https://www.gotoknow.org/posts/379194>, วันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๕๘.

๑) ชั้นเตรียมความพร้อม

(๑) แจ้งให้ทางวัดหรือพระที่จะรับมอบตัวเป็นพุทธมามกะทราบเพื่อหากำหนดการที่เหมาะสม

(๒) นิมนต์พระสงฆ์ร่วมพิธีไม่น้อยกว่า ๔ รูป โดยมากนิยม ๕ รูป

(๓) ในวันเตรียมการแต่งกาย ควรใส่ชุดขาว แต่ถ้าเป็นนักเรียนหรือข้าราชการที่แสดงตนเป็นกลุ่มเป็นคณะก็อาจจะใช้ชุดเครื่องแบบก็ได้

(๔) พานดอกไม้รูปเทียน ๒ ชุด ได้แก่ สำหรับถวายสักการะพระรัตนตรัย ๑ ชุด และถวายพระรูปที่เป็นผู้นำ๑ชุด

(๕) ของไทยธรรมสำหรับถวายพระสงฆ์ในพิธีตามแต่ศรัทธา

๒) ชั้นแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

(๑) ผู้จะแสดงตนเป็นพุทธมามกะพร้อมกันที่บริเวณพิธีก่อนกำหนด นั่งรอเวลาในที่ที่ทางวัดจัดไว้

(๒) ถึงเวลากำหนด พระสงฆ์เข้าสู่บริเวณพิธี กราบพระพุทธรูปประธานแล้ว เข้านั่งประจำอาสนะ

(๓) ผู้แสดงตนเข้าไปคุกเข่าหน้าโต๊ะบูชา จุดธูปเทียนและวางดอกไม้บูชาพระ ส่งใจระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย เปล่งวาจาว่า (ในพิธีอาจไม่ต้องแปลก็ได้)

อิมินา สักกาเรนะ, พุทธัง ปูเชมิ.

ข้าพเจ้าขอบูชาพระพุทธเจ้า ด้วยเครื่องสักการะนี้ (กราบ)

อิมินา สกกาเรณ, ธัมมังปูเชมิ.

ข้าพเจ้าขอบูชาพระธรรม ด้วยเครื่องสักการะนี้ (กราบ)

อิมินา สักกาเรนะ สงฆ์ปูเชมิ.

ข้าพเจ้าขอบูชาพระสงฆ์ ด้วยเครื่องสักการะนี้ (กราบ)

ถ้าเป็นการแสดงตนหมู่ ให้หัวหน้าเข้าไปจุดธูปเทียนบูชาคนเดียว นอกนั้นวางดอกไม้ธูปเทียนยังที่ที่จัดไว้ แล้วนั่งคุกเข่าประนมมือ หัวหน้านำกล่าวคำบูชา ให้ว่าพร้อม ๆ กัน การกราบ ต้องก้มลงกราบกับพื้นด้วยเบญจางคประดิษฐ์ทุกครั้ง

(๔) เข้าถวายพานเครื่องสักการะแด่พระสงฆ์ (รูปที่เป็นผู้นำ) แล้วกราบพระสงฆ์ตรงหน้าพระรูปนั้น ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง ถ้าแสดงตนหมู่ทุกคนคั่งนั่งคุกเข่าประนมมืออยู่กับที่ หัวหน้าหมู่คนเดียว นำสักการะที่เดียวเข้าถวาย แทนทั้งหมด แล้วกราบพร้อมกับหัวหน้า

(๕) กราบเสร็จแล้วคุกเข่าประนมมือ เปล่งคำปฏิญาณตนให้ฉะฉานต่อหน้าสงฆ์ทั้งคำบาลีและคำแปล เป็นตอน ๆ ไปจนจบเรื่องปฏิญาณ ดังนี้

นะโม ตัสสะ ภาคะวะโต อระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (๓ จบ)

เอสาหัง ภันเต, สุจิระปะรินิพพุตัมปิ, ตัง ภควันตัง สรณัง คัจฉามิ,
 อัมมัญจะ สังฆัญจะ, พุทธามโกติ มัง, สังโฆ ธาเรตุ
 (คำแปล) ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น แม้
 ปรีนิพพาน ไปนานแล้ว ทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ ขอพระสงฆ์จงจำข้าพเจ้า
 ไว้ว่าเป็นพุทธามกะ ผู้รับเอาพระพุทธเจ้าเป็นของตน คือ ผู้นับถือพระพุทธเจ้า

ข้อควรจำ คำแปลก็เปลี่ยนเฉพาะคำ “ข้าพเจ้า” เป็นว่า “ข้าพเจ้าทั้งหลาย”
 เท่านั้น นอกนั้นเหมือนกัน สำหรับหญิงผู้ปฏิญาณคนเดียวว่า เอสาหัง ฯลฯ ถึง พุทธามโกติ เปลี่ยนเป็น
 ว่าพุทธามกาติ ต่อไปไม่เปลี่ยนตลอดทั้งคำแปลด้วย ถ้าหญิงกับชายปฏิญาณคู่กัน เฉพาะคู่เดียว ให้ว่า
 แบบปฏิญาณคนเดียว คือ ขึ้น เอสาหัง ฯลฯ พุทธามโกติ ชายว่า หญิงเปลี่ยนว่า พุทธามกาติ เท่านั้น
 นอกนั้นเหมือนเดิม รวมทั้งคำแปล เมื่อผู้ปฏิญาณกล่าวคำปฏิญาณจบแล้ว พระสงฆ์ทั้งนั้นประนมมือ
 รับ “สาธุ” พร้อมกัน ต่อนั้น ให้ผู้ปฏิญาณลดลงนั่งราบแบบพับเพียบกับพื้น แล้วประนมมือ จากนั้น
 สมาทานศีล รับศีล และฟังโอวาทต่อไป

(๖) ในลำดับนี้ พระอาจารย์จะให้โอวาทเพื่อให้รู้หัวข้อแห่งพระพุทธศาสนา ตาม
 สมควร กราบลาพระสงฆ์ (หรือ หากจะมีการถวายไทยธรรมด้วยก็สามารถทำได้ โดยเข้าประเคนถวาย
 แต่ละรูปแล้ว กรวดน้ำ รับพรและลาพระเป็นลำดับไป) เป็นอันเสร็จพิธี

๓) ชั้นปฏิบัติของผู้ปกครองและสถานศึกษา

(๑) นำบุตรหลานที่อยู่ในวัย ๑๒ - ๑๕ ปี เข้าแสดงตนเป็นพุทธามกะ เพื่อให้เด็ก
 สืบความเป็นชาวพุทธ ตามตระกูลวงศ์

(๒) ดูแลบุตรหลานให้อยู่ในดินแดนที่มีพระพุทธศาสนา เพื่อให้บุตรหลานปฏิบัติ
 ตนตามหน้าที่ชาวพุทธ

(๓) ปลุกฝังนิสัยเยาวชนให้มั่นคงในพระพุทธศาสนา ด้วยการให้ศึกษาวิชาการทาง
 พระพุทธศาสนาในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย ส่งเสริมให้มีทำเนียบปฏิบัติวันแสดงตนเป็นพุทธามกะ

(๔) อนุเคราะห์แก่บุคคลต่างศาสนาที่ประสงค์จะประกาศตนเป็นชาวพุทธ
 พิธีกรรมที่แสดงตนเป็นพุทธามกะนี้ ท่าน ดร.เอมเบตก้า ได้นำไปใช้ให้ชาวศูทร
 ในประเทศอินเดียเปลี่ยนศาสนาจากศาสนาอื่นมาเป็นศาสนาพุทธด้วยการแสดงตนเป็นพุทธามกะ
 มีผู้เข้าร่วมทีละหลายแสนคน นับเป็นการปรับเปลี่ยนสถานะทางศาสนาครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์
 อินเดียด้วย

๒. กุศลพิธีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

กุศลพิธีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การประกอบกิจกรรมอันเป็นกุศลเนื่อง
 ในวันที่คล้ายวันสำคัญในครั้งพุทธกาล โดยการทำความเคารพด้วยการทำประทักษิณเวียนขวา (เวียน
 เทียน) และกิจกรรมอื่นที่เป็นกุศล ตามวันต่อไปนี้

๑) วันมาฆบูชา

เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาวันหนึ่งที่ชาวพุทธให้ความสำคัญในการประกอบพิธีทางศาสนา วันมาฆบูชา หมายถึง การบูชาในวันเพ็ญเดือนมาฆะ หรือเดือน ๓ (ขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๓) มีชื่ออีกอย่างว่า “มาฆปุณณิมิ” แปลว่า การบูชาพระในวันเพ็ญ เดือน ๓ ถ้าปีที่มีเดือน ๘ สองหนหรือสองครั้ง วันมาฆบูชาจะเลื่อนไปเป็นวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๔ และเป็นวันคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์แก่พระอรหันต์ จำนวน ๑,๒๕๐ รูป ณ วัดเวฬุวัน เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ หลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ ๙ เดือน มีเหตุอัศจรรย์สำคัญ ๔ ประการคือ

- (๑) วันนั้นเป็นขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓
- (๒) พระสงฆ์จำนวน ๑,๒๕๐ รูป มาประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย
- (๓) พระสงฆ์ทั้งหมดเป็นพระอรหันต์ ผู้ได้อภิญญา
- (๔) พระสงฆ์ทั้งหมดเป็นผู้ได้รับการอุปสมบท โดยตรงจากพระพุทธเจ้า

เพราะเหตุที่มีองค์ประกอบสำคัญดังกล่าว จึงมีชื่ออีกอย่างว่า วันจาตุรงคสันติบาท และในโอกาสนี้พระพุทธเจ้าแสดงโอวาทปาติโมกข์ในที่ประชุมสงฆ์เหล่านั้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นการประกาศหลักการ อุดมการณ์ และวิธีการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา หลักธรรมที่ควรนำไปปฏิบัติในวันมาฆบูชาซึ่งมีข้อความที่ตรัสไว้ ดังนี้

ขันติ คือความอดทน เป็นเครื่องเผาผลาญบาปอย่างยอดเยี่ยม
 นิพพาน ท่านผู้รู้กล่าวว่า เป็นยอด
 ผู้ที่ยังทำร้ายผู้อื่นอยู่ ไม่จัดว่าเป็นบรรพชิต
 ผู้ที่ยังเบียดเบียนผู้อื่นอยู่ ไม่จัดว่าเป็นสมณะ
 การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม
 การทำจิตให้ผ่องใส นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
 การไม่ว่าร้าย ไม่ทำร้ายใคร ความสำรวมระวังในพระปาติโมกข์
 ความรู้จักประมาณในอาหาร การอยู่ในสถานที่น่งที่นอนอันสงัด
 การฝึกหัดจิตให้ผ่องใส นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย^{๓๗}

กิจกรรมในวันมาฆบูชาที่พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติ ได้แก่ ให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา และเวียนเทียน (อาการที่ถือดอกไม้ รูป เทียน เดินประทักษิณสิ่งที่เคารพบูชา เช่น เวียนเทียนรอบพระอุโบสถ เป็นต้น

^{๓๗} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา**, อ่างแก้ว, หน้า๙๑.

๒) วันวิสาขบูชา

วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากเป็นวันคล้ายที่พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานที่ตรงกัน ที่พุทธศาสนิกชนประกอบศาสนพิธีบูชาในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖) มีอีกชื่อเรียกว่า วิสาขปุณณิมิ แปลว่า การบูชาพระในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ ถ้าปีใดเป็นปีอธิกมาส (เดือน ๘ สองหน) วันวิสาขบูชาจะเลื่อนไปเป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๗ หลักธรรมที่ควรนำไปปฏิบัติในวันวิสาขบูชา^{๓๘} ดังนี้

(๑) **ความกตัญญู** เป็นหลักธรรมในวันประสูติ เนื่องจากพระพุทธเจ้าเปรียบประดุจเป็นบิดาและมารดาผู้ให้กำเนิดพระพุทธศาสนาและพุทธบริษัททั้งหลาย ในฐานะบุพพการี พุทธบุตร พุทธศาสนิกชนทุกคนต้องตอบแทนคุณด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา

(๒) **อริยสัจ ๔** เป็นหลักธรรมในวันตรัสรู้ คือ ความจริงอันประเสริฐ หมายถึงความจริงของชีวิตที่ไม่ผันแปร เกิดมีได้แก่ทุกคน มี ๔ ประการ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค

(๓) **ความไม่ประมาท** เป็นหลักธรรมในวันเสด็จดับขันธปรินิพพาน คือ ปังฉิมวาจา “หันททานิ ภิกขเว อามันตยามิ โว วยธัมมา สังขารา อัปมาเทนะ สัมปาเทถะ” ภิกษุทั้งหลาย เราขอเตือนเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด”

กิจกรรมในวันวิสาขบูชาที่พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติ ได้แก่ ให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา และเวียนเทียน อาหารที่ถือดอกไม้ ธูป เทียน เดินประทักษิณสิ่งที่เคารพบูชา เช่น เวียนเทียนรอบพระอุโบสถ เป็นต้น

๓) วันอัฐมีบูชา

วันอัฐมีบูชา เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเนื่องจากตรงกับวันถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ ตรงกับวันแรม ๘ ค่ำ แห่งเดือนวิสาขะ หรือเดือน ๖ ถ้าปีที่มีเดือน ๘ สองหน วันอัฐมีบูชาจะเลื่อนไปเป็นวันแรม ๘ ค่ำ เดือนวิสาขะหรือเดือน ๗ พระมหากัสสปะเป็นผู้มาประกอบพิธีในวันนี้ หลักธรรมที่ควรนำไปปฏิบัติในวันอัฐมีบูชาที่พุทธศาสนิกชนควรประพฤติและปฏิบัติ คือ

(๑) **ไตรลักษณ์** ประกอบด้วย อนิจจตา ได้แก่ ความเป็นของไม่เที่ยง ทุกขตา ความเป็นทุกข์ อนัตตตา ความเป็นของไม่ใช่ตัวตน^{๓๙} เนื่องจากการสิ้นไปแห่งขันธของพระพุทธเจ้า

^{๓๘} กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, **วันวิสาขบูชาและแนวทางในการปฏิบัติ**, หน้า ๔๒-๔๕.

^{๓๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๔.

(๒) **ความไม่ประมาท** คือ การมีสติปฏิบัติธรรมอยู่เสมอ กระตือรือร้นชวนขวยแว่น่งศึกษา (สิกขา) และป้องกันชีวิตมิให้ตกไปสู่ที่ชั่ว

(๓) **อภินิหารปัจเจกเวกชน** คือ การพิจารณาถึงความเป็นจริงของชีวิตที่ทุกคนไม่สามารถจะหนีหรือหลุดพ้นไปได้จากการแก่ การเจ็บ การตาย จากกรรมของตน เพราะฉะนั้นต้องพยายามปฏิบัติให้หลุดพ้นจากผลกรรม

หลักการพิจารณาอภินิหารปัจเจกเวกชนะมีดังนี้

อภินิหารปัจเจกเวกชนข้อที่พึงพิจารณาเนื่อง ๆ ๕ ประการ

ชราธัมโมมทชิ ชะรัง อะนะตีโต เรามีความแก่เป็นธรรมดา จะล่วงพ้นความแก่ไปไม่ได้

พะยาธิธัมโมมทชิ พะยาธิง อะนะตีโต เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา จะล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปไม่ได้

มะระณะธัมโมมทชิ มะระณะง อะนะตีโต เรามีความตายเป็นธรรมดา จะล่วงพ้นความตายไปไม่ได้

สัพเพทชิ เม ปิเยทชิ มะนาเปทชิ นานาภาโว วินาภาโว เราจักพลัดพรากจากของที่รัก ของชอบใจทั้งหลาย

กัมมัสะสะโกมทชิ กัมมะทายาทิ เรามีกรรมเป็นของ ๆ ตน เราจักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น

กัมมะโยนิ กัมมะพันธุ เรามีกรรมเป็นแดนเกิด เรามีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์

กัมมะปะฏิสะระโน ยัง กัมมัง กะริสสามิ เรามีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมอันใดไว้

กัลยาณัง วา ปาปะกัง วา เป็นกรรมดีก็ตาม เป็นกรรมชั่วก็ตาม

ตัสสะ ทายาทิ ภาวิสสามิ เราจักต้องเป็นผู้รับผลแห่งกรรมนั้น

เอวัง อัมเหทโอะภินิหารปัจเจกเวกชิตัพพัง เราทั้งหลายพึงพิจารณาเนื่อง ๆ อย่างนี้แล^{๑๐}

กิจกรรมในวันอัฐมีบูชาพึงปฏิบัติตามหลักธรรมอื่นที่นำความสุขมาให้คือ ให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา และเวียนเทียน

๔) วันอาสาฬหบูชา

วันอาสาฬหบูชาเป็นวันคล้ายวันแสดงปฐมเทศนา คือ อัมมจักกัปปวัตตนสูตร ตรงกับวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ หรือเดือน ๘ ถือได้ว่าเป็นวันแรกที่มีพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ครบเป็นองค์พระรัตนตรัย โดยสรุปมีเหตุการณ์สำคัญ เป็นวันแรกที่พระพุทธเจ้าประกาศพระพุทธศาสนา เป็นวันแรกที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาว่าด้วยทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ที่นำไปสู่การบรรลุนิพพาน เป็นวันแรกที่ท่านโกณฑัญญะได้บรรลุพระโสดาปัตติผลแล้วทูลขอบวชเป็นพระสาวกรูป

^{๑๐} ๐ง.ปญจก. ๒๒/๕๗/๘๑.

แรก และเป็นวันแรกที่มีพระรัตนตรัยสมบูรณ์ คือพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ หลักธรรมที่พุทธศาสนิกชนควรประพฤติและปฏิบัติ คือ

(๑) **อริยมรรคมีองค์ ๘** เป็นทางที่ไม่ตกไปสู่ทางสุดโต่งทั้ง ๒ คือ ทางหย่อนและทางตึงเกินไป แต่เป็นหนทางอันประเสริฐนำไปสู่ความดับทุกข์ มี ๘ ประการ ประกอบด้วย สัมมาทิฐิ-ปัญญาเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ-ดำริชอบ สัมมาวาจา-เจรจาชอบ สัมมากัมมันตะ-ประพฤติชอบ สัมมาอาชีวะ-เลี้ยงชีพชอบ สัมมาวายามะ-เพียรชอบ สัมมาสติ-ระลึกชอบ สัมมาสมาธิ-ตั้งใจมั่นชอบ เรียกว่า ทางสายกลาง มัชฌิมาปฏิปทา

(๒) **เบญจธรรม** หมายถึงธรรม ๕ ประการ ธรรมอันดีงาม ๕ อย่าง หรือคุณธรรม ๕ ประการคู่กับเบญจศีล เป็นการบำเพ็ญความดี อันเป็นส่วนสนับสนุนให้ศีลไม่ขาด ประกอบด้วย ๑) เมตตา กรุณา มีความปรารถนาดีและความกรุณา ๒) สัมมาอาชีวะ ประกอบอาชีพสุจริต ๓) กาม สัตถุญะมะ สำรวมในกาม ๔) สัจจาจา มีวาจาสัตย์ ๕) สติสัมปชัญญะ มีความระลึกได้ และมีความรู้ตัว

กิจกรรมในวันอาสาฬหบูชาที่พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติคือให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา และเวียนเทียน

๕) วันเข้าพรรษา

การเข้าพรรษาเป็นพุทธบัญญัติ ซึ่งพระภิกษุทุกรูปจะต้องปฏิบัติตามกล่าวคือ การอธิษฐานอยู่ประจำที่ ไม่เที่ยวจาริกไปยังสถานที่ต่าง ๆ เว้นแต่มีกิจจำเป็นจริง ๆ ช่วงจำพรรษา จะอยู่ในช่วงฤดูฝน ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึง ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑ (ปุริมพรรษา-พรรษาดัน) หรือตั้งแต่แรม ๑ ค่ำเดือน ๙ ถึง ๑๕ ค่ำเดือน ๑๒ (ปัจฉิมพรรษา-พรรษาหลัง) ฉะนั้นวันเข้าพรรษา หมายถึง วันที่พระภิกษุในพระพุทธศาสนาอธิษฐานอยู่ประจำในวัดหรือเสนาสนะที่คุ้มแดดคุ้มฝนได้แห่งหนึ่งไม่ไปค้างแรมในที่อื่น ตลอด ๓ เดือนในฤดูฝน วันเข้าพรรษามีความสำคัญต่อพุทธศาสนิกชน คือ เมื่อพระภิกษุอยู่ประจำย่อมมีโอกาสได้สังเคราะห์กุศลบุตรที่ประสงค์จะอุปสมบทเพื่อศึกษาพระธรรมวินัย และสังเคราะห์พุทธบริษัททั่วไป เป็นเทศกาลที่พุทธศาสนิกชนงดเว้นอบายมุขและความชั่วต่าง ๆ เช่น การดื่มสุรา สิ่งเสพติด และการเที่ยวเตร่เฮฮา เป็นต้นสิ่งสำคัญที่พุทธศาสนิกชนได้บำเพ็ญทาน รักษาศีล ฟังธรรม และเจริญภาวนามากขึ้น ดังนั้น เมื่อถึงวันเข้าพรรษา พุทธศาสนิกชนจำนำอาหารคาวหวาน ผลไม้ และเครื่องอุปโภคที่จำเป็นแก่สมณะ นำไปถวายพระภิกษุสงฆ์ พระภิกษุสงฆ์ได้แนะนำสั่งสอนให้เกิดศรัทธาในการปฏิบัติ ตามหลักทาน ศีล ภาวนา และความไม่ประมาทในการประกอบคุณความดีอื่น ๆ

หลักธรรมที่สำคัญในการสนับสนุนคุณความดี ก็คือ วิริติ หมายถึงการเว้น การงดเว้น จากบาปและความชั่วต่าง ๆ จัดเป็นมงคลธรรม อันเป็นเหตุนำบุคคลผู้ปฏิบัติตามไปสู่ความสงบสุข ปลอดภัยและความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป โดยการงดเว้นจากบาปจำแนกเป็น ๓ ประการคือ

(๑) **สัมปตวิริติ** การงดเว้นจากบาป ความชั่วและอบายมุขต่าง ๆ ด้วยเกิดความรู้สึก ละอาย (หิริ) และเกิดความรู้สึกเกรงกลัวบาป (โอตตัปปะ) ขึ้นมาเอง เช่น บุคคลที่ได้สมาทานศีลไว้ เมื่อถูกผู้อื่นให้ตีมสุรา ก็ไม่ยอมดื่มเพราะละอายและเกรงกลัวต่อบาปว่าไม่ควรที่พุทธศาสนิกชนจะ กระทำเช่นนั้นในระหว่างเข้าพรรษา

(๒) **สมาทานวิริติ** การงดเว้นจากบาป ความชั่วและอบายมุขต่าง ๆ ด้วยการสมาทาน ศีล ๕ หรือศีล ๘ จากพระสงฆ์ โดยเพียรระมัดระวังไม่ทำให้ศีลขาดหรือต่างพร้อย

(๓) **สมุจเฉทวิริติ** การงดเว้นจากบาป ความชั่วและอบายมุขต่าง ๆ ได้อย่างเด็ดขาด โดยตรงเป็นคุณธรรมของพระอริยเจ้า ถึงกระนั้น สมุจเฉทวิริติ อาจนำมาประยุกต์กับบุคคลผู้งดเว้น บาป ความชั่วและอบายมุขต่าง ๆ ในระหว่างพรรษากาลแล้วแม้ออกพรรษาแล้วก็มิกลับไปกระทำ หรือข้องแวะสิ่งเหล่านั้นอีก

ประเพณีที่เกี่ยวข้องในวันเข้าพรรษาการบำเพ็ญกุศลเนื่องในเทศกาลเข้าพรรษา มี ๒ ประเพณี คือการถวายเทียนพรรษาและถวายผ้าอาบน้ำฝนอันจัดอยู่ในทานพิธีที่จะกล่าวต่อไป

๖) วันออกพรรษา

วันออกพรรษาเป็นวันสำคัญของพระพุทธศาสนาหมายถึงวันที่พ้นจากข้อกำหนดทาง พระวินัยที่ต้องอยู่ประจำที่หรือในวัดแห่งเดียวตลอด ๓ เดือน หลังจากนั้นแล้วก็สามารถจาริกไปค้ำ แรมที่อื่นได้ วันออกพรรษาเรียกอีกอย่างว่า วันปวารณาหรือวันมหาปวารณา คือ วันที่พระสงฆ์ทำ ปวารณากรรม คือ เปิดโอกาสให้เพื่อนพระภิกษุว่ากล่าวตักเตือนกันด้วยเมตตาจิตได้ เมื่อได้เห็นได้ฟัง หรือ สงสัยในพฤติกรรมของกันและกัน วันออกพรรษาเป็นวันสำคัญของพุทธศาสนาด้วยเหตุผล ประกอบ ดังนี้^{๔๑}

(๑) พระสงฆ์ได้รับพระพุทธานุญาตให้จาริกไปค้ำแรมที่อื่นได้

(๒) เมื่อออกพรรษาแล้วพระสงฆ์จะได้นำความรู้จากหลักธรรม และประสบการณ์ที่ได้รับระหว่างพรรษาไปเผยแพร่แก่ประชาชน

(๓) ในวันออกพรรษา พระสงฆ์ได้ทำปวารณา เปิดโอกาสให้ เพื่อนภิกษุว่ากล่าว ตักเตือนเรื่องความประพฤติของตนเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ความเคารพนับถือ และความสามัคคีกัน ระหว่างสมาชิกของสงฆ์

(๔) พุทธศาสนิกชนได้นำแบบอย่างไปทำปวารณาเปิดโอกาสให้ ผู้อื่นกล่าวตักเตือน ตนเองเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาตนและสร้างสรรค์สังคมต่อไป

^{๔๑} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, วันออกพรรษาและแนวทางในการปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๖), หน้า ๑๒๑.

หลักธรรมที่ควรนำไปปฏิบัติในวันออกพรรษา ก็คือ การบวารณา คือการเปิดโอกาสให้ผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือนตนเองได้ ในการบวารณาสามารถแบ่งบุคคลออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ

(๑) **ว่ากล่าวตักเตือน** การกระทำแสดงความเคารพผู้ว่ากล่าวตักเตือนจะต้องเป็นผู้มีเมตตา ปราศจากดีต่อผู้ที่ตนว่ากล่าวตักเตือน เรียกว่า เมตตา ทางกาย วาจา และใจพร้อมมูล

(๒) **ยอมรับความผิดปรับปรุงแก้ไข** ผู้ถูกว่ากล่าวตักเตือน ต้องมีใจกว้าง มองเห็นความปรารถนาดีของผู้ตักเตือน ดีใจเสมือนมีผู้มาบอกขุมทรัพย์ให้ การบวารณาจึงเป็นคุณธรรมสร้างความสมัครสมานสามัคคีและดำรงความบริสุทธิ์หมดจดไว้ในสังคมพระสงฆ์ การบวารณา แม้จะเป็นสังฆกรรมของสงฆ์ก็อาจนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมชาวบ้านได้ด้วย เช่น การบวารณากันระหว่างสมาชิกในครอบครัว ในสถานศึกษา หน่วยราชการ เป็นต้น

การทำบุญวันออกพรรษา การตักบาตรเทโวโรหณะ ในวันออกพรรษาที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ แสดงให้เห็นว่าแนวคิดในระยะหลังนั้นได้พยายามที่จะแทรกเนื้อหาความสนุกสนานรื่นเริงเข้าไปด้วย อันเป็นความเชื่อหรือประเพณีที่เกิดขึ้นในช่วงหลัง ส่วนสารัตถะดั้งเดิมของเทศกาลนั้นมุ่งให้มีการศึกษาหรือการพัฒนาตนไม่ว่าจะเป็นเทศกาลออกพรรษาแล้ว เดิมทีมิได้มีความมุ่งหวังเรื่องของการสนุกสนานรื่นเริงเลย จะเป็นแต่เพียงการมีจุดหมายเพื่อเปิดโอกาสให้มีการถวายจีวรแก่ภิกษุผู้จำพรรษาเท่านั้น กล่าวคือมุ่งการปฏิบัติให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัยด้วยการฝึกตนหรือการศึกษาเป็นหลัก

๗) วันธรรมสวนะ

วันธรรมสวนะหมายถึง วันที่สดับธรรมหรือวันแห่งการฟังธรรม ซึ่งมีความหมายว่า วันพระ ตามที่ทราบกัน ซึ่งตรงกับวันขึ้น ๘ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ กับวันแรม ๘ ค่ำและ ๑๕ ค่ำ (หรือ ๑๔ ค่ำ ในเดือนขาด) รวมทั้งสิ้น ๔ วันของทุกเดือน ความเป็นมาของวันธรรมสวนะ มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ในวินัยปิฎก อุโปสถขันธกะ มีกล่าวไว้ว่า พวกปริพาชก และเดียรถีย์ ได้ประชุมกันทุกวัน ๘ ค่ำ ๑ ค่ำ ๑๕ ค่ำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม เพื่อสนทนาเกี่ยวกับคำสอนทางศาสนาของตน ซึ่งการกระทำนี้ได้รับความนิยมนิยมจากประชาชนอย่างมาก ต่อมาพระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งแคว้นมคธทรงเป็นพระโสดาบัน ทรงมีพระราชศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา ทรงเล็งเห็นว่า พระภิกษุในพระพุทธศาสนาที่น่าจะมีวันประชุมกันเพื่อแสดงธรรมแก่ฆราวาสโดยเฉพาะ จึงไปทูลต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ก็ทรงเห็นชอบ จึงทรงให้พระภิกษุสงฆ์มีการประชุมกัน สนทนาธรรม แสดงธรรมแก่คฤหัสถ์ในวันอุโบสถ ต่อมาเมื่อมีวันบำเพ็ญกุศลในวันอุโบสถ มีการประชุมสงฆ์ มีการแสดงธรรมแก่คฤหัสถ์แล้ว พระพุทธเจ้าก็ทรงมีพุทธบัญญัติ สำหรับพระภิกษุสงฆ์ มาสวด มาสาธยาย ทบทวน ชักซ้อมกัน จึงทรงบัญญัติให้พระภิกษุสงฆ์มีการกระทำปาติโมกข์ สาธยาย พระพุทธบัญญัติทุก ๆ กึ่งเดือน

หลักธรรมที่ควรนำไปปฏิบัติในวันธรรมสวนะ คือ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ สัทธิธรรม ๓ อิทธิบาท ๔ และปธาน ๔ ดังนี้

(๑) บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ หมายถึงที่ตั้งแห่งบุญ ทางทำความดี ประกอบด้วย

๑. ทานมัย คือ บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน
๒. สีลมัย คือ บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล
๓. ภวานามัย คือ บุญสำเร็จด้วยการเจริญภavana
๔. อปจายนมัย คือ บุญสำเร็จด้วยการประพุดิถ่อมตน
๕. เวยยาวัจจมัย คือ บุญสำเร็จด้วยการช่วยชวนชวน
๖. ปัตติทานมัย คือ บุญสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญ
๗. ปัตตานุโมทนามัย คือ บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ
๘. ัมมัสสวนมัย คือ บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม
๙. ัมมเทศนามัย คือ บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม
๑๐. ทิฏฐุชุกัมม คือ การทำความเห็นให้ตรง^{๔๒}

(๒) สัทธรรม ๓ หมายถึง ธรรมอันดี ธรรมที่แท้ ธรรมของสัตบุรุษ หลักหรือแก่นศาสนาประกอบด้วย (๑) ปริยัติสัทธรรม สัทธรรมคำสั่งสอนอันจะต้องเล่าเรียน ได้แก่พุทธพจน์ (๒) ปฏิบัติสัทธรรม สัทธรรมคือปฏิบัติ อันจะต้องปฏิบัติ ได้แก่ มรรคหรือไตรสิกขา (๓) ปฏิเวธสัทธรรม สัทธรรมคือผลอันพึงเข้าถึงหรือบรรลุด้วยการปฏิบัติได้แก่ มรรค ผลนิพพาน^{๔๓}

(๓) อิทธิบาท ๔ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ประกอบด้วย (๑) ฉันทะ-ความพอใจ (๒) วิริยะ-ความเพียร (๓) จิตตะ-ความคิด (๔) วิมังสา-ความไตร่ตรอง^{๔๔}

^{๔๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, อ้างแล้ว, หน้า ๑๑๐.

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๕.

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๖-๑๘๗.

(๔) **ประธาน ๔** ความเพียร ที่เรียกว่า สัมมปัธาน ๔ คือความเพียรชอบ ประกอบด้วย (๑) สังวรปัธาน-เพียรระวังหรือเพียรปิดกั้น (๒) ปหานปัธาน-เพียรละหรือเพียรกำจัด (๓) ภาวนาปัธาน-เพียรเจริญหรือเพียรก่อให้เกิด (๔) อนุรักษนาปัธาน-เพียรรักษา^{๔๕}

กิจกรรมในวันธรรมสวนะที่พุทธศาสนิกชนทุกกลุ่มต้องให้ความสำคัญพร้อมใจกันเข้าร่วมปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ตามสมควรแก่ฐานะของตนเองอย่างสม่ำเสมอ เพื่อทำความเข้าใจให้ถูกต้อง ผึกฝนตนเองและนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว สังคม อันมีแนวทางยึดมั่นในคุณของพระรัตนตรัย พึงปฏิบัติธรรมอื่น อันจะนำความสุข คือ การให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา

สรุป ศาสนพิธีได้จัดวันสำคัญในพระพุทธศาสนา รวมทั้งการแสดงตนเป็นพุทธมามกะไว้ในกุศลพิธี ซึ่งการจัดการความรู้ในกุศลพิธีได้จัดเป็น ๔ หัวข้อ คือ

- ๑) ความเป็นมาในสมัยพุทธกาลที่พุทธศาสนิกชนควรรู้ความเป็นมาของวันสำคัญเป็นต้น
- ๒) กิจกรรมในวันสำคัญพุทธศาสนิกชน ควรทำกิจกรรมอะไรบ้างในวันนั้น
- ๓) หลักธรรม ที่พุทธศาสนิกชนพึงจะได้ในวันสำคัญ มักจะเป็นคำสอนในพระพุทธศาสนา
- ๔) ประโยชน์ ในกุศลพิธีพระภิกษุและพุทธศาสนิกชน ได้รับประโยชน์อะไรบ้าง

๒) หมวดบุญพิธี

บุญพิธี หมายถึง พิธีการทำบุญทั่ว ๆ ไป หรือในวันสำคัญต่าง ๆ ของพุทธศาสนิกชน แต่ในที่นี้เน้นระเบียบพิธีพระสงฆ์ควรรู้และปฏิบัติให้ถูกต้องโดยเฉพาะงานเกี่ยวกับงานฉลองบ้าง งานเพื่อเป็นสิริมงคลบ้าง เรื่องการตาย เมื่อสรุปรวมแล้วแยกออกได้เป็น ๒ อย่างคือ ทำบุญงานมงคลและทำบุญงานอวมงคล

การทำบุญ นี้มีระเบียบทั่วไปที่จะต้องปฏิบัติ แบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายเจ้าภาพ และฝ่ายสงฆ์ ฝ่ายเจ้าภาพ ต้องจัดเตรียมสถานที่ และสิ่งของต่าง ๆ สำหรับพิธีและการปฏิบัติในพิธีนั้น ๆ เช่น การนิมนต์พระสงฆ์หรือแขกที่มาในงาน ตลอดถึงการเตรียมอาหาร ไว้สำหรับถวายพระและเลี้ยงดูผู้คนที่มาร่วมในงาน เป็นต้น ฝ่ายสงฆ์ นั้น ต้องเตรียมตัวเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรม ตามที่ได้รับนิมนต์ไว้ และศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับพิธีเจริญพระพุทธมนต์ พิธีสวดพระพุทธมนต์ พิธีสวดอภิธรรม-สวดมาติกา-สวดแจก-สวดถวายพรพระ เป็นต้น ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๔ เรื่อง ดังนี้

- ๑) พิธีทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะ
- ๒) พิธีเจริญพระพุทธมนต์
- ๓) พิธีสวดพระพุทธมนต์
- ๔) พิธีสวดพระอภิธรรม

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๕.

- ๕) พิธีสวดมาติกา
- ๖) พิธีสวดแจง
- ๗) พิธีสวดถวายพรพระ
- ๘) พิธีอนุโมทนากรรมต่าง ๆ
- ๙) พิธีแสดงพระธรรมเทศนา

ในบุญพิธีนี้มีวันสำคัญที่พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติตนดังนี้ คือ

- (๑) ทำบุญในงานมงคล เช่น ขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน ฯลฯ
- (๒) ทำบุญอวมงคล เช่น งานศพ ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย ฯลฯ ผู้เกี่ยวข้องในพิธีทั้ง ๒ ประเภทนี้มีผู้เกี่ยวข้อง ๒ ฝ่ายโดยที่แต่ละฝ่ายมีหน้าที่ ดังนี้

๑) หน้าที่ของเจ้าภาพ

(๑) นิมนต์พระ งานมงคล มักนิยมจำนวนคี่ เช่น ๕-๗- ๙ รูป ปัจจุบันนิยม ๙ รูป (หรือขึ้นอยู่กับจำนวนพระที่มีอยู่ในแต่ละวัด) งานอวมงคล มักนิยมจำนวนคู่ เช่น ๔ รูป ๑๐ รูป ถ้าสวดแจงนิยมนิมนต์ ๒๐-๕๐-๑๐๐ รูป ถ้าสวดมาติกา (สวดก่อนเผา) นิมนต์นิมนต์เท่าอายุหรือน้อยกว่าก็ได้ วิธีนิมนต์ด้วยวาจาหรือทำหนังสืออาราธนา นิมนต์ไปงานอะไร กำหนดเวลา สถานที่ พระที่รูปจะจัดรถมารับหรือให้ท่านไปเอง ระวังเวลานิมนต์ฉันอย่าระบอบาหารเพราะผิดพระวินัย

- (๑.๑) จัดเตรียมสถานที่ประกอบพิธี จัดโต๊ะหมู่เก้าอี้สำหรับไว้ต้อนรับแขก
- (๑.๒) จัดตั้งโต๊ะหมู่บูชา พร้อมเครื่องอุปกรณ์ครบชุด
- (๑.๓) ชั้นหรือบาตรน้ำมนต์ ที่พรมน้ำมนต์
- (๑.๔) สายสิญจน์ สำหรับเวียนรอบบ้านหรือพิธี
- (๑.๕) ปูอาสนะและเตรียมเครื่องต้อนรับพระ (น้ำร้อน น้ำชาตามสมควร)
- (๑.๖) เมื่อพระสงฆ์มาถึง คอยล้างเท้าและเช็ดเท้า
- (๑.๗) เมื่อพระสงฆ์นั่งเรียบร้อยแล้ว ถวายเครื่องรับรอง น้ำร้อน น้ำชา
- (๑.๘) เจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย (แล้วกราบ ๓ ครั้ง)
- (๑.๙) กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย
- (๑.๑๐) อาราธนาศีล
- (๑.๑๑) อาราธนาพระปริตร (กรณีงานมงคล) พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์
- (๑.๑๒) อาราธนาธรรม (กรณีการเทศน์แสดงธรรม)
- (๑.๑๓) กล่าวคำถวายสังฆทาน (ในกรณีมีการถวายอาหารเช้าหรือเพล)
- (๑.๑๔) ถวายภัตตาหารและเครื่องไทยธรรม
- (๑.๑๕) พระสงฆ์อนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำรับพร
- (๑.๑๖) เสร็จพิธีส่งพระสงฆ์กลับวัด

๒) การจัดอาหารถวาย รายละเอียดดังนี้

(๑) เนื้อ ๑๐ อย่าง ต้องห้ามสำหรับพระ คือ เนื้อมนุษย์ ช้าง ม้า สุนัข งู ราชสีห์ เสือโคร่ง เสือเหลือง เสือดาว หมู เนื้อที่มีขายตามท้องตลาดฉันได้

(๒) ห้ามของดิบที่ยังมีได้ทำสุกด้วยไฟ เช่น ปลาดิบ เป็นต้น

(๓) ห้ามเนื้อสัตว์ที่ฆ่าเจาะจง (อุทิศสมังสะ) ถวายพระ แต่ถ้าพระภิกษุไม่ได้ยินเสียงร้อง และไม่ได้สงสัยว่าเขาฆ่าเพื่อเฉพาะเจาะจง ไม่ถือโทษฉันได้

(๔) ผลไม้ที่มีเมล็ดอาจจะนำไปเพราะขึ้นได้ เช่น มะม่วงให้ปอกเปลือกแกะเมล็ดออก

(๕) ห้ามอาหารที่มีสุราผสม จนมีกลิ่น สี รส ปรากฏได้ว่ามีสุราปน

๓) การประเคนของพระ เพื่อป้องกันการหยิบฉันของที่เจ้าของยังไม่อนุญาตการประเคน คือ การยกสิ่งของอันสมควรแก่สมณะบริโศค ที่ไม่ผิดพุทธบัญญัติ ด้วยการน้อมถวายให้พระสงฆ์ผู้รับ ประเคนนั้นด้วยความเคารพ หลักปฏิบัติเกี่ยวกับการประเคน องค์แห่งการประเคนมี ๕ คือ

(๑) ของที่ประเคนต้องไม่ใหญ่โตและหนักเกินไป เพราะต้องยกสิ่งของนั้นให้พ้นจากพื้น

(๒) ผู้ประเคนต้องอยู่ในหัตถบาท (ช่วงแขนห่างจากพระประมาณ ๑ ศอก)

(๓) ผู้ประเคนน้อมสิ่งของที่จะประเคนนั้นด้วยมือก็ได้ หรือที่เกี่ยวข้องด้วยกายก็ได้ เช่น

ใช้ทัพพีตักถวาย

(๔) ผู้ประเคนน้อมสิ่งของที่จะประเคนนั้นเข้ามาด้วยอาการเคารพ นอบน้อม

(๕) สำหรับผู้ชายพระรับประเคนด้วยมือได้ แต่ผู้หญิงจะใช้ผ้าทอดรับใช้บาตรหรือจาน

แทน

๔) วิธีกรวดน้ำ แผ่ส่วนบุญและการอนุโมทนา การกรวดน้ำ นิยมกระทำเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว คือ การแผ่ส่วนบุญด้วย การหลั่งน้ำวิธีการเกี่ยวกับการกรวดน้ำ

(๑) น้ำที่ใช้กรวดควรเป็นน้ำสะอาด

(๒) ใช้ภาชนะสำหรับกรวดน้ำ หรือแก้วน้ำแทน

(๓) กรวดน้ำเมื่อพระสงฆ์ผู้เป็นประธานเริ่มสวดว่า “ยถา วาริวหา...ไปจนพระสงฆ์สวดถึง มณีโชติระโส ยะถา แล้วพระรูปที่สองขึ้น สัพพิติโย...ให้รินน้ำให้หมด แล้วประนมมือรับอนุโมทนาไปจนจบ”

(๔) กราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง

(๕) นำน้ำนั้นไปเทโคนต้นไม้

๓) หมวดทานพิธี

พิธีถวายทานต่าง ๆ เรียกว่า ทานพิธี ซึ่งมีทั้งทานพิธีสามัญที่จำเป็นและที่นิยมบำเพ็ญกันอยู่ โดยทั่วไปและรายละเอียดของทานพิธีต่าง ๆ ซึ่งมีผลประวัตติและวิธีการถวาย ซึ่งจะต้องทราบทั้งฝ่ายผู้ถวายและทั้งฝ่ายผู้รับคือ พระภิกษุสงฆ์อีกด้วย การถวายทานคือ การถวายวัตถุที่ควรให้เป็นทานเรียก

วัตถุที่ควรให้เป็นทานนี้ว่า ทานวัตถุ การถวายทาน คือ ถวายวัตถุที่ควรให้เป็นทานด้วยความเต็มใจ เช่น ถวายภัตตาหาร ถวายผ้า เครื่องนุ่งห่ม ถวายเสนาสนะ การถวายนั้นนิยมทำกัน ๒ แบบ คือ การถวายเจาะจงเฉพาะภิกษุรูปนั้นรูปนี้ เรียกว่า ปาฏิบุคลิกทาน และถวายไม่เจาะจงเฉพาะภิกษุรูปใดรูปหนึ่งลงไป คือมอบเป็นกลางให้สงฆ์จัดเฉลี่ยใช้สอยกันเอง เรียกว่า สังฆทาน ฉะนั้น ทานพิธี มี ๑๐ อย่าง ได้แก่

๑) ภัตตาหาร	๒) น้ำรวมทั้งเครื่องดื่ม
๓) ผ้าเครื่องนุ่งห่ม	๔) ยานพาหนะ สงเคราะห์ปัจจัยค่าโดยสาร
๕) มาลาดอกไม้เครื่องบูชา	๖) ของหอม หมายถึง รูปเทียน
๗) เครื่องลูบไล้ เช่น สบู่	๘) เครื่องที่นอน
๙) ที่อยู่อาศัย เช่น กุฏิ วิหาร เป็นต้น	๑๐) เครื่องตามประทีป มีเทียน น้ำมัน

ทานพิธีการถวายทานในพระพุทธศาสนามี ๒ อย่าง คือ

๑) ปาฏิบุคลิกทาน หมายถึง ทานที่ถวายเจาะจงพระภิกษุ สามเณรรูปใดรูปหนึ่ง
 ๒) สังฆทาน หมายถึง ทานที่ถวายไม่เจาะจงน้อมถวายเป็นสงฆ์ ให้สงฆ์เฉลี่ยกันใช้สอย หรือเป็นของส่วนรวมภายในวัด ระยะเวลาที่ถวายทานมักนิยมเป็น ๒ คือ

- ๑) กาลทาน หมายถึง ถวายในกาลที่ควรถวายสิ่งนั้น เช่น ถวายผ้ากฐิน
- ๒) อกาลทาน หมายถึง ถวายไม่เนื่องด้วยกาล คือ นอกกาล

ในพระพุทธศาสนา เรียกว่าวัตถุที่ควร ให้เป็นทานนี้ว่า “ทานวัตถุ” ท่านจำแนกไว้ ๑๐ ประการคือ

- (๑) ภัตตาหาร
- (๒) น้ำรวมทั้งเครื่องดื่มอันควรแก่สมณบริโศก
- (๓) ผ้าเครื่องนุ่งห่ม
- (๔) ยานพาหนะ สงเคราะห์ ปัจจัยค่าโดยสารเข้าด้วย
- (๕) มาลัยและดอกไม้เครื่องบูชาชนิด ต่าง ๆ
- (๖) ของหอม หมายถึง รูปเทียนบูชาพระ
- (๗) เครื่องลูบไล้ หมายถึง เครื่อง สุขภัณฑ์สำหรับชำระร่างกายให้สะอาด
- (๘) เครื่องที่นอนอันควรแก่สมณะ
- (๙) ที่อยู่อาศัย มีกุฏิเสนาสนะ และ เครื่องสำหรับเสนาสนะเช่น เตียง ตู โตะ เก้าอี้ เป็นต้น
- (๑๐) เครื่องตามประทีป มีเทียน จุดใช้แสงตะเกียง น้ำมันตะเกียงและไฟฟ้า เป็นต้น

ทั้ง ๑๐ ประการนี้ควรแก่การถวายเป็นทาน แก่ภิกษุสามเณร เพื่อใช้สอย หรือบูชาพระตามสมควร ฉะนั้น ความหมายของทานในทานพิธี คือ สิ่งของสำหรับให้ สำหรับเสียสละแก่ผู้อื่น ได้แก่ สิ่งของที่ควรถวายพระ หรือสิ่งของที่ควรนำไปให้เพื่อตอบแทนแก่ผู้มีพระคุณ ทานโดยทั่วไปมี ๒ แบบ คือ อามิสทาน การให้วัตถุสิ่งของ และธรรมทาน การให้ธรรม การบำเพ็ญทาน ถือว่าเป็นบุญอย่าง

หนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ เรียกว่าทานมัย คือ บุญที่เกิดจากการให้ พิธีการถวายทานต่าง ๆ มีระเบียบปฏิบัติ ดังนี้

๑. กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย
๒. กล่าวนะโม ๓ จบ
๓. กล่าวคำถวายทานตามแบบ
๔. ประเคนแด่พระสงฆ์
๕. พระสงฆ์รับแล้วกล่าวอนุโมทนาเจ้าภาพกรวดน้ำ เป็นเสร็จพิธี

สำหรับการถวายทานที่มีเจตนาว่าจะถวายต่อบุคคลหรือส่วนรวม ซึ่งจำแนกออกไปได้อีก ซึ่งเป็นการถวายทานที่นิยมกัน สามารถจำแนกเป็น ๒ อย่าง คือ ถวายเฉพาะเจาะจงพระรูปนั้นรูปนี้ เรียกว่า “ปาฏิปุคคิกทาน” และถวายไม่เจาะจงรูปใด มอบเป็นกลางให้สงฆ์จัดเฉลี่ยกันใช้สอยเอง อีกอย่างหนึ่ง การให้ทานแก่หมู่คณะ หรือแก่พระสงฆ์ เรียกว่า “สังฆทาน” สำหรับปาฏิปุคคิกทานไม่จำเป็นต้องมีพิธีกรรมในการถวาย เพราะผู้ถวายศรัทธาจะถวายก็จัดสิ่งของนั้นมอบถวายเฉพาะ รูปนั้นเป็นรายบุคคล ก็สำเร็จเป็นทานแล้วและผู้รับปาฏิปุคคิกทานจะอนุโมทนาก็เป็นเรื่องส่วนบุคคลเช่นกัน แต่สำหรับสังฆทาน เป็นการถวายสงฆ์เกี่ยวกับพระสงฆ์ส่วนรวม ในวัด ไม่ใช่ส่วนบุคคล จึงจำเป็นต้องมีพิธีกรรม โดยเฉพาะการถวายและการอนุโมทนาของสงฆ์ย่อมมีพิธีปฏิบัติ ฉะนั้นในหมวดนี้จึงจะกล่าวทานพิธีเฉพาะส่วนที่ถวายเป็นการสงฆ์อย่างเดียว และทานที่ถวายสงฆ์นั้น แม้กำหนดวัตถุเป็น ๑๐ ชนิดก็นิยมถวายวัตถุใน ๑๐ ชนิดนั้นเป็นรายการ ๆ แยกคำถวายต่างกันออกไปอีกมากมายตามที่กล่าวแล้วข้างต้น แต่การถวายก็ต้องอยู่ในปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิต ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัชทั้งนี้ทานจำแนกได้หลายประเภท อาทิ กาลทาน แปลว่า ทานที่ถวายตามกาลทานที่ทรงอนุญาตให้รับได้ตามกาล กาลทาน จึงมีกำหนดระยะเวลาถวาย ซึ่งเป็นระยะเวลาที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุรับทานเช่นนั้นได้ หากถวายก่อนหรือหลังระยะเวลานั้นไม่ถือว่าเป็นกาลทานที่เป็นกาลทาน เช่นผ้าอาบน้ำฝน ทรงกำหนดให้พระสงฆ์ รับได้ตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำเดือน ๗ ถึง วันเพ็ญเดือน ๘ รวม ๑ เดือน ผักจืด ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์รับได้ตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑ จนถึง วันเพ็ญเดือน ๑๒ รวม ๑ เดือน กล่าวคือการถวายทานก็แบ่งเป็น ๒ คือ ถวายในกาลที่ควรถวาย เรียกว่า กาลทาน และถวายไม่เนื่องด้วยกาลหรือนอกกาล ซึ่งก็มีระเบียบปฏิบัติในการถวายที่แตกต่างกัน ดังจะได้กล่าวต่อไป

๑. พิธีกรรมถวายสังฆทาน สังฆทานหมายถึงทานที่พุทธศาสนิกชนถวายแก่พระสงฆ์คือ ภิกษุสงฆ์ตั้งแต่ ๒ รูปขึ้นไปโดยไม่ได้จำเพาะเจาะจงภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง หรือหมายถึงการให้แก่ส่วนรวม เพื่อมุ่งหวังให้เกิดประโยชน์แก่สงฆ์ การถวายสังฆทานได้มีมาในพระพุทธศาสนายุคต้น ปราภฏอยู่ในทักษิณาวังคสูตร กรณีที่พระพุทธองค์ทรงรับการถวายผ้าจีวรจากพระนางมหาปชาบดีโคตมีที่ทรงมีศรัทธาที่จะถวายเจาะจงพระพุทธองค์ แต่ตรัสให้นำไปถวายสงฆ์ พระพุทธองค์ทรงอธิบายถึงอานิสงส์

ของการถวายทานแบบต่าง ๆ มีปาฏิปุคลิกทาน คือการให้เป็นการเจาะจง และสังฆทานคือการให้แก่สงฆ์ แล้วทรงเปรียบเทียบว่า การให้แบบเจาะจงนั้นมีผลน้อยเทียบไม่ได้เลยกับการให้แบบไม่เจาะจงคือสังฆทาน

สำหรับพิธีกรรมการถวายสังฆทานนั้นมีพิธีกรรมสำคัญคือ การให้ทานด้วยการกล่าวคำถวาย ซึ่งในคัมภีร์มีได้กล่าวรายละเอียดมากนัก แต่ปัจจุบันมีคำถวายสังฆทานที่เป็นที่นิยมอยู่หลายสำนวน และมีการรับศีลรวมถึงการกรวดน้ำ อุทิศส่วนบุญกุศลให้กับเจ้ากรรมนายเวร ในการกล่าวคำถวายนี้ ทุกครั้ง ต้องตั้ง นโมก่อน ๓ จบ ถ้ายาวรวมกันหลายคน ควรว่า นโม พร้อมกันก่อน แล้วหัวหน้ากล่าวนำคำถวายให้ผู้อื่นว่าตามเป็นคำ ๆ ทั้งคำบาลีและคำแปล จนจบ แต่คำแปลในบางกรณีที่มีคำถวายบาลียืดยาวจะเว้นไม่กล่าวก็ได้ ต่อนั้นถ้าเป็นของควร ประเคนก็ประเคน จะประเคนสิ่งของประเภทอาหารแต่เพียงแล้วไปหาได้ไม่ อนึ่ง เสนาสนะหรือวัตถุที่ใหญ่โต ไม่สามารถจะยกประเคนได้ ถ้าประสงค์จะประเคน ใช้น้ำหลังลงบนมือของสงฆ์ผู้เป็น ประธานในพิธี ก็ถือว่าได้ประเคนแล้ว

พระสงฆ์ที่ได้รับอาราธนา เพื่อรับสังฆทานตามธรรมเนียมของทานนั้น ๆ แล้ว บางพวก ในขณะที่ยกกล่าวคำถวายทานประนมมือ เป็นอาการแสดงถึงการรับทานโดยเคารพ เมื่อยกกล่าวคำถวายจบแล้ว เปล่งวาจา สาธุ พร้อมกัน บางพวก เมื่อยกกล่าวคำถวายจบ แล้วจึงประนมมือ เปล่งวาจา สาธุ ทั้งนี้ สุดแต่จะควร สถานใด เมื่อเสร็จการประเคนแล้ว ฟังอนุโมทนาด้วยบท

ยถา

สพพิติโย.....

บทอนุโมทนาโดยควรแก่ทาน

ภวตุ สพพมงคลี

ขณะพระสงฆ์อนุโมทนา ทายกฟังกรวดน้ำ เมื่อพระเริ่มบท ยถา... พอถึงบท สพพิติโย... เป็นต้นไป ฟังประนมมือรับพรไปจนจบ แล้วกราบ ๓ หน เป็นอัน เสร็จพิธีถวายทาน

๒. พิธีกรรมทอดกฐิน คำว่า กฐิน แปลว่า ไม้สะดึง คือไม้สำหรับขึงเพื่อตัดเย็บจีวรในทางพระวินัยใช้เป็นชื่อเรียกสังฆกรรมอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตแก่สงฆ์ผู้จำพรรษาแล้ว เพื่อแสดงออกซึ่งความสามัคคี ของภิกษุที่ได้จำพรรษาอยู่ร่วมกัน โดยให้พร้อมใจกันยกมอบผ้าผืนหนึ่งที่เกิดขึ้นแก่สงฆ์ ให้แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งในหมู่ที่เป็นผู้มีคุณสมบัติสมควร แล้วภิกษุรูปนั้นนำผ้าที่ได้รับมอบไปทำเป็นจีวร ครั้นทำเสร็จแล้วภิกษุรูปนั้นแจ้งให้ที่ประชุมสงฆ์ทราบเพื่ออนุโมทนา

เทศกาลทอดกฐินเป็นเทศกาลที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรง ซึ่งมีความสำคัญต่อพุทธศาสนิกชนมากในด้านบรรพชิตและคฤหัสถ์ อันมีส่วนช่วยทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อมได้เทศกาลทอดกฐินมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทอดกฐิน นับเป็นกิจที่พระพุทธองค์ทรงมีพุทธานุญาตแก่ภิกษุในพระพุทธศาสนา สำหรับประชาชนผู้ทอดกฐิน ในทางพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นผู้ที่ได้อานิสงส์

มากเพราะการทอดกฐินจะต้องทอดถวายในเฉพาะกาล คือระหว่างแรม ๑ ค่ำ เดือน๑๑ ถึงกลางเดือน ๑๒ เท่านั้น ถวายนอกกาลดังกล่าวไม่เป็นกฐินและพระวัดหนึ่งจะรับกฐินได้เพียงครั้งเดียว การถวายผ้ากฐินจะถวายที่โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญก็ได้ แต่การสวดให้ผ้ากฐินต้องทำภายในเขตพัทธสีมา ดังนั้น จึงถือได้ว่าเทศกาลทอดกฐินนี้ มีความสำคัญทั้งแก่ภิกษุสงฆ์และพุทธศาสนิกชนผู้นับถือพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง

คติธรรมที่ได้จากการทอดกฐิน^{๔๖} ในการทอดกฐินทางศาสนามีคติธรรมที่แฝงอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนี้

๑) การถวายกฐินเป็นเรื่องของความต้องการปัจจัยการดำรงชีพของภิกษุ คือ เครื่องนุ่งห่ม พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้ภิกษุในพระพุทธศาสนาห่มอย่างประหยัดที่สุด คือใช้ผ้าเพียง ๓ ชิ้น เรียกว่า ไตรจีวร ได้แก่ ผ้าจีวร ผ้าสังฆาฏิและผ้าสบง ถ้ามากกว่านี้เป็นอติเรกจีวรหรือผ้าส่วนเกิน เพราะคนเรานั้นถ้ายิ่งฟุ่มเฟือยมาก ก็เล่ห์ยิ่งหาขึ้น อาจลืมนุ่งหมายที่แท้จริงของการบวช สำหรับพุทธศาสนิกชนควรเอาอย่างพระบ้างคือ พยายามสร้างนิสัยประหยัดในการใช้ปัจจัย ลดความฟุ่มเฟือย ลงเสียให้หมดคงเหลือไว้เฉพาะสิ่งจำเป็นจริง ๆ ความสุขก็จะเกิดเพราะมีเหลือจากการใช้สอยสามารถสร้างความมั่งคั่งให้ชีวิตได้

๒) ในสมัยพุทธกาล องค์กฐินคือผ้าขาวผืนเดียวเท่านั้น ทั้งฆราวาสและพระควรจะเข้าใจตามนี้ อย่าไปเอาค่านิยมเรื่องวัตถุมาเป็นมาตรฐานวัดในการทำบุญ เพราะบุญอยู่ที่เจตนาศรัทธาของผู้ทำบุญ ถ้าเจตนาดี เจตนาแรงก็ได้บุญมาก ถ้าเจตนาเสียจะได้บาป นางวิสาขา รู้เรื่องความมกน้อยของภิกษุในพระพุทธศาสนา เกิดความเลื่อมใสศรัทธา อยากจะถวายผ้าใหม่ที่ดีกว่านั้น จึงขออนุญาตพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงอนุญาต แต่มีกำหนดเวลา ๑ เดือน เท่านั้น คือ เขตจีวรกาล ผ้าที่จะถวาย คือผ้าขาวขนาด ๒ คูณ ๓ เมตร เพียงผืนเดียวเท่านั้น แต่ในปัจจุบันการทอดกฐินมุ่งเน้นที่เงินเป็นจำนวนมากจึงจะทอดกฐินได้ ทั้งนี้เป็นเพราะการเข้าใจผิดไป

๓) ขบวนการกฐินมีคนถือ ธงรูปสัตว์ เช่น จระเข้ ตะขาบ แมงป่อง นางมัจฉานำหน้าขบวนแห่ไปด้วย สาเหตุที่ทำเช่นนี้เกิดมาจากการปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจนเป็นประเพณี จุดมุ่งหมายเพื่อชี้ให้เห็นว่าการทำบุญทอดกฐินเพื่อขจัดหรือบรรเทาสัตว์ร้ายในดวงใจของเรา คือ ความโลภในทรัพย์สมบัติ และ ผลประโยชน์ของเรา บางคนโลภอยากได้ของคนอื่น ทำให้คนอื่นเดือดร้อนเป็นทุกข์ บางคนมั่งมีแล้วยังอยากได้มากขึ้นไปเรื่อย ๆ ยิ่งมีมาก ก็เล่ห์ยิ่งมากเป็นอันตรายต่อความบริสุทธิ์ของจิตใจเป็นคนเห็นแก่ตัว กอบโกยบนความทุกข์ของผู้อื่น อีกประการหนึ่ง จากนิทานพื้นบ้านเรื่องจระเข้ มีศรัทธาแรงมาก อุตุส่ำหว่ายตามขบวนการแห่องค์กฐินจนขาดใจตาย เมื่อคนปัญญาน้อยได้ฟังเกิด

^{๔๖} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา**, อ่างแก้ว, หน้า ๑๕๓.

ความอึกเขิมว่า การทำบุญทอดกฐินนี้คงได้บุญมากจริง ๆ แม้แต่สัตว์เดรัจฉานยังยอมทุกข์ยากลำบาก เพื่อให้ได้กุศล แต่เราเป็นมนุษย์จะนั่งดูตายอยู่ได้ จงรีบชวนขวายเป็นบุญกฐิน นิทานเหล่านี้ เป็นการประชาสัมพันธ์การทำบุญทอดกฐิน นั่นเอง

๔) หมวดปกิณกพิธี

๑. **วิธีแสดงความเคารพพระ** ความมุ่งหมายของการแสดงความเคารพพระ ก็เพื่อแสดงให้ปรากฏว่า ตนมีความนับถือ ด้วยกายและใจจริง การแสดงให้ปรากฏนี้ส่วนใหญ่แสดงออกทางกาย การแสดงความเคารพต่อพระดังกล่าวนี้ จะนำมาชี้แจงในที่นี้เพียง ๓ วิธี คือ

๑) ประนมมือ ประนมมือ ตรงกับหลักที่กล่าวไว้ในบาลีว่า “ทำอัญชลี” คือ การกระพุ่มมือทั้งสอง ประนม ให้ฝ่ามือทั้งสองประกบกัน นิ้วทุกนิ้วของมือทั้งสองแนบชิดตรงกัน ไม่มีเหลื่อมล้ำกว่ากัน หรือกางให้ห่าง ตั้งกระพุ่มมือ ที่ประนมด้วยอาการนี้ไว้ในระหว่างอก ให้ตั้งตรงขึ้นข้างบน มีลักษณะ คล้ายดอกบัวตูม แนบศอกทั้งสองข้าง ชิดชายโครง ไม่ให้กางห่างออกไป แสดงอาการอย่างนี้ เรียกว่าประนมมือ เป็นการแสดงความเคารพ เวลาสวดมนต์ หรือฟังพระสวดและฟังเทศน์ เป็นต้น แสดงอย่างเดียวกัน ทั้งชายทั้งหญิง

๒) ไหว้ คำว่า “ไหว้” ตรงกับที่กล่าวไว้ในบาลีว่า “นมัสการ” หรือ “วันทา” คือการยกมือที่ประนม แล้วขึ้น พร้อมกับก้มศีรษะลงเล็กน้อย ให้มือประนมจรดหน้าผาก นิ้วหัวแม่มือ ทั้งสองอยู่ระหว่างคิ้ว อย่างนี้เรียกว่า ไหว้ ใช้แสดงความเคารพพระ ในขณะนั่งเก้าอี้ หรือยืนอยู่ ไม่ใช่นั่งราบกับพื้น แสดงอย่างเดียวกันทั้งชายและหญิง

๓) กราบการกราบ (อภิวาท) คือ การแสดงอาการกราบราบลงกับพื้น ด้วยท่ากราบที่เรียกว่า เบญจางคประดิษฐ์ คือด้วยองค์ประกอบห้าอย่าง ได้แก่ เข้าทั้งสอง ฝ่ามือทั้งสอง และศีรษะให้หน้าผากจรดกับพื้น เป็นอาการแสดงความเคารพอย่างสูงต่อพระรัตนตรัย มีขั้นตอนการปฏิบัติดังนี้

ท่าเตรียมตัว นั่งคุกเข่า (ชายตามแบบชาย หญิงตามแบบหญิง) มือทั้งสองทอดวางเหนือเข่าทั้งสอง ให้นิ้วมือทั้งห้าแนบชิดกัน

จังหวะที่หนึ่ง ยกมือขึ้นประนมไว้ระหว่างอก ตามแบบการประนม

จังหวะที่สอง ยกมือที่ประนมขึ้นจรดหน้าผาก โดยให้นิ้วหัวแม่มือทั้งสองอยู่ระหว่างคิ้ว ตามแบบการไหว้ พระรัตนตรัย

จังหวะที่สามก้มตัวลง ปล่อยมือทั้งสองให้ทอดลงกับพื้นโดยแบ่มือทั้งสอง ให้ข้อศอกต่อกับเข่าทั้งสองข้าง (สำหรับชาย) และให้ศอกทั้งสองข้างชนาบเข่าทั้งสองไว้ (สำหรับหญิง) ให้ระยะมือทั้งสองห่างกันประมาณ ห้านิ้ว ก้มศีรษะให้หน้าผากจรดพื้นในระหว่างมือทั้งสอง แล้วยกมือประนมขึ้นผ่านจังหวะที่หนึ่งสอง และสาม ไปตามลำดับให้ต่อเนื่องกัน ทำติดต่อกันไปจนครบสามครั้ง

วิธีแสดงความเคารพพระในงานพิธีการต้อนรับพระเมื่อใกล้จะถึงกำหนดเวลาที่พระจะมา ควรจัดหรือส่งผู้ใดผู้หนึ่งให้เตรียมคอยต้อนรับพระ และเตรียมน้ำไว้สำหรับล้างเท้าพระ เพราะพระเมื่อเวลาเข้าบ้านเดินไปด้วยเท้าเปล่า ไม่สวมรองเท้า เพราะมีพุทธบัญญัติห้ามไว้ว่า ภิกษุไม่เป็นใช้ จักไม่สวมรองเท้าเข้าในบ้าน ถ้าภิกษุกระทำ ปรับเป็นอาบัติทุกกฏ เมื่อพระมาถึงแล้ว พึงออกไปนิมนต์และพาไปยังที่พัก ถ้าไม่ได้จัดที่พักไว้ส่วนหนึ่งต่างหาก พึงนิมนต์ให้เข้านั่งตามที่ครั้นเรียบร้อยแล้ว พึงประเคนสิ่งของที่ได้จัดเตรียมไว้ต้อนรับ ครั้นประเคนแล้วประณมมือไหว้ หรือกราบตามสมควร

๒. วิธีประเคนของพระ

การประเคนของพระต้องให้ถูกต้องลักษณะ ให้เริ่มประเคนพระรูปที่นั่งต้นแถวก่อน แล้วต่อไปตามลำดับ เมื่อประเคนเสร็จแล้วควรกราบครั้งหนึ่งหรือ ๓ ครั้ง ถ้าประเคนพระมาก รูปต้น ๆ เพียงประณมมือไหว้ก็พอ ถึงสุดท้ายจึงกราบ ลักษณะของกาประเคน มีหลักการดังนี้

- ๑) ของนั้นไม่ใช่ใหญ่โตหรือหนักเกินไป เป็นของยกคนเดียวได้
- ๒) ผู้ประเคนเข้าอยู่ในหัตถบาส คือห่างจากผู้รับประมาณ ๑ ศอก
- ๓) น้อมให้ด้วยกายหรือของเนื่องด้วยกาย

ผู้ประเคนต้องเข้าไปอยู่ในที่ใกล้ในระยะดังกล่าวนั้น แล้วยกสิ่งของให้พ้นขึ้นจากพื้น แล้วน้อมถวายสิ่งของที่ต้องประเคน คือสิ่งที่จะพึงบริโภค เช่น อาหาร น้ำร้อน เป็นต้น ถ้าไม่ได้ใช้บริโภค เช่น กระโถน ไม่ต้องประเคนเมื่อประเคนแล้วอย่าไปจับเลื่อนของท่านอีก ถ้าไปจับเลื่อนต้องประเคนใหม่ ผู้หญิงประเคนถ้าได้หัตถบาส และถูกต้องลักษณะแล้ว ผู้ชายไม่ต้องประเคนซ้ำก็ได้ ที่ต้องประเคนซ้ำก็เฉพาะที่ยังไม่ถูกระเบียบ

๓. วิธีทำหนังสืออาราธนา และทำใบปวารณาถวายจตุปัจจัย

การอาราธนาพระ ก็คือการนิมนต์พระสงฆ์ไปประกอบพิธีต่าง ๆ ต้องทำให้เป็นกิจจะลักษณะ แต่ปางก่อนใช้อาราธนาด้วยวาจาเป็นพื้น แต่ในปัจจุบันนี้มีนิยม ทำหนังสืออาราธนา ความมุ่งหมายก็เพื่อแจ้งกำหนดงานและรายการให้พระสงฆ์ทราบ หนังสืออาราธนานี้ เรียกกันว่า **ฎีกานิมนต์พระ** การนิมนต์พระควรเขียนเป็นฎีกา เพื่อท่านจักได้ถือไว้เป็นหลักฐานกันลืม ข้อความที่เป็นหลักนั้นต้องแจ้งสถานที่ วัน เดือน ปี เวลา พร้อมทั้งชื่อผู้นิมนต์ ส่วนข้อความอื่น ๆ ก็ตามแต่ผู้นิมนต์จะพึงเขียนตามต้องการ อย่าใช้ถ้อยคำที่ขัดกับพระวินัยบัญญัติ เช่น ออกชื่อโภชนะ เมื่อพระรับนิมนต์ในเมื่อไม่มีสมัยที่ได้รับยกเว้นก็เกิดอาบัติ จึงควรใช้คำที่ควร เช่น นิมนต์รับอาหารบิณฑบาตเช้า เพล ตามสมควร จำนวนพระที่นิยมในพิธีนั้น ๆ มีข้อความที่จะแสดงเป็นตัวอย่าง ดังนี้

“ขออาราธนาพระคุณเจ้า (พร้อมด้วยพระสงฆ์ในวัดนี้อีก.....รูป) เจริญพระพุทธรูป (หรือสวดพระพุทธรูป หรือแสดงพระธรรมเทศนาแล้วแต่กรณี) ในงาน.....ที่บ้านเลขที่..... ตำบล.....อำเภอ.....กำหนดวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....น. (หากจะอาราธนาให้รับอาหารบิณฑบาตเช้า หรือ เพล ให้บอกด้วย ถ้าต้องการ ตักบาตรหรือปันโต ก็ต้องบอกไว้ในฎีกาให้นำไปด้วย)

ถ้างานนั้นมีเรือหรือรถรับส่ง ก็ให้หมายเหตุบอกไว้ท้ายฎีกานั้น เพื่อพระจะได้ทราบ ล่วงหน้า การวางฎีกาณิมนต์พระนี้ ถ้าเป็นพระวัดเดียวกัน ไม่ต้องทำฎีกาณิมนต์ เป็นรายองค์ ก็ได้ เป็นแต่ระบุจำนวนพระหรือรายชื่อพระที่ต้องการให้ทางวัดจัดนิมนต์ ต่อให้ก็ได้ และในการถวายไทยธรรมแก่พระสงฆ์ ที่นิมนต์มาประกอบพิธีต่าง ๆ ก็มี นิยมถวายค่า จตุปัจจัยเป็นพิเศษจากไทยธรรมอีกส่วนหนึ่งด้วยในการถวายค่าจตุปัจจัยนี้ นิยมทำใบปวารณา ถวาย คือ ถวายด้วยใบปวารณาความมุ่งหมายก็เพื่อสงเคราะห์ ให้ภิกษุได้รับค่าจตุปัจจัยนั้น โดยชอบด้วยวินัย ใบปวารณานี้ มีแบบนิยมเป็นฉบับดังนี้

“ขอถวายจตุปัจจัยอันควรแก่สมณบริโภค แต่พระคุณเจ้าเป็น มูลค่า.....บาทสตางค์ หากพระคุณเจ้าต้องประสงค์สิ่งใดอันควรแก่สมณบริโภคแล้ว ขอได้โปรดเรียกร้องจากกับปियการก ผู้ปฏิบัติของพระคุณเจ้า เทอญ”

ใบปวารณานี้ นิยมกลัดติดกับผ้าที่ทอดในงานอวมงคล หรือถวายเฉพาะใบ หรือไม้ ก็ใส่ของแล้วรวมถวายไปกับเครื่องไทยธรรมในทุก ๆ งาน ส่วนเงินค่าจตุปัจจัยนั้น มอบไปกับ กับปियการก คือศิษย์ผู้มากับพระนั้น

๔. วิธีอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร อาราธนาธรรม

คำว่า อาราธนา แปลว่า เชื้อเชิญเป็นศัพท์ที่ใช้กับพระสงฆ์ หมายถึง การเชื้อเชิญพระสงฆ์ ในการประกอบพิธีกรรมทาง พระพุทธศาสนา ได้แก่อาราธนาศีล อาราธนาธรรม และอาราธนาพระปริตร เป็นต้นฉะนั้น การอาราธนา คือการเชื้อเชิญพระสงฆ์ในพิธีให้ศีล ให้สวดพระปริตร หรือให้แสดงธรรม เป็นธรรมเนียมมีมาแต่ดั้งเดิมที่จะต้องอาราธนา ก่อน พระสงฆ์จึงจะประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ และการอาราธนาที่ถือเป็นธรรมเนียมกันมากก็มี ๓ กรณีเท่านั้น

วิธีอาราธนา นิยมกันว่า ถ้าพระสงฆ์นั่งบนอาสนะยกสูงเจ้าภาพและแขกนั่งเก้าอี้ ผู้อาราธนาเข้าไปยืนระหว่างเจ้าภาพกับแถวพระสงฆ์ตรงกับรูปที่ ๓ หรือที่ ๔ ห่างแถวพระสงฆ์พอสมควรหันหน้าไปทางโต๊ะที่บูชา ประนมมือไหว้พระพุทธรูปก่อนแล้วยืนประนมมือตั้งตัวตรง กล่าวคำอาราธนาตามแบบที่ต้องการ ถ้าพระสงฆ์นั่งอาสนะต่ำธรรมดา เจ้าภาพและแขกอื่น ก็นั่งกับพื้น ผู้อาราธนาต้องเข้าไปนั่งคุกเข่าต่อหน้าแถวพระสงฆ์ตรงหัวหน้า กราบพระที่โต๊ะบูชา ๓ ครั้งก่อน แล้วประนมมือตั้งตัวตรง กล่าวคำอาราธนาที่ต้องการตามแบบ

๔.๑ อาราธนาศีล

การอาราธนาศีล หมายถึง การเชื้อเชิญพระสงฆ์ให้ท่านบอกถึงศีลใช้เมื่อพุทธศาสนิกชนประสงค์สมาทาน (รับ) ศีล ศีลที่นิยมอาราธนาในพิธีต่าง ๆ คือศีล ๕ เจ้าของงานอาราธนาเองหรือจะให้ใครอาราธนาจะเป็นชายหรือหญิงได้ทั้งสิ้น ฟังนั่งคุกเข่ากราบ ๓ ครั้งแล้วประนมมืออาราธนา ด้วยเปล่งวาจาที่ตั้งใจได้ยิน การรับศีลไม่ควรทำแต่พอสัทว่าเป็นพิธีเท่านั้น ควรตั้งใจรับ คิดงดเว้นตามข้อ

ที่ห้ามทุก ๆ ลึกขาบทไป เช่นนี้จึงจะเป็นบุญกุศล และเป็นมงคลแก่ตนเอง เมื่อพระให้ศีลและรับศีลจบแล้ว ฟังกราบ๓ ครั้ง อาราธนาศีล ดังนี้

มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ ติสระเณนะ สะหะ ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ
ทุติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ ติสระเณนะ สะหะ ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ
ตะติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ ติสระเณนะ สะหะ ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอศีล ๕ ประการ พร้อมด้วยไตรสรณคมน์ เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาเป็นภาค ๆ ไป

แม้ ครั้งที่ ๒ ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอศีล ๕ ประการ พร้อมด้วยไตรสรณคมน์ เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาเป็นภาค ๆ ไป

แม้ครั้งที่ ๓ ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอศีล ๕ ประการ พร้อมด้วยไตรสรณคมน์ เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาเป็นภาค ๆ ไป

๔.๒ การอาราธนาพระปริตร

ในพิธีที่ไม่มีเทศน์ติดต่อกัน เมื่อรับศีลเสร็จแล้ว ฟังนั่งคุกเข่าประณมมือ อาราธนาพระปริตรได้เลย เมื่ออาราธนาจบแล้วกราบ๓ครั้ง แล้วฟังนั่งราบตั้งใจฟังพระสวดมนต์ต่อไป

คำอาราธนาพระปริตร

วิปตติปฏิพาหาย สัพพสมปตติสิทธิยา

สัพพทุกขวินาสาย ปริตตัพฐมมงคล

วิปตติปฏิพาหาย สัพพสมปตติสิทธิยา

สัพพทุกขวินาสาย ปริตตัพฐมมงคล

วิปตติปฏิพาหาย สัพพสมปตติสิทธิยา

สัพพโรควินาสาย ปริตตัพฐมมงคล

๔.๓ การอาราธนาธรรม

การอาราธนาธรรม หมายถึง การร้องขอหรือเชื้อเชิญพระสงฆ์ให้แสดงธรรม เพื่อชี้แนะแนวทางการประพฤติชอบตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การอาราธนาธรรมจะกระทำเมื่อพุทธศาสนิกชนประสงค์จะฟังธรรม และกระทำต่อจากการรับศีล ฉะนั้นเมื่อพระสงฆ์ให้ศีลจบแล้ว พุทธศาสนิกชนควรพนมมือพร้อมกล่าวคำอาราธนาธรรมดังนี้

พรหมา จ โลกาธิปัตติ สหมปติ

กตอลุขลึ อนธิวโรยาจถ

สนตีสตตปาปปรชกขชาติกา

เทเสตุ ธมม่อนุกมปิมีปช.

๕. วิธีกรวดน้ำ

การกรวดน้ำเป็นการอุทิศแผ่ส่วนบุญกุศลที่ตนได้บำเพ็ญ ส่งไปให้แก่บุรพชน ตลอดจนสรรพสัตว์ เป็นการอธิษฐานใจในสิ่งประสงค์ให้สำเร็จตามความปรารถนาบ้าง เป็นต้น การกรวดน้ำได้นิยมทำเมื่อถวายทานเสร็จแล้ว พระสงฆ์เริ่มอนุโมทนา เครื่องสำหรับกรวดน้ำต้องจัดหาเตรียมไว้ก่อน น้ำที่บริสุทธิ์ บรรจुไว้ เครื่องกรวดน้ำตั้งเตรียมไว้ตรงหน้าของตน เมื่อพระเริ่มกล่าวอนุโมทนาขึ้นว่า ยถาฯ พึงหยิบน้ำที่เตรียมไว้นั้นเทลงในภาชนะที่รอง พร้อมด้วยตั้งใจนึก การเทน้ำเมื่อเวลากรวดน้ำ ห้ามเอามือร่อนน้ำเพราะไม่ต้องการให้มีอะไรมาเป็นเครื่องกีดขวาง พระสงฆ์รับ สัพพีฯ พึงเทน้ำให้หมด นิ่งประณมมือรับพรที่พระสวดจนกว่าจะจบ เมื่อจบแล้วก็กราบลง ส่วนน้ำที่กรวดแล้วนั้นให้นำไปเทในที่แจ้ง เพราะถือว่าเป็นน้ำอุทิศผลและบริสุทธิ์เป็นของสูง

เมื่อจะกรวดน้ำเพื่ออุทิศส่วนบุญ ต้องคำนึงถึงประเพณีที่มีมาแต่โบราณกาลด้วยวิธีนิยมอาทิ การหลั่งน้ำกรวด ถ้าเป็นพื้นดินควรหลั่งลงในที่สะอาดหมดจด ถ้าอยู่บนเรือนหรือสถานที่ที่ไม่ใช่พื้นดิน ต้องหา ภาชนะอื่น ที่สมควร เช่น ถาดหรือขัน เป็นต้น รองน้ำกรวดไว้เสร็จแล้วจึงนำไป เทลงดินตรงที่สะอาด อย่าใช้กระโถนหรือภาชนะสกปรกรองเป็นอันขาด เพราะน้ำที่กรวดเป็น สักขีพยานในการทำบุญของตนว่าทำด้วยใจสะอาดจริง ๆ คำกรวดน้ำที่นิยามว่ากันในเวลากรวดทั่ว ๆ ไป มีอยู่ ๓ แบบ คือ แบบสั้น แบบย่อ และแบบยาว ว่าเฉพาะคำบาลีเท่านั้น ดังนี้

๑. คำกรวดน้ำแบบสั้น (คำอุทิศของพระเจ้าพิมพิสาร)

อิหฺม ญฺาตีโนโหตุ (ว่า ๓ จบ) หากจะเต็มพุทธภาษิตต่อดังนี้

“สุชิตา โหนตุ ญฺาตโย” ก็ได้

คำแปล : ขอบุญนี้จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้าเถิด (ขอญาติทั้งหลายจงเป็นสุข ๆ เถิด)

๒. คำกรวดน้ำแบบย่อ เรียก คาทาติโลกวิชัย

ยงกิลฺลิจิ กุสลํ กมฺมํ	กตตพฺพํ กิริยํ มม
กาเยน วาจา มนสา	ติทฺเส สุกฺคตํ กตํ
เย สตฺตา สญฺญิโน อตฺถิ	เย จ สตฺตา อสญฺญิโน
กตํ ปุณฺณผลํ มยฺหิ	สพฺเพ ภาคิ ภาวนตุ เต
เย ตํ กตํ สุวิทฺติ	ทินฺนํ ปุณฺณผลํ มยา
เย จ ตตฺถ น ชานนฺติ	เทวา คนฺตฺวา นิเวทฺยु
สพฺเพ โลกมฺหิ เย สตฺตา	ชีวนฺตาหารเหตุ
กามนฺยุณฺวํ โภชนํ สพฺเพ	ลภนตุ มม เจตฺสา.

คำแปล : กุศลกรรมซึ่งเป็นกิริยาควรทำอันหนึ่งด้วย กายวาจาใจ อันจะเป็นเหตุนำไปให้ เกิดใน สวรรค์ชั้นไตรทศเทท ข้ำพเจ้าได้ทำแล้ว ขอสัตว์ซึ่งมีสัญญา และไม่มีสัญญาทุกหมู่เหล่าจงเป็นผู้มีส่วนได้รับผลบุญที่ข้าพเจ้ากระทำแล้วนั้น เหล่าสัตว์ที่รู้ผลบุญอันที่ข้าพเจ้ากระทำแล้ว ขอจงเป็นผู้มีส่วนได้รับผลบุญที่ข้าพเจ้าอุทิศให้ ในบรรดาสรรพสัตว์จำพวกใด ไม่รู้ข้าวจึง บุญข้าพเจ้ากระทำแล้ว

ขอเทพยดาทั้งหลายจงนำไปบอกแก่สัตว์จำพวกนั้น ขอสัตว์ทุกหมู่ ในชีวิโลก ซึ่งเสพอาหารเป็นเครื่อง
เลี้ยงชีพ จงได้เสวยซึ่งโภชนะอันพึงใจ ด้วยอำนาจเจตนา อุทิศของ ข้าพเจ้านี้เถิด ฯ

๓. คำกรวดน้ำแบบยาว เป็นคาถาของเก่า

อิมินา ปุณณกมเมน	อุปชฌายา คุณุตตรา
อาจริยุปการา จ	มาตา ปิตา จ ญัตกา (ปิยา มมี)
สุริโย จนทิมมา ราชา	คุณวณตา นราปิ จ
พรมมารา จ อินทา จ	โลกपालา จ เทวตา
ยโมมิตตา มนุสสา จ	มชฌตตา เวกาปิ จ
สพเพ สตตา สุชี โหนตุ	ปุณญาณี ปกตานี เม
สุขลจ ติวริธเทตตุ	ชิปปปาเปถ โว มตํ
อิมินา ปุณณกมเมน	อิมินา อุทิสเสน จ
ชิปปปาหํ สุลเภจเว	ตณหุปาทานเนทหนํ
เย สนตนาเนหิชา ธมมา	ยาว นิพพานโต มมี
นสสนตุ สพพทาเยว	ยตถ ชาโต ภเวกเว
อุชฺชิตตํ สติปญญา	สลเลโข วิริยมหิชา
มารา ลภนตุ โนกาสิ	กาตุลจ วิริเยสุ เม
พุทธาธิปวโร นาโถ	ธมโม นาโถ วรุตโต
นาโถ ปจเจกพุทฺโธ จ	สงฺฆโม นาโถตตโร มมี
เตโสตถมานุภาเวณ	มาโรกาสิ ลภนตุ มา.

คำแปล : ด้วยผลบุญที่ข้าพเจ้ากระทำนี้ ขอพระอุปัชฌาย์ผู้มีพระคุณอันยิ่งใหญ่ไพศาล อีกทั้งอาจารย์ผู้ได้สั่งสอนข้าพเจ้ามา ทั้งมารดาบิดาและคณาญาติทั้งสิ้น ตลอดจน พระอาทิตย์พระจันทร์ และพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นใหญ่ในเอกเทศแห่งเมทนีดล และนรชนผู้มีคุณงามความดี ทั้งหลาย ทุกถิ่นฐาน อีกทั้งมหาพรหมกับหมู่มาร และท้าวหม่อมวานเทวราช ทั้งเทพเจ้าผู้ธกจักรักษา โลกทั้ง สี่ทิศ และพญายามราชอีกมวล มิตรสหาย ทั้งผู้ชวนชวาวางตนเป็นกลาง และผู้เป็นศัตรู ของข้าพเจ้าทุก ๆ เหล่าจงมีความเกษมสุขนิราศภัย ขอบุญที่ข้าพเจ้ากระทำไว้ด้วยไตรทวาร จงบันดาลให้สำเร็จไตรพิศสุข ถึงความเกษมปราศจากทุกข์ คือ พระอมตมหานฤพานโดยพลัน อีกประการหนึ่งนั้น ด้วยบุญกรรมนี้และอุทิศเจตนาให้ ขอให้ข้าพเจ้าบรรลุทันทีซึ่งการตัดขาด ตัณหาอุปาทาน ธรรมอันชั่วในสันดานจกพิณาศไปหมด จนตราบเท่าถึงนิพพาน สิ้นกาลทุกเมื่อ เทียว แม้ว่าข้าพเจ้ายังจะท่องเที่ยวไปเกิดในภพใด ๆ ก็ขอให้ม่มีจิตชื้อตรงดำรงสติปัญญาไว้ ชาญฉลาด ให้มีความเพียรกล้าสามารถขัดเกลากิเลสให้สูญหาย ขอหมู่มารเหล่าร้ายอย่าได้ กล้ากรายสบโอกาส เพื่อทำให้ข้าพเจ้าพิณาศคลายความ เพียรได้ อนึ่งไซ้ร้ พระพุทธเจ้าผู้เป็น ที่พึ่งอันยิ่งใหญ่ประเสริฐ พระธรรมเป็นที่พึ่งอัน ล้ำเลิศยิ่งประมาณ พระ

ปัจเจกพุทธเจ้าเป็นที่พึง อันไพศาล และพระสงฆ์เป็นที่พึ่งอัน อุดมยิ่งประมาณของข้าพเจ้านี้ ด้วย
 อานุภาพอันอุดมพิเศษ สูงสุดของพระรัตนตรัย ขออย่าให้หม่อมมารได้โอกาสทุกเมื่อไป เทอญ ฯ

นอกจากนี้ การกรวดน้ำมีมากหลายรูปแบบตามแต่ผู้ต้องการจะเลือกใช้ การกรวดน้ำยังมี
 อีกรูปแบบหนึ่งที่นิยม คือ **ปัตติทานคาถา** เพื่อให้เห็นชัดว่าการกรวดน้ำนั้นเป็นการอุทิศแผ่ส่วนบุญ
 กุศล ดังนี้

บุญสสิทานิ กตสส	ยานณณานิกทานิ เม
เตสยจภาคิโน โหนตุ	สตตานนตาปปมาณกา
เย ปิยา คุณวณตา จ	มยหํ มาตาปิตาทโย
ทิฏฐา เม จาปยทิฏฐา วา	อณเณมชมตตเวรีโน
สตตา ติฏฐนติ โลกสมิ	เตณุมมา จตุโยนิกา
ปญเจกจตุโวการา	สัสนนตา ภาวากเว
ญาคู เต ปตติทานมเม	อนุโมทนตุ เต สย
เย จิมนปฺปชานนติ	เทวา เตสํ นิเวทฺย
มยาทินนนาน ปุณฺณานํ	อนุโมทนเหตุนา
สพเพ สตตา สทาโหนตุ	อเวรรา สุขชีวิโน
เขมปฺปทลจปโปปนตุ	เตสาสา สิขมตํ สุภา.

คำแปล สัตว์ทั้งหลายไม่มีที่สุด ไม่มีประมาณ จงเป็นผู้มีส่วนแห่งบุญอันข้าพเจ้าทำแล้ว ณ
 บัดนี้ด้วยแห่งบุญทั้งหลายอื่นอันข้าพเจ้าทำแล้วด้วย เหล่าใดเป็นที่รักและมีคุณ มีมารดาและบิดาของ
 ข้าพเจ้าเป็นต้น เหล่าที่ข้าพเจ้าเห็นแล้ว หรือแม้ที่ข้าพเจ้าไม่ได้เห็น แล้วเหล่าอื่น ที่เป็น ผู้มีธัญสมบัติเป็น
 ปานกลางและเป็นผู้มีเวร สัตว์ทั้งหลายตั้งอยู่ในโลก เป็นไปในภูมิสาม เป็นไป ในกำเนิดสี่ มีขันธห้า มี
 ขันธหนึ่ง มีขันธสี่ท่องเที่ยวอยู่ในภพน้อยและภพใหญ่ ความให้ส่วนบุญ ของข้าพเจ้าอันสัตว์ทั้งหลาย
 เหล่าได้รู้แล้ว สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น จงอนุโมทนาเองเถิด ส่วนสัตว์ ทั้งหมดเหล่าใดยังไม่รู้ซึ่ง ความให้
 ส่วนบุญของข้าพเจ้านี้ ขอเทพยดาทั้งหลาย พึงบอกแก่สัตว์ ทั้งหมดเหล่านั้นให้รู้ (แล้วอนุโมทนา)
 เพราะเหตุคืออนุโมทนาซึ่งบุญทั้งหลายอันข้าพเจ้าได้ให้แล้ว ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงจงเป็นผู้ไม่มีเวร
 เป็นผู้ดำรงชีพโดยสุขทุกเมื่อเถิด จงถึงซึ่งบวชอันเกษม คือพระนิพพาน ขอความปรารถนาที่ติงามของ
 สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านั้นจงสำเร็จ เถิด ฯ

สรุป ปกิณกพิธีเป็นหมวดพิธีเบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติในการประกอบพิธีต่าง ๆ กล่าวได้ว่า
 เกี่ยวข้องกับศาสนพิธีในหมวดอื่น ๆ ทั้งนี้ปกิณกพิธีมีรายละเอียดเกี่ยวกับการแสดงความเคารพพระ
 การประเคนสิ่งของถวายพระวิธีทำหนังสืออาราธนา และทำใบพิจารณาถวายจตุปัจจัย วิธีอาราธนาศีล
 อาราธนาพระปริตร อาราธนาธรรมและการกรวดน้ำ วิธีการเหล่านี้จำเป็นต้องใช้ในการประกอบพิธี
 กุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธี ล้วนแล้วต้องเกี่ยวข้องโดยเฉพาะการกรวดน้ำถือเป็นสิ่งสำคัญเมื่อได้ประกอบ

กิจในศาสนพิธีแล้ว สิ่งที่เขาไม่ได้ก็คือการกรวดน้ำ ที่มีการสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับสรรพสัตว์ที่อยู่ในภพภูมิต่าง ๆ จำแนกตามชั้นธัมมิก จำแนกตามหมู่เหล่าบ้าง สุกตัญญู ทุกตัญญู เป็นต้น การจัดความรู้ในปกิณกพิธีได้จัดลงหัวข้อตามการจัดการความรู้ในศาสนพิธีหมวดอื่น ๆ ตามตารางต่อไปนี้

ดังนั้นทุก ๆ เทศกาลมักจะมีพิธีกรรมเข้ามาเกี่ยวข้องในการที่จะปฏิบัติอยู่เสมอพิธีกรรมนั้นเหมือนกับน้ำที่สามารถแทรกซึมเข้าไปทุกส่วนของเทศกาล

จะเห็นได้ว่าประเภทของศาสนพิธี ซึ่งได้จำแนกเป็นหัวข้อใหญ่ก็คือศาสนพิธีในสมัยพุทธกาล และศาสนพิธีในปัจจุบัน ซึ่งในสมัยพุทธกาลได้แก่ พิธีกรรมการแต่งตั้งผู้ทำหน้าที่แทนสงฆ์ พิธีกรรมการขึ้นบ้านใหม่ พิธีกรรมการแสดงเป็นอุบาสกอุบาสิกา พิธีกรรมการถวายสังฆทาน พิธีกรรมการบวช พิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์ พิธีกรรมการถวายอารามแด่พระพุทธรูปศาสนา พิธีกรรมการลงอุโบสถ พิธีกรรมการถวายผ้าอาบน้ำฝน และพิธีกรรมการจัดการเกี่ยวกับศพ สำหรับศาสนพิธีในปัจจุบัน ได้จำแนกเป็น ๔ ประเภทใหญ่ ได้แก่ กุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธี และปกิณกพิธี โดยมีฝ่ายคือฝ่ายสงฆ์และฆราวาส ซึ่งต่างมีหน้าที่และบทบาทต่อพระพุทธรูปศาสนาแตกต่างกัน ศาสนพิธียังจำแนกได้อีกแบบหนึ่งก็คือพิธีกรรมตามปฏิทิน พิธีกรรมตามวงจรชีวิตและพิธีกรรมพิเศษ ฉะนั้นการดำเนินชีวิตมักมีพิธีกรรมเข้ามาเกี่ยวข้องตามประเภทของพิธีกรรม

๓.๖ ประโยชน์ของศาสนพิธี

ศาสนพิธีนั้นเป็นเพียงองค์ประกอบภายนอกที่ห่อหุ้มแก่น ศาสนาคือตัวสัจธรรมไว้ หากจะเลือกใช้เลือกสอนกันแต่แก่น ๆ แล้วคงเป็นไปและเข้าใจได้ยาก จำต้องเริ่มต้นจากเปลือกกระพี้ไปก่อน เพราะความนิยมของคนและพื้นฐานความรู้ของคนไม่เหมือนกันและไม่เท่ากัน แต่พิธีกรรมนั้นต้องเป็นไปพอเหมาะพอควร ไม่มากไม่น้อยเกินไป หากพิธีกรรมมีมากเกินไป แก่นธรรมก็จะเล็กเรียวยาวเหมือนต้นไม้ ถ้ามีเปลือกกระพี้หนามาก แก่นของต้นไม้นั้นมักจะเล็กเรียวยาว พิธีกรรมนั้นจะต้องเป็นพิธีกรรมที่ดีด้วย เพราะพิธีกรรมที่ดีจะสื่อให้เห็นว่าแก่นธรรมนั้นดี เปรียบเหมือนต้นไม้ที่มีเปลือกดี สื่อให้เห็นว่าแก่นข้างในย่อมดี หรือผลไม้ที่มีเปลือกนอกดีก็สื่อให้เห็นว่าเนื้อข้างในจะไม่เน่าไม่เสียด้วย ตรงข้ามหากเปลือกนอกมีจุดดำหรือมีรอยเน่า ก็สื่อให้เห็นว่าเนื้อข้างในยังวางใจไม่ได้ ดังนั้น ศาสนพิธีจึงต้องคงคู่ไว้กับแก่นธรรม แต่การประกอบศาสนพิธีอย่าคิดเพียงแค่ว่าพิธีกรรมเท่านั้น ทั้งไม่ควรคิดว่าพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ทำกันอยู่นั้นเป็นตัวแท้เป็นแก่นศาสนา ศาสนพิธีมีประโยชน์กว้าง ๆ ๓ อย่าง คือ

๑. เอกลักษณ์ของประเทศหรือชุมชน

พิธีกรรมทางศาสนานั้นมีแบบแผนเป็นของตัวเองโดยเฉพาะจึงเป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งในแบบวัฒนธรรมของชาติเป็นการเชิดชูเอกลักษณ์ของชาติไว้ได้ด้วยแบบอย่างนั้น เพราะเป็นเอกลักษณ์ของตัวเองโดยเฉพาะ นับว่าเป็นเครื่องเชิดหน้าชูตาของชาติได้ทางหนึ่งที่พอจะอวดผู้อื่นได้ว่า ชาติเรานั้นได้สะสมระเบียบประเพณีอันดีงามมานานแสนนานแล้ว ซึ่งแสดงถึงว่าเรามีวัฒนธรรมนั้น ฉะนั้น

พิธีกรรมเพื่อรักษาเอกลักษณ์ของชาติ ที่ไม่มีชาติใดเหมือน แสดงถึงความเป็นไทย มีใช้ทาสของชาติใด ทั้งยังป้องกันมิให้ชาติถูกกลืน นอกจากเป็นเอกลักษณ์ของชาติโดยภาพรวมแล้วยังเป็นเอกลักษณ์ของ ชุมชน เป็นวิถีวัฒนธรรมชุมชนที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา แต่ละภาคส่วนของประเทศไทย ก็มีพิธีกรรมที่มีคุณค่าของตนเอง

๒. พิธีกรรมมีประโยชน์ทางใจ

ทำให้ผู้ประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ เบิกบานใจ เกิดความปิติสดชื่นขึ้นเพราะได้ประกอบพิธีกรรม นั้นแล้ว เป็นการเตรียมใจไว้รองรับบุญกุศลหรือความดีอื่น ๆ ต่อไป และเป็นเหตุจูงใจให้ผู้พบเห็น ประารถนาจะทำตามอย่างบ้าง ตัวอย่างในการส่งเสริมคุณค่าทางด้านจิตใจของศาสนพิธี เช่น เมื่อต้อง การจะทำบุญเลี้ยงพระที่บ้าน แบบแรกตัดพิธีกรรมออกหมด คือเมื่อพระมาถึงบ้านก็นำอาหารคาว หวานมาถวายท่านเลย เมื่อพระท่านฉันเสร็จแล้วก็อำลากลับวัดเลยเช่นกัน นี่แบบตัดพิธีกรรมออก อีก แบบหนึ่งเป็นแบบทำตามศาสนพิธี คือ เมื่อพระมาถึงแล้วเจ้าของบ้านจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยได้ กราบพระ ได้รับศีล ได้ฟังพระเจริญพระพุทธมนต์ ได้ถวายทานด้วยมือตนเอง พระท่านฉันเสร็จแล้วก็ ได้รับพรจากพระ ได้กรวดน้ำ ได้รับประพรมน้ำพระพุทธมนต์ตามลำดับ ในสองแบบนี้แบบแรกไม่มี พิธีกรรม แบบหลังมีพิธีกรรมเพิ่มขึ้นตามความนิยม แบบไหนจะเป็นเหตุให้ผู้เป็นเจ้าภาพหรือผู้กระทำ ประทับใจและเกิดความชุ่มชื่นเป็นสุขใจมากกว่ากัน ฉะนั้นพิธีกรรมมีผลต่อจิตใจคือช่วยให้เกิด คุณธรรมขึ้นในตัวผู้ปฏิบัติ ได้แก่ ๑) ความมีสติ ๒) ความสามัคคี ๓) ความเป็นระเบียบประณีตงดงาม ๔) เกิดความชุ่มชื่นเบิกบานใจ ๕) เกิดความฉลาด

๓. พิธีกรรมมีส่วนช่วยธำรงพระพุทธศาสนา

ศาสนพิธีเป็นขั้นตอนชักจูงให้ผู้ปฏิบัติซาบซึ้ง เกิดศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีใจมุ่งมั่นที่จะ ศึกษาแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาในขั้นลึกต่อไปได้ด้วยดี

๑) คุณค่าของศาสนพิธีที่มีผลต่อสังคม

องค์ประกอบของศาสนาอีกอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา ก็คือ ศาสนพิธี หรือพิธีกรรมหรือระเบียบแบบแผนต่าง ๆ ที่ดีงาม ที่พึงปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเปรียบ เสมือน เครื่องหล่อหุ้มศาสนาไว้ให้พุทธศาสนิกชนได้เห็นและปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง อันเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส ศรัทธาและแสดงถึงความเจริญทางด้านจิตใจของผู้นับถือพระพุทธศาสนา พิธีกรรมแปลว่า การกระทำ ที่เป็นพิธี คือเป็นวิธีที่จะให้สำเร็จผลที่ต้องการหรือ การกระทำที่เป็นวิธีการเพื่อให้สำเร็จผลที่ต้องการ หรือนำไปสู่ผลที่ต้องการ คำว่าพิธีมาจากคำว่าวิธี^{๔๗}

^{๔๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บริษัทพิมพ์สวย, ๒๕๕๑), หน้า๔.

แต่มาภายหลัง คำว่าพิธีมีความหมายคลาดเคลื่อนไป พิธีกรรม คือ วัธีกรรม กลายเป็นกรรมวิธี มาถึงในปัจจุบันได้เลื่อนไปว่า พิธีกรรมหรือวัธีกรรม คือสิ่งที่ทำกันไปอย่างนั้นเอง หรือสักแต่ว่าทำ เช่น พูดกันว่าทำพอเป็นพิธี กลายว่าไม่จริงไม่จัง ทำพอให้เห็นว่าได้ทำแล้ว แต่ที่จริงเดิมนั้นมันคือการกระทำที่เป็นวัธีการ เพื่อจะให้สำเร็จผล เพื่อจะให้เกิดความเป็นจริงเป็นจัง เพื่อจะให้ได้ผลขึ้นมาจึงทำพิธีกรรม

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความสำคัญของพิธีกรรม ๕ ประการ^{๔๘} ดังนี้

๑) พิธีกรรมเป็นจุดนัดหมาย ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ คนมักจะมาร่วมกันประกอบพิธีกรรม คือ เป็นจุดรวมให้คนมาทำกิจกรรมร่วมกัน จะด้วยการเชิญหรือบอกกล่าวกันก็ตาม ถือได้ว่าพิธีกรรมเป็นจุดรวมหรือนัดให้คนมารวมกัน

๒) พิธีกรรมเป็นวินัยพื้นฐาน พิธีกรรมนำคนให้ประสานเข้ากับชีวิตชุมชน วินัยในที่นี้ไม่ใช่กฎข้อบังคับ แต่เป็นแบบอย่างที่ทำสืบ ๆ กันมา และเป็นที่ยอมรับของชุมชน เพราะการทำพิธีกรรมทุกคนต้องทำเหมือนกัน เช่น นั่ง ยืน เดิน ในลักษณะที่เรียบร้อย และอยู่ในอาการที่สงบ ไม่ส่งเสียงเฮฮาเป็นต้น พิธีกรรมเป็นตัวสร้างวินัยให้เกิดขึ้น เป็นการฝึกให้คน จัดหรือควบคุมพฤติกรรมของคนให้ลงตัว และทำตามลำดับแบบแผน ทำกิจกรรมได้ผลอย่างพร้อมเพรียงกัน เป็นการฝึกเบื้องต้นของศีล

๓) พิธีกรรมเป็นเครื่องนำศรัทธา ที่จะพาให้เข้าถึงธรรมที่สูงขึ้นไป เมื่อบุคคลเข้าร่วมกิจกรรมหรือประกอบพิธีกรรม ย่อมทำให้เกิดความสงบเยือกเย็น เกิดความซาบซึ้งใจ ใจสบาย ปัญญาย่อมเกิดขึ้น สามารถจะเข้าถึงธรรมที่สูงขึ้นไปได้ เช่น การสวดมนต์พร้อม ๆ กัน กิริยาจากาก็เรียบร้อย สงบ คนฟังก็เกิดความอิมใจ เกิดศรัทธาและเจริญยิ่งในกุศลธรรม

๔) พิธีกรรมเป็นโอกาสให้พระภิกษุได้แสดงปาฐกถาธรรม ในช่วงพิธีย่อมเป็นโอกาสให้พระสงฆ์ทำบทบาทการแสดงธรรมแก่คนที่มาร่วมในพิธีกรรมนั้น ประโยชน์ย่อมเกิดขึ้นแก่คนเหล่านั้นมากมาย

๕) พิธีกรรมเป็นรูปแบบที่จะสื่อธรรมะสำหรับคนหมู่มาก

นอกจากการนัดหมายแล้ว มีพิธีกรรมที่จะดึงคนให้มารวมกันเป็นหมู่ใหญ่และเป็นโอกาสที่จะสื่อธรรมะแก่คนเหล่านั้นได้ เพราะคนที่มาร่วมกิจกรรมย่อมมีแนวคิดที่คล้ายคลึงกัน ไม่ขัดแย้งกันและเข้ากันได้ การสื่อธรรมะก็สะดวกยิ่งขึ้น สำหรับคนในหมู่ใหญ่ กล่าวได้ว่าพิธีกรรมหรือศาสนพิธีจึงเป็นจุดนัดพบและจุดนัดหมาย โดยเฉพาะสำหรับชุมชนหรือหมู่ชนในสังคมนี้ให้มองเห็นความสำคัญที่จะเริ่มการอะไร ๆ กันอย่างจริงจัง

^{๔๘} พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ฐิริปญฺโญ (สถิต ศิลปะชัย), **เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : จรัสสินทวงศ์การพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐-๑๑.

อย่างไรก็ตาม พิธีกรรมหรือศาสนพิธียังมีความหมายมากกว่านั้นอีก ก็คือ เป็นเครื่องฝึกวินัย หรือเป็นพื้นฐานในการที่จะฝึกฝนพัฒนาคนในด้านศีล ได้แก่ การควบคุมกายวาจาได้ให้อยู่ในความดีงามเรียบร้อยสุจริต พิธีกรรมจึงถือเป็นเครื่องฝึกกายวาจาให้อยู่ในระเบียบ ฉะนั้น ศาสนพิธีหรือพิธีกรรมจึงเป็นวินัยขั้นต้น หากพิธีกรรมที่ทำถูกต้องจะมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความพร้อมเพรียง และความประสานกลมกลืน ทำให้เกิดศรัทธาปราสาทะ โนม้นำจิตใจให้สงบ แล้วเจริญในกุศลธรรม

๒) อิทธิพลของศาสนพิธีต่อสังคมไทย

สังคมไทยมีสถาบันหลักคือพระพุทธศาสนา และพระมหากษัตริย์ แต่ยังมีวัฒนธรรมท้องถิ่น นั้น ๆ และสิ่งนี้เป็นประโยชน์ที่ทำให้เกิดการรวมตัวของสังคม ซึ่งพิธีกรรมมีอิทธิพลต่อสังคมไทย^{๔๔} ดังนี้

๑. ด้านสังคม

สังคมไทยได้รับการถ่ายทอดลัทธิความเชื่อจากพระพุทธศาสนาและได้ผสมกับความเชื่อเดิม ๆ ที่เชื่อเรื่องผี อำนาจลี้ลับ มาปรับให้เข้ากับยุคสมัยได้อย่างลงตัว สังคมไทยในยุคปัจจุบัน สถาบันครอบครัวเล็กลง เมื่อถึงเทศกาลก็มักจะกลับบ้านไปพบญาติพี่น้องญาติที่เทศกาลสงกรานต์ก็ย่อมมีพิธีกรรมต่าง ๆ ให้สำนึกหรือตระหนักถึงความกตัญญู การมีสัมมาคารวะ พิธีกรรมบางอย่างได้ยกย่องผู้อาวุโส ผู้มีคุณธรรม อันจะเป็นแบบอย่างในการที่จะปฏิบัติสืบ ๆ ต่อกันของอนุชนรุ่นหลัง เป็นต้น

๒. ด้านเศรษฐกิจ

พิธีกรรมบางอย่างชาวต่างชาติยอมที่จะลงทุนเข้ามาลงทุนในการจะประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ เช่น การแต่งงานแบบล้านนา การแต่งงานแบบดำน้ำ เป็นต้น รัฐและเอกชนได้ส่งเสริมประชาสัมพันธ์ เทศกาลและพิธีกรรมต่าง ๆ ให้บุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมเทศกาลและประเพณี เพื่อรายได้ของประเทศที่ได้จากการท่องเที่ยวอันมีพิธีกรรมนั้นเป็นเหตุจูงใจ

๓. ด้านการเมือง

ความเชื่อในพิธีกรรมที่มีผลต่อการเมือง เช่น การตั้งศาลพระภูมิของพรรคการเมือง หรือสัญลักษณ์ของพรรคการเมือง ก็มักจําำเอาพิธีกรรมทั้งสงฆ์และพราหมณ์เข้าไปประกอบพิธีกรรมเสมอ ซึ่งมีผลต่อความเชื่อมั่นในการตั้งพรรคการเมือง เป็นต้น

๔. ด้านอารมณ์

พิธีกรรมมีผลต่ออารมณ์ของผู้ร่วมพิธีกรรม เช่น พิธีกรรมการลงฝึมด ทำบุญหรือเปตพลีให้กับผีบรรพบุรุษของชาวเหนือ ยังความสนุกสนาน และเป็นที่ยึดเหนี่ยวในการที่จะประกอบกิจการงานต่าง ๆ ให้รุ่งเรือง ซึ่งคนไทยส่วนหนึ่งมีความเชื่อในเรื่องของพิธีกรรมบางอย่างที่ถ้าไม่ได้ทำหรือทำ

^{๔๔} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา, (พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๖-๒๗.

ไม่ถูกก็จะไม่สบายใจ เช่น การประกอบพิธีกรรมสืบชะตา เพื่อเสริมความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง ให้อายุยืน ปราศจากโรคภัย ก็จะทำให้จิตใจตนเองเข้มแข็งมากขึ้น มีกำลังในการที่จะต่อสู้ปัญหาอุปสรรคอื่น ๆ ที่เข้ามาบเร้าในจิตใจ

๕. ด้านศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี

เทศกาล พิธีกรรม ก่อให้เกิดศิลปวัฒนธรรมอันดงามมากมาย เช่นพิธีกรรมรดน้ำดำหัว ก่อให้เกิดธรรมเนียมปฏิบัติสืบกันมา เมื่อชุมชนหนึ่งเห็นว่าพิธีกรรมนี้ดีงาม ทำให้เกิดความสุขทางใจ และทำให้ผู้ประกอบกิจกรรมมีความสำนึกในความกตัญญูต่อกันมา ทำให้ผู้น้อยรู้จักการมีสัมมาคารวะ เคารพผู้อาวุโส เคารพในวัยวุฒิ คุณวุฒิ แม้แต่ภาพฝาผนังตามโบสถ์ในวัดก็ได้แสดงถึงกิจกรรม เทศกาล พิธีกรรมอย่างเห็นได้ชัด สิ่งเหล่านี้เป็นการเล่าโดยภาพ ให้คนรุ่นหลังได้รู้ถึงเหตุการณ์ในอดีต จิตรกรรมฝาผนัง ในวัดหลายแห่งเมื่อคนในยุคปัจจุบันได้ศึกษาแล้วพบว่าวัฒนธรรมประเพณีบางอย่างได้สูญหายไป ฉะนั้นเทศกาลและพิธีกรรมจึงมีอิทธิพลต่อศิลปวัฒนธรรม

ดังนั้น แนวคิด ความเชื่อถือในลัทธิ ศาสนา พิธีกรรม วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียม ประเพณี เริ่มสมัยก่อนพุทธกาล สมัยพุทธกาล สมัยอาณาจักร เมืองเอกราช เมืองขึ้น และสมัยปัจจุบัน ได้รับพิธีกรรมต่าง ๆ สืบกันมา ทั้งพิธีพราหมณ์ พิธีกรรมทางพุทธ และพิธีกรรมของพระมหากษัตริย์ และพิธีของชนเผ่าต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้อาศัยทางเผ่าพันธุ์ นิเวศวิทยา จึงเป็นบ่อเกิดพิธีกรรมทั้งตะวันตก และตะวันออก และของไทย ไม่ว่าจะเป็นนักวิทยาศาสตร์ โบราณคดี นักปรัชญาต่าง ๆ ได้สืบทอดพิธีกันมา ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าประโยชน์ของพิธีกรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ตามหัวข้อที่นำเสนอคือคุณค่าของศาสนพิธีที่มีผลต่อสังคมอิทธิพลของศาสนพิธีต่อสังคมไทยได้แก่ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านอารมณ์ และด้านศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี

๓.๗ ความกลมกลืนกันของศาสนพิธีกับลัทธิและศาสนาอื่น ๆ

เมื่อสมัยก่อนพุทธกาลการปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ ตามลัทธิความเชื่อดั้งเดิม ที่ศาสนาพราหมณ์เคยได้ปฏิบัติ สุดท้ายการปฏิบัติอันเป็นพิธีกรรมที่เป็นไปตามแนวทางในการดำเนินชีวิตอันประเสริฐก็ไม่มี พระองค์ทรงปรวิรรตการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาเดิม โดยเน้นถึงหลักการปฏิบัติตนเองให้เป็นผู้มีความเจริญมากกว่าที่จะไปพึ่งพิงอาศัยกับพิธีกรรมที่ปฏิบัติ

๓.๗.๑ ศาสนพิธีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

พิธีกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีได้มีเฉพาะพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาอย่างเดียว เนื่องจากว่าคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นเอกสารประวัติศาสตร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสภาพบ้านเมืองศิลปวัฒนธรรมและหลักความเชื่อของผู้คนในอดีตของชมพูทวีปไว้อย่างมากมาย ศาสนพิธีจึงแบ่งได้ดังนี้

๑) ศาสนพิธีและความเชื่อท้องถิ่นในสังคมอินเดีย

ในที่นี้หมายถึงศาสนาพราหมณ์ ลัทธิครูทั้ง๖ และศาสนาอื่น ๆ ที่เป็นที่เคารพ เชื่อถือของคนชาวอินเดีย ในสมัยพุทธกาล สำหรับความเชื่อท้องถิ่น หมายถึง พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ข้อบังคับ และจารีตของผู้คนในท้องถิ่นของอินเดียในสมัยพุทธกาล เช่น พิธีราชาภิเษก พิธีแรกนาขวัญ ฯลฯ ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นจะมีพิธีกรรมที่แตกต่างกัน ดังนั้น การศึกษาพิธีกรรมของศาสนาและความเชื่อท้องถิ่นในสังคมอินเดียที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีจำนวนมาก เช่น พิธีบูชาไฟ พิธีพลีกรรมด้วยเลือด พิธีสารถยมนต์ไล่ผี พิธีเข้าทรง พิธีบนบาน พิธีแก้บน พิธีปลุกเรื้อน บวงสรวง เป็นต้น พิธีเหล่านี้พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นเดรัจฉานวิชา คือเป็นวิชาที่ขวางทางดำเนินไปสู่พระนิพพาน อย่างไรก็ตาม จะพบว่าในสมัยพุทธกาลนั้นศาสนาพราหมณ์ได้เน้นเรื่องการประกอบพิธีต่าง ๆ ตามความเชื่อ โดยเฉพาะพิธีที่คุ้นเคยได้แก่

(๑) พิธีบูชาลัย ถูว่าเป็นพิธีกรรมมีมาแต่เดิมของชาวอารยัน หรือชาวอริยกะที่ผสมผสานกับความเชื่อของชาวมีลักษะเดิมแห่งลุ่มน้ำสินธุ ต่อมา ได้ปรับเปลี่ยนมาเป็นการนำอาหารไปวางเพื่อเป็นเครื่องบูชา ในระยะนี้พราหมณ์ได้เพิ่มแนวคิดเรื่องปุรุชะ หรือวิญญาณอมตะของพระเจ้า และพัฒนาการบูชาโดยใช้มนุษย์เป็นเครื่องบูชาลัย

สาเหตุที่ใช้มนุษย์บูชาเพราะพราหมณ์เห็นว่า การบูชาด้วยสิ่งที่เป็นที่รักที่สุดของมนุษย์ (คือชีวิต) ย่อมเป็นที่โปรดปรานของพระเจ้ามากกว่าสิ่งอื่น^{๕๐} ซึ่งทำให้เกิดพิธีบูชาลัยที่เรียกว่า บุรุชเมธคือการฆ่ามนุษย์บูชาลัย อย่างไรก็ตามพอยุคอุปนิษัท การบูชาลัยโดยวิธีการที่โหดร้ายเช่นนี้ก็ ได้ถูกปรับเปลี่ยน เพราะในยุคนี้เห็นว่าการบูชาลัยมิใช่ทางที่จะพัฒนาไปสู่ความสำเร็จสูงสุดทางศาสนาได้จึงหันมาทำการบูชาด้วยสิ่งของและให้ผู้มุ่งสู่โมกษะได้ปฏิบัติด้วยตนเองคือการทรมานตนเองมากกว่าการบูชาลัยที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้น ทั้งในพระไตรปิฎกและอรรถกถาโดยการบูชาลัยมี ๓ ลักษณะ คือ การบูชาลัยด้วยสิ่งมีชีวิต การบูชาด้วยวัตถุธรรมดาเช่นเนยใส เนยข้น น้ำผึ้ง น้ำอ้อยและ การบูชาด้วยไฟ ที่พบมากคือการบูชาด้วยสิ่งมีชีวิต คือวัว แพะ แกะ ด้วยการเผาไฟบูชาต่อเทพเจ้า

(๒) พิธีล้างบาป เป็นพิธีที่เกี่ยวข้องกับ ความเชื่อดั้งเดิมของชาวมีลักษะ หรือดราวิเดียนแห่งแม่น้ำสินธุ ที่มีความเชื่อและบูชาธาตุ ทั้ง ๔ คือดิน น้ำ ลม ไฟ การล้างบาปเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับน้ำโดยพราหมณ์เชื่อว่าน้ำที่ไหลมาจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์สามารถล้างบาปที่ตนเองกระทำได้ เช่นแม่น้ำคงคา แม่น้ำคยา เป็นต้น ความเชื่อและการประกอบพิธีล้างบาปจะมีขั้นตอนการทำและมีช่วงเวลาจำเพาะ ทั้งนี้มีการถือฤกษ์ยามประกอบ สำหรับที่มาของแนวคิดนี้ เชื่อว่าการเกิดมาเป็นมนุษย์ได้ทำกรรมเอาไว้เป็นอันมากในอดีตชาติ แต่กรรมนั้นจะหมดไปด้วยการลอย (ชำระ) ในแม่น้ำ

^{๕๐} พระอรรถกถาธิการ (ชรินทร สาระคำ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, หน้า ๓๑.

ดังกล่าวนั้น จะเห็นได้ว่าการประกอบพิธีล้างบาปนี้ถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่บรรดาพราหมณ์ทั้งหลายได้ปฏิบัติกันตามความเชื่อของตน ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ในพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นมิจฉาทิฎฐิ และไม่อาจจะนำไปสู่การหลีกพ้นได้

(๓) พิธีบูชาไฟ เป็นพิธีกรรมของพราหมณ์ การบูชาไฟหมายถึง การนำเครื่องเช่น บูชาและหญ้าคา มาแล้วทำการก่อไฟขึ้นแล้วมีการสวดมนต์เพื่อสรรเสริญพระเจ้า เพื่อให้ทรงรับเครื่องสังเวทย์ผ่านพิธีการบูชาไฟ โดยพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีจะต้องอาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาด แล้วต้องเตรียมสิ่งที่จะนำไปบูชาไฟ คือ ข้าวปายาส เนยใส น้ำผึ้ง น้ำอ้อย แล้วจึงไปบูชาไฟ ณ โรงไฟนั้นตามวันและเวลาที่กำหนดไว้

๒) ศาสนพิธีของลัทธิร่วมสมัยของพระพุทธศาสนา

ลัทธิร่วมสมัยของพระพุทธศาสนานั้นคือ ลัทธิครูทั้ง ๖ ได้แก่ สัตยชัย เวลัญจบุตร ปุทฺธกัจจายณะ มกฺกิลโคสาล นิคฺรณฺถ นาฏบุตฺร อชิตะเกสกัมพล ปุรณะ กัสสปะ ถือได้ว่าเป็นกลุ่มนักคิดที่มีอยู่ในสมัยพุทธกาล มีบางเจ้าลัทธิได้มีพิธีกรรมที่สำคัญ คือการกล่าวธรรมในวันพระ และการแสดงธรรมในวันขึ้น ๑๕ ค่ำของทุกเดือน กรณีนี้ทำให้พระพุทธองค์ทรงบัญญัติให้พระภิกษุสวดปาฏิโมกข์ตามคติของเจ้าลัทธินั้น

๓) ศาสนพิธีตามความเชื่อของคนในท้องถิ่นอินเดีย

พิธีกรรมตามความเชื่อของคนในท้องถิ่นอินเดียถือเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต เช่น พิธีกรรมการเกิด พิธีกรรมการแต่งงาน พิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย ในสมัยพุทธกาล การจัดพิธีศพมีหลายประการ และแตกต่างกันไปตามความเชื่อ เช่น บางท้องถิ่นนำศพไปฝังในป่าช้า แต่ถ้าเป็นคนจนจะนำไปทิ้งในป่าช้าผิติดิบ ซึ่งอยู่ท้ายหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีพิธีกรรมเกี่ยวกับรัฐ เช่น พิธีการขนานพระนามของพระราชโอรสของพระราชินี หรือพิธีแรกนาขวัญในเดือนก่อนการทำเกษตร ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้เป็นพิธีกรรมของคนในท้องถิ่นของอินเดียในแต่ละท้องถิ่น

๓.๗.๒ พระพุทธศาสนามี ความกลมกลืนกับศาสนพิธีลัทธิอื่น ๆ

ความเป็นมาของศาสนพิธีที่ปรากฏในคัมภีร์จะพบว่า เนื่องจากพระพุทธศาสนาได้ถือกำเนิดขึ้นมาภายใต้บริบททางด้านสังคมวัฒนธรรมของอินเดีย ซึ่งในยุคถือได้ว่าศาสนพราหมณ์มีความเจริญรุ่งเรืองไปทั่วอินเดีย ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้น ข้อกำหนดของสังคมได้มีอยู่มาก่อนแล้ว กล่าวคือก่อนที่พระพุทธองค์จะเสด็จอุบัติขึ้นมา ชาวเมืองแต่ละเมืองหรือท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่นจะมีศาสนกิจของตนเอง ซึ่งหากจะยึดเอาความเชื่อของท้องถิ่นของสังคมอินเดียในสมัยนั้น หรือความเชื่อเกี่ยวกับศาสนพราหมณ์ของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ จะพบว่า ศาสนกิจของสังคมอินเดียนั้นจะกำเนิดมาจากความเชื่อในเรื่องของธรรมชาติ ความเชื่อในเรื่องของดวงดาว การโคจรของดวงดาวต่าง ๆ บนท้องฟ้าและสภาพภูมิอากาศที่เป็นไปของแต่ละช่วงเวลา ประชาชนจะกำหนดศาสนกิจประจำช่วงนั้น ๆ เมื่อถึงคราวเก็บเกี่ยวจะต้องมีการประกอบพิธีกรรมในเทศกาลนั้นขึ้นเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับ

เวลานั้นชื่อว่าเป็นฤกษ์ดี มงคลดี”^{๕๓} ทั้งนี้พระพุทธศาสนามีฐานความเชื่อหลัก ๆ อยู่ที่เรื่องกรรมและ ศักยภาพของมนุษย์ ที่สามารถทำตนเองให้เป็นที่พึงของตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งพิงหรืออิงอาศัยเทพเจ้า ไต ๆ ดังนั้น บ่อเกิดหรือความเป็นมาของเทศกาลในทางพระพุทธศาสนา จึงมิได้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้อง กับความสนุกสนานรื่นเริงแต่ประการใด แท้จริงแล้วต้องการที่จะมุ่งให้เทศกาลดังกล่าว เช่นเทศกาล เข้าพรรษา ออกพรรษาเป็นเทศกาลที่ภิกษุได้มีโอกาสในการฝึกตนเองและเปิดโอกาสให้ตรวจสอบซึ่งกัน และกันอย่างใกล้ชิด ส่วนการทอดกฐินเป็นศาสนกิจที่เปิดโอกาสให้ภิกษุรับจีวรจากชาวบ้าน และ ชาวบ้านได้มีโอกาสทำบุญทำทาน อันมีอานิสงส์มาก จากข้อมูลดังกล่าวพบว่า ศาสนพิธีในพระพุทธ ศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์ มีบ่อเกิดที่สำคัญมาจากพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์โดยมีจุดประสงค์เพื่อ การศึกษาอบรมและอนุเคราะห์สงเคราะห์ซึ่งกันและกันภายในสังคม

๓.๗.๓ พุทธศาสนากับพิธีกรรมการบูชาญูของพราหมณ์

สมัยพุทธกาลมีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่เรียกว่า “การบูชาญู” แต่จะบูชาอย่างไร จึงจะไม่เดือดร้อน แต่ให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมแทน ในกฎทนต์สูตร^{๕๔} ให้ข้อคิดหลายประการอัน เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในทางรัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ดังนี้

สมัยนั้น กฎทนต์พราหมณ์ครอบครองหมู่บ้านพราหมณ์ชื่อขานมัตตะ ซึ่งพระเจ้าพิมพิสาร พระราชทานให้ อนึ่งกฎทนต์พราหมณ์เตรียมประกอบญูญูพิธี เอาโคผู้ ๗๐๐ ลูกโคผู้ ๗๐๐ ลูกโคเมีย ๗๐๐ แพะ ๗๐๐ แกะ ๗๐๐ รวมเป็น ๓,๕๐๐ ตัว ผูกติดไว้กับเสา เพื่อเตรียมบูชาญูพระพุทธเจ้าคง จะทรงทราบกิตติศัพท์เรื่องนี้ จึงเสด็จไปแวะพัก ณ หมู่บ้านพราหมณ์ ซึ่งกฎทนต์พราหมณ์เป็นผู้ปกครอง เป็นธรรมดาที่เมื่อพระพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นที่เคารพนับถือของพระมหากษัตริย์แคว้นนั้น (มคธ) เสด็จไปถึง ก็มักจะมีประชาชนสนใจไปสดับพุทธโอวาท เพราะพระองค์เป็นผู้นำทางจิตใจ แม้ ของพระมหากษัตริย์คือพระเจ้าพิมพิสาร ยิ่งกฎทนต์พราหมณ์ยิ่งสนใจมาก จะได้หาโอกาสกราบทูล ถามถึงการเตรียมการบูชาญูของตนว่าถูกต้องสมบูรณ์หรือไม่

พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นว่า ควรบริหารประเทศหรือเขตปกครองของตนให้ร่มเย็นเป็นสุข ปราศจากโจรผู้ร้ายเสียก่อน จึงค่อยคิดบูชาญู วิธีปกครองประเทศให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขนั้น จำ เป็นจะต้องปราบปรามโจรผู้ร้ายให้สงบคาบ การทำให้โจรผู้ร้ายให้สงบราบคาบ ก็ไม่ใช่โดยการลงโทษ ประหารชีวิต จองจำ หรือเนรเทศ แต่จะต้องจัดการเศรษฐกิจภายในประเทศให้ดี ด้วยการ

- ๑) แจกพืชแก่กสิกร (ส่งเสริมเกษตรกรรม)
- ๒) ให้ทุนแก่พ่อค้า (ส่งเสริมอุตสาหกรรมและการค้า)

^{๕๓} อก.ติก.๒๐/๑๕๖/๔๐๐

^{๕๔} สุขีพ ญูญูญูภาพ, สารัตถะแห่งศาสนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐๗-๒๑๐.

๓) ให้อาหารและค่าจ้างแก่ข้าราชการ (ส่งเสริมสวัสดิภาพและรายได้ของข้าราชการ)

จากที่กล่าวมานั้นเป็นการใช้รัฐศาสตร์การปกครองคือศาสตร์และศิลป์ในการปกครองประเทศหรือรัฐ ส่วนการจัดเศรษฐกิจให้ดีเป็นประโยชน์ในการส่งเสริมการลงทุนด้วยการแจกพืชแก่เกษตรกรดี ให้ทุนแก่นักการค้า หรืออุตสาหกรรมก็ดี การปรับปรุงฐานะข้าราชการ ให้มีอาหารและรายได้เพียงพอ แก่อดีตภาพก็ดี ถือว่าเป็นประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ ถึงแม้ว่าพระสูตรนี้จะมุ่งสอนการปกครองประเทศหรือรัฐโดยไม่ให้ทำศาสนพิธีที่ไม่ถูกต้องตามที่กล่าวนั้น

พระพุทธศาสนาไม่รับรองการทำพิธีทางศาสนา หรือการบูชาที่ยึดถือมาแต่บรรพบุรุษเพื่อบวงสรวง แต่พระพุทธศาสนาสอนให้ทำงานด้านการสงเคราะห์มนุษย์และสัตว์แทน เช่นการให้ทาน การแผ่ความเมตตา กรุณาไปยังมนุษย์และสัตว์ เป็นต้น และการสอนให้ทำหลังจากที่หาวิธีปกครองบ้านเมืองให้สงบสุขราบคาบก่อน เพื่อไม่ให้ติดในพิธีกรรมมากเกินไป ทั้งสอนให้ตัดลัดการทำการเอิกเกริกต่าง ๆ ให้ลดลง คือแทนที่จะเชิญบุคคลมาร่วมงานมากเกินไป ก็ให้ใช้วิธีบอกกล่าวหรือขออนุมัติ จะได้ไม่ต้องเตรียมการต้อนรับ ต้องก่อสร้างที่พักหรือโรงพิธีใหญ่โต ทำความลำบากให้แก่คนงานทั้งหลาย กล่าวคือ ให้รู้จักลดความฟุ่มเฟือยในพิธีกรรมทางศาสนาลงเสียบ้างให้ทำให้ถูกต้อง คือสร้างประโยชน์หรืออำนวยความสะดวกให้แก่คนที่ยากไร้ แทนการฆ่าสัตว์บูชาจะดีกว่า วิธีทำบุญหรือประกอบกุศลกรรมทางพระพุทธศาสนาแบบง่าย ๆ แต่ได้ผลมากกว่าการกระทำที่ลงทุนมากกลงแรงมากการกระทำเช่นนี้ได้แก่ ๑) การให้ทานเป็นนิตย์อุทิศผู้มีศีล ๒) การสร้างวิหาร (ที่อยู่) อุทิศสงฆ์ที่มาจาก ๔ ทิศ ๓) การถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ ๔) การสมาทานศีล ๕ คือเว้นจากฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม ผุดบด และดื่มสุราเมรัย ๕) การออกบวชประพฤติพรหมจรรย์ ตั้งอยู่ในศีล๓ประเภท บำเพ็ญสมาธิจนได้ฌาน๔บำเพ็ญปัญญาจนได้วิชา ๘

กฎพันตพราหมณ์มีความเลื่อมใสในพระธรรมเทศนา ประกาศตนเป็นอุบาสก ถึงพระรัตนตรัย เป็นสรณะตลอดชีวิต ปล่อยสัตว์ ๓,๕๐๐ ตัว ให้เป็นอิสระและเมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาต่อไปก็ได้ดวงตาเห็นธรรม จะเห็นว่าเพียงการถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะหรือการรักษาศีล ๕ ก็ยังมีผลมากกว่าการบำเพ็ญมหาบุญใหญ่โต จึงน่าจะเป็นเครื่องเตือนใจผู้คิดทำบุญ ซึ่งมักจะทำบุญให้ทรบว่าบุญนั้นไม่จำเป็นต้องลงทุนเอาทรัพย์แลกเสมอไป เพียงการรักษาศีล ๕ ก็เป็นบุญอันสูงกว่านั้น ฉะนั้นข้อคิดจากพระสูตรในด้านข้อคิดและวิชาทั้งในการบริหารบ้านเมือง ในการปกครองตนเองรวมทั้งการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาให้ถูกต้องที่ถูกต้อง ไม่สิ้นเปลืองมาก แต่ได้ผลมาก

จากการศึกษาความกลมกลืนกันของศาสนพิธีกับลัทธิศาสนาอื่น จะเห็นได้ว่าความเป็นมาของศาสนิกนั้น ซึ่งพระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นท่ามกลางบริบททางสังคมของอินเดีย และในขณะนั้นศาสนาพราหมณ์และลัทธิความเชื่อต่าง ๆ ได้เกิดขึ้นมาก่อนแล้วและประชาชนที่อยู่ในอินเดียยุคนั้นมีความเชื่ออย่างเหนียวแน่นต่อระบบความคิดความเชื่อเหล่านั้นอาทิศาสนิกของสังคมอินเดียนั้นจะกำเนิดมาจากความเชื่อในเรื่องของธรรมชาติ ความเชื่อในเรื่องของดวงดาว การโคจรของดวงดาวต่าง ๆ

บนท้องฟ้าและสภาพภูมิอากาศที่เป็นไปของแต่ละช่วงเวลา ประชาชนจะกำหนดศาสนกิจประจำชวงนั้น ๆ เมื่อถึงคราวเก็บเกี่ยวจะต้องมีการประกอบพิธีกรรมในเทศกาลนั้นขึ้นเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับราษฎรเทศกาลต่าง ๆ ของอินเดียด้วย แต่เป็นเพียงบางเทศกาลเท่านั้น เพราะหากเทศกาลใดที่ขัดต่อหลักคำสอนพระพุทธศาสนา จะปฏิเสธหรือทำการปฏิรูปเทศกาลนั้นใหม่ เช่น เทศกาลวันเพ็ญเดือน ๓ ฉะนั้นพระพุทธศาสนาจึงมีความกลมกลืนกับศาสนพิธีลัทธิอื่น ๆ ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาไม่รับรองการทำพิธีทางศาสนา หรือการบูชาสัตว์ที่ต้องฆ่าสัตว์เพื่อบวงสรวง แต่พระพุทธศาสนาสอนให้ทำงานด้านการสงเคราะห์มนุษย์และสัตว์แทน เช่นการให้ทาน การแผ่ความเมตตากรุณาไปยังมนุษย์และสัตว์ เป็นต้น และการสอนให้ทำหลังจากที่หาวิธีปกครองบ้านเมืองให้สงบสุข เพื่อไม่ให้ติดในพิธีกรรมมากเกินไป ซึ่งได้สอนให้เข้าใจในหลักธรรมที่มีเหตุและผลในการประกอบพิธีกรรมนั้น

๓.๘ วิวัฒนาการของศาสนพิธีในยุคปัจจุบัน

พระพุทธศาสนากำเนิดขึ้นท่ามกลางลัทธิศาสนามากมายในประเทศอินเดีย นอกจากจะมีศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาหลักของคนส่วนใหญ่แล้ว ยังมีลัทธิศาสนาที่สำคัญที่คนนับถือมากอีกหลายลัทธิ ส่วนศาสนาพราหมณ์นั้นเป็นประเภทเทวนิยม คือเชื่อว่ามีพระเจ้าเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งจากความว่างเปล่าและเป็นผู้ควบคุมความเป็นไปสรรพสิ่งทั้งในสร้างสรรค์ของศาสน และในทางทำลาย การสร้างสรรค์ของพระเจ้านั้นเป็นไปตามพระประสงค์ของพระเจ้าสุดแต่พระเจ้าจะบันดาลให้เป็นไป ศาสนาประเภทนี้เชื่อว่าพระเจ้านั้นเป็นผู้มีบุคลิกภาพหรือมีตัวตน แต่อยู่เหนือธรรมชาติ เป็นสัพพัญญูรู้สรรพสิ่งและซึมแทรกอยู่ในสรรพสิ่ง พระเจ้าเป็นสิ่งที่ไม่มีต้น ไม่มีปลายเป็นอมตะหรือเป็นนิรันดร ด้วยเหตุนี้พิธีกรรมในยุคปัจจุบันได้มีวิวัฒนาการจากความเชื่อดังกล่าวที่แฝงอยู่ในพระพุทธศาสนา จึงทำให้พิธีกรรมมีลักษณะ^{๕๕} ดังนี้

๓.๘.๑ พุทธศาสนิกชนเชื่อถือโศคลงและยึดติดกับพิธีกรรม

เนื่องจากความไม่เข้าใจที่ถูกต้องของทั้งพระภิกษุสงฆ์และฆราวาส ได้ทำให้พิธีกรรมได้ถูกบิดเบือนไป เกิดศรัทธาและพากันติดยึด เพราะทำแล้วเกิดความสบายใจ โดยไม่ต้องไปปฏิบัติภาวนาให้ยุ่งยาก การถือโศคลง เมื่อกระทำบ่อย ๆ จะยิ่งทำให้เกิดความหลงมัวเมามากขึ้น การยึดถือในโศคลงของขลัง ทำให้สูญเสียความเชื่อมั่นในตนเอง และขัดแย้งกับคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรม เป็นการเพิ่มความอ่อนแอทางด้านจิตใจ ยึดเอาสิ่งข้างนอกเป็นที่พึ่งทางจิตใจ แม้ว่าพระพุทธศาสนาสอนเรื่องกรรม

^{๕๕} กิตติศักดิ์ ตีระพิมลจันทร์, “การเสริมสร้างมุมมองที่ถูกต้องของคนวัยทำงานที่มีต่อพระพุทธศาสนาตามแนวสัมมาทิฐิ”, *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๔๖-๗๓.

แต่พุทธศาสนิกชนส่วนมากก็ยังนิยมลัทธิอ่อนวอน เชื่อของขลังและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันเป็นเหตุให้ไม่เข้าถึงตัวพระพุทธรูปศาสนา สูญเสียคุณสมบัติที่ดีของชาวพุทธ อาจมีสาเหตุมาจาก^{๕๖}

๑) พุทธศาสนิกชนส่วนมากไม่ได้เรียนรู้หลักพระพุทธรูปศาสนา เป็นคนไม่มีหลัก จึงถูกชักจูงได้ง่าย

๒) มีคนชักจูงออกไป ซึ่งก็เป็นชาวพุทธด้วยกันที่เลื่อมใสศรัทธาในลัทธิไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ ยิ่งกว่าพุทธศาสตร์ คนเหล่านี้เป็นพระบัง เป็นคฤหัสถ์บ้าง ทั้งนี้ล้วนแฝงอยู่ด้วยผลประโยชน์ของผู้ชักจูงเอง

๓) ชาวพุทธขาดโยนิโสมนสิการชาวพุทธควรเชื่อมั่นในการกระทำของตนเอง ควรเชื่อในเรื่องกรรม ไม่หวังผลสำเร็จจากการดลบันดาลของสิ่งภายนอก ไม่มีความเชื่อสวนทางกับหลักธรรมของพระพุทธรูปศาสนา

๓.๘.๒ พุทธศาสนิกชนยึดติดกับตัวบุคคลมากกว่าหลักคำสอนพระพุทธรูปศาสนา

ในปัจจุบันมีการกระจายไปเป็นสำนักต่าง ๆ แต่ปรากฏว่าเกิดความขัดแย้งไม่ลงรอยกันในคำสอน ปัจจุบันคนส่วนใหญ่ไม่มีหลัก จึงทำให้หลงไปตามกระแสต่าง ๆ เช่น เอาตัวไปผูกติดกับบุคคล เอาศาสนาไปแขวนไว้กับบุคคล เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคลนั้น ก็ทำให้แว้งคว้างขาดที่พึ่ง เพราะไม่มีหลักยึดที่แท้จริง อาจารย์วศิน อินทสระ ได้กล่าวไว้ว่า ชาวพุทธส่วนมากติดอยู่ในพระสงฆ์ที่ทำตัวขลังและศักดิ์สิทธิ์ หลงไหลคลั่งไคล้จนไม่เห็นพระธรรม ทั้งที่สิ่งที่ชาวพุทธควรที่จะเข้าถึงที่สุดก็คือพระธรรม แม้แต่พระพุทธรูปเจ้าก็ยังไม่เคารพพระธรรม ถ้าชาวพุทธเคารพพระธรรม ก็จะเห็นธรรม เข้าถึงธรรม เข้าใจธรรม และจะเข้าใจพระสงฆ์ด้วยว่า พระสงฆ์อย่างไรเป็นพระสงฆ์แท้ พระสงฆ์อย่างไรเป็นพระสงฆ์เทียม^{๕๗}

๓.๘.๓ พุทธศาสนิกชนไม่เข้าใจหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้

ถ้าพุทธศาสนิกชนไม่ศึกษาพระธรรมวินัย แต่ให้การสนับสนุนส่งเสริมพระสงฆ์ให้เล่าเรียนพระธรรมวินัยก็นับว่าเป็นการช่วยรักษาพระพุทธรูปศาสนาทางหนึ่ง แต่ถ้ามีโอกาสได้ศึกษาด้วยตนเองจะนับว่าเป็นสิ่งที่ประเสริฐมากกว่าเพราะจะเกิดความรู้ความเข้าใจด้วยตนเอง อย่างไรก็ตามพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ไม่รู้ว่าพระพุทธรูปศาสนาสอนอะไร พุทธศาสนิกชนไม่เข้าใจในหลักคำสอนเรื่องกรรม และพุทธศาสนิกชนไม่ทราบความหมายที่แท้จริงของพระรัตนตรัย จะเห็นว่าพุทธศาสนิกชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธรูปศาสนา จึงเป็นเหตุให้ศาสนพิธีไม่ตรง

^{๕๖} วศิน อินทสระ, *ศรัทธากับปัญญาในพระพุทธรูปศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐๒.

^{๕๗} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), *เมืองไทยจะวิฤทธิถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒-๑๓.

ตามวัตถุประสงค์ของการดำเนินพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา เพราะอาจจะขัดต่อความรู้สึกของตนที่มีอยู่ก่อน ขัดต่อประโยชน์ที่ตนหวังจะได้รับ

๓.๘.๔ พระสงฆ์มุ่งเน้นที่พิธีกรรมมากกว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อ้างถึงใน กิตติศักดิ์ ตีระพิมลจันทร์ ในปัจจุบัน การที่มีพระภิกษุบางรูปทำให้พุทธศาสนิกชนเกิดภาวะวิกฤติศรัทธานั้น มาจากตัวแปรที่น่าสนใจหลายประการ^{๕๘} ดังนี้

๑) ศรัทธาวิปริตจึงก่อให้เกิดวิกฤติศรัทธา เพราะพุทธศาสนิกชนสนับสนุนหรือส่งเสริมในทิศทางที่ไม่ถูกต้องจึงทำให้พระภิกษุยึดติดในวัตนุญนยและบริโภคนย

๒) บุญวิปริต การเน้นสอนเรื่องบุญที่เน้นเฉพาะตัวบุญแต่ขาดกุศล โดยแปลงบุญให้เป็นเรื่องของวัตนุญนย และบริโภคนย แทนที่บุญจะเป็นสัญลักษณ์ของความสุขในฐานะที่เป็นเครื่องมือสร้างความอิมใจและชำระใจ

๓) การสอนวิปริต พระภิกษุบางรูปเน้นสอนเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์มากกว่า ปาฏิหาริย์แห่งธรรม การสอนให้มนุษย์ชื่นชมการกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์มากกว่าตนเอง ทั้งที่พุทธศาสนาสอนว่า “ในหมู่มนุษย์ทั้งหลายผู้ที่ฝึกตนดีแล้วเป็นผู้ประเสริฐที่สุด”

๔) การใช้สื่อที่วิปริต สื่อไอทีต่าง ๆ ในปัจจุบันนี้ ใช้โดยขาดความรู้เท่าทันและขาดการระวังคำพูด สื่อข้อความ เป็นต้น

นอกจากนี้อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์มีบทบาทปะปนอยู่กับคำสอนในพระพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน จนแทบจะแยกไม่ออกว่าอันไหนเป็นคำสอนในพระพุทธศาสนา อันไหนเป็นลัทธิพราหมณ์ เช่น การดูดวง ทำนายโชคชะตา สาเหตุที่คนหันมาดูดวงกันมากขึ้น เพราะทุกวันนี้คนขาดที่พึ่งทางจิตใจ พระสงฆ์ที่เป็นจำนวนมากทำตัวเป็นหมอดู อาจทำให้คนทั่วไปเข้าใจว่าโหราศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนา พิธีกรรมและความเชื่อที่พบอยู่ในสังคมไทยนับแต่โบราณมาจนถึงปัจจุบันนี้ ได้แก่ เรื่องไสยศาสตร์และโหราศาสตร์ ที่มีความใกล้ชิดซึ่งกันและกัน และใกล้ชิดกับชีวิตของคนไทยทั้งที่อยู่ในสังคมดั้งเดิมและที่อยู่ในสังคมเมืองหรือสังคมทันสมัย

๓.๘.๕ พิธีกรรมมีลักษณะบิดเบือนต่างไปจากพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา

ปัญหาที่เกิดขึ้นในกลุ่มพุทธศาสนิกชน คือไม่สามารถแยกแยะได้ว่าอะไรเป็นพิธีกรรมทางโลก อะไรเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ทำให้หลงผิดและเหมารวมพิธีกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นภายในวัด และนำโดยหมู่พระสงฆ์ เช่น พิธีปลุกเสกวัตถุมงคลต่าง ๆ เป็นกิจกรรมในพระพุทธศาสนา บรรดาศาสนาต่าง ๆ ในโลกมีพิธีปฏิบัติเป็นการเฉพาะตนอยู่ สำหรับพุทธศาสนิกชนชาวไทยก็มีการ

^{๕๘} กิตติศักดิ์ ตีระพิมลจันทร์, “การเสริมสร้างมุมมองที่ถูกต้องของคนวัยทำงานที่มีต่อพระพุทธศาสนาตามแนวสัมมาทิฐิ”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, อ้างแล้ว, หน้า ๔๖.

ปฏิบัติในพิธีกรรมทางศาสนามาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ดังนั้นในฐานะชาวพุทธควรศึกษาทำความเข้าใจให้ถูกต้อง เพื่อที่จะได้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักการและระเบียบแบบแผนที่ท่านผู้รู้ได้วางไว้ จะได้ไม่หลงงมงายและตกเป็นเหยื่อของผู้ที่แสวงหาประโยชน์จากการประกอบพิธีกรรม

๓.๘.๖ พิธีกรรมมีลักษณะที่เน้นผลประโยชน์และฟุ่มเฟือย

พิธีกรรมในปัจจุบันเน้นที่การจัดงานให้ใหญ่โต สวยงาม ใช้เงินลงทุนเป็นจำนวนมาก ถ้าพิธีกรรมเหลือแต่รูปแบบ ไม่มีเนื้อหาแล้ว จุดมุ่งหมายของพิธีกรรมก็อาจจะเปลี่ยนแปลงไปในเชิงพาณิชย์ เช่นกลายเป็นเรื่องของความโก้หรูหา แข่งขันกันว่างานพิธีของใครจะใหญ่จะโตกว่ากัน กลายเป็นเรื่องสิ้นเปลือง เช่นการบวชพระ ก็ไม่สนใจเนื้อหาสาระ ไม่รู้ว่าบวชเพื่ออะไร เอาแต่รูปแบบได้แต่จัดงานใหญ่โต มีการเชิญแขกมากมาย สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก เพราะฉะนั้นการแก้ไขปรับปรุงเกี่ยวกับพิธีกรรม โดยมุ่งหมายให้พิธีกรรมนั้นกลับมามีสาระจึงมีความสำคัญ เพราะพิธีกรรมเป็นส่วนเบื้องต้นของพระวินัย โดยเป็นส่วนที่สื่อกับหมู่ชนส่วนใหญ่ให้เข้ามามีส่วนร่วมและเป็นเครื่องนำบุคคลเข้าสู่วินัยที่จะนำต่อให้เข้าถึงเนื้อหาสาระที่เป็นธรรมะสูงขึ้นไป ดังนั้นถ้าจะให้พระพุทธานุศาสนาดำรงอยู่ด้วยดี จะต้องทำให้พิธีกรรมเป็นเครื่องนำคนเข้าสู่วินัยที่สูงขึ้นไป เพื่อเข้าถึงธรรมในที่สุด ซึ่งพิธีกรรมควรเรียบง่ายและประหยัด พิธีกรรมที่มีคุณค่าควรเป็นพิธีกรรมที่ทำให้เกิดความฉลาด เป็นการพัฒนาสติปัญญา และขจัดความชั่วให้หมดไป

ฉะนั้นผู้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องศาสนพิธีย่อมเป็นผู้ที่สามารถจัดทำ พิธีกรรมต่าง ๆ ในทางศาสนานั้น ๆ ได้ถูกต้องตามแบบแผนที่นิยมกันทั่วไป เป็นเหตุให้ผู้ได้พบเห็นเกิดศรัทธาในผู้นั้นว่าเป็นผู้ได้รับการฝึกฝน อบรมมาดีแล้ว ในการจัดทำเป็นการเพิ่มความศรัทธาและบุคลิกภาพให้แก่ตัวเองอย่างหนึ่ง และนอกจากนั้นยังได้ชื่อว่าช่วยสืบต่ออายุพระศาสนาโดยปริยายด้วย เพราะแบบ อย่างหรือธรรมเนียมที่ดีงามมีเหตุมีผลเป็นพิธีกรรมนั้น ๆ เมื่อยังรักษากันไว้ได้เพียงใด ตัวศาสนาก็ยังชื่อว่าได้รับการรักษาอยู่เพียงนั้น เหมือนเปลือกกระพี้ของต้นไม้ยังคงสดอยู่ตราบไต่ต้นไม้นั้นก็ยังมีชีวิตอยู่ ตราบนั้น

เนื่องจากพระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโปรดโลกนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงเทศน์เป็นพระศาสนา คือเป็นการสั่งสอนหรือเป็นคำสั่งสอนแนะนำฝึกอบรมแก่ทุกคนโดยตรง คือโดยตรงจากพระพุทธเจ้ามาถึงตัวของทุกคน มิใช่เป็นคำสั่งสอนที่ต้องผ่านจากเทวะหรือมนุษย์ซึ่งเป็นบุคคลที่สาม จึงไม่มีข้อผูกพันกับเทวะหรือมนุษย์อื่นทั้งสิ้น ไม่มีข้อบังคับผูกพันแม้กับพระองค์เองที่จะบังคับให้ต้องเชื่อต้องนับถือพระองค์ จึงไม่ต้องอ่อนน้อมสรรเสริญให้ใครโปรดปราน นอกจากจะอ่อนน้อมตนเองให้โปรดตนเองด้วยวิธีให้ละชั่วให้ทำดีด้วยตนเองการที่จะทำให้พระพุทธศาสนาเกิดประโยชน์แก่สังคมมากที่สุด พุทธศาสนิกชนควรเริ่มที่ตนเองก่อน ทำให้ตัวเองเห็นประโยชน์ของพระพุทธศาสนาเสียก่อน แล้วจึงจะแผ่ประโยชน์นั้นไปยังคนใกล้เคียง และแผ่ขยายออกไปสู่สังคม เพราะทุกวันนี้ชาวพุทธไม่ดำเนินตามวิธีของพระพุทธศาสนาเนื้อแท้ ถึงจะเรียกตนเองว่านับถือพระพุทธศาสนา แต่ถึงคราวที่จะ

ต้องใช้กลับไปใช้สิ่งอื่น เช่น โสยศาสตร์บ้าง โหราศาสตร์บ้าง ไม่ใช่พุทธศาสตร์ พระพุทธศาสนาจึงไม่เกิดประโยชน์แก่ชีวิตเท่าที่ควร ชาวพุทธจึงไม่ควรเห็นพระพุทธศาสนาเป็นเพียงแค่พิธีกรรม ทั้งนี้สาเหตุที่สำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนาไม่สามารถทำประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ สาเหตุหลักมาจากองค์กรทางศาสนาเอง มีความบกพร่องในเรื่องการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ตัวผู้เรียนไม่มีความรู้ และผู้สอนเองก็ไม่มีความรู้จริง ไม่แน่ใจว่าสอนในสิ่งที่ถูกต้องหรือไม่ ถือเป็น การขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถที่แท้จริง ฉะนั้นองค์กรทางศาสนา ควรจะต้องริบเร่งส่งเสริมให้มีบุคลากรที่มีความรู้จริง มีความสามารถจริงในการเผยแผ่ศาสนาและมีการดำเนินชีวิตที่เป็นแบบอย่างได้ ให้มีการสอนศาสนาในทุกโอกาสที่มีพิธีกรรม องค์กรทางศาสนาต่าง ๆ ทุ่มเททรัพยากรไปในทางก่อสร้างวัตถุ แต่ไม่ส่งเสริมกิจกรรมในการพัฒนาคนและสร้างสรรค์มนุษย์

นอกจากนี้ ประชาชนทั่วไป ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาไม่สามารถเจริญได้อย่างเต็มที่ เพราะชาวพุทธไม่นึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของพุทธบริษัทที่มีส่วนได้ส่วนเสียต่อความเจริญของพระพุทธศาสนา วิธีแก้ปัญหาก็คือ ชาวพุทธต้องช่วยกันปฏิบัติธรรม ศีลาธรรม เพื่อช่วยเหลือตัวเองก่อน ศาสนาไม่ได้อยู่ที่พิธีกรรมเท่านั้น สิ่งที่สำคัญที่พุทธบริษัทต้องช่วยกัน คือทำอย่างไรคนในสังคมถึงจะเห็นพระพุทธศาสนาเป็นยาสำหรับแก้ทุกข์ได้ ไม่ใช่เห็นศาสนาเป็นแค่พิธีกรรม ชาวพุทธจึงควรหมั่นศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติ โดยศึกษาจากนักปราชญ์แท้ ผู้ที่มีความรู้จริงในคำสอนของพระพุทธเจ้า

ฉะนั้น การประกอบศาสนพิธี นั้นเป็นเพียงส่วนประกอบไม่ใช่ตัวหลักการศาสนา เวลาจะประกอบพิธีกรรมจึงควรยึดถือเฉพาะที่เป็นหลักศาสนพิธี ต้องคำนึงถึงหลักศาสนพิธีแล้วต้องคำนึงถึงหลักเศรษฐกิจและหลักสังคม ด้วย จึงควรคำนึงถึงหลักอย่างน้อย ๔ ประการ คือ

๑) ต้องประหยัด คือใช้จ่ายเฉพาะในสิ่งที่จำเป็น ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่ทำแบบตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ ตัดสิ่งที่ไม่เกิดบุญไม่เกิดกุศลออกเสีย ยิ่งสิ่งที่เป็นอบายมุขต่าง ๆ ด้วยแล้วไม่ควรจัดให้มีขึ้นในพิธีกรรมเป็นเด็ดขาด เพราะนอกจากจะไม่เป็นบุญเป็นกุศลแล้ว ยังจะพลอยเป็นบาปเป็นกรรมไปเสียอีกด้วย

๒) ต้องให้ได้ประโยชน์และคุ้มค่า คือสิ่งที่ทำที่ลงทุนไปนั้นต้องให้ได้ให้เป็นประโยชน์ต่อตัวเองหรือผู้อื่น ที่เราต้องการให้ได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง ทำแล้วให้มีกำไรมากกว่าขาดทุนหรือให้เป็นกำไรทั้งหมด คือให้เป็นบุญมากกว่าเป็นบาป หรือให้เป็นบุญล้วน ๆ ไม่มีบาปเข้ามาปน

๓) ต้องถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม คือทำให้ถูกต้องหลักเกณฑ์แห่งการทำบุญนั้น ๆ ตัดพิธีกรรมส่วนเกินออกเสีย แต่เมื่อตัดแล้วต้องไม่เสียแบบแผนที่ดีงาม ที่มีเหตุมีผลต้นปลายซึ่งนิยมกันมา ทั้งนี้มิใช่จะต้องทำตามอย่างที่เขามาทั้งหมดเสมอไป เพราะพิธีกรรมที่ทำตามอย่างกันมานั้นมักจะเป็นพิธีกรรมส่วนเกินเสียเป็นส่วนใหญ่ บางทีก็ทำกันไปโดยไม่รู้ว่าเป็นไปทำไมก็มี เห็นเขาทำก็ทำตามเขาบ้าง หรือทำไปด้วยความจำใจ ถ้าไม่ทำก็กลัวว่าเขาจะตำหนิหรือติฉินเขาก็มี

๔) ต้องให้เหมาะสม คือเวลาทำต้องดูฐานะความเป็นอยู่ดูกำลังของตัวเองก่อนว่าควรทำได้เพียงไรแค่ไหน มีแค่ไหนก็ควรทำแค่นั้น ไม่จำเป็นต้องทำให้เท่าเขาหรือให้เหมือนเขาเสมอไป การกั๊นนี้ยืมสินจะทำให้เดือดร้อนในภายหลังได้ การประกอบพิธีกรรมที่ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ ย่อมได้ผลไม่น้อยและทำได้ไม่ยากย่อมได้บุญสมประสงค์ แต่ถ้าประกอบไม่ถูกต้องหรือประกอบโดยไม่เข้าใจอาจไม่ได้ผลบุญเท่าที่ควรจะได้ ทั้งยังจะขาดทุนเสียด้วยซ้ำไป

จะเห็นได้ว่าศาสนพิธีมีความเป็นมาจากลัทธิความเชื่อตั้งแต่สมัยพุทธกาล ซึ่งพระพุทธศาสนา ก็ได้ใช้ความกลมกลืนกับความเชื่อเหล่านั้นให้มาเป็นศาสนพิธีที่ถูกต้องตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ถึงแม้ว่าเวลาจะผ่านไปนานมากแต่ว่าเชื่อเหล่านั้นก็ยังแฝงอยู่ในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน มาโดยตลอด ยิ่งการเผยแพร่พระพุทธศาสนาถูกปิดเป็นอันขาดคำสอนยิ่งทำให้ศาสนพิธีผิดเพี้ยนไปจากหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ฉะนั้นวิวัฒนาการของศาสนพิธีดูเหมือนอยู่ในวังวนวนกลับไปสู่ยุคที่ก่อกำเนิดศาสนพิธีตั้งแต่ต้นในสมัยพุทธกาล ดังจะเห็นได้จากที่กล่าวแล้วว่าพุทธศาสนิกชนเชื่อถือโศกลาง พุทธศาสนิกชนยึดติดกับตัวบุคคลมากกว่าหลักคำสอนพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนไม่เข้าใจหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ พระสงฆ์มุ่งเน้นที่พิธีกรรมมากกว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พิธีกรรมมีลักษณะบิดเบือนต่างไปจากพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา และพิธีกรรมมีลักษณะที่เน้นผลประโยชน์และฟุ่มเฟือย ดังนั้นวิวัฒนาการของศาสนพิธีควรมีการพัฒนาให้ศาสนพิธีไปในทางที่ถูกต้อง คือต้องประหยัด ต้องให้ได้ประโยชน์และคุ้มค่าต้องถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม คือทำให้ถูกหลักเกณฑ์แห่งการทำบุญนั้น ๆ ตัดพิธีกรรมส่วนเกินออกเสีย สิ่งสำคัญตามความเหมาะสมถูกต้องเป็นไปตามคำสอนในพระพุทธศาสนา

๓.๙ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องในศาสนพิธี

เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประเภทอเทวนิยม คำสอนของพระพุทธศาสนาจึงไม่ได้มีแนวทางที่มุ่งประกอบพิธีการบวงสรวง หรือบูชาเอาใจเทพเจ้าใด ๆ พิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนา มีป่อเกิดมาจากการที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้ศาสนิกชนปฏิบัติต่อพระองค์ให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัย เช่น พิธีกรรมการแสดงตนเป็นอุบาสกหรือพิธีการบวชซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เรียบง่าย มีเนื้อหา มุ่งเน้นที่ความหลุดพ้น หรือการเรียนรู้หลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา โดยอาศัยศรัทธาที่มีต่อพระพุทธองค์เป็นหลัก ดังนั้น ในศาสนพิธีหรือพิธีกรรมย่อมมีหลักธรรมแฝงอยู่หรือการประกอบพิธีกรรมนั้น ตามหลักธรรมรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๙.๑ บุญกิริยาวัตถุ

ในการสอนธรรมให้เหมาะกับคฤหัสถ์ หรือชาวบ้านต้องจัดขั้นตอนให้ง่าย โดยวางรูปขั้นตอนเป็นหลักทั่วไป ที่เรียกว่า “บุญกิริยาวัตถุ” ดังพุทธพจน์ที่แสดงหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ ในบุญกิริยาวัตถุ

สูตร^{๕๙} ความว่า “บุญกิริยาสำเร็จด้วยทาน บุญกิริยาสำเร็จด้วยศีล บุญกิริยาวัตรสำเร็จด้วยภาวนา ภาวทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ทำบุญกิริยาวัตรที่สำเร็จด้วยทานพอประมาณ ทำบุญกิริยาวัตรที่สำเร็จด้วยศีลพอประมาณ ไม่เจริญบุญกิริยาวัตรที่สำเร็จด้วยภาวนาเลย เมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นผู้มีส่วนดีในมนุษย์” การทำบุญเป็นที่ตั้งแห่งอานิสงส์ เพราะเหตุว่า บุญกิริยาวัตรอันเป็นที่ตั้งแห่งอานิสงส์ของการบำเพ็ญบุญ พระพรหมคุณาภรณ์^{๖๐} อธิบายถึงบุญกิริยาวัตรว่าจะเห็นว่าบุญกิริยาวัตรของชาวบ้านเน้นที่ทานเป็นการจัดการกับวัตถุและการอยู่ร่วมสังคม กล่าวคือ ทานมาหนุนนำศีล ขณะที่พระมีศีล แต่ชาวบ้านมีทานและศีล ส่วนภาวนามุ่งเน้นที่เมตตาภาวนาคือเจริญเมตตา ดังนั้นในไตรสิกขาชีวิตพระไม่ค่อยเกี่ยวข้องกับวัตถุ ทานจึงมีบทบาทน้อย ในไตรสิกขาจึงเอาทานไปผนวกกับศีล สำหรับการจัดสรรวัตถุของพระมุ่งเน้นเป็นเรื่องของวินัย ส่วนชีวิตของชาวบ้านอยู่กับวัตถุโดยตรงและแสวงหาจัดการวัตถุนั้น ก็ดำเนินไปท่ามกลางเพื่อนมนุษย์ร่วมสังคม ถ้าประพฤติปฏิบัติจัดการไม่ดี ทั้งวัตถุก็เสียหาย คนและสังคมก็เดือดร้อนุ่นวาย จึงต้องยกทานและศีลขึ้นมาให้สำคัญเป็นบุญกิริยา ๒ อย่าง ส่วนการพัฒนาด้านใน ก็ต้องจัดให้พอเหมาะแก่กำลังเวลา เป็นต้น ที่เขาจะปฏิบัติได้ โดยเอาทั้งเรื่องจิตใจและปัญญามารวมเป็นข้อเดียวกัน คือการพัฒนาจิตใจ (จิตตภาวนา) และพัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) มารวมเป็นภาวนาข้อเดียว เพราะอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นลักษณะชีวิตของชาวบ้าน แม้แต่ภาวนานั้นจึงเน้นที่การเจริญเมตตาคือเมตตาภาวนา

จากบุญกิริยาวัตร ๓ คือ ๑) ทาน การให้ เพื่อแม่ แบ่งปัน ๒) ศีล การประพฤติสุจริต มีความสัมพันธ์ที่ดี เกื้อกูล ไม่เบียดเบียนกัน ๓) ภาวนา ฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ พัฒนาปัญญา ซึ่งอรรถกถาได้ขยายความออกไปอีก ดังนี้

๑) ทาน รวมทั้ง ปัตติทานมัย คือการเปิดโอกาสให้คนอื่นได้มีส่วนร่วมบุญ ด้วยการทำความดีด้วยกัน และปัตตานุโมทนามัย คือการอนุโมทนาส่วนบุญ โดยพลอยชื่นชม หรือแสดงความยินดียอมรับเห็นชอบในการทำบุญทำความดีของผู้อื่น

๒) ศีล รวมทั้ง อปจายนมัย คือการมีความอ่อนโยน สุภาพอ่อนน้อม ให้เกียรติกัน เคารพยกย่องผู้มีความเป็นผู้ใหญ่ ผู้มีคุณธรรมความดี เป็นต้น รวมถึงการมีกิริยามารยาทงดงาม ตามวัฒนธรรมประเพณี และไวยวัจจมัย คือการช่วยเหลือ รับใช้ บริการ ขนขวายในกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์

๓) ภาวนา รวมทั้งธรรมสวนมัย คือการฟังธรรม รวมถึงการสวดอ่านข่าวสารข้อมูลคำแนะนำเรื่องราวที่ดั่งงามเป็นประโยชน์ และธรรมเทศนามัย คือการแสดงธรรมให้คำสอนคำแนะนำความรู้แก่ผู้อื่น

^{๕๙} อัง.อ.ฎุจก. ๓๗/๑๒๖/๔๐๑.

^{๖๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุง, พิมพ์ครั้งที่ ๓๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๕), หน้า ๕๔๙-๕๕๐.

สำหรับทิวสุกรรม คือการทำความเห็นให้ตรง ซึ่งต้องทำร่วมกับการทำบุญข้ออื่นทุกข้อ ให้เป็นการกระทำด้วยความรู้ความเข้าใจตั้งใจมุ่งหมายถูกต้อง เป็นการตรวจสอบทุกกิจกรรม ให้ได้ผลดี และมีการพัฒนา ฉะนั้นจากบุญกิริยาวัตถุ๓จึงเป็นบุญกิริยาวัตถุ๑๐^{๖๑} ดังนี้

- ๑) ทานมัย - ทำบุญด้วยการให้
- ๒) สีลมัย - ทำบุญด้วยการรักษาศิลปะพฤตินิยม
- ๓) ภวานมัย - ทำบุญด้วยการเจริญภavana
- ๔) อปจายนมัย - ทำบุญด้วยการประพฤติอ่อนน้อม
- ๕) ไวยาวัจจมัย - ทำบุญด้วยการชวนชวน
- ๖) ปัตติทานมัย - ทำบุญด้วยการให้ส่วนความดีแก่ผู้อื่น
- ๗) ปัตตานุโมทนามัย - ทำบุญด้วยการยินดีการทำดีของผู้อื่น
- ๘) อัมมัสสวนมัย - ทำบุญด้วยการฟังธรรม
- ๙) อัมมเทศนามัย - ทำบุญด้วยการสอนแสดงธรรม
- ๑๐) ทิวสุกรรม - ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง

๓.๙.๒ หลักไตรสิกขา

อันเป็นระบบปฏิบัติที่มุ่งในด้านการใช้งาน คือนำเอาองค์ประกอบทั้งหลายของมรรค มาจัดเป็นกระบวนวิธีปฏิบัติที่มีขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อใช้องค์มรรคเหล่านั้นให้สำเร็จผลอย่างเป็นจริงในชีวิต โดยเกี่ยวข้องกับบุคคลในฐานะมนุษย์ที่อยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในสังคม หรือก้าวจากจุดที่ภายในจิตของบุคคลออกมาสู่ภายนอก ซึ่งในฐานะการอยู่ร่วมกับผู้อื่น กำหนดการแสดงออกภายนอก ให้สะท้อนกลับเข้าไปมีอิทธิพล ต่อความคิดความเห็นภายในจิตใจ เช่น การวางระเบียบกฎเกณฑ์ ข้อฝึกหัด ฝึกการดำเนินชีวิต และวิธีการปฏิบัติต่าง ๆ ทำให้บุคคลผู้นั้น รู้จักบังคับควบคุมตนเอง รู้จักคิด รู้จักพิจารณาเกี่ยวกับพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องอันเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมและการอยู่กับสภาพแวดล้อม เข้าไปหาในตัวบุคคล และจุดนี้คือการก้าวเข้าสู่ความหมายของสิกขา ที่ว่าเป็นการฝึกพัฒนาอบรม

ฉะนั้น ไตรสิกขาจึงก้าวจากความสัมพันธ์ที่เป็นไปตามลำดับระหว่างองค์ธรรมจากส่วนหยาบไปหาส่วนละเอียด กล่าวคือ จากส่วนที่เป็นรูปไปสู่สิ่งที่ประณีตมองไม่เห็น ยากที่จะควบคุมจัดการคือเริ่มฝึกกาย วาจา เข้าไปหาจิตใจ และปัญญา หรือกล่าวได้ว่าเริ่มจากศีล ซึ่งมุ่งฝึกหัดพัฒนาการแสดงออกทางกาย วาจา ที่เป็นขั้นภายนอก อยู่กับสิ่งแวดล้อม ในขั้นหยาบ แล้วไปสู่สมาธิ ฝึกอบรมจิตใจที่อยู่ภายใน ที่ละเอียด เพื่อสนับสนุนในการฝึกปัญญา ให้ใช้งานได้อย่างดี ต่อไป

^{๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๐.

ในชีวิตประจำวันเมื่อมีความบริสุทธิ์ในทางความประพฤติ ไม่ฟุ้งซ่านวุ่นวาย เพราะความรู้สึกเดือดร้อนในความผิดของตน จิตใจก็จะปลอดโปร่ง สงบแน่นอน มุ่งมั่นอยู่กับสิ่งที่คิด คำที่พูด และการกระทำ เมื่อจิตไม่ฟุ้ง แต่สงบ มุ่งมั่น เท่าใด การคิดพิจารณา การรับรู้สิ่งต่าง ๆ ก็ชัดเจน คล่องตัว เป็นผลดีในทางปัญญามากขึ้นเท่านั้น ซึ่งไตรสิกขานี้ยังเป็นส่วนสำคัญของหลักโอวาทปาติโมกข์^{๖๒} อันเป็นคำสอนหลักใหญ่ของพระพุทธเจ้า ว่า” การไม่ทำบาปทั้งสิ้น การยังกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องใส นี่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย”

โดยสาระของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญาที่ปฏิบัติถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นไปเพื่อความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมนิยมแสดงในสิกขา๓ อันเป็นขั้นต่าง ๆ ของการละกิเลสคือ

- ๑) ศีล เป็นเครื่องละกิเลสอย่างหยาบ ที่เป็นเหตุให้ล่วงละเมิดออกมาทางกาย วาจา
- ๒) สมาธิ เป็นเครื่องละกิเลสอย่างกลาง ที่เร้ารุ่มอยู่ในจิตใจ ซึ่งอาจจะบว้าเป็นนิรวณ ๕
- ๓) ปัญญา เป็นเครื่องละกิเลสอย่างละเอียด ที่แอบนอนคอยอยู่ในสันดานเป็นอนุสัย

พิธีกรรมต่าง ๆ จึงเกี่ยวเนื่องกับกระบวนการฝึกฝนอบรมตนด้วยธรรมทั้ง ๓ ประการนี้ เราสามารถค้นหาได้ทุกกิจกรรมของชาวพุทธ ไม่ว่าจะเป็นการถวายทาน ก็จะประกอบด้วยไตรสิกขา กล่าวคือ การสมาทานศีล การตั้งใจถวาย (สมาธิ) และการรู้ถึงจุดมุ่งหมายของการถวายทานเพื่อลด ละ สละ วาง ไม่ยึดมั่นถือมั่น (ปัญญา) ดังนั้น ไตรสิกขาจึงเป็นหลักธรรมที่ผสมผสานอยู่ในพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา

๓.๙.๓ พิธีกรรมกับหลักศีลสำหรับประชาชน

ระเบียบวินัย การไม่ละเมิดข้อบังคับ หรือข้อห้ามในพระพุทธศาสนากำหนดเป็นส่วนของศีล โดยเฉพาะศีลของชาวบ้านทั่วไป อันเป็นระบบวิธีจัดการทางสังคม ที่จะฝึกคนให้มีศีล กล่าวได้ว่าวินัย^{๖๓} คือวิธีจัดการฝึกคนให้มีศีล เพราะศีลเป็นส่วนหนึ่งของธรรม ศีลจึงเป็นพิธีกรรม หรือวิธีการเบื้องต้นทำให้สังคมมีความสงบสุข ศีลจึงมีความสำคัญในฐานะเป็น

๑) ศีลเป็นระเบียบวินัยเพื่อสร้างสังคมที่เรียบร้อย ไม่เบียดเบียนกัน อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข เป็นสภาพเกื้อกูลแก่การดำเนินชีวิตแก่การดำเนินชีวิตและปฏิบัติกิจของสมาชิกทั้งหลาย

๒) ศีลเป็นเครื่องมือควบคุมความประพฤติ ทำให้กาย วาจาเรียบร้อย งดงามอยู่ในระเบียบ

๓) ศีลเป็นความประพฤติที่ดีงามเกื้อกูลของบุคคล ในการสัมพันธ์กับผู้อื่นและต่อสิ่งแวดล้อม อันทำให้เกิดผลดีแก่ชีวิตของตัวเองและแก่คนอื่นทั้งหลาย ตลอดทั้งสังคม และสิ่งแวดล้อม

๔) ศีล เป็นข้อปฏิบัติสำหรับกำจัดกิเลสขั้นหยาบ ที่แสดงออกทางกาย วาจา ชัดเกล้าคนให้ประณีตขึ้น

^{๖๒} ที.ม. ๑๓/๕๔/๕๑.

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๒๒.

๕) ศิลเป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมกายวาจาและอาชีวะ ให้อยู่ในสภาพพร้อมที่จะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาในระดับสมาธิ เพื่อเสริมสร้างคุณภาพจิต และช่วยให้จิตมีสมรรถภาพที่จะใช้อย่างได้ผล

๖) ศิลเป็นสภาพปกติทางกายวาจา และอาชีวะ ของผู้ที่มีชีวิตดีงาม หรือคนที่ได้รับการฝึกอบรมดี มีการศึกษาแท้จริง บรรลุภูมิธรรมอันสูงแล้ว

ดังที่กล่าวมานี้ สำหรับคนทั่วไป เหมือนจับเอาศิลพื้นฐานนี้ มาแสดงเป็นข้อกำหนดอย่างต่ำที่สุดในทางความประพฤติของมนุษย์ เท่าที่พอจะให้สังคมมนุษย์อยู่กันโดยปกติสุข ให้แต่ละคนมีชีวิตที่ไม่เป็นโทษภัยหมุ่ชนไม่เบียดเบียนกัน ได้แก่ “ศิล ๕”

๑) เว้นจากปาณาติบาต คือไม่ทำลายชีวิต มีสาระว่า ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิต ที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านชีวิตร่างกาย

๒) เว้นจากอทินนาทาน คือ ไม่เอาของที่เขามีได้ให้ หรือไม่ลักขโมย มีสาระว่า ความประพฤติหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านทรัพย์สินและกรรมสิทธิ์

๓) เว้นจากกาเมสุมิจจาร คือไม่ประพฤติผิดในกามทั้งหลาย มีสาระว่า ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิต ที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านคู่ครอง บุคคลที่รักหวงแผน ไม่ผิดประเพณีทางเพศ ไม่นอกใจคู่ครองของตน ไม่ทำลายสายตระกูลวงศ์ของผู้อื่น

๔) เว้นจากมุสาวาท คือไม่พูดเท็จ มีสาระว่า ความประพฤติหรือดำเนินชีวิต ที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่น ด้วยวาจาเท็จโกหกหลอกลวง ตัดรอนประโยชน์หรือแกล้งทำลาย

๕) เว้นจากสุราเมรัยและของเงินเมาอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท คือไม่เสพของมีนเมา มีสาระว่า ความประพฤติหรือดำเนินชีวิต ที่ปราศจากความประมาทปลั่งพลาดมัวเมาเนื่องจากการใช้สิ่งเสพติดที่ทำให้เสียสติสัมปชัญญะ

ศิลจึงมีความสำคัญของต่อสังคม เป็นกฎเกณฑ์เบื้องต้นที่แฝงอยู่ในการดำเนินชีวิตของทุกคน กิจกรรมและพิธีการใด ๆ ก็ต้องมีศิล เป็นกรอบพื้นฐานเพื่อไม่ให้เกิดความเดือดร้อน ระเบียบวินัยที่สังคมกำหนดไว้ โดยมากก็ถือเอาศิลเป็นแนวทางปฏิบัติทั้งสิ้น หลักธรรมในส่วนของศิลนี้จึงเป็นหลักธรรมสำคัญที่ศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนายึดเป็นฐานเบื้องต้น จะเห็นได้ว่า การประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาจึงไม่มีการเบียดเบียนชีวิตสัตว์ บุคคล และการทำลายสิ่งของให้เกิดความเสีย

๓.๙.๔ พิธีกรรมกับการปฏิบัติตนของชาวพุทธ

สังคาลสูตร^{๖๔} เป็นหลักคำสอน ที่พระอรธกถาจารย์ กล่าวว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ให้เป็นคิหิวินัย คือวินัยของคฤหัสถ์ หรือศิลสำหรับชาวบ้าน หรือศิลสำหรับประชาชน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

^{๖๔}ที่.ปา. ๑๖/๑๗๒- ๒๐๖/๗๐-๘๒.

๑) ปลอดภัยในชีวิต

(๑) ละกรรมกิเลส คือ ๔ สถาน คือ ข้อเสื่อมเสียของความประพฤติ ๔ อย่าง ได้แก่ ปาณาติบาต อทินนาทานา กาเมสุมิถาจาร และมุสาวาท

(๒) ไม่กระทำบาปกรรมโดย ไม่ทำกรรมชั่วด้วยลูกแก้ว ฉันทาคติ-ลำเอียงเพราะชอบ โทสาคติ-ลำเอียงเพราะชัง โมหาคติ ลำเอียงเพราะเขลา และ ภยากติ - ลำเอียงเพราะกลัว

(๓) ไม่เสพอบายมุขคือช่องทางเสื่อมเสีย หรือหายหมดไป แห่งโภคะ ๖ ประการคือ ได้แก่ ติดสุราและของมีนเมา ติดเที่ยวกลางคืน ติดเที่ยวดูการละเล่น ติดการพนัน ติดคบเพื่อนชั่ว และเกียจคร้านการงาน

๒) เตรียมทุนชีวิต

(๑) รู้จักมิตรแท้ มิตรเทียม ซึ่งมิตรเทียม ๔ จำพวก คือ คนปกอลอก คนดีแต่พูด คนหัวประจบ และคนชวนฉิบหาย และมิตรแท้ ๔ จำพวก คือ มิตรอุปการะ มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข มิตรแนะนำประโยชน์ และมิตรมีน้ำใจ ในปฐมสาขาสูต^{๖๕} ว่าด้วยองค์แห่งเพื่อนดี ความว่า “มิตรที่ดียอมให้ของดีที่ให้ได้ยาก ทำกิจที่ทำได้ยาก อดทนถ้อยคำหยาบคาย แม้ยากที่จะอดใจไว้ได้ บอกความลับของตนแก่เพื่อน ปิดความลับของเพื่อน ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ เมื่อเพื่อนสิ้นโภคสมบัติก็ไม่ดูหมิ่นฐานะเหล่านี้มีอยู่ในบุคคลใด บุคคลนั้นเป็นมิตรแท้ ผู้ประสงค์จะคบมิตร ก็ควรคบมิตรเช่นนั้น

(๒) เก็บรักษาสะสมทรัพย์ พึงจัดสรรทรัพย์ใช้สอย และผูกมิตร โดยแบ่งเป็น ๔ ส่วน คือ กินใช้ เลี้ยงดูคนและทำประโยชน์ ๒ ส่วน ทำทุนประกอบกิจการงาน ๒ ส่วน และเก็บไว้ใช้คราวจำเป็น ๑ ส่วนการแสวงหาและการรักษาทรัพย์ได้แก่การแสวงหาและการรักษาทรัพย์

ในทฎฐธัมมิกัตถสังวัตตนิคัธธรรม ๔^{๖๖} คือธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น ได้แก่

(๑) อุฏฐานสัมปทาน ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานประกอบอาชีพอันสุจริต รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจสอบตรา หาอุบายวิธี สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี

(๒) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์ และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย

(๓) กัลยาณมิตรตา คบคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นอาศัย เลือกเสวนาสำเนียงศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

^{๖๕} อิง.อภุจก. ๓๗/๓๓/๗๔.

^{๖๖} อิง.อภุจก. ๓๗/๑๔๕/๔๖๔.

(๔) มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือรู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ผิดเคืองหรือพุ่มพวย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้

เกี่ยวกับการใช้จ่ายทรัพย์ พระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงเหตุผลในการที่จะมีทรัพย์ หรือประโยชน์ที่ควรถือเอาจากทรัพย์สมบัติ ทรงให้หลักปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้สอยบริโภค เรียกว่า หลักโภคอาทิยะ ๕ ประการ^{๖๗}

๑) เลี้ยงตัว มารดาบิดา บุตรภรรยา และคนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข

๒) บำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข

๓) ใช้ป้องกันภัยอันตราย

๔) ทำพลีกรรม ๕ อย่าง คือ

(๑) ญาติพลี สงเคราะห์ญาติพี่น้องที่ขัดข้องจำเป็น

(๒) อุตถิพลี ต้อนรับแขก ดูแลผู้มาเยือน

(๓) ปุพฺพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้ล่วงลับ คือ ญาติมิตรที่ตายจากไป

(๔) ราชพลี บำรุงราชการ ด้วยการเสียภาษีอากรบำรุงประเทศ

(๕) เทวตพลี ถวายเทวดา คือ สักการะ บูชา บำรุง หรือทำบุญอุทิศสิ่งทีเคารพนับถือตามความเชื่อ

๕) อุปถัมภ์บำรุงสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ และสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ เป็นต้น^{๖๘}

โดยเฉพาะทรัพย์ที่ใช้ไปในทางพลีกรรม ซึ่งหมายถึงวิธีการใช้ทรัพย์เพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่บุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่และบุคคลที่เสียชีวิตไปแล้ว ด้วยการทำบุญอุทิศไปหา ในลักษณะนี้ก็ต้องทำเป็นขั้นตอนและวิธีการที่จะอุทิศ กลายเป็นพิธีกรรมทางด้านนี้ขึ้น รวมถึงการใช้เพื่อเป็นภาษีอากรบำรุงประเทศ พลีกรรม หรือวิธีการใช้ทรัพย์ที่ประกอบไปด้วยปัญญา^{๖๙}จึงเป็นหลักธรรมที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญ

๓) ทำหน้าที่สัมพันธ์ตามฐานะทั้ง ๖

(๑) บุตรธิดา บำรุงมารดาบิดาผู้เป็นเหมือนทิศเบื้องหน้า โดยการเลี้ยงดู ช่วยทำธุระ การงาน ดำรงวงศ์ตระกูล ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท และเมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน ส่วนมารดาบิดา อนุเคราะห์บุตรธิดา ได้แก่ ห้ามกันจากความชั่ว ฝึกอบรมให้ตั้งอยู่ในความดี ให้ศึกษาศิลปวิทยา เป็นธุระในการมีคู่ครองที่สมควร และมอบทรัพย์สมบัติให้เมื่อถึงโอกาส

^{๖๗} วจ.จตุกถ. ๓๕/๖๑/๒๐๕-๒๐๗.

^{๖๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗๑-๑๗๒.

(๒) ศิษย์บำรุงครูอาจารย์ ผู้เป็นเหมือนทิศเบื้องขวา โดยลูกรับ แสดงความเคารพ เข้าไปหา เช่น ช่วยรับใช้ ปรีกษาซักถาม รับคำแนะนำ ตั้งใจฟังและรู้จักฟัง ประนินับตร ช่วยบริการ และ เรียน ศิลปวิทยาโดยเคารพ เอาจริงเอาจัง ถือเป็นกิจสำคัญ ส่วนครูอาจารย์ อนุเคราะห์ศิษย์ ได้แก่ แนะนำ ฝึกอบรมให้เป็นคนดี สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง ยกย่องให้ปรากฏในหมู่พวก และ สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิศ สอนให้เอาไปใช้งานเลี้ยงชีพได้จริง

(๓) สามี บำรุงภรรยา ผู้เป็นเหมือนทิศเบื้องหลัง โดย ยกย่องให้เกียรติสมฐานะภรรยา ไม่ดูหมิ่น ไม่นอกใจ มอบความเป็นใหญ่ในบ้าน หาเครื่องแต่งตัวมาให้ เป็นของขวัญตามโอกาส ส่วน ภรรยา อนุเคราะห์สามี คือ จัดงานบ้านให้เรียบร้อย สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี ไม่นอกใจ รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้ และขยันช่างจัดช่างทำเอางานทุกอย่าง

(๔) บำรุงมิตรสหาย ผู้เป็นเหมือนทิศเบื้องซ้าย โดยเผื่อแผ่แบ่งปัน พุดอย่างรักกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีตนเสมอ ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน และซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน ส่วนมิตรสหาย อนุเคราะห์ ตอบแทน เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาป้องกัน ช่วยรักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อน ในคราวมีภัย เป็นที่พึ่งได้ ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก และ นับถือตลอดวงศ์ญาติของมิตร

(๕) นายบำรุงคนรับใช้และคนงาน ผู้เป็นเหมือนทิศเบื้องล่างโดย จัดงานให้ทำตามความเหมาะสมกับกำลังเพศวัย และความสามารถ ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและความเป็นอยู่ จัดสวัสดิการดี ช่วยรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้ มีอะไรก็แบ่งปันให้ และมีวันหยุดและพักผ่อนหย่อนใจ ตามโอกาส ส่วนคนรับใช้ และคนงาน อนุเคราะห์นายโดย เริ่มทำงานก่อน เลิกงานทีหลัง เอาแต่ของที นายให้ ทำการงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น และนำความดีของนาย และกิจการ ไปเผยแพร่

(๖) คฤหัสถ์ บำรุงพระสงฆ์ผู้เป็นเหมือนทิศเบื้องบนโดย จะทำสิ่งใดกระทำด้วยเมตตา จะ พุดสิ่งใดก็พุดด้วยเมตตา จะคิดสิ่งใดก็คิดด้วยเมตตา ต้อนรับด้วยความเต็มใจ และอุปถัมภ์ด้วยปัจจัย๔ สำหรับพระสงฆ์ ย่อมอนุเคราะห์คฤหัสถ์ คือ ห้ามปรามสอนให้เว้นจากความชั่ว แนะนำสั่งสอนให้ ตั้งอยู่ในความดี อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจงาม ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง ซ้ำแจงอธิบายสิ่งที่เคย ฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง และบอกทางสวรรค์ให้คือสอนวิธีดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จ

จะเห็นได้ว่าหลักธรรมที่เกี่ยวข้องในศาสนพิธี อาทิ บุญกิริยาวัตถุที่เน้นทานเป็นการจัดการ กับวัตถุและการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยศีลและการปฏิบัติด้วยการภาวนา โดยเฉพาะที่ภูชุกรม คือ การทำความเห็นให้ตรง ซึ่งต้องทำร่วมกับการทำบุญข้ออื่นทุกข้อ ให้เป็นการกระทำด้วยความรู้ความ เข้าใจตั้งใจมุ่งหมายถูกต้อง เป็นการตรวจสอบทุกกิจกรรม ให้ได้ผลดี และมีการพัฒนา หลักไตรสิกขาที่ เช่นเดียวกัน มุ่งเน้นศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นระบบปฏิบัติที่มุ่งในด้านการใช้งาน คือนำเอาองค์ประกอบ ทั้งหลายของมรรค มาจัดเป็นกระบวนการวิธีปฏิบัติที่มีขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อใช้องค์มรรคเหล่านั้นให้สำเร็จผล อย่างเป็นจริงในชีวิต โดยเกี่ยวข้องกับบุคคลในฐานะมนุษย์ที่อยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ใน สังคม และศีลสำหรับประชาชน ถือเป็นหลักความประพฤติทางกายวาจา และอาชีวะ ที่แนะนำสั่งสอน

กัน โดยถือเอาภาวะที่ควรจะมีควรจะเป็นตามธรรมชาติเป็นหลักสิ่งที่กล่าวมานี้ถือเป็นหลักธรรมที่พุทธศาสนิกชนควรปฏิบัติ ซึ่งในศาสนพิธีย่อมมีหลักธรรมเหล่านี้ในการประกอบพิธีกรรม สิ่งที่ปรากฏชัดได้แก่ สิ่งกาลพระสูตรที่กล่าวถึงวินัยของคฤหัสถ์ หรือศีลสำหรับชาวบ้าน หรือศีลสำหรับประชาชน ซึ่งจำแนกหลักธรรม ที่สำคัญ คือ หลักธรรมที่ปลอดความชั่ว เตรียมทุนชีวิต ความสุขอันชอบธรรมที่คฤหัสถ์ ประโยชน์ที่พึงได้รับ และปกแผ่ทิศทั้ง หลักธรรมเหล่านี้จะเกี่ยวข้องในศาสนพิธีรายละเอียดตามที่กล่าวแล้วข้างต้น ซึ่งศาสนพิธีจะเป็นสื่อในการเผยแพร่วัฒนธรรมที่ดี

๓.๑๐ สรุปศาสนพิธีและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเกิดจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ซึ่งการเผยแผ่และการสั่งสอนก็เป็นไปอย่างเรียบง่าย ไม่ได้แบ่งแยกว่าส่วนใดคือคำสอน ส่วนใดคือ ศาสนพิธี ทั้งนี้มุ่งเน้นการสอนหลักพุทธธรรมเพื่อประโยชน์อย่างแท้จริง โดยการใช้เหตุการณ์ บุคคล เวลาเป็นโอกาสในการสอนพุทธธรรม หากมีเหตุการณ์ที่จะต้องเกี่ยวข้องกับพิธีกรรม พระองค์ทรงใช้สิ่งนั้นมาสอนธรรมให้พบความจริงของชีวิต ส่วนวิธีการที่ไม่ขัดแย้งหรือเป็นพิธีการตามยุคสมัยเพื่อความเรียบร้อยและความเหมาะสม

การจัดการความรู้อันมีแม่แบบคือพระไตรปิฎกที่ชาวพุทธที่แท้จะต้องปฏิบัติตามคำสอนให้ถูกต้อง เพื่อให้ได้รับประโยชน์จากพระศาสนามากที่สุด และเพื่อเป็นหลักประกันวิธีปฏิบัติที่ถูกต้อง ก็จำเป็นต้องมีความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องพระไตรปิฎกพระพุทธศาสนามีความหมายรวมถึงตั้งแต่หลักธรรม พระสงฆ์ องค์กร สถาบัน กิจกรรม ไปจนถึงศาสนสถานและศาสนวัตถุ ทุกอย่าง แต่ความหมายที่แท้จริงคือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งจะมองเห็นว่า ความดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา หมายถึงความคงอยู่แห่งคำสอนของพระพุทธเจ้า หากคำสอนนั้นเลื่อนลอยหายไป แม้จะมีบุคคล กิจกรรมศาสนสถาน และศาสนวัตถุมากมาย ก็ไม่อาจถือว่ามีพระพุทธศาสนา แต่ในทางตรงข้าม สิ่งที่เป็นรูปธรรมภายนอกดังกล่าวสูญหาย ถ้าคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ายังดำรงอยู่ คนก็ยังสามารถรู้จักพระพุทธศาสนาได้ ด้วยเหตุนี้ การดำรงรักษาพระพุทธศาสนาที่แท้จริง จึงหมายถึงการดำรงรักษา คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

พระพุทธศาสนาที่แท้คือพระสัทธรรมได้แก่ ปรียัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ ปรียัติ คือ พุทธพจน์ที่อยู่ในพระไตรปิฎก ถ้าไม่มีพระไตรปิฎก พระสัทธรรมจะไม่สามารถมาถึงชาวพุทธได้ กล่าวได้ว่า ปรียัติเป็นผลมาจากปฏิเวธ และเป็นฐานของการปฏิบัติ เป้าหมายพระพุทธศาสนาเพื่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ อันมีจุดมุ่งหมายสูงสุดคือการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามอุดมคติของพระพุทธศาสนา คือ การเป็นมนุษย์ที่สามารถทำประโยชน์ตนเองให้ถึงพร้อมสมบูรณ์และทำประโยชน์ผู้อื่นให้ถึงพร้อมเช่นกัน ได้แก่การทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นและช่วยเหลือให้ผู้อื่นได้บรรลุประโยชน์ในระดับต่าง ๆ โดยสมบูรณ์

ศาสนพิธีก็เป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้พระพุทธรูปศาสนาดำรงต่อไปได้อย่างสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธรูปศาสนา จึงต้องมีการจัดการเกี่ยวกับความรู้ในศาสนพิธี เพื่อเป็นสื่อในการนำพระพุทธรูปศาสนามาใช้ประโยชน์พื้นฐานของชีวิต และเป็นก้าวต่อไปในการปฏิบัติธรรมเพื่อเป้าหมายสูงสุด ทั้งนี้ ศาสนพิธีย่อมเกี่ยวข้องกันทั้งฝ่ายพระสงฆ์ อันมีพระวินัยเป็นหลักในการเป็นแนวประพฤติปฏิบัติตามหลักพระพุทธรูปศาสนา และพุทธธรรมในส่วนช่วยสงเคราะห์ศาสนิกชนผู้มาร่วมพิธีกรรมให้ได้บรรลุวัตถุประสงค์ตามภารกิจนั้น ๆ ส่วนคฤหัสถ์เป็นส่วนที่ช่วยสนับสนุนเกื้อกูลปัจจัย ๔ ให้ฝ่ายสงฆ์ดำเนินชีวิตตามพระวินัยได้ ฉะนั้นทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายคฤหัสถ์ต่างจำเป็นต้องศึกษาหลักพระพุทธรูปศาสนาโดยมีพิธีกรรมเป็นสื่อในการช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ ตามหน้าที่และบทบาทของตน

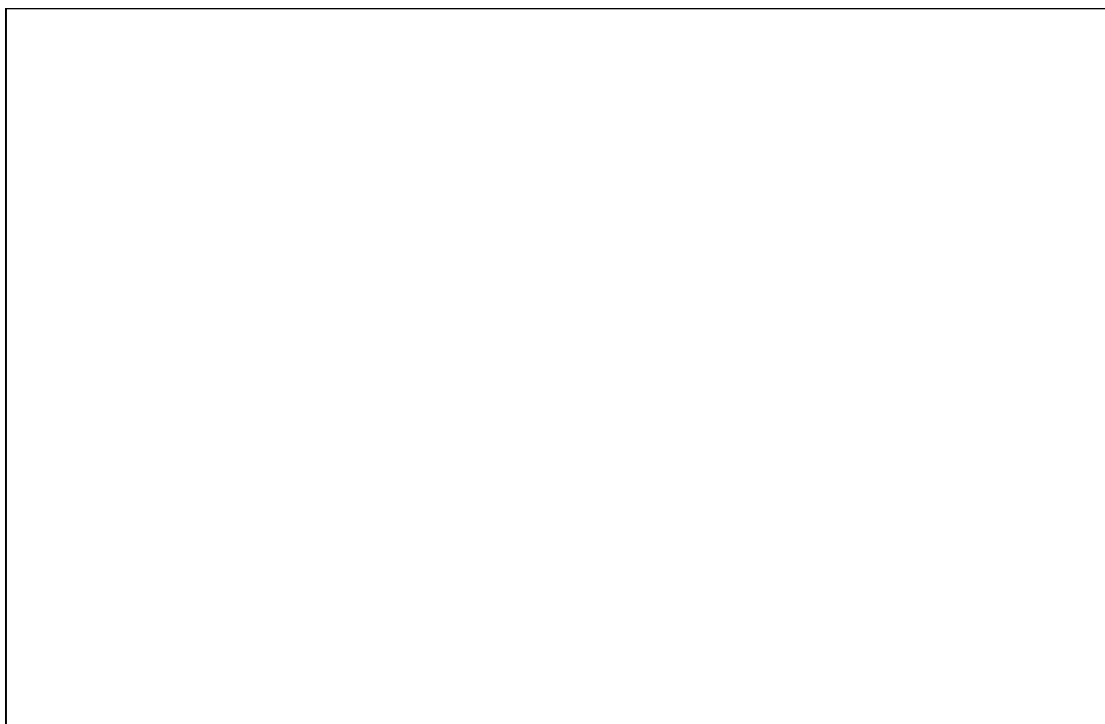
การจัดการด้านศาสนพิธีพระพุทธรูปศาสนาเป็นศาสนาที่เกี่ยวกับความรู้ หากศึกษาพระพุทธรูปศาสนาได้ถูกต้องแล้ว พระพุทธรูปศาสนาถือว่าเป็นศาสนาแห่งผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ดังนั้นความเป็นผู้รู้ผู้ตื่นและผู้เบิกบานนี้เองเป็นเครื่องหมายแห่งการจัดการองค์ความรู้ได้อย่างสมบูรณ์ เพราะสำเร็จประโยชน์สำหรับปัจเจกชนที่ได้พัฒนาตนไปถึงขั้นสูงสุดของคนที่มีความรู้ที่เรียกว่าอริยสงฆ์^{๖๙} องค์ความรู้ในพระพุทธรูปศาสนานั้นเกิดจากองค์ความรู้ที่เรียกว่า สัพพัญญุตญาณของพระองค์ที่ได้ตรัสรู้ ซึ่งพระองค์ได้จัดการองค์ความรู้ของพระองค์ให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับพุทธบริษัท โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการสิ้นไปแห่งทุกข์ เท่านั้น ไม่มีเป้าหมายอื่น แม้ว่าจะมีคำสอนที่หลากหลายที่เป็นองค์ความรู้เพื่อนำไปดำเนินชีวิตของชาวบ้านอยู่ด้วยกันก็เพื่อให้เป็นเชื้อภายในในการสั่งสมความดีไว้จนนำไปสู่การสิ้นทุกข์ในที่สุด

ฉะนั้น การจัดการความรู้ในพระพุทธรูปศาสนาจึงเป็นภาระหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องดึงองค์ความรู้ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกอันเป็นขุมทรัพย์ทางความรู้และปัญญาของโลกออกมาปฏิบัติการตามเป้าหมายที่ทุกคนมุ่งหมาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการศึกษาปฏิบัติธรรมเพื่อหลุดพ้น เพื่อการดำรงชีวิตที่ดี การเศรษฐกิจสังคมการเมืองการปกครองวิทยาศาสตร์ศึกษาสาธารณสุขภาพเป็นต้นโดยเฉพาะศาสนพิธีจะต้องมีการจัดการความรู้เข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ประโยชน์จากพระศาสนามากที่สุด และเพื่อเป็นหลักประกันวิธีปฏิบัติที่ถูกต้อง ก็จำเป็นต้องมีความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องพระไตรปิฎก

พระพุทธรูปศาสนาที่แท้คือพระสัทธรรม ได้แก่ ปรีชาญาณ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ถ้าไม่มีพระไตรปิฎกพระสัจธรรมจะไม่สามารถมาถึงชาวพุทธได้ การเป็นมนุษย์ที่สามารถทำประโยชน์ตนเองให้ถึงพร้อมสมบูรณ์และทำประโยชน์ผู้อื่นให้ถึงพร้อมเช่นกัน ได้แก่ การทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นและช่วยเหลือผู้อื่นได้บรรลุประโยชน์ในระดับต่าง ๆ โดยสมบูรณ์ ศาสนพิธีก็เป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้พระพุท

^{๖๙} สุวิญ รักษัตย์, การจัดการองค์ความรู้แนวพุทธ, วารสารบัณฑิตศาสตร์ มจร, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒ เมษายน-กันยายน ๒๕๕๗ : ๒๓.

ศาสนาดำรงต่อไปอย่างสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา จึงต้องมีการจัดการเกี่ยวกับความรู้ในศาสนพิธี เพื่อเป็นสื่อในการนำพระพุทธศาสนามาใช้ประโยชน์พื้นฐานของชีวิต และเป็นก้าวต่อไปในการปฏิบัติธรรมเพื่อเป้าหมายสูงสุด ทั้งนี้ศาสนพิธีย่อมเกี่ยวข้องกับมั่งฝ้ายพระสงฆ์ อันมีพระวินัยเป็นหลักการในการเป็นแนวประพฤติปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาและพุทธธรรมในส่วนช่วยสงเคราะห์ศาสนิกชนผู้มาร่วมพิธีกรรมให้ได้บรรลุวัตถุประสงค์ตามภารกิจนั้น ๆ ส่วนคฤหัสถ์เป็นส่วนที่ช่วยสนับสนุนเกื้อกูลปัจจัย ๔ ให้ฝ่ายสงฆ์ดำเนินชีวิตตามพระวินัยได้ ด้วยเหตุนี้ทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายคฤหัสถ์ต่างจำเป็นต้องศึกษาหลักพระพุทธศาสนาโดยมีพิธีกรรมเป็นสื่อ ในการช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามหน้าที่และบทบาทของตน ซึ่งการจัดการด้านศาสนพิธี จำแนกเป็น ๔ คือ กุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธี และปกิณกพิธี รายละเอียดตามแผนภูมิดังนี้

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

แผนภูมิที่ ๓.๑ แสดงการจัดการศาสนพิธีของพระพุทธศาสนา

บทที่ ๔

บูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้

ศาสนพิธีในพระพุทธศาสนาประกอบด้วยหลักประเพณีปฏิบัติที่ดำรงอยู่ภายใน แต่ไม่ได้รับการแยกแยะถึงแนวทางที่ดำรงออกมาใช้ได้แต่รูปแบบและความศรัทธาจึงทำให้มีคุณค่าน้อยเกินไป เพื่อให้เกิดคุณค่าต่อชีวิตและสังคมยิ่งขึ้นจำเป็นต้องใช้ศาสตร์การจัดการความรู้เข้ามาถอดบทเรียน ศาสนพิธีออกมาตามประเด็นที่ศึกษา คือการจัดการความรู้ในกุศลพิธี การจัดการความรู้ในบุญพิธี การจัดการความรู้ในทานพิธี และการจัดการความรู้ในปณิณกพิธี ดังจะได้กล่าวต่อไป

๔.๑ การจัดการความรู้ในกุศลพิธี

ในการใช้ศาสตร์ว่าด้วยการจัดการความรู้ในที่นี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์กระบวนการของการจัดการความรู้ โดยใช้ปรัชญาของแนวคิดการจัดการความรู้ของทונהโมเดล (Tuna Model) เป็นกรอบในการศึกษา โดยการแยกแยะให้เห็นองค์ความรู้ที่แฝงอยู่ในกุศลพิธีซึ่งเป็น Tacit Knowledge จากนั้นก็สังเคราะห์ออกมาให้เป็น Explicit Knowledge แล้ววนะไปสู่การบวนการนำไปปรับใช้ให้เกิดคุณค่าและประโยชน์ต่อไป

การจัดการความรู้ในกุศลพิธีนี้ เป็นการจัดการความรู้ที่แฝงอยู่ในการทำกุศลและการปฏิบัติตนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีเวียนเทียนในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และพิธีรักษาอุโบสถ โดยมีกระบวนการต่อไปนี้

๔.๑.๑ การจัดการความรู้ในพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะเป็นพิธีแสดงตัวเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา หรือนับถือพระรัตนตรัยตลอดชีวิต เป็นพุทธบริษัท คือ อุบาสกอุบาสิกาในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่ให้การอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ตามสมควรแก่ฐานะ มีคุณธรรมพื้นฐาน คือ มีกายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต ไม่ละเลยการฟังธรรม รักษาศีล เลื่อมใสในภิกษุ สามเณร แบบไม่หวั่นไหว ไม่เอาใจออกห่างจากพระศาสนาและสนับสนุนกิจการของศาสนา^๑

^๑คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา**, (พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า๖๙.

KM	ความรู้ในพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ
KV	การนำคนเข้าสู่กระบวนการเป็นชาวพุทธที่ถูกต้อง
KS	<p>ขั้นตอนเตรียมการ</p> <ul style="list-style-type: none"> - กำหนดวัน เวลา และสถานที่ - แจ้งบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ทั้งส่วนผู้จัด พุทธมามกะ และผู้ปกครอง - จัดสถานที่ อุปกรณ์เกี่ยวกับพิธี เอกสารการกล่าวคำแสดงตน - เป็นการเชิญผู้มีความรู้ในฐนะพุทธมามกะมาบรรยายให้เกิดศรัทธาในพระรัตนตรัย - สร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ (Tacit Knowledge) การเป็นชาวพุทธที่ดีจากคนในหน่วยงานหรือองค์กร - สร้างปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันซึ่งมาจากพลังการมีส่วนร่วมของสังคม - ได้รูปแบบและขั้นตอนของการแสดงตนเป็นพุทธมามกะอย่างมีส่วนร่วม - กำหนดขั้นตอนไว้ในเอกสารหรือข้อมูลที่เข้าถึงได้ง่ายผ่านเทคโนโลยีสื่อสาร และสารสนเทศ <p>ขั้นตอนปฏิบัติการ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ผู้นำกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย - ผู้นำกล่าวจุดประสงค์ของการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ - การเปล่งคำประกาศตนเป็นพุทธมามกะ - กล่าวคำสมาทานศีล - รับศีลจากพระภิกษุสงฆ์ - พระสงฆ์ให้โอวาท <p>ขั้นตอนดำเนินตามบทบาทพุทธมามกะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - วางระบบการแสดงตนเป็นพุทธมามกะในปฏิทินกิจกรรม เพื่อให้มีการเตรียมความพร้อมของหน่วยงานหรือองค์กรได้ - ศึกษาเรียนรู้พระพุทธานุศาสนในแหล่งการศึกษาและถิ่นที่อยู่ โดยการกำหนดไว้ในหลักสูตรการศึกษาทุกระดับ และการไปวัดหรือพุทธศาสนสถาน - ส่งเสริมการปฏิบัติตนตามหน้าที่ชาวพุทธทุกมิติ โดยจัดให้มีการศึกษา การปฏิบัติ การเผยแพร่ และการทำนุบำรุงพระพุทธานุศาสน - การศึกษาหลักธรรมคำสอนเพื่อนำมาปรับใช้ในชีวิต การปฏิบัติตามหลักคำสอนนั้น ๆ การให้ความรู้ในคำสอนที่ตนเองได้รับผลให้ผู้อื่นได้รับทราบและปฏิบัติต่อไป และการช่วยเหลือกิจการและกิจกรรมคณะสงฆ์ พร้อมทั้งดูแลความสะอาดทางด้านปัจจัย ๔ ให้แก่พระภิกษุสงฆ์

KA	<p>สร้างคลังความรู้</p> <ul style="list-style-type: none"> - จัดทำเอกสารเผยแพร่วิธีการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ - คำอธิบายการบูชาพระรัตนตรัย คือ การให้ความนอบน้อม เคารพบูชาต่อพระพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ พระธรรม คือ คำสอนของพระองค์ พระสงฆ์ คือ ผู้ปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ - ทำเป็นสื่อมวลชนเดียวประชาสัมพันธ์ - ประกวดผู้กล่าวคำแสดงตนเป็นพุทธมามกะได้ในแต่ละระดับ - หาร่างวัลผู้เป็นพุทธมามกะดีเด่นในแต่ละด้านของบทบาทตามหน้าที่ชาวพุทธ <p>เชื่อมโยงเครือข่าย</p> <ul style="list-style-type: none"> - ขยายหน่วยงานและองค์กรให้เพิ่มจำนวนสถานที่ในการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ - ขยายจำนวนครั้งในการจัดพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ - ทำ MOU กับสถานศึกษา สถานที่ราชการ บริษัท สมาคม ในการจัดพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ - สร้างกิจกรรมร่วมกันขององค์กรเครือข่ายที่อยู่แล้ว <p>ประยุกต์ใช้ ICT</p> <ul style="list-style-type: none"> - ใช้เครื่องมือประชาสัมพันธ์ทางสื่อวิทยุและโทรทัศน์ - ทำเป็นองค์กรเครือข่ายทางไลน์กลุ่มและ Face book <p>อาศัยพลังจากชุมชนนักปฏิบัติ CoPs (Community of Practice)</p> <ul style="list-style-type: none"> - สร้างองค์กรพุทธมามกะตัวอย่าง - จัดทำพุทธมามกะเป็นรุ่นตัวอย่าง - (โดยยึดแนวการทำตามหน้าที่ชาวพุทธทั้ง ๔ ด้าน) - แลกเปลี่ยนเรียนรู้พัฒนาพุทธมามกะจากผู้มี Tacit Knowledge - สร้างเป็นคู่มือและเผยแพร่ออกไปกลายเป็นความรู้ฝังลึกและเผยแผ่เป็นความรู้เปิดเผย (Explicit Knowledge) ได้อีกหมุนเวียนต่อ ๆ ไป - สร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นกับพุทธมามกะทั้งที่เป็นเด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ - เชื่อมโยงผลของการปฏิบัติเข้ากับชีวิต การศึกษา และอาชีพ กลายเป็นประสบการณ์การปฏิบัติตน (Tacit Knowledge) ต่อไป
----	---

จากตารางจัดการความรู้ในพิธีการแสดงตนเป็นพุทธมามกะตามแนวคิด TUNA โมเดล ทำให้ได้องค์ความรู้ที่ผ่านกระบวนการจัดการแล้ว คือ ชาวพุทธยุคใหม่ที่มีกระบวนการเข้ามาสู่ความเป็นชาวพุทธอย่างมีระบบ ผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากเอกสาร (Explicit Knowledge) และ

ประสบการณ์ (Tacit Knowledge) ถือได้ว่าเป็น KMU (Knowledge Management Utilization) คือ การนำความรู้ไปใช้ให้เกิดผลเป็นระบบการสร้างชาวพุทธเข้มแข็งขึ้น สรุปเป็นแผนภูมิได้ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๔.๑ ระบบการจัดการความรู้ในพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

๔.๑.๒ การจัดการความรู้ศาสนพิธีการปฏิบัติวันมาฆบูชา

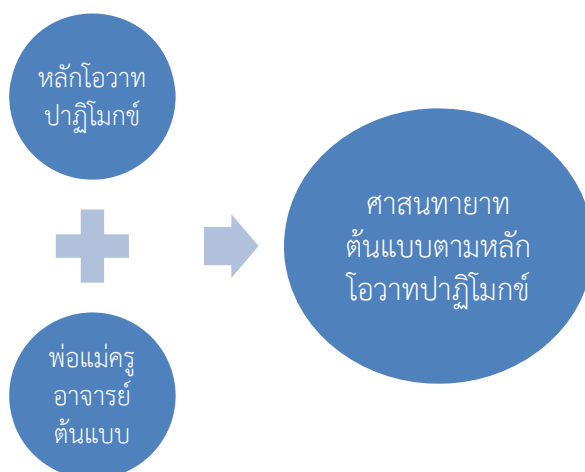
ศาสนพิธีการปฏิบัติตนในวันมาฆบูชา เมื่อตรวจสอบสาระสำคัญของวันนี้สามารถนำมาจัดการองค์ความรู้เป็นการสร้างศาสนทายาทต้นแบบตามหลักโอวาทปาฏิโมกข์ได้ เพราะเกี่ยวกับการตรัสโอวาทปาฏิโมกข์ให้แก่พระอรหันตสาวก จำนวน ๑,๒๕๐ องค์ เพื่อให้วันนี้เป็นวันของพระธรรมและเป็นการประกาศแนวทางการปฏิบัติตนของพระสงฆ์ที่จะออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไปตามกระบวนการจัดการความรู้ได้ดังนี้

KM	การจัดการความรู้ศาสนพิธีการปฏิบัติตนในวันมาฆบูชา
KV	การสร้างศาสนทายาทต้นแบบตามหลักโอวาทปาฏิโมกข์
KS	<ul style="list-style-type: none"> - ศึกษาหลักโอวาทปาฏิโมกข์จากพระไตรปิฎก - เชิญผู้มีความรู้ในฐานะผู้ปฏิบัติตามหลักโอวาทปาฏิโมกข์มาให้ความรู้ - ศึกษาแนวทางปฏิบัติตนจากแหล่งปฏิบัติที่ถูกต้องตามแนวทางโอวาทปาฏิโมกข์ - แลกเปลี่ยนเรียนรู้การปฏิบัติตนตามหลักโอวาทปาฏิโมกข์จากผู้มีความรู้และปฏิบัติ - ฝึกปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าบนฐานโอวาทปาฏิโมกข์ ได้แก่ มีจิตมุ่งมั่นในอุดมการณ์ ๔ ประการ คือ

	<p>๑) มีความอดทนในการฝึกปฏิบัติเพื่อขจัดกิเลสให้สิ้นไป</p> <p>๒) มุ่งมั่นต่อพระนิพพาน คือ การดำรงอย่างมีความสุข</p> <p>๓) ดำรงอยู่อย่างบรรพชิตผู้ไม่ทำร้ายใคร ๆ</p> <p>๔) ดำรงอยู่อย่างสมณะ คือผู้สงบ ปราศจากการเบียดเบียนใคร ๆ</p> <p>ปฏิบัติตามหลักการหลักคำสอน ๓ ประการของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย คือ</p> <p>๑) การไม่ทำบาปอกุศลสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง</p> <p>๒) กระทำแต่บุญ กุศล ความดีทั้งปวง</p> <p>๓) ฝึกฝนอบรมจิตตนอยู่เสมอ</p> <p>ดำรงตนรักษาวัตรปฏิบัติตามคำสอน ๖ ประการของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย คือ</p> <p>๑) การไม่กล่าววาจาว่าร้ายใคร ๆ</p> <p>๒) การไม่เบียดเบียนทำร้ายใคร ๆ</p> <p>๓) การความสำรวมระวังในพระปาติโมกข์ ข้อวัตรปฏิบัติสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติห้ามและอนุญาตไว้</p> <p>๔) การรู้จักประมาณในฉันอาหารและพิจารณาทุกครั้งที่ฉัน</p> <p>๕) การไม่คลุกคลีด้วยหมู่ ฝึกฝนตนอยู่หกลีงในสถานที่นั่งที่นอนอันสงัด เช่น โคนไม้ เรือนว่าง ถ้ำ เป็นต้น</p> <p>๖) การฝึกหัดจิตให้ผ่องใส มีสติตั้งมั่นอยู่ในฐานปฏิบัติทั้ง ๔ คือ กาย เวทนา จิต และธรรม</p> <p>พิจารณากายคตาสติ ดำรงอยู่ในอานาปานสติเสมอ</p> <p>- มีการประเมินการปฏิบัติจากพ่อแม่ครูอาจารย์ที่มีภูมิธรรม ภูมิปัญญา ต่อศาสนทายาทที่ปฏิบัติตนตามหลักโอวาทปาฏิโมกข์</p>
KA	<p>สร้างคลังความรู้</p> <ul style="list-style-type: none"> - สร้างเกณฑ์มาตรฐานในการผ่านการฝึกฝนอบรมตนตามหลักโอวาทปาฏิโมกข์ - จัดทำคู่มือการปฏิบัติที่ถูกต้องและชัดเจน - ใช้วันมาฆบูชาเป็นวันแห่งการสร้างศาสนทายาทต้นแบบและประกาศออกเป็นทางการ - ให้ได้รับการยกย่องผู้ผ่านเกณฑ์จากคณะสงฆ์ <p>เชื่อมโยงเครือข่าย</p> <ul style="list-style-type: none"> - ประสานสถานปฏิบัติที่ได้มาตรฐานในประเทศและต่างประเทศเพื่อส่งศาสนทายาทไปฝึกฝนวิธีปฏิบัติตนตามแนวโอวาทปาฏิโมกข์ - ประสานหน่วยงานทางรัฐและศาสนาให้ขึ้นบัญชีพระสงฆ์ศาสนทายาทต้นแบบเพื่อให้เป็นการเป็นผู้ให้ความรู้ต่อไป (Tacit Knowledge)

	<p>ประยุกต์ใช้ ICT</p> <ul style="list-style-type: none"> - ใช้เครื่องมือประชาสัมพันธ์โครงการสร้างศาสนทายาทต้นแบบตามแนวโอวาทปาฏิโมกข์ ทางสื่อวิทยุและโทรทัศน์ - ให้ศาสนทายาทต้นแบบได้ให้ประสบการณ์ทางการปฏิบัติผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร <p>อาศัยพลังจากชุมชนนักปฏิบัติ CoPs (Community of Practice)</p> <ul style="list-style-type: none"> - แลกเปลี่ยนเรียนรู้พัฒนาศาสนทายาทต้นแบบกับพ่อแม่ครูอาจารย์ในสถานที่ปฏิบัติ (Internalization) - รวมศาสนทายาทต้นแบบในวันมาฆบูชาแต่ละรุ่นเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ทางธรรมต่อกันและกัน
--	--

จากตารางจัดการความรู้ในพิธีการปฏิบัติตนในวันมาฆบูชาตามแนวคิด TUNA โมเดล ในเป้าหมายให้ได้ศาสนทายาทต้นแบบที่มีความรู้ ความสามารถตามหลักธรรมในโอวาทปาฏิโมกข์ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้จากเอกสาร (Explicit Knowledge) และประสบการณ์ (Tacit Knowledge) ของพ่อแม่ครูอาจารย์ที่มีภูมิธรรม ภูมิปัญญา จึงทำให้วันมาฆบูชาเป็นวันที่มีความหมายตรงตามหลักธรรมสำคัญที่พระพุทธเจ้าใช้เป็นนโยบายประกาศให้แก่พระสงฆ์สาวกต้นแบบในพระพุทธศาสนาในอดีต สรุปลงเป็นแผนภูมิได้ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๔.๒ การสร้างศาสนทายาทต้นแบบตามหลักธรรมโอวาทปาฏิโมกข์

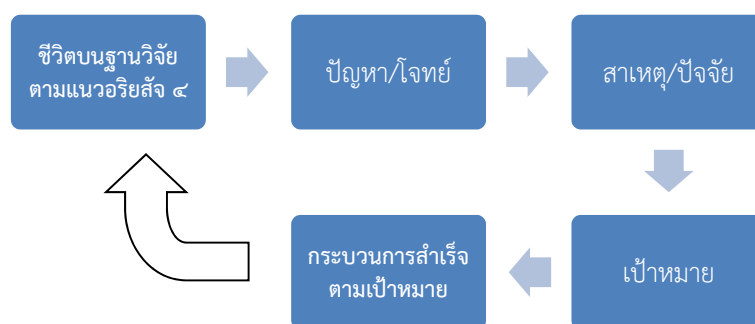
๔.๑.๓ การจัดการความรู้ศาสนพิธีการปฏิบัติวันวิสาขบูชา

ศาสนพิธีการปฏิบัติในวันวิสาขบูชา เมื่อตรวจสอบสาระสำคัญของวันนี้สามารถนำมาจัดการองค์ความรู้เป็นการใช้หลักอริยสัจ ๔ เป็นฐานของการวิจัยและพัฒนาชีวิตทุกมิติ เพราะอริยสัจ ๔ เป็นหลักการวิจัยที่มีคุณค่ามาก พระพุทธเจ้าตรัสรู้หลักอริยสัจ ๔ จึงควรกำหนดออกมาสร้างเป็นฐานคิดในสังคม ผ่านการจัดการความรู้ได้ดังนี้

KM	การจัดการความรู้ศาสนพิธีการปฏิบัติในวันวิสาขบูชา
KV	สร้างฐานคิด พัฒนาชีวิตบนงานวิจัยตามแนวอริยสัจ ๔
KS	<ul style="list-style-type: none"> - ศึกษาหลักอริยสัจ ๔ ให้รอบด้าน - ตั้งฐานอริยสัจ ๔ เป็นฐานวิจัยทุกขั้นตอนการดำเนินชีวิต - แลกเปลี่ยนเรียนรู้ผู้มีประสบการณ์ใช้อริยสัจดำเนินชีวิต - ปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าบนฐานอริยสัจ ๔ ได้แก่ <ol style="list-style-type: none"> ๑) สสำรวจสภาพที่เป็นอยู่ ใช้หลัก SWOT ได้ (ทุกข์) ๒) สสำรวจวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการเป็นอยู่ (สมุทัย) ๓) กำหนดทางออกจากสภาพที่เป็นอยู่ หรือพัฒนาให้ดีกว่าเดิม (นิโรธ) ๔) กำหนดขั้นตอน เครื่องมือ แล้วปฏิบัติตามกระบวนการนั้น (มรรค) - ให้มีผู้รับผิดชอบประเมินการปฏิบัติแล้วปรับปรุงจุดที่ยังบกพร่อง
KA	<p>สร้างคลังความรู้</p> <ul style="list-style-type: none"> - สร้างระบบวิจัยในการคิดและการทำงานจัดทำเป็นเอกสาร คู่มือ และทีมงาน - ออกแบบวันวิสาขบูชาเป็นวันวิจัยชีวิต - ใช้ตัวอย่างในพระไตรปิฎกมาเป็นข้อมูลวิจัยทุกมิติ <p>เชื่อมโยงเครือข่าย</p> <ul style="list-style-type: none"> - ประสานหน่วยงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศเพื่อจัดตั้งระบบวิจัยฐานอริยสัจ ๔ เน้นการวิจัยชีวิต - ประสานองค์กรและหน่วยงานที่เป็น Best Practice เพื่อนำ Tacit Knowledge ออกไปสู่ Explicit Knowledge และกลายเป็น Tacit Knowledge ต่อไป <p>ประยุกต์ใช้ ICT</p> <ul style="list-style-type: none"> - ใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีและการสื่อสารมาทดสอบและทดลอง - ประชาสัมพันธ์ผลงานวิจัยที่เกิดจากฐานอริยสัจ ๔ ให้สังคมได้รับทราบ

	อาศัยพลังจากชุมชนนักปฏิบัติ CoPs (Community of Practice) - แลกเปลี่ยนเรียนรู้พัฒนาระบบวิจัยที่ได้ผลแล้วให้กลายเป็นชีวิตและชุมชนต้นแบบบนฐานวิจัยอริยสัจ ๔ (Internalization) - กระจายไปสู่สังคมในระดับกว้างทุกมิติ
--	---

จากตารางจัดการความรู้ในพิธีการปฏิบัติตนในวันวิสาขบูชาตามแนวคิดการจัดการความรู้แบบ TUNA โมเดล ในการกำหนดเป้าหมายให้สังคมเป็นสังคมฐานวิจัยแบบพุทธตามแนวอริยสัจ ๔ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้จากเอกสาร (Explicit Knowledge) คือพระไตรปิฎก และประสบการณ์ (Tacit Knowledge) ของคนในสังคมที่ประสบความสำเร็จจากการดำเนินชีวิตบนฐานวิจัย องค์ความรู้จากวันวิสาขบูชาจึงมีความหมายต่อการดำเนินชีวิตที่มั่นคง ยั่งยืน มีใช่เป็นเพียงแต่พิธีกรรมอีกต่อไป สรุปลงเป็นแผนภูมิได้ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๔.๓ สร้างฐานคิด พัฒนาชีวิตบนงานวิจัยตามแนวอริยสัจ ๔

๔.๑.๔ การจัดการความรู้ศาสนพิธีการปฏิบัติวันอัฐมีบูชา

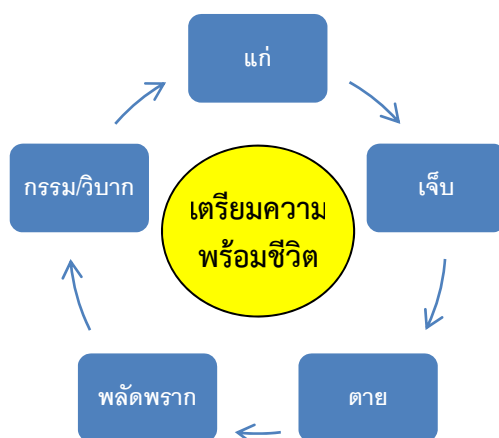
ศาสนพิธีการปฏิบัติตนในวันอัฐมีบูชา เมื่อตรวจสอบสาระสำคัญของวันนี้สามารถนำหลักอภินิหารปัจเจกขณะมาเป็นกระบวนการสร้างการเตรียมความพร้อมของชีวิตทั้ง ๕ มิติ ได้ เพราะวันนี้เป็นวันที่แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นมหาบุรุษของโลก ก็ไม่สามารถหลุดพ้นจากมรณภัยได้ แล้วมนุษย์ทั้งหลายควรจะต้องเข้าไปพิจารณาความจริงนี้อยู่เสมอ โดยการทำเป็นรูปแบบการเตรียมความพร้อมชีวิต ตามกระบวนการจัดการความรู้ ดังนี้

KM	การจัดการความรู้ศาสนพิธีการปฏิบัติตนในวันอัฐมีบูชา
KV	การเตรียมความพร้อมชีวิตด้วยหลักอภินิหารปัจเจกขณะ
KS	- ศึกษาหลักอภินิหารปัจเจกขณะในพระไตรปิฎก (Explicit Knowledge) - ถอดบทเรียนจากคำสอนของอภินิหารปัจเจกขณะออกมาเป็นแนวทางปฏิบัติตน

	<ul style="list-style-type: none"> - ศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผู้มีประสบการณ์ใช้ชีวิตตามหลักอภินิหารปัจเจกขณะ (Tacit Knowledge) - สร้างรูปแบบแนวทางการเตรียมความพร้อมทั้ง ๕ ด้าน - การเตรียมความพร้อมชีวิตตามหลักอภินิหารปัจเจกขณะ ๔ ได้แก่ <ol style="list-style-type: none"> ๑) ศึกษาเรียนรู้ สังเกต พิจารณา ทำความเข้าใจ ดูตามความเป็นจริงอยู่เสมอว่า “เรามีความแก่เป็นธรรมดา จะล่วงพ้นความแก่ไปไม่ได้” ด้วยการเตรียมตัวแก่อย่างมีคุณค่าและคุณภาพ ๒) ศึกษาเรียนรู้ สังเกต พิจารณา ทำความเข้าใจ ดูตามความเป็นจริงอยู่เสมอว่า “เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา จะล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปไม่ได้” ด้วยการเตรียมตัวเจ็บอย่างเข้าใจ และรู้จักป้องกันการเจ็บป่วย ๓) ศึกษาเรียนรู้ สังเกต พิจารณา ทำความเข้าใจ ดูตามความเป็นจริงอยู่เสมอว่า “เรามีความตายเป็นธรรมดา จะล่วงพ้นความตายไปไม่ได้” โดยการตายอย่างมีสติ ตายอย่างพุทธ ๔) ศึกษาเรียนรู้ สังเกต พิจารณา ทำความเข้าใจ ดูตามความเป็นจริงอยู่เสมอว่า “เราจักพลัดพรากจากของที่รัก ของชอบใจทั้งหลาย” โดยการรู้จักทำใจปล่อยวาง ๕) ศึกษาเรียนรู้ สังเกต พิจารณา ทำความเข้าใจ ดูตามความเป็นจริงอยู่เสมอว่า “เรามีกรรมเป็นของ ๆ ตน เราจักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น เรามีกรรมเป็นแดนเกิด เรามีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ เรามีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมอันใดไว้ เป็นกรรมดีก็ตาม เป็นกรรมชั่วก็ตาม เราจักต้องเป็นผู้รับผลแห่งกรรมนั้น” โดยการทำแต่กุศลกรรม จนถึงเดินตามอริยมรรค - ให้มีผู้รับผิดชอบประเมินการความเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมต่อการพิจารณาอย่างนี้ ทั้งทางการสังเกตและทำเป็นแบบการทดสอบทัศนคติ
KA	<p>สร้างคลังความรู้</p> <ul style="list-style-type: none"> - สร้างคู่มือการเตรียมความพร้อม ๕ ประการ - ออกแบบวัดทัศนคติในการเตรียมความพร้อมชีวิต - นำเสนอประโยชน์ของการพิจารณาอภินิหารปัจเจกขณะ <p>เชื่อมโยงเครือข่าย</p> <ul style="list-style-type: none"> - ขยายเครือข่ายการเตรียมความพร้อมชีวิตตามแนวอภินิหารปัจเจกขณะทั้ง ๕ มิติ - ประสานองค์กรและหน่วยงานที่เป็น Best Practice เพื่อนำ Tacit Knowledge ออกไปสู่ Explicit Knowledge และกลายเป็น Tacit Knowledge ต่อไป

	<p>ประยุกต์ใช้ ICT</p> <ul style="list-style-type: none"> - ใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีและการสื่อสารมาทดสอบและทดลอง - ประชาสัมพันธ์การเตรียมความพร้อมชีวิตทางสื่อต่าง ๆ <p>อาศัยพลังจากชุมชนนักปฏิบัติ CoPs (Community of Practice)</p> <ul style="list-style-type: none"> - แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างกลุ่มคนที่พิจารณาอภิณหปัจเจกขณะด้วยกัน - แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างกลุ่มคนที่พิจารณาอภิณหปัจเจกขณะกับผู้ที่ยังไม่ได้พิจารณา - สร้างเป็นหมู่บ้าน ชุมชน องค์กร ต้นแบบได้
--	--

จากตารางจัดการความรู้ในพิธีการปฏิบัติตนในวันอัฐมีบูชาตามแนวคิดการจัดการความรู้แบบ TUNA โมเดล ในการกำหนดเป้าหมายให้เกิดสังคมแห่งการเตรียมความพร้อมชีวิต ๕ ด้าน คือ เตรียมพร้อมแก่ เตรียมพร้อมเจ็บ เตรียมพร้อมตาย เตรียมพร้อมพลัดพราก เตรียมพร้อมทำกรรมดี โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้จากเอกสาร (Explicit Knowledge) คือพระไตรปิฎก และประสบการณ์ (Tacit Knowledge) ของคนในสังคมที่ดำเนินชีวิตเตรียมความพร้อมไว้แล้ว กำหนดวันอัฐมีบูชาให้เป็นวันเตรียมความพร้อมชีวิต เพื่อให้วันอัฐมีบูชาเป็นวันที่มีคุณค่าและมีความหมายต่อไป สรุปเป็นแผนภูมิได้ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๔.๔ การเตรียมความพร้อมชีวิตด้วยหลักอภิณหปัจเจกขณะ

๔.๑.๕ การจัดการความรู้ศาสนพิธีการปฏิบัติวันอาสาฬหบูชา

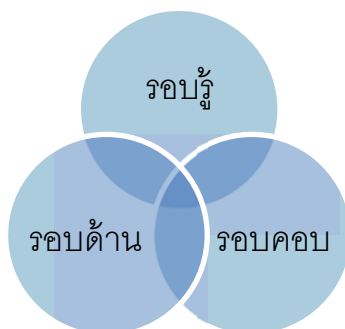
ศาสนพิธีการปฏิบัติตนในวันอาสาฬหบูชา เมื่อตรวจสอบสาระสำคัญของวันนี้สามารถนำหลักทางสายกลางมาสร้างเป็นแนวทางสายกลางให้แก่สังคมทุกมิติ ทั้งการดำเนินชีวิต อาชีพ และการศึกษา โดยการประยุกต์จากทางสายกลางที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในธรรมจักกัปปวัตตนสูตร โดยการทำ

เป็นรูปแบบการสร้างสังคมทางสายกลาง (Middlehood Based Society) ตามกระบวนการจัดการความรู้ ดังนี้

KM	การจัดการความรู้ศาสนพิธีการปฏิบัติตนในวันอาสาฬหบูชา
KV	การสร้างสังคมบนฐานทางสายกลาง (Middlehood Based Society)
KS	<ul style="list-style-type: none"> - ศึกษาหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ในพระไตรปิฎก (Explicit Knowledge) อย่างรอบด้าน - ถอดบทเรียนจากคำสอนเรื่องอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้ออกมาเป็นแนวทางของปฏิบัติในสังคม - ศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผู้มีประสบการณ์ (Tacit Knowledge) ใช้แนวทางสายกลางมาดำเนินชีวิตทุกมิติ - สร้างรูปแบบแนวทางการปรับประยุกต์ใช้ทางสายกลางในพระพุทธศาสนากับการดำเนินชีวิต เช่น การงาน การศึกษา การปฏิสัมพันธ์ เป็นต้น - การสร้างสังคมฐานทางสายกลาง อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่ <ol style="list-style-type: none"> ๑) สัมมาทิฐิ-ปัญญาเห็นชอบ แนวทางประยุกต์ใช้ปัญญาที่ถูกต้อง คือ มีความรู้ เข้าใจในเรื่องที่ตนเองรับผิดชอบอย่างถ่องแท้ ๒) สัมมาสังกัปปะ-ดำริชอบ แนวทางประยุกต์ใช้ความคิดที่ถูกต้องคือ ใคร่ครวญพิจารณาปรับปรุง พัฒนาอยู่เสมอ ๓) สัมมาวาจา-เจรจาชอบ แนวทางประยุกต์ใช้วาจาที่ถูกต้อง คือ รู้จักวิธีติดต่อประสานงานกับผู้อื่น และมีทักษะการพูดที่ดี ๔) สัมมากัมมันตะ-ประพฤติชอบ แนวทางประยุกต์ใช้ทำหน้าที่ถูกต้อง คือ รู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนและของผู้อื่น ทำตามกรอบบทบาทและหน้าที่นั้นโดยไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น ๕) สัมมาอาชีวะ-เลี้ยงชีพชอบ แนวทางประยุกต์ใช้การทำงานที่ถูกต้อง คือ ตรวจสอบงานที่ตนรับผิดชอบมิให้บกพร่อง ไม่นำไปสู่ความเสี่ยงต่อความเสียหายในชีวิตทรัพย์สิน สังคม และครอบครัว ๖) สัมมาวายามะ-เพียรชอบ แนวทางประยุกต์ใช้พยายามที่ถูกต้อง คือ พยายามบนฐานปัญญา ทำหน้าที่ตามแผนให้เสร็จ ไม่จับจด รู้จักปรับปรุงแก้ไขงานอยู่เสมอ ๗) สัมมาสติ-ระลึกรู้ชอบ แนวทางประยุกต์ใช้ความรอบคอบอย่างถูกต้อง คือ มีความรอบคอบ รอบรู้ในทุกกระบวนการทำงาน ๘) สัมมาสมาธิ-ตั้งใจมั่นชอบ แนวทางประยุกต์ใช้ความตั้งใจอย่างถูกต้อง คือ จดจ่อ มุ่งมั่น แน่วแน่ ไม่หวั่นไหว - ให้มีผู้รับผิดชอบประเมินการทำงานทุกมิติด้วยทางสายกลาง - ตรวจสอบความสอดคล้องของทุกองค์ประกอบทั้ง ๘ ข้อ ให้ไปด้วยกัน

KA	<p>สร้างคลังความรู้</p> <ul style="list-style-type: none"> - สร้างคู่มือและแนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม สามารถเข้าถึงได้ง่าย และใช้ได้ผล - มีตัวอย่างบุคคลและองค์กรที่มีนำทางสายกลางไปใช้ - นำโครงการพระราชดำริที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นฐานทางสายกลาง - ออกแบบวัดประเมินความสำเร็จ <p>เชื่อมโยงเครือข่าย</p> <ul style="list-style-type: none"> - สร้างเครือข่ายสังคมฐานทางสายกลาง - ประสานองค์กรและหน่วยงานที่เป็น Best Practice เพื่อนำ Tacit Knowledge ออกไปสู่ Explicit Knowledge และกลายเป็น Tacit Knowledge ต่อไป <p>ประยุกต์ใช้ ICT</p> <ul style="list-style-type: none"> - ใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีและการสื่อสารมาทดสอบและทดลอง - ประชาสัมพันธ์ผลสำเร็จของสังคมตัวอย่างให้กว้างขวางออกไป <p>อาศัยพลังจากชุมชนนักปฏิบัติ CoPs (Community of Practice)</p> <ul style="list-style-type: none"> - แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ (Tacit Knowledge) และหลักวิชา (Explicit Knowledge) เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งในสังคม - ส่งผู้มีประสบการณ์ (แม่ไก่) ไปช่วยเหลือผู้อื่นที่กำลังดำเนินการ - สร้างเป็นหมู่บ้าน ชุมชน องค์กร ต้นแบบทางด้านการใช้ทางสายกลาง
----	--

จากตารางจัดการความรู้ในพิธีการปฏิบัติตนในวันอาสาฬหบูชาตามแนวคิดการจัดการความรู้แบบ TUNA โมเดล ในการกำหนดเป้าหมายให้เกิดสังคมพัฒนาบนฐานทางสายกลาง โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้จากเอกสาร (Explicit Knowledge) คือพระไตรปิฎก และประสบการณ์ (Tacit Knowledge) ของคนในสังคมที่พัฒนาคนและงานด้วยหลักทางสายกลาง กำหนดวันอาสาฬหบูชาเป็นวัน “สังคมสายกลาง” คือ สังคมที่มีปัญญา รอบรู้ภารกิจที่ตนทำ ทำถูกต้อง รอบคอบไม่นำไปสู่ความเสี่ยงต่อความเสียหาย และทำสำเร็จ รอบด้านพัฒนาจริงจัง จึงทำให้วันอาสาฬหบูชาเป็นวันที่มีคุณค่าและมีความหมายในชีวิตต่อไป สรุปลงเป็นแผนภูมิได้

แผนภูมิที่ ๔.๕ การสร้างสังคมบนฐานทางสายกลาง (Middlehood Based Society)

๔.๑.๖ การจัดการความรู้ศาสนพิธีการปฏิบัติตนวันเข้าพรรษา-ออกพรรษา

ศาสนพิธีการปฏิบัติตนในวันเข้าพรรษา-ออกพรรษา เมื่อตรวจสอบสาระสำคัญของวันทั้งสองนี้สามารถนำหลักการตั้งสัจจะวิริติและการปวารณามาใช้เป็นแนวทางปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนในช่วงเวลาระหว่างวันเข้าพรรษาจนถึงวันออกพรรษา ตามกระบวนการจัดการความรู้ ดังนี้

KM	การจัดการความรู้ศาสนพิธีการปฏิบัติตนในวันอาสาฬหบูชา
KV	การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้วยกระบวนการตั้งสัจจะวิริติปวารณา
KS	<ul style="list-style-type: none"> - ศึกษาหลักการตั้งสัจจะและปวารณาในพระไตรปิฎก (Explicit Knowledge) อย่างรอบด้าน - ถอดบทเรียนจากคำสอนเรื่องตั้งสัจจะวิริติ ช่วงเข้าพรรษา และการปวารณาให้สิทธิแก่ผู้บอกความผิดของตนเพื่อปรับปรุงแก้ไข ช่วงออกพรรษา ให้ออกมาเป็นแนวทางการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง - ศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผู้มีประสบการณ์ (Tacit Knowledge) ผู้มีประสบการณ์ในการตั้งสัจจะไม่เกี่ยวข้องกับอบายมุขและการใช้กระบวนการปวารณาพัฒนาตน - สร้างรูปแบบแนวทางการตั้งสัจจะวิริติและปวารณาเพื่อกำจัดสิ่งไม่ดีในตนเองออกไปในแต่ละเรื่อง จนถึงหลายเรื่อง - การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตนเองด้วยกระบวนการตั้งสัจจะและการปวารณา มีหลักการ ดังนี้ <ol style="list-style-type: none"> ๑) สัมปตตวิริติ การงดเว้นจากบาปที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า โดยการตั้งสัจจะอธิษฐานไว้ว่าไม่ว่าจะเป็นบาปความความชั่วหรืออบายมุขใด ๆ ที่เกิดขึ้นโน้มนำให้เข้าไปสู่การทำผิดจะไม่ทำเด็ดขาด โดยใช้กระบวนการทางปวารณาบอกแก่พ่อแม่ บุคคลผู้เคารพนับถือ หรือเพื่อนให้บอกกล่าวด้วยเมตตาตักเตือนได้ และตนเองก็ยอมรับอย่างยินยอมพร้อมใจในการปรับปรุงพฤติกรรมตนเอง ในระหว่างเข้าพรรษาหรือในทุกโอกาส

	<p>๒) สมာทานวิริติ การงดเว้นจากบาปด้วยการกระทำเป็นข้อ ๆ โดยการตั้งสัจจะอธิษฐาน ไม่ล่วงละเมิดในข้อนั้น ๆ พร้อมทั้งให้ใครก็ได้ตักเตือน บอกกล่าว ให้นตนะงับยับยั้ง ความผิดประเภทนั้น ๆ ตลอดเวลา</p> <p>๓) สมุจเฉทวิริติ การงดเว้นจากบาป ความชั่วและอบายมุขต่าง ๆ ตลอดไป โดยตั้งสัจจะอธิษฐานไว้ว่า จะไม่ล่วงละเมิดบาป อบายมุข หรือความชั่วใด ๆ ตลอดชีวิต เป็นการตั้งใจละเลิกถาวร โดยเริ่มจากกิจกรรมในวันเข้าพรรษาและออกพรรษาเป็นกรอบปฏิบัติ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ให้มีผู้ติดตามประเมินพฤติกรรม และว่ากล่าวตักเตือนได้ - ป้องกันจุดเสี่ยงและเสริมจุดเป็นไปได้เพื่อให้การตั้งสัจจะอธิษฐานและการปวารณาได้ผล
KA	<p>สร้างคลังความรู้</p> <ul style="list-style-type: none"> - สร้างรูปแบบและวิธีการตั้งสัจจะอธิษฐานพร้อมทั้งการปวารณابอกความผิด ข้อบกพร่อง ให้เกิดความเชื่อมั่นและศรัทธา - หามิตัวอย่างบุคคลที่ประสบความสำเร็จในการปรับปรุงพฤติกรรมของตนไว้ในฐานข้อมูล เพื่อให้เป็นตัวอย่าง เพื่อถ่ายทอดภูมิความรู้ (Tacit Knowledge) <p>เชื่อมโยงเครือข่าย</p> <ul style="list-style-type: none"> - สร้างเครือข่ายใน Line หรือ Facebook เพื่อให้มีบุคคลเป็นกำลังใจในการปฏิบัติตน - ประสานองค์กรและหน่วยงานที่เป็น Best Practice เพื่อนำ Tacit Knowledge ออกไปสู่ Explicit Knowledge และกลายเป็น Tacit Knowledge ต่อไป - ประสานเครือข่ายทางจิตวิทยามาร่วมเป็นผู้ปฏิบัติการ สังเกต จินนำไปเป็นแนวคิด ทฤษฎีที่ลงตัว <p>ประยุกต์ใช้ ICT</p> <ul style="list-style-type: none"> - ใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีและการสื่อสารมากระจายผลของบุคคลที่ปฏิบัติได้จริง - ประชาสัมพันธ์ผลสำเร็จของสังคมตัวอย่างให้กว้างขวางออกไปตามสื่อต่าง ๆ <p>อาศัยพลังจากชุมชนนักปฏิบัติ CoPs (Community of Practice)</p> <ul style="list-style-type: none"> - แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ (Tacit Knowledge) และหลักวิชา (Explicit Knowledge) ที่ทำได้จริงในสังคม - ส่งผู้มีประสบการณ์ (แม่ไก่) ไปช่วยเหลือผู้อื่นที่กำลังดำเนินการ - ให้รางวัลผู้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตนเองได้

จากตารางจัดการความรู้ในพิธีการปฏิบัติตนในวันเข้าพรรษาและวันออกพรรษาตามแนวคิดการจัดการความรู้แบบ TUNA โมเดล ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตนเองตามแนวสัจจะวิริติและปวารณา โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้จากเอกสาร (Explicit Knowledge) คือพระไตรปิฎก และประสบ

การณ (Tacit Knowledge) ของคนที่เปลี่ยนตนเองได้แล้วในแต่ละระดับ ในแต่ละพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เป็นข้อ ๆ หรือหลายข้อ พร้อมทั้งกำหนดวันเข้าพรรษาและวันออกพรรษาเป็นวัน “ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมโลก” สรุปเป็นแผนภูมิได้

แผนภูมิที่ ๔.๖ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้วยกระบวนการตั้งสัจจะวิริติและปวารณา

๔.๑.๗ การจัดการความรู้ศาสนพิธีการปฏิบัติตนในวันอุโบสถ

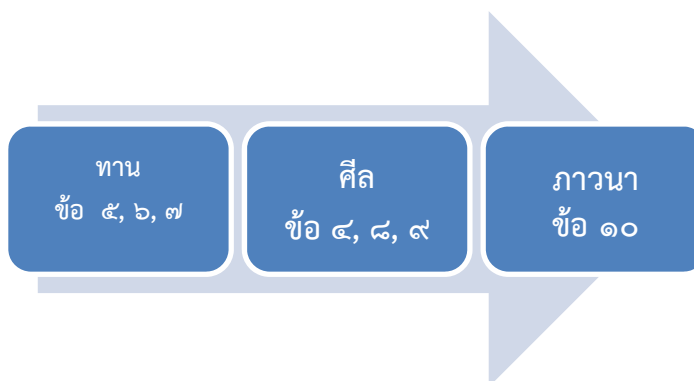
ศาสนพิธีการปฏิบัติตนในวันอุโบสถ หรือวันธัมมัสสวนะ ที่กำหนดให้มี ๑ เดือน ๔ ครั้ง เมื่อตรวจสอบสาระสำคัญของวันนี้สามารถนำหลักการทำบุญให้ถูกต้องตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ เป็นการกำหนดใช้วันอุโบสถเป็นวันทำบุญเป็นฐาน นอกจากนั้นก็ยังสามารถทำได้ตลอดเวลา ถ้าหากเข้าใจวิธีทำแล้ว ตามกระบวนการจัดการความรู้ ดังนี้

KM	การจัดการความรู้ศาสนพิธีการปฏิบัติตนในวันอุโบสถ
KV	การทำบุญที่ถูกต้องตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๑๐
KS	<ul style="list-style-type: none"> - ศึกษาการการทำบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ ในพระไตรปิฎก (Explicit Knowledge) อย่างรอบด้าน พร้อมตัวอย่างที่ปรากฏ - ถอดบทเรียนจากคำสอนในพระไตรปิฎกและบุคคลที่ทำบุญในสังคม - ศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผู้มีประสบการณ์ (Tacit Knowledge) ผู้มีประสบการณ์ในการทำบุญตามแนวบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ - สร้างรูปแบบแนวทางการทำบุญที่ถูกต้องตามแนวบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ <ol style="list-style-type: none"> ๑) ทานมัย คือ บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน ถวายทาน ให้ทาน โดยมีองค์ประกอบเน้นเป็นวัตถุสิ่งของ อาหาร ปัจจัย (เงินทองของมีค่า) โดยมีความสมบูรณ์ทั้งในส่วนบุคคลผู้รับและผู้ให้ รวมทั้งอาการที่ไปด้วย ๒) สีสัมมัย คือ บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล โดยมีองค์ประกอบรวมไปถึง การดำเนินชีวิตตามปกติ ไม่ละเมิดสิทธิของใคร การเคารพกฎเกณฑ์กติกาในสังคม การระมัดระวังร่างกาย วาจา ไม่ให้กระทบกระทั่งผู้อื่น

- ๓) ภาวนามัย คือ บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา โดยมีองค์ประกอบระมัดระวังดูแลความคิดและจิตใจของตน ระงับยับยั้งอารมณ์ที่เกิดขึ้นภายในไม่ให้มีอิทธิพลต่อการกระทำ มีสติอยู่กับลมหายใจ ความรู้สึก ความคิดและธรรมชาติ ไม่หวั่นไหวไปกับสิ่งกระทบทางอายตนะทั้งหมด
- ๔) อปจายนมัย คือบุญสำเร็จด้วยการประพฤติถ่อมตน โดยมีองค์ประกอบทางกายคือการมีสัมมาคารวะ มีมารยาท ทางวาจาคือ รู้จักทักทาย ใช้วาจาที่เหมาะสมกับฐานะตำแหน่ง
- ๕) เวยยาวัจจมัย คือ บุญสำเร็จด้วยการช่วยขวนขวาย โดยมีองค์ประกอบคือ การมีจิตสาธารณะ ช่วยเหลือกิจการน้อยใหญ่ในครอบครัว และชุมชน ไม่ทอดทิ้งธุระหน้าที่ ยินดีอาสาทำงานช่วยเหลือผู้อื่นจนเป็นปกติ
- ๖) ปัตติทานมัย คือบุญสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญ โดยมีองค์ประกอบคือ ชักชวนผู้อื่นทำคุณงามความดีเสมอ การสร้างความมีส่วนร่วมในการทำงาน การส่งเสริมกิจกรรมทางสังคม เป็นสะพานให้ผู้อื่นได้ทำความดี
- ๗) ปัตตานุโมทนามัย คือ บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ โดยมีองค์ประกอบในรูปแบบ เช่น การยินดีในการทำความดีของผู้อื่น รู้จักแสดงความยินดีในความสำเร็จและความสามารถของผู้อื่น แจ้งข่าวการทำความดีที่สำเร็จให้ผู้อื่นรับทราบ
- ๘) ฐัมมัสสวนมัย คือ บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม โดยมีองค์ประกอบในรูปแบบ เช่น การฟังพระธรรมเทศนา การฟังปาฐกถา การเข้ารับการอบรมในคอร์สพัฒนาบุคลิกภาพต่าง ๆ การตั้งใจฟังการเรียนหนังสือ การฟังอบรมวิชาชีพ การตั้งใจฟังผู้ทรงคุณวุฒิพูด เป็นต้น
- ๙) ฐัมมเทศนามัย คือ บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม โดยมีองค์ประกอบในรูปแบบ เช่น การเผยแผ่คำสอนในพระพุทธศาสนาทั้งวิธีการพูด เอกสาร หรือการเผยแผ่ผ่านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ การให้ความรู้เป็นวิทยาทาน การให้การอบรม การ Training การ Coaching เป็นต้น
- ๑๐) ทิฏฐุชุกัมม์ คือ การทำความเห็นให้ตรง มีองค์ประกอบในรูปแบบ เช่น การทำความเข้าใจในคำสอนของพระพุทธเจ้าให้ถูกต้อง การทำข้อตกลงที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน การทำความเข้าใจกันและกันให้ตรงกัน เป็นต้น
- ให้มีผู้ติดตามประเมินพฤติกรรมกรรมการทำบุญที่ถูกต้องตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ และนำมาปรับปรุงพัฒนาอยู่เสมอ

KA	<p>สร้างคลังความรู้</p> <ul style="list-style-type: none"> - สร้างคู่มือการทำงานให้ถูกต้องตามหลักกิริยาวัตถุ ๑๐ - หามิตัวอย่างบุคคลที่ดำเนินชีวิตในการทำงาน (Tacit Knowledge) แต่ละส่วนเพื่อทำความเข้าใจกับวิธีการทำงาน <p>เชื่อมโยงเครือข่าย</p> <ul style="list-style-type: none"> - สร้างเครือข่ายใน Line หรือ Facebook เพื่อให้มีทราบบุคคลที่ทำงานตามหลักกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ - ประสานองค์กรและหน่วยงานที่เป็น Best Practice เพื่อนำ Tacit Knowledge ออกไปสู่ Explicit Knowledge และกลายเป็น Tacit Knowledge ต่อไป - ประสานเครือข่ายทางองค์จิตอาสา องค์การสังคมสงเคราะห์ เพื่อแสดงแนวทางการทำงานตามแนวกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ เพื่อให้เกิดความตั้งใจในการทำงานของตน <p>ประยุกต์ใช้ ICT</p> <ul style="list-style-type: none"> - ใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีและการสื่อสารมากระจายความคิดออกไปสู่การปฏิบัติให้มากขึ้น - ประชาสัมพันธ์ผลสำเร็จของสังคมตัวอย่างให้กว้างขวางออกไปตามสื่อต่าง ๆ <p>อาศัยพลังจากชุมชนนักปฏิบัติ CoPs (Community of Practice)</p> <ul style="list-style-type: none"> - แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ (Tacit Knowledge) และหลักวิชา (Explicit Knowledge) ที่ทำได้จริงในสังคม - ใช้พลังขับเคลื่อนของคน องค์กร หน่วยงานที่ทำงานอย่างถูกต้องทุกมิติเป็นแบบอย่าง - ก่อตั้งองค์กร “บุญนิธิ” ตามแนวบุญกิริยาวัตถุ ๑๐
----	---

จากตารางจัดการความรู้ในพิธีการปฏิบัติตนในวันอุโบสถตามแนวคิดการจัดการความรู้แบบ TUNA โมเดล โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ การทำงานให้ถูกต้องตามแนวบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้จากเอกสาร (Explicit Knowledge) คือพระไตรปิฎก ตัวอย่างในพระไตรปิฎก และประสบการณ์ (Tacit Knowledge) ของคนที่ทำงานอย่างถูกต้องมาแสดงเป็น Best Practice พร้อมทั้งกำหนดวันอุโบสถเป็นวัน “บุญกุศลอุโบสถ” สรุปลงเป็นแผนภูมิได้

แผนภูมิที่ ๔.๗ การทำบุญที่ถูกต้องตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๑๐

๔.๒ การจัดการความรู้ในบุญพิธี

การจัดการความรู้ในบุญพิธีเป็นหมวดว่าด้วยการทำบุญที่เกี่ยวกับประเพณีและชีวิตของคนไทยทั่วไป บุญพิธีนี้สามารถจำแนกเป็น ๒ ประเภทคือ ๑) ทำบุญงานมงคล เช่น การบรรพชาและอุปสมบท การแต่งงาน เป็นต้น ๒) ทำบุญงานอวมงคล เช่น งานทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย ทำบุญเปตพลี ทำบุญอุทิศ เป็นต้น ในการจัดการความรู้ในบุญพิธีทั้ง ๒ ประเภท สามารถทำได้ดังนี้

๔.๒.๑ การจัดการความรู้ในพิธีบรรพชาอุปสมบท

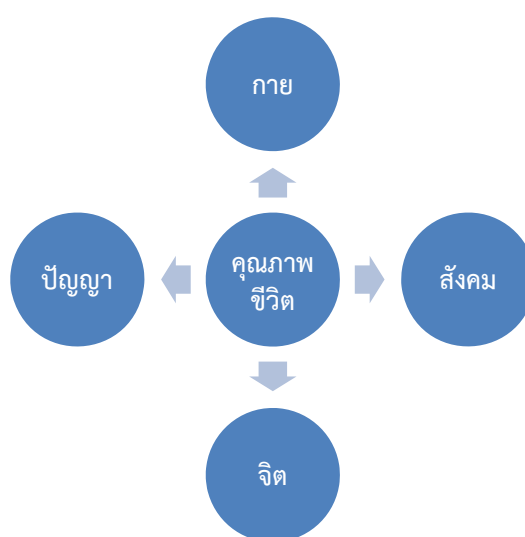
พิธีบรรพชาและอุปสมบท เป็นงานมงคลซึ่งกลายมาเป็นวัฒนธรรมประเพณีของคนไทย ที่พอชายมีอายุครบบรรพชาหรืออุปสมบท ก็จะจัดพิธีในการบรรพชาอุปสมบท ไม่ว่าจะทำต่อเนื่องกันหรือการทำในแต่ละขณะ ไม่ว่าจะเป็นการบรรพชาอุปสมบทแบบอยู่ภายในพรรษา หรืออยู่ตลอดไปก็ตาม ก็ล้วนมีการประกอบพิธีที่เป็นบุญหลายประการ ซึ่งเมื่อใช้กระบวนการจัดการความรู้สาระสำคัญของการทำบุญพิธีนี้ก็ยิ่งทำให้มีความหมายยิ่งขึ้น มากกว่าจะเป็นพิธีตามประเพณีที่นับวันจะเลือนหายไปมาก ดังกระบวนการจัดการความรู้ ดังนี้

KM	การจัดการความรู้ศาสนพิธีบรรพชาอุปสมบท
KV	การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการบรรพชาอุปสมบท
KS	<ul style="list-style-type: none"> - ศึกษากฎเกณฑ์ ระเบียบ แบบแผน การบรรพชาอุปสมบทในพระไตรปิฎก (Explicit Knowledge) - ศึกษาข้อวัตรปฏิบัติตนของสามเณรและพระภิกษุจากพระไตรปิฎก หนังสือ เอกสาร (Explicit) และจากการฟังการบอกเล่าของอุปัชฌาย์อาจารย์ (Tacit Knowledge) - ถอดบทเรียนจากคำสอนในพระไตรปิฎกให้เป็นแนวทางการกลมกลืนพัฒนาตนจนเกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งทางด้านกายภาพและจิตภาพ

	<ul style="list-style-type: none"> - ศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับพระภิกษุและสามเณรผู้มีประสบการณ์ทางการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ (Tacit Knowledge) - สร้างรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตจากการบรรพชาอุปสมบท ดังนี้ <ul style="list-style-type: none"> ๑) การปฏิบัติตามข้อห้าม ๑๐ ประการของสามเณร ได้แก่ ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ มีเพศสัมพันธ์ พุดปด ดื่มสุรา ทานอาหารเลยเวลา ขับร้อง ประดับตกแต่งร่างกาย นอนบนที่นอนหนานุ่ม และรับเงินและทอง ๒) การปฏิบัติตามสิกขาบท ๒๒๗ ของพระภิกษุ ได้แก่ ปาราชิก ๔ สังฆาภิเสส ๑๓ อนินยต ๒ นิสสัยคดียปาจิตตีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๘๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ เสขียะ ๗๕ และอธิกรณสมณะ ๗ ๓) อุปัชฌายวัตร คือ ข้อวัตรที่อุปัชฌาย์พึงปฏิบัติต่อสัทธิวิหาริก และสัทธิวิหาริกพึงปฏิบัติต่ออุปัชฌาย์ ๔) อาจารย์วัตร คือ ข้อวัตรที่อาจารย์พึงปฏิบัติต่ออันเตวาสิก และอันเตวาสิกพึงปฏิบัติต่ออาจารย์ ๕) การศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรพระนวกะ และหลักสูตรการศึกษาธรรมสนามหลวง ๖) การปฏิบัติตนในกิจวัตรประจำวันของพระภิกษุสามเณร ได้แก่ บิณฑบาต ทำความสะอาดที่อยู่อาศัย ทำความสะอาดร่างกาย ทำวัตรและสวดมนต์ เจริญจิตภาวนา รักษาผู้ครอง อยู่ปริวาสกรรม ศึกษาสิกขาบท แสดงอาบัติ พิจารณาปัจเจกขณะในขณะฉันอาหาร - ให้มีผู้ติดตามประเมินความก้าวหน้าในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพระภิกษุ สามเณร และเสนอแนะให้ปรับปรุงข้อบกพร่อง
KA	<p>สร้างคลังความรู้</p> <ul style="list-style-type: none"> - สร้างคู่มือการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการบรรพชาและอุปสมบท - หามิติตัวอย่างพระภิกษุและสามเณรที่ปฏิบัติตนตามหลักเกณฑ์พระธรรมวินัย (Tacit Knowledge) - เสนอแนะแนวทางปฏิบัติตนให้ถูกต้องในฐานข้อมูลของ ICT - หาแหล่งปฏิบัติพัฒนาตนของพระภิกษุและสามเณรที่ถูกต้อง <p>เชื่อมโยงเครือข่าย</p> <ul style="list-style-type: none"> - สร้างเครือข่ายใน Line หรือสื่อมีเดีย อื่น ๆ เพื่อประสานสัมพันธ์พระภิกษุ สามเณรที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี

<ul style="list-style-type: none"> - ประสานวัดที่มีระบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพระภิกษุและสามเณรที่ได้มาตรฐาน เป็น Best Practice เพื่อนำ Tacit Knowledge ออกไปสู่ Explicit Knowledge และ กลายเป็น Tacit Knowledge ให้กระจายไปมากขึ้น - ประสานเครือข่ายผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดให้ร่วมมือพัฒนาคุณภาพชีวิตพระภิกษุ-สามเณร <p>ประยุกต์ใช้ ICT</p> <ul style="list-style-type: none"> - ใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีและการสื่อสาร สื่อสังคมต่าง ๆ ในการให้ความรู้ - ประชาสัมพันธ์พระภิกษุและสามเณรคุณภาพที่เป็นผลผลิตของโครงการฯ <p>อาศัยพลังจากชุมชนนักปฏิบัติ CoPs (Community of Practice)</p> <ul style="list-style-type: none"> - แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ (Tacit Knowledge) และหลักวิชา (Explicit Knowledge) ระหว่างพระภิกษุและสามเณรที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งด้านความประพฤติ การปฏิบัติ และการศึกษา - กลุ่มพระสงฆ์คุณภาพต้นแบบ สร้างวัดตัวอย่างทางด้านความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ ในการขับเคลื่อนคุณภาพชีวิตที่ดี ทั้งสุขภาพกาย สังคม อารมณ์ และปัญญา

จากตารางจัดการความรู้ในพิธีบรรพชาอุปสมบทตามแนวคิดการจัดการความรู้แบบ TUNA โมเดล โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของพระภิกษุสามเณร โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้จากเอกสาร (Explicit Knowledge) คือพระไตรปิฎก ตัวอย่างในพระไตรปิฎก และประสบการณ์ (Tacit Knowledge) ของพระภิกษุ สามเณรที่เป็นต้นแบบมาเป็น Best Practice เป็นการสร้างศาสนทายาทคุณภาพทั้ง ๔ ด้าน คือ กาย สังคม อารมณ์ และปัญญา สรุปเป็นแผนภูมิได้

แผนภูมิที่ ๔.๘ การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการบรรพชาอุปสมบท

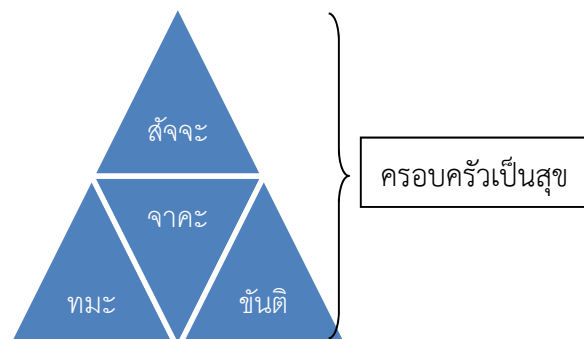
๔.๒.๒ การจัดการความรู้ในพิธีแต่งงาน

การแต่งงานเป็นระยะเริ่มต้นชีวิตครอบครัวที่คนสองคนอยู่ร่วมกัน พิธีแต่งงานเดิมยังมีความเกี่ยวข้องกับศาสนา จึงนับว่า เป็นบุญพิธีด้วย เพราะนิยมจัดให้มีการทำบุญเป็นพิธีสงฆ์ผนวชเข้ากับการแต่งงาน การทำบุญเลี้ยงพระในตอนเช้า เพื่อต้องการให้เป็นสิริมงคลแก่คู่บ่าวสาวโดยตรง และเพื่อเป็นสิริแก่บ้านหรือเรือนหอที่จะจัดให้มีงานอยู่กันแล้วจะมีความสุขความเจริญ โดยเฉพาะการให้พรที่เป็นธรรมเนียมแก่คู่บ่าวสาว เกี่ยวกับสาระสำคัญของพิธีแต่งงานที่สามารถนำมาจัดการความรู้ ดังกระบวนการจัดการความรู้ ดังนี้

KM	การจัดการความรู้ศาสนพิธีแต่งงาน
KV	การสร้างครอบครัวเป็นสุขด้วยหลักฆราวาสธรรม
KS	<ul style="list-style-type: none"> - ศึกษาหลักฆราวาสธรรม ในพระไตรปิฎก (Explicit Knowledge) - ศึกษาชีวิตคู่ตัวอย่างจากพระไตรปิฎก หนังสือ เอกสาร (Explicit) และจากการฟังการบอกเล่าของผู้ประสบความสำเร็จในการครองเรือน (Tacit Knowledge) - ถอดบทเรียนจากคำสอนในพระไตรปิฎกและจากบุคคลที่มีประสบการณ์การอยู่ครองเรือนที่เป็นสุขตัวอย่างมาสร้างเป็นแนวทางการอยู่ครองเรือนที่เป็นสุข - สร้างรูปแบบการสร้างครอบครัวเป็นสุขด้วยหลักฆราวาสธรรม ดังนี้ <ul style="list-style-type: none"> ๑) สัจจะ คือ การตั้งข้อตกลงร่วมกันในการรักษาหน้าที่ที่มีต่อกันและกัน ตามบทบาทของสามีภรรยา การรักษาสัญญาที่มีต่อกันและกัน การซื่อสัตย์ต่อกันและกัน การไว้วางใจต่อกันและกัน ๒) ทมะ คือ การข่มใจต่อข้อบกพร่อง ผิดพลาดที่มีต่อกันและกัน การรู้จักข่มอารมณ์ที่ไม่ดีต่อกัน การข่มความรู้สึกที่ต้องการให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดปฏิบัติต่ออีกฝ่ายหนึ่ง ๓) ขันติ คือ การรู้จักอดทนต่อการทำงาน ต่อภาระหน้าที่ ต่อการสร้างเนื้อสร้างตัว ต่อกิเลสตัณหา ใดๆ ต่อคำว่ากล่าวตักเตือนของอีกฝ่ายหนึ่ง ๔) จาคะ คือ การเสียสละความสุขส่วนตนให้เป็นความสุขร่วมกัน เสียสละเวลา เงินทอง ความเห็นแก่ตัว และเสียสละความรักที่มีต่อญาติพี่น้องมีแต่เดิมมาให้แก่ครอบครัวใหม่ - ให้มีผู้ติดตามประเมินความก้าวหน้าในการสร้างครอบครัวเป็นสุขที่ผ่านการปฏิบัติตามหลักธรรมนี้เพื่อได้ข้อมูลและข้อเสนอแนะให้ปรับปรุงข้อบกพร่อง
KA	สร้างคลังความรู้ <ul style="list-style-type: none"> - สร้างคู่มือการสร้างครอบครัวเป็นสุขด้วยหลักฆราวาสธรรม - หามือตัวอย่างครอบครัวสุขสันต์เพื่อใช้เป็นทีปรีक्षा (Tacit Knowledge) - เสนอแนะแนวทางปฏิบัติตนให้ถูกต้องในฐานข้อมูลของ ICT

<p>เชื่อมโยงเครือข่าย</p> <ul style="list-style-type: none"> - สร้างเครือข่ายใน Line หรือสื่อมีเดีย อื่น ๆ เพื่อประสานสัมพันธ์ครอบครัวสุขสันต์ - ประสานหน่วยงาน ครอบครัว ชุมชน ที่ได้รับรางวัลมาเป็น Best Practice เพื่อนำ Tacit Knowledge ออกไปสู่ Explicit Knowledge และกลายเป็น Tacit Knowledge ให้กระจายไปมากขึ้น - ประสานเครือข่ายผู้เกี่ยวข้องทางด้านการดูแลครอบครัวของรัฐและองค์กรเพื่อให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติม <p>ประยุกต์ใช้ ICT</p> <ul style="list-style-type: none"> - ใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีและการสื่อสาร สื่อสังคมต่าง ๆ ในการให้ความรู้ทางด้านการมีชีวิตครอบครัว - ประชาสัมพันธ์ครอบครัวตัวอย่างให้สังคมได้รับทราบ <p>อาศัยพลังจากชุมชนนักปฏิบัติ CoPs (Community of Practice)</p> <ul style="list-style-type: none"> - แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ (Tacit Knowledge) และหลักวิชา (Explicit Knowledge) ระหว่างครอบครัวตัวอย่างกับครอบครัวใหม่ - ใช้พลังครอบครัวสุขสันต์เป็นแรงขับเคลื่อนทางสังคม - มีเวทีให้ความรู้กับคู่หนุ่มสาวใหม่ ๆ เสมอ

จากตารางจัดการความรู้ในพีธีแต่งงานตามแนวคิดการจัดการความรู้แบบ TUNA โมเดล โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การสร้างครอบครัวเป็นสุขด้วยหลักขรวาธรรม ซึ่งก็คือหลักการมีชีวิตคู่ที่ดี โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้จากเอกสาร (Explicit Knowledge) คือพระไตรปิฎก ตัวอย่างในพระไตรปิฎก และประสบการณ์ (Tacit Knowledge) ของครอบครัวตัวอย่างมาเป็น Best Practice สรุปลงเป็นแผนภูมิได้

แผนภูมิที่ ๔.๙ การสร้างครอบครัวเป็นสุขด้วยหลักขรวาธรรม

๔.๒.๓ การจัดการความรู้ในพิธีงานศพ

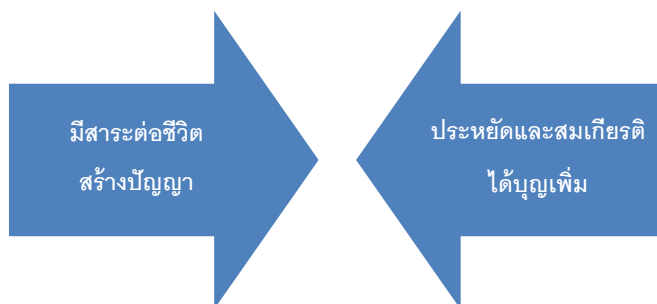
พิธีงานศพจัดเป็นบุญพิธีในส่วนงานอวมงคล หมายถึง งานที่เกี่ยวกับความโศกเศร้า สูญเสียคนที่รัก ญาติ เพื่อน หรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง การจัดพิธีงานศพมีขั้นตอนที่สำคัญหลายขั้นตอนตั้งแต่การรดน้ำศพ ไปจนถึงเรื่องของการเก็บอัฐิ ทุกขั้นตอนนั้นต้องเกิดคุณค่าเพิ่มให้กับคนร่วมงานเมื่อพิจารณาสาระสำคัญของพิธีงานศพแล้ว สามารถนำเข้าสู่กระบวนการจัดการความรู้จนนำไปสู่การได้ประโยชน์จากการจัดงานศพอย่างถูกต้องตามหลักในพระพุทธศาสนาได้ ๒ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการสวดพระอภิธรรมศพและขั้นตอนการฃาปนกิจ ตามกระบวนการจัดการความรู้ ดังนี้

KM	การจัดการความรู้ศาสนพิธีงานศพ
KV	การสร้างคุณค่าเพิ่มจากงานศพตามหลักพระพุทธศาสนา
KS	<ul style="list-style-type: none"> - ศึกษาการจัดงานศพที่มีในพระไตรปิฎก (Explicit Knowledge) - ศึกษาตัวอย่างการจัดงานศพที่สร้างคุณค่าให้แก่ผู้ร่วมงานจากพระไตรปิฎก หนังสือเอกสาร (Explicit) และจากการบอกเล่าของผู้เคยจัดงานศพและผู้ร่วมจัดงานศพที่มีคุณค่า (Tacit Knowledge) ทั้งด้านค่าใช้จ่ายและการดำเนินการ - ถอดบทเรียนจากคำสอนการจัดงานศพในพระไตรปิฎกและจากบุคคลที่มีประสบการณ์มาสร้างเป็นแนวทางการจัดงานศพที่มีคุณค่าทุกขั้นตอน - สร้างรูปแบบการจัดงานศพที่มีคุณค่าตามหลักพระพุทธศาสนา ดังนี้ <p>การสวดอภิธรรมบำเพ็ญกุศลศพ</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑) การสวดอภิธรรม ๗ คัมภีร์ตามรูปแบบประเพณีนิยมที่พระสงฆ์สวดอภิธรรม ๗ คัมภีร์ ได้แก่ ธรรมสังคณี วิภังค์ ธาตุกถา ปุคคัลบัญญัติ กถาวัตถุ ยมก และปฐมฐาน แต่ให้จัดเป็นเอกสาร หรือ ขึ้นโปรเจคเตอร์ ๒ ภาษา คือ ภาษาบาลีและภาษาไทยแปล เพื่อแจกให้ผู้ร่วมงานได้อ่านศึกษาและฟังไปด้วย เป็นการได้ฟังแบบมีศีล คือ ฟังไปตามลำดับ ฟังแบบมีสมาธิ คือ ตั้งใจฟัง และฟังแบบมีปัญญา คือ รู้ความหมาย ๒) การสวดอภิธรรมมัดตงสังคหะ คือ การสวดจิต เจตสิก รูป และนิพพาน ก็ให้ทำเป็น ๒ แบบ ทั้งที่เป็นคำสวด และคำแปล ให้ผู้ร่วมงานได้มีเอกสารหรือเห็นตามไปด้วย ๓) การสวดแบบพิธีหลวง คือ การสวดแบบใส่ทำนอง ให้ทำเป็น ๒ แบบทั้งคำสวดและคำแปล ๔) การสวดเป็นบทกวี หรือ บทอื่น ๆ ใด ก็ให้ทำเป็น ๒ แบบนี้ เพื่อประโยชน์ของผู้ร่วมงานจะได้มีส่วนร่วมในพิธี และให้พิธีนั้นเป็นพิธีเพื่อคนเป็น มิใช่เพื่อศพอย่างแท้จริง

	<p>๕) การเทศนาในงานศพ ให้กำหนดเป็นแบบแผนเข้าไปส่วนหนึ่งของงานศพ แต่เป็นการเทศนาแบบทำความเข้าใจกับผู้ร่วมงาน ในขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสำคัญในการเผยแพร่คำสอนในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับชีวิตอย่างแท้จริง เพื่อผลแห่งการเข้าใจชีวิตและบรรเทาความทุกข์ได้</p> <p>การจาปนกิจศพ</p> <p>๑) วันจาปนกิจก็ให้ทำตามประเพณีนิยมก่อน คือ การอ่านเกียรติประวัติของผู้เสียชีวิต พิธีทอดผ้าบังสุกุลทั้งหลาย วางดอกไม้จันทน์</p> <p>๒) แต่ก่อนจะจุดไฟจาปนกิจศพ ในช่วงนี้ให้กำหนดเป็นแบบแผนที่มีคุณค่าต่อชีวิต คือ การมีบทระลึกถึงความหมายของชีวิตที่แท้ กล่าวคือ ชีวิตคือ อะไร เป็นไปอย่างไร และควรจะเป็นอย่างไรจึงจะเป็นชีวิตที่ดีตามหลักในพระพุทธศาสนา การทำเช่นนี้จนกลายเป็นรูปแบบ จะทำให้เกิดการเข้าใจชีวิต จนนำไปสู่การเสริมสร้างชีวิตของตนให้ดี</p> <p>การวางตัวของเจ้าภาพผู้เข้าร่วมงานศพ</p> <p>๑) ไม่เข้าไปคุยกันในพิธี ไม่ใช้งานพิธีศพเป็นแหล่งอบายมุข ไม่ส่งเสียงดังรบกวนผู้อื่น</p> <p>๒) ให้สนทนาธรรมเกี่ยวกับชีวิตและความตาย เพื่อให้เกิดปัญญาในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติต่อความตายอย่างถูกต้อง</p> <p>๓) เจ้าภาพนอกจากมีหนังสือดี ๆ ให้คุณค่าแก่ชีวิตแล้ว วางแผนใช้ปัจจัยที่เหลือจากงานศพไปทำประโยชน์ุทิศให้แก่ผู้เสียชีวิต จะทำให้เกิดบุญหลายต่อ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ให้มีผู้ติดตามประเมินคุณค่าเพิ่มจากพิธีงานศพจากผู้เข้าร่วมโครงการ - ปรับปรุงแก้ไขให้เกิดความเหมาะสมในแต่ละท้องถิ่น
KA	<p>สร้างคลังความรู้</p> <ul style="list-style-type: none"> - สร้างคู่มือการสร้างคุณค่าเพิ่มในพิธีงานศพตามแนวพระพุทธศาสนา - หามิตัวอย่างวัดหรือบุคคลที่เคยรู้ เคยเห็น ในการจัดงานศพอย่างมีคุณค่าเพื่อเป็นที่ปรึกษา (Tacit Knowledge) - เสนอแนะแนวทางปฏิบัติตนให้ถูกต้องในฐานข้อมูลของ ICT <p>เชื่อมโยงเครือข่าย</p> <ul style="list-style-type: none"> - สร้างเครือข่ายใน Line หรือสื่อมีเดีย อื่น ๆ เพื่อประสานสัมพันธ์พิธีงานศพที่มีคุณค่า ได้ปัญญาเพิ่ม - ประสานหน่วยงาน ชุมชน หรือผู้ที่มีเจตน์จำนงจัดงานศพอย่างมีคุณค่ามาเป็น Best Practice เพื่อนำ Tacit Knowledge ออกไปสู่ Explicit Knowledge และกลายเป็น Tacit Knowledge ให้กระจายไปมากขึ้น

<ul style="list-style-type: none"> - ประสานเครือข่ายผู้เกี่ยวข้องในการจัดพิธีงานศพให้มีความเข้าใจร่วมกัน <p>ประยุกต์ใช้ ICT</p> <ul style="list-style-type: none"> - ใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีและการสื่อสาร สื่อสังคมต่าง ๆ ให้ความรู้การจัดงานศพอย่างมีคุณค่าครบวงจร - ประชาสัมพันธ์งานศพตัวอย่างให้สังคมได้รับทราบ <p>อาศัยพลังจากชุมชนนักปฏิบัติ CoPs (Community of Practice)</p> <ul style="list-style-type: none"> - แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ (Tacit Knowledge) และหลักวิชา (Explicit Knowledge) ในการจัดงานศพที่มีความหมาย และได้คุณค่าเพิ่ม - ใช้พลังชุมชน วัดตัวอย่างในการปลูกฝังค่านิยมจัดงานศพที่ถูกต้องตรงหลักพระพุทธศาสนา - มีเวทีให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดพิธีงานศพตามวัดและแหล่งการศึกษาต่าง ๆ
--

จากตารางจัดการความรู้ในพิธีงานศพตามแนวคิดการจัดการความรู้แบบ TUNA โมเดล โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การสร้างคุณค่าเพิ่มจากพิธีงานศพตามหลักพระพุทธศาสนา โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้จากเอกสาร (Explicit Knowledge) คือพระไตรปิฎก ตัวอย่างในพระไตรปิฎก และประสบการณ์ (Tacit Knowledge) ของพิธีงานศพตัวอย่างมาเป็น Best Practice ให้เกิดคุณค่าทั้งแก่ผู้จัด ผู้เข้าร่วม ประหยัดและสมเกียรติ สรุปลงเป็นแผนภูมิได้

แผนภูมิที่ ๔.๑๐ การสร้างคุณค่าเพิ่มจากงานศพตามหลักพระพุทธศาสนา

การจัดการความรู้ในศาสนพิธีด้านบุญพิธี ทำให้เกิดคุณค่า ได้ปัญญาจากการทำบุญไม่ว่าจะเป็นเรื่องการบรรพชาอุปสมบทที่ยึดถือหลักปฏิบัติเป็นแนวทาง ไม่ใช่พิธีการและการรื่นเริงอื่น ๆ การแต่งงานก็เพื่อให้ครอบครัวมีความสุข ทางด้านพิธีงานศพก็เพื่อให้เข้าใจชีวิตและดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง การจัดการองค์ความรู้ที่นำเสนอเป็นไปตามโจทย์ที่ผู้วิจัยมุ่งหมาย อาจมีโจทย์อื่นที่สามารถทำได้อีก

๔.๓ การจัดการความรู้ในทานพิธี

ทานพิธี เป็นหมวดพิธีถวายทาน ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะทานพิธีสามัญที่จำเป็นและนิยมบำเพ็ญกันอยู่ทั่วไป ในที่นี้จะจัดการความรู้เกี่ยวกับพิธีถวายสังฆทาน พิธีถวายทานกฐิน และพิธีถวายเทียนพรรษา การกำหนดให้ศาสนพิธีมีเรื่องทานพิธีอยู่ด้วยเพราะได้ระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องทานไว้จำนวนมาก ดูได้จากหนังสือสากหลาน^๒ ที่ให้รายละเอียดคำกล่าวถวายทานไว้เป็นจำนวนมาก เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดเกี่ยวกับการให้ทานจึงได้จัดการความรู้ไว้ดังนี้

๔.๓.๑ การจัดการความรู้ในการถวายสังฆทาน

การถวายทานที่มีเจตนาว่าจะถวายต่อบุคคลหรือส่วนรวม ซึ่งจำแนกออกไปได้อีก ซึ่งเป็นการถวายทานที่นิยมกัน สามารถจำแนกเป็น ๒ อย่าง คือ ถวายเฉพาะเจาะจงพระรูปนั้นรูปนี้ เรียกว่า “ปาฏิปุคลิกทาน” และถวายไม่เจาะจงรูปใด มอบเป็นกลางให้สงฆ์จัดเฉลี่ยกันใช้สอยเอง อีกอย่างหนึ่ง การให้ทานแก่หมู่คณะ หรือแก่พระสงฆ์ เรียกว่า “สังฆทาน” แต่ปัจจุบันมักเรียกเป็นคำรวม ๆ ไว้ว่า สังฆทาน แม้ว่า ทานนั้นจะเป็นถวายแต่พระสงฆ์ที่เฉพาะเจาะจงก็ตาม เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งแก่พระพุทธศาสนาและผู้ถวายจึงได้จัดการความรู้เรื่องนี้ด้วยกระบวนการทางการจัดการความรู้ ดังนี้

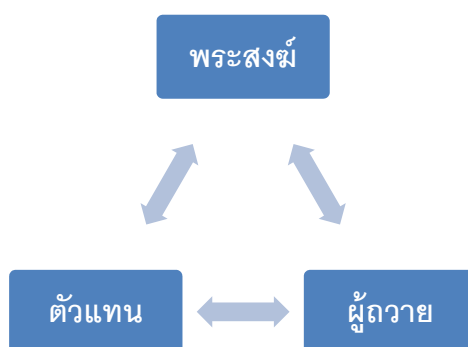
KM	การจัดการความรู้ศาสนพิธีถวายสังฆทาน
KV	การมีส่วนร่วมถวายสังฆทานของพุทธบริษัท
KS	<ul style="list-style-type: none"> - ศึกษาการถวายทานและสังฆทานในพระไตรปิฎก (Explicit Knowledge) - ศึกษาตัวอย่างการถวายสังฆทานจากพระไตรปิฎก หนังสือ เอกสาร (Explicit) และจากประสบการณ์ของผู้มีถวายสังฆทาน (Tacit Knowledge) ที่มีความหมายและมีคุณค่าถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา - ถอดบทเรียนจากคำสอนการถวายสังฆทานในพระไตรปิฎกและจากบุคคลที่มีประสบการณ์มาสร้างเป็นแนวทางการจัดงานการถวายสังฆทาน - สร้างรูปแบบการจัดการความรู้ในการถวายสังฆทานตามหลักพระพุทธศาสนา ดังนี้ <ol style="list-style-type: none"> ๑) การถวายปัจจัย ๔ ให้เป็นสังฆทาน ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม เสนาสนะ และยารักษาโรค ในส่วนอาหารเป็นกาลทาน จะต้องเข้าไปถวายภายในกาล คือ ก่อนเวลา ๑๑.๐๐ น. ส่วนที่เหลือเป็นอกาลทาน คือ ไม่ต้องเป็นไปตามกาล

^๒ พระธรรมวโรดม, สากหลาน, (กรุงเทพมหานคร : วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม, ๒๕๔๐), ๒๐๐ หน้า.

	<p>๒) การมีส่วนร่วมในการถวายสังฆทาน โดยผ่านตัวแทน (มักทายก หรือ กรรมการ) ในการประสานกับวัดหรือสำนักสงฆ์ เพื่อพิจารณาการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างมีระบบ และเป็นไปตามความจำเป็นของวัด</p> <p>๓) รวบรวมปัจจัยในการจัดซื้อจีวร หรือ จัดจ้างทำเสนาสนะที่จำเป็น แล้วกำหนดวันถวาย เพื่อให้การถวายสังฆทาน เป็นทานที่ถวายไว้แก่สงฆ์อย่างแท้จริง และมีประโยชน์</p> <ul style="list-style-type: none"> - ให้มีผู้ติดตามประเมินตัวแทน ผู้ถวาย พระสงฆ์ผู้ใช้ประโยชน์ว่า มีคุณค่าต่อการถวายสังฆทานอย่างแท้จริง - ปรับปรุงแก้ไขให้เกิดความเหมาะสมในแต่ละท้องถิ่น โดยเฉพาะในจังหวัดใหญ่ ๆ
KA	<p>สร้างคลังความรู้</p> <ul style="list-style-type: none"> - สร้างคู่มือการถวายสังฆทานที่มีคุณค่าและถูกต้องตามแนวพระพุทธศาสนา - จัดทำบอร์ดเสนอความก้าวหน้าในการจัดซื้อจัดหาเสนาสนะ หรือสิ่งจำเป็นให้มีความโปร่งใสในการทำงาน - ปรึกษาผู้มีความรู้ในการจัดทำเสนาสนะถวายแก่พระพุทธศาสนา (Tacit Knowledge) - เสนอแนะแนวทางการถวายสังฆทานที่มีความหมายทั้งการเพิ่มพูนบุญกุศล และคุณค่าต่อพระพุทธศาสนาไว้ในฐานข้อมูลของ ICT <p>เชื่อมโยงเครือข่าย</p> <ul style="list-style-type: none"> - สร้างเครือข่ายใน Line หรือสื่อมีเดีย อื่น ๆ ในการรวบรวมปัจจัยเพื่อจัดซื้อสิ่งจำเป็นถวายไว้เป็นสังฆทาน - ประสานกลุ่มที่เกี่ยวข้องให้ที่มีความรู้เกี่ยวกับถาวรวัตถุที่จะสร้าง เพื่อให้เป็น Best Practice ทางด้านศิลปะหรือค่าใช้จ่าย เพื่อดึง Tacit Knowledge ออกไปสู่ Explicit Knowledge และกลายเป็น Tacit Knowledge ให้กระจายไปมากขึ้น <p>ประยุกต์ใช้ ICT</p> <ul style="list-style-type: none"> - ใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีและการสื่อสาร สื่อ Social Media ต่าง ๆ ในการเป็นศูนย์กลางรวบรวมปัจจัยในแต่ละสาย พร้อมกันไปถวายเป็นคณะ - ประชาสัมพันธ์ประโยชน์และการใช้งานต่อการถวายสังฆทานให้ผู้มีส่วนร่วมรับทราบและอนุโมทนา <p>อาศัยพลังจากชุมชนนักปฏิบัติ CoPs (Community of Practice)</p> <ul style="list-style-type: none"> - แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ (Tacit Knowledge) และหลักวิชา (Explicit Knowledge) ในการจัดสร้างรูปแบบการถวายสังฆทาน โดยใช้กรอบการมีส่วนร่วมเป็นแนวตามลักษณะการถวายสังฆทานในพระพุทธศาสนา

	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้พลังชุมชน เครือข่ายปลูกฝังค่านิยมการถวายสังฆทานให้เป็นหน้าที่ของอุบาสก อุบาสิกาในการประสานจัดหา - มีเวทีให้ความรู้เกี่ยวกับการถวายสังฆทานเสนาสนะจากพระภิกษุเป็นผู้รวบรวมปัจจัย แสวงหาเองมาเป็นตัวแทนของพระสงฆ์และเครือข่าย
--	--

จากตารางจัดการความรู้ในพิธีการถวายสังฆทานตามแนวคิดการจัดการความรู้แบบ TUNA โมเดล โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การมีส่วนร่วมการถวายสังฆทานที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนา เปลี่ยนบทบาทจากพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้แสวงหาปัจจัยมาเพื่อสร้างเสนาสนะ มาเป็นตัวแทนของพระสงฆ์และคณะกรรมการ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้จากเอกสาร (Explicit Knowledge) คือพระไตรปิฎก ตัวอย่างในพระไตรปิฎก และประสบการณ์ (Tacit Knowledge) ของผู้มีส่วนร่วมนำในด้านต่าง ๆ ที่มีความรู้มาเป็น Best Practice ให้เกิดคุณค่าของสังฆทานที่แท้จริง สรุปเป็นแผนภูมิได้

แผนภูมิที่ ๔.๑๑ การมีส่วนร่วมถวายสังฆทานของพุทธบริษัท

๔.๓.๒ การจัดการความรู้ในการถวายกฐินทาน

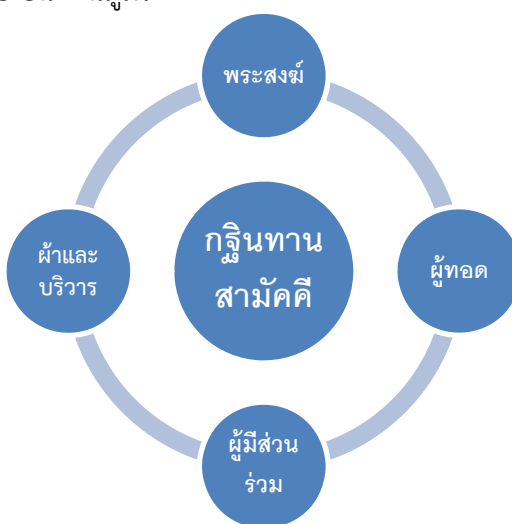
คำว่า กฐิน แปลว่า ไม้สะดึง คือไม้สำหรับซึ่งเพื่อตัดเย็บจีวรในทางพระวินัยใช้เป็นชื่อเรียกสังฆกรรมอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตแก่สงฆ์ผู้จำพรรษาแล้ว เพื่อแสดงออกซึ่งความสามัคคีของภิกษุที่ได้จำพรรษาอยู่ร่วมกัน โดยให้พร้อมใจกันยกมอบผ้าผืนหนึ่งที่เกิดขึ้นแก่สงฆ์ ให้แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งในหมู่ที่เป็นผู้มีคุณสมบัติสมควร แล้วภิกษุรูปนั้นนำผ้าที่ได้รับมอบไปทำเป็นจีวร ครั้นทำเสร็จแล้วภิกษุรูปนั้นแจ้งให้ที่ประชุมสงฆ์ทราบเพื่ออนุโมทนา เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งแก่พระพุทธศาสนาและผู้ถวายจึงได้จัดการความรู้เรื่องนี้ด้วยกระบวนการทางการจัดการความรู้ ดังนี้

KM	การจัดการความรู้ศาสนพิธีถวายกฐินทาน
KV	การสร้างควมสามัคคีด้วยพิธีถวายกฐินทาน
KS	<p>- ศึกษารูปแบบ หลักการ วิธีการ แนวทางปฏิบัติการถวายกฐินทานในพระไตรปิฎก (Explicit Knowledge)</p> <p>- ศึกษาตัวอย่างการถวายกฐินทานแบบดั้งเดิมและแบบประยุกต์จากพระไตรปิฎก หนังสือ เอกสาร (Explicit) และจากประสบการณ์ของพระสงฆ์และผู้ส่วนร่วมจัดทำกฐินทาน (Tacit Knowledge) ที่มีความหมายและมีคุณค่า ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา</p> <p>- ศึกษารูปแบบพระราชประเพณีการถวายผ้าพระกฐินทางชลมารค จนกลายเป็นวัฒนธรรม ประเพณีของชาติทั้งจากเอกสาร (Explicit Knowledge) และจากผู้รู้ (Tacit Knowledge)</p> <p>- ถอดบทเรียนจากคำสอนการถวายกฐินทานในพระไตรปิฎกและจากบุคคลที่มีประสบการณ์มาสร้างเป็นแนวทางการสร้างควมสามัคคีด้วยการถวายกฐินทาน</p> <p>- สร้างรูปแบบการจัดสร้างควมสามัคคีในการถวายกฐินทานตามหลักพระพุทธศาสนา ดังนี้</p> <p>๑) กระบวนการตอนต้น</p> <ul style="list-style-type: none"> - การประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดในการกำหนดวันและเวลาในการถวายกฐินทาน ณ วัดที่มีคุณสมบัติในการรับผ้าพระกฐิน - การกำหนดแผนกและผู้รับผิดชอบเป็นทีม - ร่วมประชุมในการตรวจสอบความพร้อมทุกแผนก อย่างน้อย ๒ ครั้ง - ผู้ประสานงานแต่ละแผนกสร้างควมร่วมมือภายในกลุ่มทำงานและเชื่อมแต่ละกลุ่มจนถึงวันที่กำหนด - ร่วมกันจัดทำ การตัดเย็บ ย้อม และพับให้เป็นไปตามแบบฉบับทางพระพุทธศาสนา <p>๒) กระบวนการตอนกลาง</p> <ul style="list-style-type: none"> - กระบวนการตอนนี้เป็นขั้นตอนในการถวาย เกี่ยวเนื่องกับพิธีทางสงฆ์และภาคพิธีการ - การประสานงานกันทั้งระบบในภาคพิธีการ ถ้าเป็นกฐินพระราชทานยังมีภาคราชพิธีเข้ามาเกี่ยวข้องกับฝ่ายสำนักงานพระราชวัง และสถานีวิทยุโทรทัศน์ข่าวในพระราชสำนัก - การประสานงานทั้งระบบภาคบริเวณพิธี

	<p>๓) กระบวนการตอนท้าย</p> <ul style="list-style-type: none"> - แต่ละแผนกเก็บงานทั้งหมด - การประชุมตรวจสอบค่าใช้จ่าย - การประชุมปัจจัยที่เหลือจากการจัดงานถวายกลิ่นทาน - ประชุมใหญ่ประเมินผลสำเร็จทั้งหมด - การทำข้อตกลงในการใช้ปัจจัยบริวารกลิ่นในการสร้างถาวรวัตถุ - ให้มีผู้ติดตามประเมินการจัดงานถวายกลิ่นทานทุกแผนก และทั้งระบบ - ปรับปรุงแก้ไขให้เกิดความเหมาะสมในแต่ละท้องถิ่น - ประเมินผลสัมฤทธิ์ทางด้านความสามัคคีของผู้มีส่วนร่วมทั้งหมด - สรุปผลการทำงานเป็นขั้นตอนการปฏิบัติงานทั้งระบบ
KA	<p>สร้างคลังความรู้</p> <ul style="list-style-type: none"> - จัดทำเอกสารขั้นตอนการปฏิบัติงานการจัดถวายผ้ากลิ่นทานที่ถูกต้องตามแนวพระพุทธศาสนา - จัดทำบอร์ดรายชื่อผู้มีความรู้และเชี่ยวชาญแต่ละด้านของแต่ละแผนก - มีทีมที่ปรึกษาผู้มีความรู้ในภาคพิธีการและภาคมณฑลพิธี (Tacit Knowledge) - จัดทำฐานข้อมูลการทำบุญถวายผ้าพระกลิ่นในกลิ่นทาน Post ไว้ในสื่อที่เข้าถึงได้ <p>เชื่อมโยงเครือข่าย</p> <ul style="list-style-type: none"> - สร้างเครือข่ายใน Line กลุ่มในขณะปฏิบัติงานและแจ้งข่าวสารการทำบุญให้แก่ผู้มีจิตศรัทธา - ประสานกลุ่มที่เกี่ยวข้องที่มีความรู้เกี่ยวกับทุกส่วนของงานเพื่อให้เป็น Best Practice ในภาคพิธีการ ราชพิธี สังฆพิธี เพื่อดึง Tacit Knowledge ออกไปสู่ Explicit Knowledge และกลายเป็น Tacit Knowledge ให้กระจายไปมากขึ้น <p>ประยุกต์ใช้ ICT</p> <ul style="list-style-type: none"> - ใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีและการสื่อสาร สื่อ Social Media ต่าง ๆ ในการเป็นศูนย์กลางรวบรวมปัจจัยในแต่ละสาย ถวายร่วมเป็นบริวารกลิ่น - ประชาสัมพันธ์กิจกรรมให้ทุกภาคส่วนรับทราบและร่วมอนุโมทนา <p>อาศัยพลังจากชุมชนนักปฏิบัติ CoPs (Community of Practice)</p> <ul style="list-style-type: none"> - แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ (Tacit Knowledge) และหลักวิชา (Explicit Knowledge) ในการจัดทำผ้าไตรจีวร เป็นผ้ากลิ่นถวาย เน้นการมีส่วนร่วมสร้างความสามัคคี - ใช้พลังสามัคคีเป็นหลักผ่านกระบวนการจัดทำกลิ่นทาน

	- มีเวทีให้ความรู้เกี่ยวกับกฐินทาน (Tacit Knowledge) แก่ผู้สนใจทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ เยาวชน นักศึกษา
--	--

จากตารางจัดการความรู้ในพิธีการถวายผ้ากฐินทานตามแนวคิดการจัดการความรู้แบบ TUNA โมเดล โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความสามัคคี และมีความถูกต้องตามหลักในพระพุทธศาสนา ยิ่งกฐินทานเป็นกฐินพระราชทานก็ยิ่งมีความยิ่งใหญ่และซับซ้อนมีรายละเอียดและเกี่ยวเนื่องด้วยคนมาก แสดงให้เห็นถึงพลังสามัคคีร่วมมือกันจัดอย่างเต็มความรู้ ความสามารถจึงจะผ่านไปได้ด้วยดี ทุกกระบวนการเป็นการเรียนรู้ทั้งจากเอกสาร (Explicit Knowledge) คือพระไตรปิฎก และจากประสบการณ์ (Tacit Knowledge) ของผู้มีความรู้ นำมาเป็น Best Practice ให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับกฐินทาน สรุปเป็นแผนภูมิได้

แผนภูมิที่ ๔.๑๒ การสร้างความสามัคคีด้วยพิธีถวายกฐินทาน

การจัดการความรู้ในศาสนพิธีว่าด้วยทานพิธีที่น่าเสนอไว้ในที่นี้ ๒ พิธี คือ การถวายสังฆทาน และการถวายผ้ากฐินทาน เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการความรู้ทั้ง ๒ พิธี ให้สำเร็จได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยมีทานพิธีเป็นฐานของความรู้ กระบวนการจึงอยู่ที่การดึงความรู้ออกมาจากคัมภีร์ปฐมภูมิ (Explicit Knowledge) และความรู้ที่มีอยู่ในประสบการณ์ของผู้รู้ทั้งหลาย (Tacit Knowledge) พิธีหนึ่งอาจจัดการความได้หลากหลายอยู่ที่จุดมุ่งหมายของผู้ประสงค์จะจัดความรู้ การจัดการความรู้ที่แฝงอยู่ในทานพิธี มิใช่การอธิบายขั้นตอนการทำพิธี แต่เป็นกำหนดเป้าหมายก่อนแล้วหาความรู้ให้ตอบโจทย์และได้แนวทางปฏิบัติจนมีความรู้เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล กลายเป็นความรู้ภายใน (Tacit Knowledge) แล้วก็แสดงออกมาเป็นบันทึกให้เป็นความรู้ภายนอก (Explicit Knowledge) หมุนวนอยู่อย่างนี้เพื่อให้เกิดความเนืองของความรู้ ไม่สูญหาย

๔.๔ การจัดการความรู้ในปักษิณพธี

ปักษิณพธี เป็นหมวดพธีเบ็ดเตล็ด เพราะเกี่ยวเนื่องกับความประพฤติกของผู้ถวายทานที่ปฏิบัติต่อพระสงฆ์ และเกี่ยวเนื่องกับการถวายทานนั่นเอง เช่น วิธีการแสดงความเคารพต่อพระสงฆ์ วิธีการประเคนของถวายพระสงฆ์ วิธีการทำหนังสืออาราธนาพระสงฆ์และวิธีการทำพวารณาปัจจัย วิธีการกล่าวคำอาราธนาต่าง ๆ ได้แก่ อาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร และการอาราธนาธรรม และวิธีการกรวดน้ำ ในที่นี้ผู้วิจัยจัดการความรู้เรื่องการแสดงความเคารพต่อพระสงฆ์และวิธีการกรวดน้ำ เป็นแนวทางในการจัดการความรู้เพื่อให้เกิดประโยชน์อันเกิดจากศาสนพธีทั้ง ๒ ประการ อันนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ต่อไปในสังคม ตามกระบวนการจัดการความรู้ ดังต่อไปนี้

๔.๔.๑ การจัดการความรู้ในการแสดงความเคารพต่อพระสงฆ์

วิธีแสดงความเคารพพระสงฆ์ก็เพื่อแสดงให้เห็นปรากฏว่า ตนมีความนับถือ ด้วยกายและใจจริง การแสดงให้เห็นปรากฏนี้ส่วนใหญ่แสดงออกทางกาย การแสดงความเคารพมี ๓ วิธี คือ

(๑) ประนมมือ การยกมือทั้งสองข้างประกบกัน ให้อยู่ระหว่างอก เป็นรูปคล้ายดอกบัวหรือเรียกว่า อัญชลี

(๒) ไหว้ การยกมือที่ประนมแล้วขึ้น พร้อมกับก้มศีรษะลงเล็กน้อย ให้อ้อมประนมจดหน้าผาก นิ้วหัวแม่มือ ทั้งสองอยู่ระหว่างคิ้ว เรียกว่า วันทา

(๓) การกราบ คือ การแสดงอาการกราบราบลงกับพื้นด้วยท่ากราบที่เรียกว่า เบญจางคประดิษฐ์ เรียกว่า อภิวาท

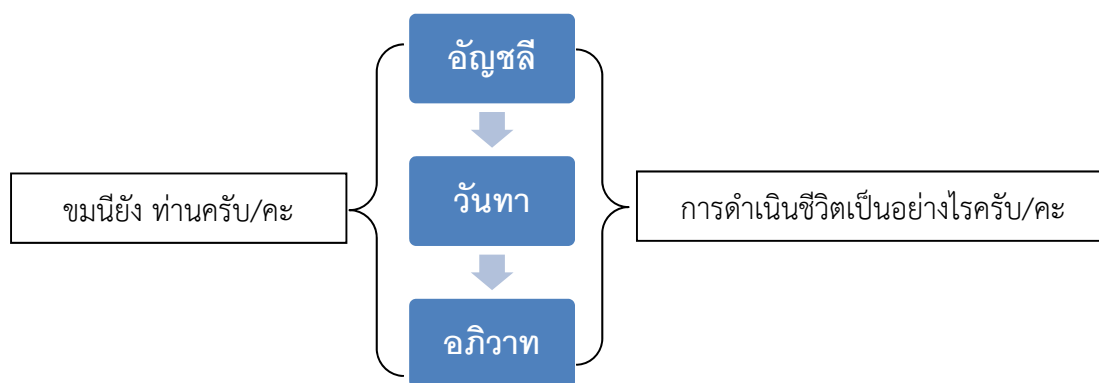
การแสดงความเคารพพระสงฆ์ด้วยวิธีการทั้ง ๓ ทำนี้ เป็นวัฒนธรรมไทยที่ได้รับการยกย่องในฐานะเป็นความอ่อนน้อมของคนไทย สามารถนำไปสู่กระบวนการจัดการความรู้ ได้ดังต่อไปนี้

KM	การจัดการความรู้ศาสนพิธีการแสดงความเคารพต่อพระสงฆ์
KV	การสร้างวัฒนธรรมปฏิสันถารด้วยการแสดงความเคารพ
KS	<ul style="list-style-type: none"> - ศึกษารูปแบบ หลักการ วิธีการ แนวทางปฏิบัติการแสดงความเคารพต่อพระสงฆ์ และการแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ ในพระไตรปิฎก (Explicit Knowledge) และศึกษาจากประสบการณ์ของผู้ที่อยู่ในสังคมที่ใช้การแสดงความเคารพเป็นประจำ เช่น พระสงฆ์ ทหาร ตำรวจ และข้าราชการ (Tacit Knowledge) - ศึกษารูปแบบปฏิสันถารในสังคมไทยจากเอกสาร (Explicit Knowledge) และจากผู้รู้ (Tacit Knowledge) การแสดงการต้อนรับ การทำความรู้จัก ซึ่งเป็นวัฒนธรรมไทย - เชิญผู้รู้เกี่ยวกับปฏิสันถารมาบรรยาย (Tacit Knowledge) เพื่อให้เกิดองค์ความรู้และการรับรู้ร่วมกัน

	<ul style="list-style-type: none"> - ถอดบทเรียนจากคำสอนในการทำปฏิสังขารในพระไตรปิฎกและจากบุคคลที่มีประสบการณ์มาสร้างเป็นแนวทางการสร้างวัฒนธรรมปฏิสังขารด้วยการแสดงความเคารพต่อกันและกันอย่างถูกต้องและมีความหมาย - สร้างรูปแบบการจัดสร้างวัฒนธรรมปฏิสังขารด้วยการแสดงความเคารพ ดังนี้ <ol style="list-style-type: none"> ๑) กำหนดเป็นกิจวัตรประจำวันในสังคมขึ้นมา โดยใช้วิถีชีวิตเป็นกรอบ คือ ตอนเช้าให้กราบพระรัตนตรัย ไหว้พ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ และทักทายผู้อ่อนกว่า ๒) ขยายไปสู่การทำงาน แสดงความเคารพบุคคลร่วมงานตามสายงาน ๓) ขยายไปสู่เพื่อนและคนคุ้นเคย ด้วยการแสดงความเคารพ โดยใช้การไหว้เป็นหลัก ๔) กล่าวคำปฏิสังขารในวัฒนธรรมไทย คือ สวัสดิ์ ๕) กล่าวคำปฏิสังขารเพิ่มเติมตามแนวพระพุทธศาสนา คือ ถามถึงสุขภาพดีอยู่หรือ (ขมขี้ยัง ภัณฑ) และถามถึงการดำเนินชีวิตดีอยู่หรือ ทั้ง ๒ คำปฏิสังขารนี้สื่อเข้าไปถึงระบบธรรมสากัจฉา คือ แสดงถึงผลการปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนา ๖) แสดงการต้อนรับและการไปเยือนด้วยหลักปฏิสังขารที่ถูกต้อง - ให้พ่อแม่และหัวหน้างานเป็นผู้ติดตามประเมินการปฏิสังขารตามกิจวัตรประจำวัน - ปรับปรุงแก้ไขให้เกิดความเหมาะสมในครอบครัวและสังคม
KA	<p>สร้างคลังความรู้</p> <ul style="list-style-type: none"> - จัดทำเอกสารขั้นตอนการปฏิสังขารด้วยความเคารพที่ถูกต้องตามแนวพระพุทธศาสนา ไว้ให้ได้ศึกษา (Explicit Knowledge Stored) - มีการให้บทบาทผู้ทำปฏิสังขารอย่างถูกต้อง สม่่าเสมอ และออกมาจากภายในเป็นต้นแบบในสังคมเสนอความคิดเห็นเสมอ (Tacit Knowledge Stored) <p>เชื่อมโยงเครือข่าย</p> <ul style="list-style-type: none"> - สร้างเครือข่ายกลุ่ม Line ปฏิสังขาร - ประสานวัฒนธรรมจังหวัด วัฒนธรรมชุมชน ให้ร่วมมือสร้างวัฒนธรรมปฏิสังขาร เพื่อให้เป็น Best Practice เพื่อดึง Tacit Knowledge ออกไปสู่ Explicit Knowledge และกลายเป็น Tacit Knowledge ให้กระจายไปมากขึ้น <p>ประยุกต์ใช้ ICT</p> <ul style="list-style-type: none"> - ใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีและการสื่อสาร สื่อ Social Media ต่าง ๆ กระจายความรู้ และรูปแบบออกไปให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น - ประชาสัมพันธ์กิจกรรมของกลุ่มวัฒนธรรมปฏิสังขารให้ทุกภาคส่วนรับทราบและเข้ามามีส่วนร่วมสร้างวัฒนธรรมด้วยกัน

	<p>อาศัยพลังจากชุมชนนักปฏิบัติ CoPs (Community of Practice)</p> <ul style="list-style-type: none"> - แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ (Tacit Knowledge) และหลักวิชา (Explicit Knowledge) ในการปฏิสนธิการด้วยการแสดงความเคารพที่เป็นศาสตร์ หลักวิชา และผลกระทบต่อสังคม - ใช้พลังปฏิสนธิการเยาวชนต้นแบบขับเคลื่อนสังคม ชุมชน ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ - มีเวทีให้ความรู้เกี่ยวกับการปฏิสนธิการที่ถูกต้อง (Tacit Knowledge) แก่ผู้สนใจทั้งหลาย
--	--

จากตารางจัดการความรู้ในวิธีการแสดงความเคารพพระสงฆ์ตามแนวคิดการจัดการความรู้แบบ TUNA โมเดล ออกมาเป็นการสร้างวัฒนธรรมปฏิสนธิการต้นแบบ เพื่อปรับพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนที่นับวันถูกความแข็งกระด้างครอบคลุมพฤติกรรม จำเป็นต้องสร้างวัฒนธรรมนี้ขึ้นมา โดยใช้วิธีการจัดการความรู้เรื่องการแสดงความเคารพนี้ เป็นการจัดการความรู้จากเอกสาร (Explicit Knowledge) คือพระไตรปิฎก และจากประสบการณ์ (Tacit Knowledge) ของผู้มีความรู้ นำมาเป็น Best Practice ให้เกิดองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมปฏิสนธิการต่อไป สรุปเป็นแผนภูมิได้

แผนภูมิที่ ๔.๑๓ การสร้างวัฒนธรรมปฏิสนธิการด้วยการแสดงความเคารพ

๔.๔.๒ การจัดการความรู้ในการกรวดน้ำ

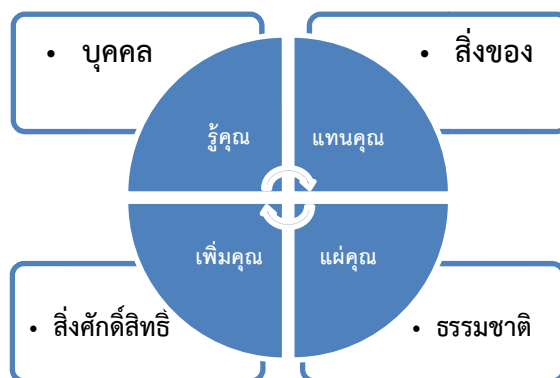
การกรวดน้ำเป็นการอุทิศแผ่ส่วนบุญกุศลที่ตนได้บำเพ็ญ ส่งไปให้แก่บุรพชน ตลอดจนสรรพสัตว์ เป็นการอธิษฐานใจในสิ่งประสงค์ให้สำเร็จตามความปรารถนาบ้าง เป็นต้น การกรวดน้ำได้นิยมทำเมื่อถวายทานเสร็จแล้ว พระสงฆ์เริ่มอนุโมทนา เครื่องสำหรับน้ำกรวดต้องจัดหาเตรียมไว้ก่อน เป็นน้ำที่บริสุทธิ์ เทลงในภาชนะที่เหมาะสม เมื่อเสร็จสิ้นก็นำไปเทลง ณ ที่พื้นสะอาด หรือใต้ต้นไม้ วิธีกรวดน้ำจึงเป็นหนึ่งในปณิณกพิธี สืบเนื่องจากการถวายทานหรือการทำความดีอื่นใด เมื่อตรวจสอบสาระสำคัญของการกรวดน้ำสามารถนำไปสู่การจัดการความรู้ในเรื่องนี้ให้มีคุณค่าและความหมายยิ่งขึ้นได้ ตามกระบวนการจัดการความรู้ ดังนี้

KM	การจัดการความรู้ศาสนพิธีการกรวดน้ำ
KV	การปลูกฝังความกตัญญูทศเวทด้วยการกรวดน้ำ
KS	<ul style="list-style-type: none"> - ศึกษารูปแบบ หลักการ วิธีการ คำกล่าว แนวทางปฏิบัติการกรวดน้ำที่มีในพระไตรปิฎก (Explicit Knowledge) และศึกษาจากประสบการณ์ของผู้รู้ (Tacit Knowledge) ที่ทำหน้าที่กล่าวนำกรวดน้ำตามแนวพระพุทธศาสนา - ศึกษารูปแบบการกรวดน้ำในสังคมไทยจากเอกสาร (Explicit Knowledge) และจากผู้รู้ (Tacit Knowledge) ตามวัฒนธรรมทำเนียมประเพณีปฏิบัติแต่ละภาคของประเทศไทย - เชิญผู้รู้บรรยาย (Tacit Knowledge) เรื่องการกรวดน้ำที่ถูกต้องและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ - ถอดบทเรียนจากการกรวดน้ำเพื่อหาสาระสำคัญในการจัดการความรู้ - สร้างรูปแบบการปลูกฝังความกตัญญูด้วยการกรวดน้ำ ดังนี้ <ol style="list-style-type: none"> ๑) ทำบัญชีรายชื่อตระกูล ญาติ ทั้งผู้ที่เสียชีวิตแล้วและที่มีชีวิตอยู่ เพื่อให้ทุกคนได้ทราบถึงบุญคุณผู้ที่เกี่ยวข้องกับเรา ๒) ทำบัญชีรายชื่อบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเราที่ไม่ใช่ญาติที่เสียชีวิตไปแล้วและที่มีชีวิตอยู่ซึ่งเป็นผู้มีอุปการคุณทั้งทางตรงและทางอ้อมกับเรา ๓) ทำบัญชีเครื่องดำรงชีวิตให้เราได้มีชีวิตอยู่อย่างเป็นปกติสุข ๔) ทำบัญชีธรรมชาติที่ทำให้เราดำรงชีวิตอยู่ได้ ๕) ทำบัญชีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพนับถือทั้งหมดที่เป็นที่พึ่งของตน ๖) ทำบัญชีต่อธรรมคำสอนที่ทำให้เราเติบโตขึ้นเป็นคนดี ๗) กำหนดวิธีการตอบแทนคุณตามลักษณะของบุคคลหรือสิ่งมีคุณ โดยการสอบถามผู้มีความรู้ (Tacit Knowledge) หรือจากเอกสาร (Explicit Knowledge) ๘) กำหนดหน้าที่แบ่งกันในรอบครัวเพื่อทำการตอบแทนเป็นการสร้างความร่วมมือในการทดแทนบุญคุณ และสลับกันทำการตอบแทนคุณไม่กำหนดไว้ตายตัว ๙) ใช้การกรวดน้ำเป็นการทำความดีแสดงความกตัญญูต่อบุคคล สิ่งมีคุณ และถ้อยคำอันมีคุณค่าทั้งหมด โดยกระทำในแต่ละจังหวะของชีวิต เช่นวันเกิดตนเอง วันตายของผู้มีคุณ หรือวันสำคัญอื่นใด กำหนดไว้เป็นตารางตอบแทนคุณ ๑๐) การกล่าวคำกรวดน้ำ ใช้คำที่มีอยู่แล้ว หรือเขียนเป็นคำใหม่ เป็นคำกล่าวสั้น ๆ ง่าย แต่สื่อถึงการตอบแทนคุณก็พอ - ประเมินผลการตอบแทนคุณแสดงความกตัญญูทศเวทในรอบปี ดูความเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ และตุผลที่เกิดจากบุคคลหรือสิ่งที่เราทำความดี - แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลในรอบครัวและผู้รู้ทั้งหลาย จนเกิดเป็นการปรับปรุงพัฒนาแนวทางการสร้างความกตัญญู

KA	<p>สร้างคลังความรู้</p> <ul style="list-style-type: none"> - จัดทำเอกสารขั้นตอนการกตัญญูที่มีต่อผู้หรือสิ่งมีคุณทั้งหมดไว้อย่างถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา (Explicit Knowledge Stored) เพื่อให้มีการเข้ามาศึกษาได้ต่อไป - ผู้นำสังคม เช่น พระสงฆ์ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ครู อาจารย์ พ่อแม่ ทำเป็นตัวอย่างจนเกิดมีความรู้ขึ้น (Tacit Knowledge Stored) - ให้โอกาสเด็กและเยาวชนเข้าร่วมโครงการตอบแทนคุณเพื่อเก็บความรู้ไว้ภายใน <p>เชื่อมโยงเครือข่าย</p> <ul style="list-style-type: none"> - สร้างเครือข่ายกลุ่ม Line กตัญญูทเวทียุคขึ้น - ประสานหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวกับการทดแทนคุณ เช่น วัฒนธรรมจังหวัด วัฒนธรรมชุมชน กรมป่าไม้ กลุ่มผู้สูงอายุ วัด เป็นให้ร่วมมือจนกลายเป็น Best Practice ในชุมชนขึ้น จากนั้นก็เพื่อดึง Tacit Knowledge ออกไปสู่ Explicit Knowledge และกลายเป็น Tacit Knowledge ให้กระจายไปมากขึ้น <p>ประยุกต์ใช้ ICT</p> <ul style="list-style-type: none"> - ใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีและการสื่อสาร สื่อ Social Media ต่าง ๆ กระจายความรู้และรูปแบบออกไปให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น - ประชาสัมพันธ์กิจกรรมกตัญญูทเวทียุคขึ้นให้ทุกภาคส่วนรับทราบและเข้ามาร่วมมือสร้างวัฒนธรรมกตัญญูทเวทียุคขึ้นด้วยกัน <p>อาศัยพลังจากชุมชนนักปฏิบัติ CoPs (Community of Practice)</p> <ul style="list-style-type: none"> - แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ (Tacit Knowledge) และหลักวิชา (Explicit Knowledge) ในการปลูกฝังความกตัญญูทเวทียุคขึ้นผ่านการกรวดน้ำต่อกันและกันในครอบครัว และชุมชนจนเกิดเป็นกระแส - ใช้พลังเยาวชนกตัญญูต้นแบบขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ - มีเวทีให้ความรู้เกี่ยวกับการกตัญญูอย่างมีความหมายและถูกต้อง (Tacit Knowledge) แก่ผู้สนใจทั้งหลาย
----	---

จากตารางจัดการความรู้ในศาสนพิธีการกรวดน้ำตามแนวคิดการจัดการความรู้แบบ TUNA โมเดล จนออกมาเป็นการปลูกฝังความกตัญญูในสังคมต้นแบบ เพื่อเสริมสร้างให้เยาวชนเป็นต้นกล้า กตัญญูรู้คุณต่อทุกสิ่ง จากนั้นก็ตอบแทนคุณ โดยใช้วิธีการกรวดน้ำเป็นสัญลักษณ์ เป็นกระบวนการจัดการความรู้ที่ได้จากเอกสาร (Explicit Knowledge) คือพระไตรปิฎก และจากประสบการณ์ (Tacit Knowledge) ของผู้มีความรู้ในด้านนี้คือการกตัญญูแล้วนำมาเป็น Best Practice ให้เกิดองค์ความรู้

ทางวัฒนธรรมกตัญญูทเวที คือ รู้คุณ แทนคุณ แม่คุณ และเพิ่มคุณ ต่อบุคคล สิ่งของ ธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่อไป สรุปเป็นแผนภูมิได้

แผนภูมิที่ ๔.๑๔ การปลูกฝังความกตัญญูทเวทีด้วยการกรวดน้ำ

๔.๕ การสัมภาษณ์เชิงลึก

วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยสัมภาษณ์นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ทางด้านพระพุทธศาสนา และการจัดการความรู้ มาประกอบเพื่อใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนประเด็นการวิเคราะห์ ให้เป็นจริงที่ปรากฏในปัจจุบัน มีความน่าเชื่อถือ มีน้ำหนัก มีเหตุผลมากขึ้นเพื่อหาคำตอบ ความรู้ จากการวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอแนะนำกลุ่มผู้ให้การสัมภาษณ์ วิธีการเลือกตัวแทนของผู้ที่มีความรู้ด้านการจัดการความรู้ และความรู้ด้านพระพุทธศาสนา ในการสัมภาษณ์และหัวข้อสัมภาษณ์ ดังนี้

๑) ผู้ที่เกี่ยวข้องฝ่ายศาสนพิธี จำนวน ๓ ท่าน

- (๑) ดร.ทวี นริสศิริกุล ผู้ว่าราชการนครนายก
- (๒) นายพิสิทธิ์ นิรัตติวงศกรณ์ ผู้อำนวยการกองศาสนูปถัมภ์
- (๓) พันเอก (พิเศษ) บุญชู ศรีเคลือบ นายกเปรีญยุทธธรรมสมาคมแห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์ฯ วัดสามพระยาถนนสามเสน ๕ แขวงวัดสามพระยา เขตพระนคร กทม.

๒) ผู้ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาจำนวน ๔ ท่าน

- (๑) พระมหาสมัคร มหาวีโร เจ้าอาวาสวัดบางโพโสมาวาส คณะบดีคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (มมร)
- (๒) พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม สญญโต) ดร., ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสวิหาร, รองเจ้าคณะภาค ๑๖-๑๗-๑๘ (ธ), อาจารย์ประจำคณะศาสนาและปรัชญามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- (๓) พระเทพปัญญาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดอาวุธวิกสิตาราม บางพลัด กทม.
- (๔) พระราชพรหมคุณ เจ้าคณะจังหวัดนครนายก

๓) ผู้ที่เกี่ยวข้องด้านวิชาการ จำนวน ๓ ท่าน

(๑) ดร.เสนาะ ผดุงฉัตร อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัย
มหาธาตุ

(๒) รศ.ดร.จ่านง คันธิก อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
วิทยาลัย

(๓) รศ.วิรัตน์ กางทอง อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๔) รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือแบบสอบถาม

(๑) รศ.วิรัตน์ กางทอง อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

(๒) พระมหาบุญไทย บุญญมโน, ดร. อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย

(๓) ผศ.ดร.บุญร่วม คำแสนเมืองอาจารย์ประจำคณะศาสนาและปรัชญามหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย

๔.๕.๑ ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก

จากการวิเคราะห์เนื้อหาจากบทสัมภาษณ์ (Contents Analysis) สามารถสรุปได้ดังนี้

๑. ศาสนพิธีมีความสำคัญต่อบุคคลและสังคม

ทั้งนี้ศาสนาพิธีเป็นวิธีการที่เป็นระบบในการกระตุ้นจิตสำนึกหรือกระตุ้นให้เกิดการปฏิบัติ
อย่างเป็นผลทางศาสนาเป้าหมายของศาสนาก่อสร้างคนดี สังคมสงบสุข ศาสนพิธีเป็นความเชื่อ
ความศรัทธาซึ่งเกี่ยวเนื่องกับพิธีกรรมทางศาสนา โดยนำหลักธรรมทางศาสนาของแต่ละศาสนามายึด
ปฏิบัติและสอดคล้องกับจารีตประเพณีของแต่ละท้องถิ่น ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี ความ
เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือและการให้อภัยซึ่งกันและกัน ซึ่งบุคคลไปปฏิบัติศาสนาพิธีแล้ว จะนำความ
เจริญรุ่งเรืองสู่ตน และครอบครัวและประเทศ ศาสนพิธีจึงมีความสำคัญเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและ
สังคม ดังนั้น ศาสนพิธีมีความสำคัญต่อบุคคลและสังคม คือ

๑) ศาสนพิธีเป็นจุดนัดพบให้ทุกคนที่กระจัดกระจายกันอยู่ให้มารวมจุดเดียวกัน

๒) ศาสนพิธีเป็นเครื่องทำให้คนเตรียมกาย วาจาและเตรียมใจให้พร้อมที่จะถึงพิธี

๓) ศาสนพิธีหรือพิธีกรรมเป็นเครื่องฝึกกาย วาจา ให้ อยู่ในระเบียบ

การให้คนเข้ามาสู่พิธีกรรมนั้นก็คือเพื่อฝึกคนหรือควบคุมพฤติกรรมของบุคคลและสังคมให้
เกิดความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน จึงเป็นวินัยขั้นต้น อันจะนำไปสู่การที่จะเป็นคนมีศีล สมာธิ กลายเป็น
ปัญญา ศาสนพิธีจึง มีความสำคัญต่อบุคคล คือเป็นเครื่องยึดถือจิตใจของบุคคลให้มีความเชื่อและ
มั่นใจในพิธีศาสนาของตนและศาสนาพิธีมีความสำคัญต่อบุคคลคือ รู้วิธีปฏิบัติ เข้าใจวิธีปฏิบัติและ
ปฏิบัติถูกวิธี ศาสนพิธีมีความสำคัญต่อบุคคลคือ คนที่ไม่เข้าถึงธรรมส่วนลึกซึ่งสามารถอาศัยศาสนาพิธี
เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวได้ เช่น การไหว้พระตามพิธีมีผลต่อใจส่วนลึก คือส่งให้ใจเลื่อมใสด้วยได้ ศาสนพิธี

มีความสำคัญต่อสังคมประเทศชาติ คือทำให้เกิดสามัคคี กลมเกลียว เมื่อทำพิธีร่วมกัน ย่อมมีผลต่อวัฒนธรรมของชาติ ศาสนพิธีมีความสำคัญต่อสังคมคือเป็นแนวปฏิบัติแบบเดียวกันของสังคมนั้น ๆ กล่าวคือ ศาสนพิธีมีความสำคัญต่อสังคม คือ มีวิธีปฏิบัติ มีหลักปฏิบัติเป็นแบบเดียวกันและปฏิบัติถูกวิธีเป็นแบบเดียวกัน กล่าวสรุปคือ ศาสนพิธีมีความสำคัญต่อบุคคลและสังคมคือ

- ๑) ให้บุคคลและสังคมมีระเบียบแบบแผนต่าง ๆ ที่ดีงาม
- ๒) ให้บุคคลและสังคมเป็นที่ยึดเหนี่ยวปฏิบัติศาสนพิธีตามศาสนาที่ตนนับถือ
- ๓) ให้บุคคลและสังคมมีเครื่องป้องกัน มีชาติ ศาสนา และมหากษัตริย์ เช่นเดียวกัน
- ๔) ให้บุคคลและสังคมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันรักกัน ชอบกัน มิให้ประเทศชาติแตกแยก ซึ่งรวมกันอยู่ตลอดไป

ตารางที่ ๔.๑ การให้สัมภาษณ์ ศาสนพิธีมีความสำคัญต่อบุคคลและสังคมอย่างไร?

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	สาระข้อ ๑
๑.	ดร.ทวี นริสศิริกุล ผู้ว่าราชการนครนายก	เป็นวิธีการที่เป็นระบบในการกระตุ้นจิตสำนึกหรือกระตุ้นให้เกิดการปฏิบัติอย่างเป็นผลทางศาสนาเป้าหมายของศาสนา การสร้างคนดี สังคมสงบสุข
๒.	นายพิสิทธิ์ นีรัตติวงศกรณ์ ผู้อำนวยการ กองศาสนูปถัมภ์	ศาสนพิธีเป็นความเชื่อ ความศรัทธา ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับพิธีกรรมทางศาสนา โดยนำหลักธรรมทางศาสนาของแต่ละศาสนายึดปฏิบัติและสอดคล้องกับจารีตประเพณีของแต่ละท้องถิ่น ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือ และการให้อภัยซึ่งกันและกัน ซึ่งบุคคลไปปฏิบัติศาสนพิธีแล้ว จะนำความเจริญรุ่งเรืองสู่ตน และครอบครัวและประเทศ ศาสนพิธีจึงมีความสำคัญเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและสังคม
๓.	พันเอก (พิเศษ) บุญชู ศรีเคลือบ นายกเปรี๊ญ ธรรมสมาคมแห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์ฯ	ข้าพเจ้าคิดว่าศาสนพิธีมีความสำคัญต่อบุคคลและสังคม ดังนี้ ๑. ศาสนพิธีเป็นจุดนัดพบให้ทุกคนที่กระจัดกระจายกันอยู่ให้มารวมจุดเดียวกัน ๒. ศาสนพิธีเป็นเครื่องทำให้คนเตรียมกาย วาจา และเตรียมใจให้พร้อมที่จะถึงพิธี๓. ศาสนพิธีหรือพิธีกรรมเป็นเครื่องฝึกกาย วาจา ให้ อยู่ในระเบียบ การให้คนเข้ามาสู่พิธีกรรมนั้นก็คือเพื่อฝึกคนหรือควบคุมพฤติกรรมของบุคคลและสังคมให้เกิดความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน จึงเป็นวินัยขั้นต้น อันจะนำไปสู่การที่จะเป็นคนมีศีล สมาธิ กลายเป็นปัญญา

ตารางที่ ๔.๑ การให้สัมภาษณ์ ศาสนพิธีมีความสำคัญต่อบุคคลและสังคมอย่างไร? (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	สาระข้อ ๑
๔.	พระมหาสมัคร มหาวิโร เจ้าอาวาส วัดบางโพโอมาวาส	ศาสนาพิธี มีความสำคัญต่อบุคคล คือเป็นเครื่องยึดถือจิตใจ ของบุคคลให้มีความเชื่อและมั่นใจในพิธีศาสนาของตน ศาสน พิธีมีความสำคัญต่อสังคมคือเป็นแนวปฏิบัติแบบเดียวกันของ สังคมนั้น ๆ
๕.	พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม สบุญโต) ดร. อ.ประจำคณะศาสนาและ ปรัชญา มจร	ศาสนาพิธีมีความสำคัญต่อบุคคลและสังคมเพราะ ๑) ทำให้รู้ และเข้าใจวิธีปฏิบัติ ๒) มีวิธีและหลักการปฏิบัติในแบบเดียวกัน ๓) ปฏิบัติถูกต้องวิธี ไปตามแนวเดียวกัน
๖.	พระเทพปัญญามุนี เจ้าอาวาส วัดอาวุธวิกสิตาราม กทม.	ศาสนาพิธีมีบทบาทต่อบุคคลและสังคมมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ทำให้การดำเนินชีวิตมีแนวทางการปฏิบัติเป็นแบบอย่าง เดียวกัน
๗.	พระราชพรหมคุณ เจ้าคณะจังหวัดนครนายก	ศาสนาพิธีถือว่าเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่ายจึงเป็น แบบอย่างของสังคมดังนั้นศาสนาพิธีจึงมีความสำคัญต่อบุคคล และสังคมส่วนรวม
๘.	ดร.เสนาะ ผดุงฉัตร อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย วัดมหาธาตุ (มจร)	ศาสนาพิธีมีความสำคัญต่อบุคคลคือ รู้วิธีปฏิบัติ เข้าใจวิธี ปฏิบัติและปฏิบัติถูกต้องศาสนาพิธีมีความสำคัญต่อสังคม คือ มี วิธีปฏิบัติ มีหลักปฏิบัติเป็นแบบเดียวกันและปฏิบัติถูกต้องวิธีเป็น แบบเดียวกัน
๙.	รศ.ดร. จำนง คันธิก อาจารย์ประจำคณะ มนุษยศาสตร์ มจร	ศาสนาพิธีมีความสำคัญต่อบุคคลคือ คนที่ไม่เข้าถึงธรรมส่วน ลึกซึ่งสามารถอาศัยศาสนาพิธีเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวได้ เช่น การไหว้พระตามพิธีมีผลต่อใจส่วนลึก คือส่งให้ใจเลื่อมใส ด้วยได้ ศาสนาพิธีมีความสำคัญต่อสังคมประเทศชาติ คือทำ ให้เกิดสามัคคี กลมเกลียว เมื่อทำพิธีร่วมกัน ย่อมมีผลต่อ วัฒนธรรมของชาติ

ตารางที่ ๔.๑ การให้สัมภาษณ์ ศาสนพิธีมีความสำคัญต่อบุคคลและสังคมอย่างไร? (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	สาระข้อ ๑
๑๐.	รศ.วิรัตน์ กางทอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัย (มมร)	ศาสนาพิธีมีความสำคัญต่อบุคคลและสังคมคือ ๑.ให้บุคคลและสังคมมีระเบียบแบบแผนต่าง ๆ ที่ดีงาม ๒.ให้บุคคลและสังคมเป็นที่ยึดเหนี่ยวปฏิบัติศาสนพิธีตามศาสนาที่ตนนับถือ ๓.ให้บุคคลและสังคมมีเครื่องป้องกัน มีชาติ ศาสนา และมหากษัตริย์ เช่นเดียวกัน ๔.ให้บุคคลและสังคม เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันรักกัน ชอบกัน มีให้ประเทศชาติแตก แยก ซึ่งรวมกันอยู่ตลอดไป

๒. ศาสนพิธีมีผลต่อพระพุทธศาสนา

ศาสนาพิธีมีผลมากต่อพระพุทธศาสนาที่จะดำรงอยู่หรือสืบทอดต่อไปของพระพุทธศาสนา โดยเป็นกระบวนการหรือวิธีการแบบให้มามีส่วนร่วมจากสมาชิกเดิมและขยายไปสู่ความสนใจของสมาชิกใหม่ได้ด้วย ศาสนพิธีมีผลต่อพระพุทธศาสนาอย่างมาก เนื่องจากได้นำหลักธรรมทางศาสนามาเผยแพร่และสอดแทรกในพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ศาสนิกชนได้ยึดปฏิบัติเป็นคนดี มีศีลธรรมเป็นคนมีคุณภาพของสังคม ประเทศชาติอีกทั้งให้พระภิกษุอยู่ในพระวินัย ศาสนพิธีมีผลต่อพระพุทธศาสนา มาก แม้จะเปรียบศาสนาเสมือนกับต้นไม้ ศาสนพิธีเปรียบเปลือกนอกของต้นไม้ ตัวหลักธรรมทางศาสนาเป็นหลักปฏิบัติเปรียบเป็นแก่นต้นไม้ ทั้งเปลือกและแก่นก็มีประโยชน์ ต่อต้นไม้เท่า ๆ กัน อีกอย่างเพราะเป็นสื่อนำคนเข้าสู่พระศาสนา เข้าสู่พระธรรม เรียกว่าเป็นจุดเชื่อมหรือจุดชักนำให้คน ๆ เริ่มต้น สนใจ ประทับใจ อยากจะเข้ามาในพระศาสนา จึงเป็นเครื่องชักจูงในเบื้องต้น มีบางคนกล่าวว่าพิธีกรรมทางศาสนาเป็นที่มั่นหรือปรารถนาสุดท้ายของพระพุทธศาสนา พิธีกรรมยังมีอยู่ก็แสงว่าพระพุทธศาสนายังไม่หมดไป

ฉะนั้น ศาสนพิธีมีผลต่อพระพุทธศาสนา เพราะทำให้ชาวพุทธมีแนวปฏิบัติที่เป็นแบบเดียวกันในสังคมพุทธนั้น ๆ ทั้งยัง สร้างศรัทธา สร้างศีล สร้างสมาธิ และสร้างปัญญาทั้งนี้พระพุทธศาสนามีองค์ประกอบหลายอย่าง ที่สำคัญคือหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ดังนั้น ศาสนพิธีถือเป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนาอันมีผลต่อพระพุทธศาสนา มาก ซึ่งมีหมวดสำคัญอยู่ ๔ อย่าง คือ กุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธี และปกิณกพิธี ทั้ง ๔ พิธีนี้ เป็นจุดรวมชาวพุทธทั้งหมด ขาดอย่างใดอย่างหนึ่ง พระพุทธศาสนาไม่สมบูรณ์

ตารางที่ ๔.๒ แสดงสรุปผลการสัมภาษณ์ ศาสนพิธีมีผลต่อพระพุทธศาสนาอย่างไร?

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	สาระข้อ ๒
๑.	ดร.ทวี นริสศิริกุล ผู้ว่าราชการนครนายก	มีผลมากต่อพระพุทธศาสนาที่จะดำรงอยู่หรือสืบทอดต่อไปของพระพุทธศาสนา โดยเป็นกระบวนการหรือวิธีการแบบให้มามีส่วนร่วมจากสมาชิกเดิมและขยายไปสู่ความสนใจของสมาชิกใหม่ได้ด้วย
๒.	นายพิสิทธิ์ นริตติวงศกรณ ผู้อำนวยการ กองศาสนูปถัมภ์	ศาสนพิธีมีผลต่อพระพุทธศาสนาอย่างมาก เนื่องจากได้นำหลักธรรมทางศาสนาไปเผยแพร่และสอดแทรกในพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ศาสนิกชนได้ยึดปฏิบัติเป็นคนดี มีศีลธรรมเป็นคนมีคุณภาพของสังคม ประเทศชาติอีกทั้งให้พระภิกษุอยู่ในพระวินัย
๓.	พันเอก (พิเศษ) บุญชูศรี เคลือบ นายกเปรีญธรรม สมาคมแห่งประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์ฯ	คิดว่า ศาสนพิธีมีผลต่อพระพุทธศาสนา มาก แม้จะเปรียบศาสนาเสมือนกับต้นไม้ ศาสนพิธีเปรียบเปลือกนอกของต้นไม้ ตัวหลักธรรมทางศาสนาเป็นหลักปฏิบัติเปรียบเป็นแก่นต้นไม้ ทั้งเปลือกและแก่นก็มีประโยชน์ ต่อต้นไม้เท่า ๆ กันอีกอย่าง เพราะเป็นสื่อ นำคนเข้าสู่พระศาสนา เข้าสู่พระธรรม เรียกว่าเป็นจุดเชื่อมต่อหรือจุดชักนำให้คน ๆ เริ่มต้น สนใจ ประทับใจ อยากจะเข้ามาในพระศาสนา จึงเป็นเครื่องชักจูงในเบื้องต้น มีบางคนกล่าวว่าพิธีกรรมทางศาสนาเป็นที่มั่นหรือปรารภนาสุดท้ายของพระพุทธศาสนา พิธีกรรมยังมีอยู่ก็แสงว่าพระพุทธศาสนายังไม่หมดไป
๔.	พระมหาสมัคร มหาวิโร เจ้าอาวาส วัดบางโพโอมาวาส	ศาสนพิธีมีผลต่อพระพุทธศาสนาเพราะทำให้ชาวพุทธมีแนวปฏิบัติที่เป็นแบบเดียวกันในสังคมพุทธนั้น ๆ
๕.	พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม สยัญโต) ดร. อาจารย์ประจำคณะ ศาสนาและปรัชญา มมร.	ศาสนพิธีมีผลต่อพระพุทธศาสนาอย่างมาก คือ เพิ่มศีลสมาธิ และปัญญา

ตารางที่ ๔.๒ แสดงสรุปผลการสัมภาษณ์ ศาสนพิธีมีผลต่อพระพุทธศาสนาอย่างไร? (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	สาระข้อ ๒
๖.	พระเทพปัญญามุนี เจ้าอาวาส วัดอาวุธวิกสิตาราม กทม.	ศาสนพิธีถือเป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนาจึงมีส่วนสำคัญ อย่างยิ่งต่อพระพุทธศาสนา
๗.	พระราชพรหมคุณ เจ้าคณะจังหวัดนครนายก	ศาสนพิธีสามารถทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถก้าวสู่หลักธรรมที่ แท้จริงได้ กล่าวคือการเผยแผ่ศาสนาต้องอาศัยศาสนพิธีที่ ปฏิบัติอย่างถูกต้อง
๘.	ดร.เสนาะ ดุงฉัตร อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย วัดมหาธาตุ มจร	ศาสนพิธีมีผลต่อพระพุทธศาสนา คือ สร้างศรัทธา สร้างศีล สร้างสมาธิ และสร้างปัญญา
๙.	รศ.ดร. จำนง คันธิก อาจารย์ประจำคณะ มนุษยศาสตร์ มจร.	ศาสนพิธีมีผลต่อพระพุทธศาสนา ทั้งนี้พระพุทธศาสนามีองค์ ประกอบหลายอย่าง ที่สำคัญคือหลักธรรมคำสอนของพระ พุทธศาสนา ดังนั้น ศาสนพิธีถือเป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธ ศาสนา
๑๐.	รศ.วิรัตน์ กางทอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัย (มจร)	มีผลต่อพระพุทธศาสนา มาก ซึ่งมีหมวดสำคัญอยู่ ๔ อย่าง คือ กุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธีและ ปกิณกพิธี ทั้ง ๔ พิธีนี้ เป็นจุด รวมชาวพุทธทั้งหมด ชาติอย่างใดอย่างหนึ่ง พระพุทธศาสนา ไม่สมบูรณ์

๓. การจัดการความรู้ด้านศาสนพิธี (กุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธีและปกิณกพิธี)

การจัดการความรู้ด้านศาสนพิธีที่จำแนกเป็นกุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธีและปกิณกพิธี และเห็น
ด้วยกับการจำแนกเป็นความรู้ Explicit Knowledge (ความรู้ชัดแจ้งหรือความรู้ทั่วไป) และ Tacit
Knowledge (ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคนหรือความรู้เฉพาะตัว) ด้วยเหตุที่ว่าการบริหารจัดการความรู้
ด้านศาสนพิธี ให้เป็นระบบกระบวนการที่เป็นไปแนวทางเดียวกัน ตรงไปสู่เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์
ของพระพุทธศาสนาได้ถูกต้อง เพราะผลจากการจัดการจะทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ได้ในทางปฏิบัติทุก
ๆ ครั้งครบทุกด้านได้ และด้วยเหตุที่ว่าเนื่องจากศาสนพิธีหรือพิธีกรรมทางศาสนาเกี่ยวเนื่องกับ
หลักธรรมทางศาสนาและพระวินัยของพระภิกษุ เช่น การทอดกฐิน พิธีมณฑล และอวมงคล ซึ่งจะมี
หลักและแนวทางที่แน่นอน จะมีส่วนต่าง ๆ ก็ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม ประเพณีของแต่ละท้องถิ่น หากไม่

จัดการความรู้ก็จะเป็นไปตามความนึกคิดของผู้ทำพิธีหรือเจ้าพิธีอย่างไม่ถูกต้อง ไม่มีทิศทางที่แน่นอน และภูมิปัญญา ก็จะสูญหายไปตามตัว จึงควรจัดการองค์ความรู้ด้านทฤษฎีและภาคปฏิบัติออกมาในรูปตามที่กล่าว ภายใต้อเทคโนโลยีและสารสนเทศ ฉะนั้นการจัดการความรู้ด้านศาสนพิธี (กุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธี และปกิณกพิธี) เพราะเป็นการปฏิบัติให้ถูกต้อง สอดคล้องกับคำสอนในพระพุทธศาสนา เพราะศาสนพิธีที่ถูกต้องนั้น จะต้องไม่ขัดกับพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา ซึ่งจะช่วยก่อให้เกิดปัญญาในระดับต่าง ๆ ด้วยหลัก ศีล สมาธิ ปัญญา ก่อให้เกิดศรัทธา ความซาบซึ้งและตระหนักในหน้าที่ของตน ในฐานะเป็นพุทธศาสนิกชน มีความรู้สึกถึงความสุข ความเจริญของชีวิต และความสำเร็จความปรารถนาที่ดีของชีวิต ดังนั้นกล่าวสรุปได้ว่าการจัดการความรู้ด้านศาสนพิธี (กุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธีและปกิณกพิธี) ด้วยเพราะเหตุว่า

- ๑) ศาสนพิธีทั้งหมด ซึ่งมีพิธีกรรมความรู้เบื้องต้น ซึ่งเป็นกุศโลบายการปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง
 - ๒) ศาสนพิธีเป็นจุดรวมความสามัคคีของผู้นับถือศาสนาเหล่านั้น มิได้เอาชั้นวรรณะแต่อย่างใด
 - ๓) ศาสนพิธีเป็นพิธีกรรมปฏิบัติธรรมถือขึ้นกลางและขั้นสูงสุด คือ มรรค ผลและนิพพาน
- จากเหตุผลตามที่กล่าวข้างต้นของผู้ให้การสัมภาษณ์ได้บอกถึงลักษณะของศาสนพิธีที่มีความสอดคล้องกับการจัดการความรู้และการจำแนกความรู้นั้นตามลักษณะของความรู้ทั้งสองคือ ความรู้ Explicit Knowledge (ความรู้ชัดแจ้งหรือความรู้ทั่วไป) และ Tacit Knowledge (ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคนหรือความรู้เฉพาะตัว)

ตารางที่ ๔.๓ แสดงสรุปผลการสัมภาษณ์ การจัดการความรู้ด้านศาสนพิธี (กุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธี และปกิณกพิธี) เป็นอย่างไร

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	สาระข้อ ๓
๑.	ดร.ทวิ นริสศิริกุล ผู้ว่าราชการนครนายก	เห็นด้วยกับการบริหารจัดการความรู้ด้านศาสนพิธี ให้เป็นระบบกระบวนการที่เป็นไปแนวทางเดียวกัน ตรงไปสู่เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของพระพุทธศาสนาได้ถูกต้อง เพราะว่าผลจากการจัดการจะทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ได้ในทางปฏิบัติทุก ๆ ครั้งครบทุกด้านได้
๒.	นายพิสิทธิ์ นිරัตติวงศกรณ ผู้อำนวยการ กองศาสนูปถัมภ์	เห็นด้วย เนื่องจากศาสนพิธีหรือพิธีกรรมทางศาสนาเกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางศาสนาและพระวินัยของพระภิกษุ เช่น การทอดกฐิน พิธีมณฑล และอวมงคล ซึ่งจะมีหลักและแนวทางที่แน่นอน จะมีส่วนต่าง ๆ ก็ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม

ตารางที่ ๔.๓ แสดงสรุปผลการสัมภาษณ์ การจัดการความรู้ด้านศาสนพิธี (กุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธี และปกิณกพิธี) เป็นอย่างไร (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	สาระข้อ ๓
		ประเพณีของแต่ละท้องถิ่น หากไม่จัดการความรู้ก็จะเป็นไปตามความนึกคิดของผู้ทำพิธีหรือเจ้าพิธีอย่างไม่ถูกต้อง ไม่มีทิศทางที่แน่นอนและภูมิปัญญา ก็จะสูญหายไปตามตัว จึงควรจัดการองค์ความรู้ด้านทฤษฎีและภาคปฏิบัติออกมาในรูปแบบตามที่กล่าว ภายใต้เทคโนโลยีและสารสนเทศ
๓.	พันเอก (พิเศษ) บุญชู ศรีเคลือบ นายกเปรีญยุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์ฯ	ข้าพเจ้าเห็นด้วย กับการจัดการความรู้ด้านศาสนพิธี (กุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธี และปกิณกพิธี) เพราะเป็นการปฏิบัติให้ถูกต้อง สอดคล้องกับคำสอนในพระพุทธศาสนา เพราะศาสนพิธีที่ถูกต้องนั้น จะต้องไม่ขัดกับพระธรรมวินัย ในพระพุทธศาสนา ซึ่งจะช่วยก่อให้เกิดปัญญาในระดับต่าง ๆ ด้วยหลักศีล สมาธิ ปัญญา ก่อให้เกิดศรัทธา ความซาบซึ้งและตระหนักในหน้าที่ของตน ในฐานะเป็นพุทธศาสนิกชน มีความรู้สึกถึงความสุข ความเจริญของชีวิต และความสำเร็จความปรารถนาที่ดีของชีวิต
๔.	พระมหาสมัคร มหาวิโร เจ้าอาวาส วัดบางโพโอมาวาส	เห็นด้วยกับการจัดการความรู้ด้านศาสนพิธีที่จำแนกเป็นกุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธีและปกิณกพิธีแล้วจำแนกด้วยหลัก KM จำแนกความรู้เป็นความรู้ชัดแจ้งและความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวคน
๕.	พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม สยุมโต) ดร. อ.ประจำคณะศาสนา และปรัชญา มจร	เห็นด้วยตามหลักการจัดการความรู้ของศาสนพิธีที่จำแนกเป็นชนิดของความรู้ตามหลักของ KM
๖.	พระเทพปัญญามุนี เจ้าอาวาส วัดอาวุธวิกสิตาราม กทม.	เห็นด้วยกับการจัดการความรู้ด้านศาสนพิธีเพราะทำให้เห็นภาพชัดในการจัดการความรู้มากขึ้น
๗.	พระราชพรหมคุณ เจ้าคณะจังหวัดนครนายก	เห็นด้วยที่ศาสนพิธีจำแนกเป็น๔หมวดและนำมาจัดการความรู้ตามหลักวิชา

ตารางที่ ๔.๓ แสดงสรุปผลการสัมภาษณ์ การจัดการความรู้ด้านศาสนพิธี (กุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธี และปกิณกพิธี) เป็นอย่างไร (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	สาระข้อ ๓
๘.	ดร.เสนาะ ผดุงฉัตร อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย วัดมหาธาตุ มจร	เห็นด้วยกับการจัดการความรู้ที่มีแบบแผนซึ่งถือเป็นการนำความรู้มาใช้จัดการกับศาสนพิธี
๙.	รศ.ดร. จำนง คันธิก อาจารย์ประจำคณะ มนุษยศาสตร์ มจร	เห็นด้วยเพราะถือเป็นงานวิชาการที่มีรูปแบบและแบบแผนตามหลักการจัดการความรู้
๑๐.	รศ.วิรัตน์ กางทอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัย (มจร)	เห็นด้วยกับการจัดการความรู้ด้านศาสนพิธี (กุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธีและปกิณกพิธี) เพราะเหตุว่า ๑. ศาสนพิธีทั้งหมด ซึ่งมีพิธีกรรมความรู้เบื้องต้น ซึ่งเป็นกุศโลบายการปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง ๒. ศาสนพิธีเป็นจุดรวมความสามัคคีของผู้นับถือศาสนาเหล่านั้น มิได้เอาชั้นวรรณะแต่อย่างใด ๓. ศาสนพิธีเป็นพิธีกรรมปฏิบัติธรรมถึงขั้นกลางและขั้นสูงสุด คือ มรรคผลและนิพพาน

๔. การบูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ตามแนวคิด Tuna Model

ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นด้วยกับหัวข้อที่สอบถามนั้นด้วยเหตุผล ที่ว่า การจัดการความรู้ในศาสนพิธี เพราะว่าการเผยแพร่หลักธรรมในศาสนาพุทธจะได้เป็นโอกาสมากขึ้นในการที่จะเผยแพร่ เพิ่มช่องทางอย่างเป็นระบบอันจะเป็นแนวทางในการรวบรวมองค์ความรู้การเผยแพร่และการปฏิบัติที่ถูกต้องทุกกระบวนการและเป็นเหตุเป็นผล เป็นรูปแบบหรือจุดเริ่มต้นในการปฏิบัติศาสนพิธีในปัจจุบัน ที่จะชักนำให้คนที่กระจัดกระจายกันอยู่ได้เริ่มต้น ว่าจะทำอย่างไร จะเริ่มต้นอย่างไร เมื่อไรได้มาพบกันได้แบ่งปันความรู้ ประสบการณ์ แลกเปลี่ยนความรู้กัน นำไปสู่การปฏิบัติ กลายเป็นประสบการณ์และปัญญา ซึ่งกล่าวสรุปได้ว่าเป็นการนำความรู้ในศาสนพิธีไปสู่ผู้ปฏิบัติในรูปแบบเดียวกัน จะได้มีการปรับปรุงเนื้อหาสาระศาสนพิธีนี้ด้วยการบูรณาการเพื่อประโยชน์ต่อไป

ตารางที่ ๔.๔ แสดงสรุปผลการสัมภาษณ์ การบูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการ
ความรู้ (KM) ตามแนวคิดTuna Model

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	สาระข้อ ๔
๑.	ดร.ทวี นริสศิริกุล ผู้ว่าราชการนครนายก	เห็นด้วยมากเพราะว่าการเผยแพร่หลักธรรมในศาสนาพุทธ จะได้เป็นโอกาสมากขึ้นในการที่จะเผยแพร่ เพิ่มช่องทาง อย่างเป็นระบบ
๒.	นายพิสิทธิ์ นริตติวงศกรณ ผู้อำนวยการ กองศาสนูปถัมภ์	เห็นด้วยเพราะเป็นแนวทางในการรวบรวมองค์ความรู้การ เผยแพร่และการปฏิบัติที่ถูกต้องทุกกระบวนการ
๓.	พันเอก (พิเศษ) บุญชู ศรีเคลือบ นายกเปรี๊ญ ธรรมสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์ฯ	ข้าพเจ้ามีความเห็นด้วย เพราะเป็นเหตุเป็นผล เป็นรูปแบบ หรือจุดเริ่มต้นในการปฏิบัติศาสนพิธีในปัจจุบัน ที่จะชักนำให้ คนที่กระจัดกระจายกันอยู่ได้เริ่มต้น ว่าจะทำอย่างไร จะเริ่ม ต้นอย่างไร เมื่อไรได้มาพบกันได้แบ่งปันความรู้ ประสบการณ์ แลกเปลี่ยนความรู้กัน นำไปสู่การปฏิบัติ กลายเป็นประสบ การณ์และปัญญา
๔.	พระมหาสมัคร มหาวีโร เจ้าอาวาส วัดบางโพโอมาวาส	เห็นด้วยกับการนำแนวคิดTuna ModelและSECI Modelมา ใช้กับศาสนพิธี
๕.	พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม สญญโต) ดร. อาจารย์ประจำคณะ ศาสนาและปรัชญา มจร	เห็นด้วยกับการจัดการความรู้ด้านศาสนพิธีที่จะเอาแนวคิด ที่มีหลักการมาใช้เป็นการเพิ่มคุณค่ามากขึ้นในตำราวิชาการ
๖.	พระเทพปัญญามุนี เจ้าอาวาส วัดอาวุธวิกสิตาราม กทม.	เห็นด้วยกับการนำหลักวิชาการที่สามารถอธิบายได้มาใช้กับ ศาสนพิธี
๗.	พระราชพรหมคุณ เจ้าคณะจังหวัดนครนายก	เห็นด้วยเพราะสอดคล้องกับศาสนพิธีที่มีมานาน

ตารางที่ ๔.๔ แสดงสรุปผลการสัมภาษณ์ การบูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการ
ความรู้ (KM) ตามแนวคิดTuna Model (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	สาระข้อ ๔
๘.	ดร.เสนาะ ผดุงฉัตร อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย วัดมหาธาตุ มจร	เห็นด้วย เพราะเป็นการนำความรู้ในศาสนพิธีไปสู่ผู้ปฏิบัติ
๙.	รศ.ดร.จ่านอง คันธิก อาจารย์ประจำคณะ มนุษยศาสตร์ มจร.	เห็นด้วยเพราะสามารถนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเดียวกัน
๑๐.	รศ.วิรัตน์ กางทอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัย (มจร)	เห็นด้วยกับการบูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการ ความรู้ (KM) ตามแนวคิด Tuna และ Nonaka's SECI Model เพราะศาสนพิธีควรปรับปรุงเนื้อหาสาระศาสนพิธีนี้ ด้วยการบูรณาการ

๕. องค์ความรู้ในการบูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ คือ PPB
โมเดล

ผลการสัมภาษณ์พบว่าผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นด้วยกับองค์ความรู้ (KM) คือ PPB ซึ่งหมายถึง พระพุทธศาสนา (Buddhist) กระบวนการ (Process) และการก่อเกิดปัญญา (Panna) ซึ่งความรู้ที่ถูกจำแนกเป็นสองอย่างคือ คือ ความรู้ Explicit Knowledge (ความรู้ชัดแจ้งหรือความรู้ทั่วไป) และ Tacit Knowledge (ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคนหรือความรู้เฉพาะตัว) ด้วยเหตุที่ว่าจะได้ทำเนื้อหาที่เป็นสาระ (content) ของพระพุทธศาสนาให้เผยแพร่ได้ ในภาวะที่ผู้ร่วมศาสนพิธีมีความตั้งใจที่จะเปิดรับเนื้อหาที่เป็นสาระมาก อันเป็นวิธีการบูรณาการจัดการศาสนพิธีความรู้ตามหลักพระพุทธศาสนา และความรู้ที่ปรากฏจากการปฏิบัติที่พบเห็นและความรู้ที่ยังอยู่ที่ตัวตนของคนเหล่านั้นที่ยังไม่เผยแพร่ออกมาเนื่องจากอาจจะไม่มีพิธีกรรมในขณะนั้น ทั้งนี้พิธีทางศาสนานำพุทธศาสนิกชนหรือบุคคลให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ซึ่งเป็นสรณะอันสูงสุดของชาวพุทธ นำความรู้ที่อยู่ในสมองที่ได้มาจากประสบการณ์ มาแบ่งปันกันโดยการปฏิบัติ พิธีกรรมหนึ่ง ๆ อาจจะทำแทนคำพูดนับหมื่นคำหรืออาจจะทำแทนคำพูดที่พิมพ์เป็นหนังสือได้เป็นเล่ม ในที่สุดก็จะเป็นการปฏิบัติเข้าถึงสาระหรือธรรมที่เป็นแก่นของศาสนา นำไปสู่การพัฒนาตนและสังคม ก่อเกิดประโยชน์สูงสุดต่อพระศาสนา ความรู้ที่ไม่ปรากฏก็จะปรากฏชัดเจนขึ้น ถือเป็นโมเดลที่เป็นแบบการจัดการความรู้ที่มีแบบแผน ซึ่งองค์ความรู้ในการ

บูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ (KM) คือ PPB สามารถปรับปรุงศาสนพิธีให้ถูกต้องตามการบูรณาการดังกล่าวได้

ตารางที่ ๔.๕ แสดงสรุปผลการสัมภาษณ์ องค์กรความรู้ในการบูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ คือ PPB เป็นอย่างไร

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	สาระข้อ ๕
๑.	ดร.ทวี นริสศิริกุล ผู้ว่าราชการนครนายก	เห็นด้วยมาก เพราะว่าจะได้ทำเนื้อหาที่เป็นสาระ (content) ของพระพุทธศาสนาให้เผยแพร่ได้ ในภาวะที่ผู้ร่วมศาสนพิธีมีความตั้งใจที่จะเปิดรับเนื้อหาที่เป็นสาระมาก
๒.	นายพิสิทธิ์ นิรัตติวงศกรณ ผู้อำนวยการ กองศาสนูปถัมภ์	เห็นด้วย เพราะเป็นวิธีการบูรณาการการจัดการศาสนพิธีความรู้ตามหลักพระพุทธศาสนา และความรู้ที่ปรากฏจากการปฏิบัติที่พบเห็นและความรู้ที่ยังอยู่ที่ตัวตนของคนเหล่านั้นที่ยังไม่เผยแพร่ออกมาเนื่องจากอาจจะไม่มีพิธีกรรมในขณะนั้น
๓.	พันเอก (พิเศษ) บุญชู ศรีเคลือบ นายกเปรี๊ญ ธรรมสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์ฯ	ข้าพเจ้าเห็นด้วยเพราะพิธีทางศาสนานำพุทธศาสนิกชนหรือบุคคลให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ซึ่งเป็นสรณะอันสูงสุดของชาวพุทธ นำความรู้ที่อยู่ในสมองที่ได้มาจากประสบการณ์ มาแบ่งปันกันโดยการปฏิบัติ พิธีกรรมหนึ่ง ๆ อาจจะแทนคำพูดนับหมื่นคำหรืออาจจะแทนคำพูดที่พิมพ์เป็นหนังสือได้เป็นเล่ม ในที่สุดก็จะเป็นการปฏิบัติเข้าถึงสาระหรือธรรมที่เป็นแก่นของศาสนา นำไปสู่การพัฒนาตนและสังคม ก่อเกิดประโยชน์สูงสุดต่อพระศาสนา ความรู้ที่ไม่ปรากฏก็จะปรากฏชัดเจนขึ้น
๔.	พระมหาสมัคร มหาวิโร เจ้าอาวาส วัดบางโพธิ์อมวาส	เห็นด้วยกับการบูรณาการ ที่มีพระพุทธศาสนาพิธีกรรมและการจัดการความรู้
๕.	พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม สญญโต) ดร. อาจารย์ประจำคณะ ศาสนาและปรัชญา มมร	เห็นด้วย เพราะนำความรู้ศาสนพิธีไปสนับสนุนการปฏิบัติ อย่างเป็นระเบียบแบบแผน

ตารางที่ ๔.๕ แสดงสรุปผลการสัมภาษณ์ องค์กรความรู้ในการบูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วย
หลักการจัดการความรู้ คือ PPB เป็นอย่างไร (ต่อ)

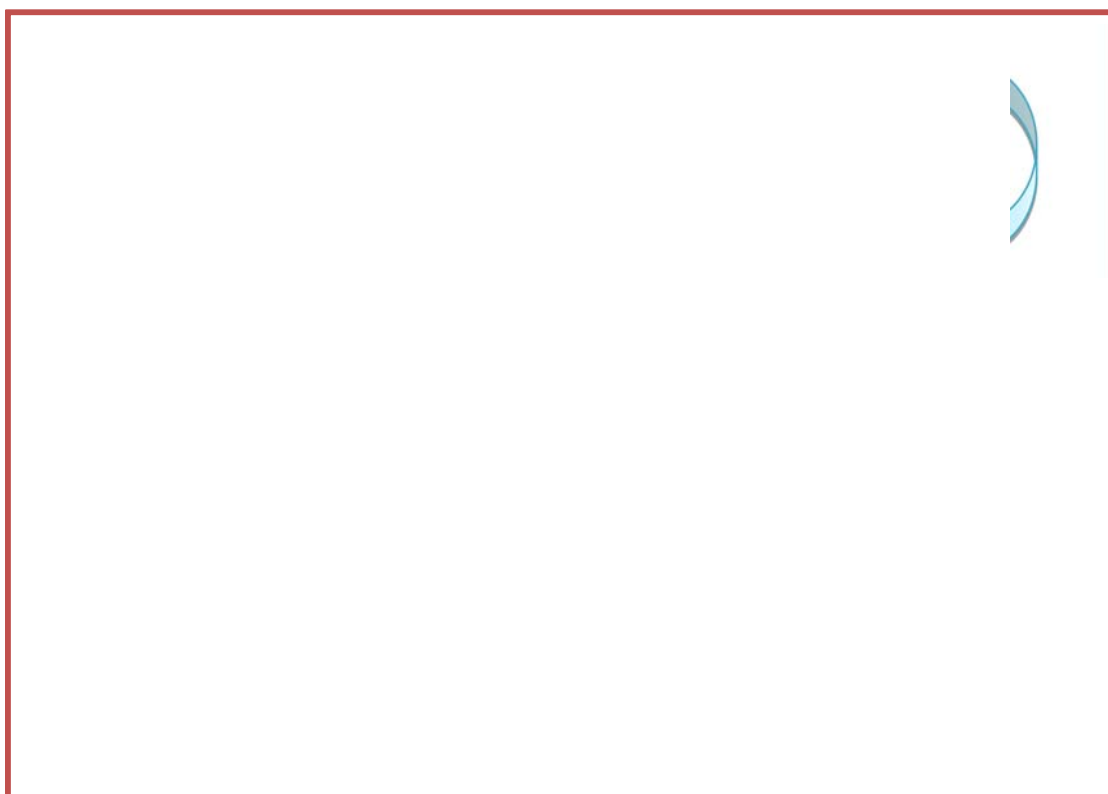
ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	สาระข้อ ๕
๖.	พระเทพปัญญามุนี เจ้าอาวาส วัดอาวุธวิกสิตาราม กทม.	เห็นด้วยที่ศาสนพิธีควรมีหลักพระพุทธศาสนาและหลัก วิชาการจัดการความรู้
๗.	พระราชพรหมคุณ เจ้าคณะจังหวัดนครนายก	เห็นด้วยกับการบูรณาการศาสนพิธีกับการจัดการความรู้ที่ จำแนกความรู้ทั้งสองแบบที่สอดคล้องกับศาสนพิธี
๘.	ดร.เสนาะ ผดุงฉัตร อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย วัดมหาธาตุ มจร	เห็นด้วยเพราะเป็นการนำความรู้จากศาสนพิธีไปสู่ปฏิบัติ อย่างมีระบบ
๙.	รศ.ดร.จ่านง คันธิก อาจารย์ประจำคณะ มนุษยศาสตร์ มมร	เห็นด้วยถือเป็นแบบการจัดการความรู้ที่มีแบบแผน
๑๐.	รศ.วิรัตน์ กางทอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัย (มมร)	เห็นด้วยกับองค์ความรู้ในการบูรณาการการจัดการศาสนพิธี ด้วยหลักการจัดการความรู้ (KM) คือ PPB ทั้งนี้ควรปรับ ปรุงศาสนพิธีให้ถูกต้องตามการบูรณาการดังกล่าว

๔.๖ สรุปการบูรณาการศาสนพิธีด้วยการจัดการความรู้

การบูรณาการศาสนพิธีด้วยการจัดการความรู้ทำให้เกิดมิติต่าง ๆ ที่ได้จากการจัดการความรู้
ที่มีอยู่ในศาสนพิธี ทำให้ศาสนพิธีมีความหมายและมีคุณค่ามากยิ่งขึ้น ในแต่ละพิธีสามารถจัดการ
ความรู้ได้อีกมากมาย การจัดการความรู้ที่แสดงไว้ในที่นี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งตามแง่มุมที่ผู้วิจัยเห็นว่า เกิด
ประโยชน์ต่อพิธีกรรม มิใช่ปล่อยให้พิธีกรรมเป็นเพียงพิธีประกอบไปอย่างที่เคยเป็น ในด้านกุศลพิธี
ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่กำหนดวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาจัดการความรู้ ด้านบุญพิธี เป็นเรื่องของ
การทำบุญมงคลและอวมงคลมาจัดการความรู้ ด้านทานพิธี เป็นเรื่องของการให้ทานทั้งสังฆทานและกฐิน
ทานให้เกิดองค์ความรู้ และด้านปกิณกพิธี ใช้การแสดงความเคารพและการกรวดน้ำมาจัดการความรู้ตาม
กรอบของหลักวิชา สอดคล้องกับความเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ประสงค์ให้พิธีกรรมมีความหมาย มี
คุณค่า และถูกต้อง และเป็นประโยชน์ต่อสังคมต่อไป

การจัดการความรู้ในศาสนพิธีในที่นี้ เป็นการดึงสาระสำคัญของแต่ละพิธีออกมาให้เป็นแนวทาง
ปฏิบัติจนกลายเป็น Best Practice ให้ได้ เป็นการแสวงหาความรู้จากความรู้ภายนอก คือ เอกสาร

ต่าง ๆ มีพระไตรปิฎก เป็นต้น (Tacit Knowledge) และการไปสอบถามความรู้จากประสบการณ์ของผู้เกี่ยวข้องในพิธี เป็นการแสวงหาความรู้จากภายใน (Explicit Knowledge) จากนั้นก็นำไปสร้างแบบความรู้ให้กลายเป็นความรู้ภายนอก และสั่งสมเป็นความรู้ภายในอีกต่อไป เป็นกระบวนการสืบทอดความรู้ต่อไปอย่างไม่มีวันหมด กลายเป็นการวิจัยและพัฒนาต่อยอดต่อไป ทำให้เกิดสังคมเข้มแข็ง ภูมิปัญญาเข้มแข็ง องค์กรความรู้เข้มแข็ง ทั้งหมดนั้นล้วนเกี่ยวข้องกับหลักการ วิธีการ และแนวทางปฏิบัติที่มีในพระพุทธศาสนา แต่ถูกจัดการความรู้ออกมาเป็นแนวทางปฏิบัติที่มีความหมาย เนื่องจากเป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์ในเนื้อหา ยังไม่ได้นำไปปฏิบัติใช้จึงยังไม่มี Best Practice ที่แท้จริง

แผนภูมิที่ ๔.๑๕ แสดงการบูรณาการการจัดการความรู้ด้านศาสนพิธีด้วย KM

จากแผนภูมิแสดงบูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วย KM เริ่มที่ความรู้ที่ได้จากภายนอก (Explicit Knowledge) และความรู้ที่ฝังในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม ประสบการณ์และความรู้ที่ได้จากภายในตัวบุคคลกับความรู้ภายนอกผ่านกระบวนการจัดการเพื่อให้ได้ความรู้ที่ถูกต้องและเป็นไปตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งพระธรรมวินัยนั้นได้ถูกเผยแผ่ผ่านศาสนพิธี อันมีพระพุทธศาสนาเป็นสถาบัน และพุทธศาสนิกชนเป็นผู้ที่มีบทบาทนำไปปฏิบัติการเพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนาตนและสังคม

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้ เป็นงานที่ศึกษารูปแบบบูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้โดยเป็นการวิจัยที่มีลักษณะบูรณาการวิธีดำเนินการวิจัย กล่าวคือ การวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งงานวิจัยเรื่องบูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาหลักการจัดการความรู้
๒. เพื่อศึกษาการจัดการด้านศาสนพิธี
๓. เพื่อบูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้
๔. เพื่อนำเสนอแนวทางและการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “รูปแบบบูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้”

การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการวิจัยแบบ Qualitative Documentary and interview Research โดยมุ่งศึกษาจากแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิของพระพุทธศาสนา (Primary Research) คือ พระไตรปิฎกฉบับหลวง มหามกุฏราชวิทยาลัย มีรูปแบบการนำเสนอจากการวิเคราะห์แบ่งการศึกษาที่เป็นเนื้อหาของแนวคิดหลักการจัดการศึกษาจากเอกสาร หนังสือ งานวิจัย บทความ และข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น สำหรับหลักศาสนพิธีในพระพุทธศาสนาศึกษาจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา หนังสือ งานวิจัย เป็นต้น กล่าวคือการจัดการความรู้ และการจัดการศาสนพิธีในพระพุทธศาสนาทั้งสองมีรูปแบบและแนวคิด วัตถุประสงค์ เป้าหมายอย่างไร ซึ่งในการวิเคราะห์ข้อมูล เน้นการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการรายงานผลการวิจัยใช้วิธีนำเสนอแบบพรรณนาโวหาร (Descriptive Method) เนื้อหาของการวิจัยเป็นการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดการจัดการความรู้ และศาสนพิธีในพระพุทธศาสนา

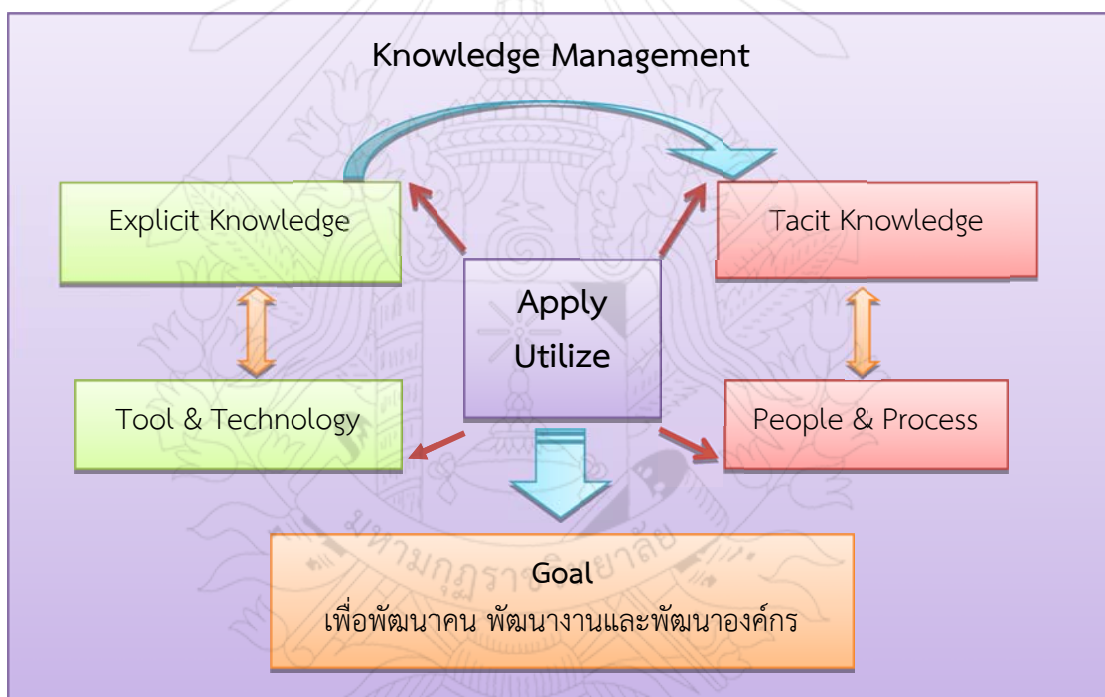
๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยโดยเรียงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑.๑ การจัดการความรู้

ความรู้ คือสิ่งที่สั่งสมมาจากการศึกษาเล่าเรียน การค้นคว้าหรือประสบการณ์รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติและทักษะความเข้าใจหรือสารสนเทศที่ได้รับมาจากประสบการณ์ สิ่งที่ได้รับมาจาก

การได้ยิน ได้ฟังการคิดหรือการปฏิบัติ กล่าวคือความรู้สามารถจำแนกเป็น ความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) เป็นความรู้แบบรูปธรรม และความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) เป็นความรู้แบบนามธรรม ส่วนการจัดการความรู้ (Knowledge Management, KM) คือการรวบรวมสร้างจัดระเบียบแลกเปลี่ยนและประยุกต์ใช้ความรู้ในองค์กร โดยพัฒนาระบบจากข้อมูลไปสู่สารสนเทศเพื่อให้เกิดความรู้และปัญญา รวมทั้งเพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้ และเกิดการเรียนรู้ภายในองค์กร ซึ่งหลักสำคัญของการจัดการความรู้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจาก Tacit Knowledge เป็น Explicit Knowledge ให้มากที่สุด เพื่อให้เกิดความรู้และประโยชน์สูงสุด ต่อองค์กร ซึ่งการบริหารจัดการให้คนที่มี Tacit Knowledge ถ่ายทอดออกมาสู่คนอื่น ๆ ที่ต้องการความรู้ นั้น ด้วยวิธีการอย่างเป็นระบบ เช่น เอกสารคู่มือ สื่อรูปแบบต่าง ๆ หรือการสอนงานแบบพี่เลี้ยง และการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความรู้โดยมุ่งเน้น เครื่องมือและเทคโนโลยี (Tool & Technology) บุคคลและกระบวนการ (People & Process) ดังแสดงในภาพต่อไปนี้

แผนภูมิที่ ๕.๑ แสดงแนวคิดของการจัดการความรู้ (KM)

จากแผนภูมิแสดงให้เห็นถึงแนวความคิดของการจัดการ อันมีกระบวนการทำ KM คือ บ่งชี้ถึงความรู้ การสร้างและแสวงหาความรู้ ประมวลและกลั่นกรองความรู้ การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ การเข้าถึงความรู้ การแลกเปลี่ยนแบ่งปันความรู้ การเรียนรู้จนเกิดองค์ความรู้ใหม่ โดยมีแนวทางการจัดการความรู้แบบง่าย ๆ ก่อนแล้วค่อย ๆ ไปใช้วิธีที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น สิ่งสำคัญคือต้องให้เกิดการแลกเปลี่ยน

เรียนรู้ (Knowledge Sharing : KS) ได้แก่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากวิธีการทำแบบ Best Practice คือ ผลงานที่มีผลสัมฤทธิ์สูงมีประสิทธิภาพสูงหรือมีคุณภาพสูง และเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice : CoP)

การดำเนินการจัดการความรู้โดยกำหนดเป้าหมาย (Desired State) ให้ชัดเจนด้วยการพิจารณาจากยุทธศาสตร์หรือจากปัญหาขององค์กร และการวางแผนจัดกิจกรรมโดยใช้วงจรการจัดการความรู้(Change Management Process) และนำมาจัดกระบวนการจัดการความรู้ (KM Process) ทั้งนี้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ทำให้คนในองค์กรอยากเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับความรู้ โดยการสื่อสารเพื่อทำให้ทุกคนเข้าใจว่าทำอะไร เพื่ออะไร ทำเมื่อไร ทำอย่างไร การให้ความรู้เรื่องการจัดการความรู้ให้กับคนในองค์กรในรูปแบบและสื่อต่าง ๆ ในทุกโอกาสอย่างต่อเนื่อง การจัดการความรู้มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคน พัฒนางานและพัฒนาองค์กร

สิ่งสำคัญในการจัดการความรู้ก็คือบุคลากรในองค์กร อันได้แก่ผู้บริหารสูงสุด (Chief Executive Officer-CEO) เป็นผู้ผลักดันให้เกิดการจัดการความรู้ในองค์กรอย่างจริงจังและกำหนดตัวบุคคลที่ทำหน้าที่เป็น “คุณเอื้อ” (Chief Knowledge Officer-CKO) และกำหนดตัว “คุณอำนวย” และร่วมกันกำหนดเป้าหมาย ถือเป็นระดับหัวปลาในองค์กร กล่าวคือ เชื่อมโยงหัวปลาเข้ากับวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย และยุทธศาสตร์ขององค์กร จัดวัฒนธรรมการเรียนรู้ ร่วมแลกเปลี่ยนแบ่งปันทักษะ และการเรียนรู้ เพื่อให้คุณกิจเห็นคุณค่าติดตามให้คำแนะนำและความชื่นชม ยกย่องในความสำเร็จ

สำหรับคุณอำนวย (Knowledge Facilitator -KF) เป็นผู้คอยอำนวยความสะดวก ช่วยจุดประกายความคิดและเป็นนักเชื่อมโยงระหว่างผู้ปฏิบัติ “คุณกิจ” กับผู้บริหาร โดยคุณเอื้อจัดให้มีเวทีและพื้นที่สำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเก็บรวบรวมความรู้ เช่น ใช้ ระบบ IT ส่งเสริมให้เกิดชุมชนนักปฏิบัติ (CoP) และส่งเสริมเครือข่ายการจัดการความรู้และการเรียนรู้ระหว่างองค์กร

ในระดับของ “คุณกิจ” (Knowledge Practitioner : KP) เป็นผู้ปฏิบัติงานเป็นผู้ดำเนินกิจกรรม การจัดการความรู้ประเมินร้อยละ ๙๐-๙๕ ของทั้งหมด เป็นผู้ที่มีความรู้และเป็นผู้ที่ต้องมาแลกเปลี่ยนแบ่งปันความรู้และการเรียนรู้ร่วมกันและ คุณประสาน (Network Manager) คอยประสานเชื่อมโยงเครือข่ายการจัดการความรู้ระหว่างหน่วยงานให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในวงกว้างขึ้น

บุคคลในองค์กรที่มีส่วนสำคัญในการจัดการความรู้ เมื่อเทียบกับแนวคิดการจัดการความรู้ จำแนกเป็น ๓ ระดับคือ

๑. Knowledge Vision คุณเอื้อ คือผู้บริหารสูงสุดถือเป็นส่วนหัวและตาของปลา จะมองว่ากำลังจะไปทางไหน ต้องตอบได้ว่า ทำ KM ไปเพื่ออะไร

๒. Knowledge Sharing คุณอำนวย ถือเป็นส่วนกลางของปลาลำตัว อันเป็นหัวใจ คือการให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ช่วยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน (Share & Learn)

๓. Knowledge Assets คุณกิจ ถือเป็นส่วนหางปลา สร้างคลังความรู้ เชื่อมโยงเครือข่ายประยุกต์ใช้ ICT โดยสร้างพลังจาก CoPs

ประโยชน์ของการจัดการความรู้ ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กร ป้องกันการสูญหายของ ภูมิปัญญา เพิ่มขีดความสามารถในการตัดสินใจและวางแผน เพิ่มความสามัคคีกลมเกลียวในหน่วย งาน เพิ่มคุณค่าและมูลค่าให้กับองค์กร เปลี่ยนวัฒนธรรมอำนาจให้ทุกคนมีสิทธิเรียนรู้เท่าเทียมกันถือ เป็นการพัฒนาคณะและองค์กร เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้

ฉะนั้น จากการศึกษาหลักการจัดการความรู้ ถือเป็นการจัดการที่ก่อให้เกิดความรู้และปัญญาที่ สามารถนำข้อมูลนั้นมาเป็นประโยชน์ด้วยการจัดการความรู้ (KM) จากการศึกษาพบว่าความรู้มี ลักษณะสำคัญ ๒ ลักษณะคือ ความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่อยู่ในสมองคนได้มาจาก ประสบการณ์ สัญชาตญาณ หรือพรสวรรค์ ส่วนหนึ่งยากต่อการบรรยายเป็นถ้อยคำ หรือสูตรสำเร็จ ขึ้นอยู่กับความเชื่อ และทักษะเชิงวิชาการของบุคคลที่จะถ่มกรอง ความรู้ชนิดนี้สามารถพัฒนาและ แบ่งปันกันได้ และความรู้เปิดเผย (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่เป็นเหตุเป็นผลสามารถบรรยาย หรือถอดความออกมาได้ในรูปของทฤษฎี พบเห็นโดยทั่วไปในหนังสือ ตำรา สื่อต่าง ๆ กระบวนการ ทำงาน คู่มือ กฎเกณฑ์ กติกา ข้อตกลง ตารางการทำงาน บันทึกจากการทำงานเป็นลักษณะของความรู้ ที่ทุกคนสามารถ เข้าถึงและแลกเปลี่ยนได้ไม่ยาก อีกประการหนึ่งที่ได้พบว่าแนวคิดการจัดการความรู้ แบบเกลียวความรู้เซกิ (SECI) สามารถอธิบายได้ชัดเจนถึง ๔ ขั้นตอนในกระบวนการปรับเปลี่ยนและ สร้างความรู้ ได้อย่างชัดเจน คือ Socialization คือการจัดให้คนมาปฏิบัติสัมพันธ์กัน Externalization คือการสื่อความรู้จากประสบการณ์ในการทำงาน Combination คือ การผนวกรวมความรู้เปิดเผยเข้า ด้วยกัน และ Internalization คือ การจารึก เป็นขั้นตอนในการแปลงความรู้จากความรู้เปิดเผย (Explicit Knowledge) กลับสู่ความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) เป็นการนำความรู้ที่เรียนมาใช้ในการ ปฏิบัติงานหรือใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นผลของการเชื่อมโยงความรู้แล้วนำความรู้มาปฏิบัติเกิดเป็น ประสบการณ์และปัญญาฝังอยู่ในตัวคน กลายเป็นความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) เพื่อนำไป ถ่ายทอดหมุนเวียนต่อเนื่องเรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด ดังนั้นแนวคิดการจัดการความรู้แบบ Tuna และแบบ เกลียวความรู้เซกิ (SECI) จึงควรเป็นแนวคิดที่จะนำไปใช้ในการบูรณาการจัดการความรู้ในศาสนาพืธี

๕.๑.๒ หลักศาสนาพืธีในพระพุทธศาสนา

การศึกษาเรื่องพิธีกรรมในสมัยพุทธกาล จึงเป็นการศึกษาถึงเนื้อหาของพิธีกรรมหรือศาสนกิจ ที่อยู่ในสมัยพุทธกาลที่ถูกบันทึกไว้ในพระไตรปิฎก พิธีกรรมถือว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและ เทศกาลในทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์จึงมิได้เกี่ยวข้องกับดวงดาวประจำปี แต่เป็นเรื่องที่ เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรม การศึกษาตามแนวทางของศีล สมาธิ และปัญญา เป็นหลักนำเอาแนวทางใน การจัดการประกอบพิธีกรรมมาใช้ให้สอดคล้องกันแนวทางของคำสอน เพื่อเป็นสื่อในการสอนธรรมให้ ถูกต้องตามจริตของผู้คนที่ประสงค์จะเข้ามาเรียนรู้เรื่องราวของพระพุทธศาสนาได้

เมื่อพระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นและได้ยอมรับการปฏิบัติตามเทศกาลต่าง ๆ ของอินเดีย แต่ เป็นเพียงบางเทศกาลเท่านั้น เพราะหากเทศกาลใดที่ขัดต่อหลักคำสอนพระพุทธศาสนา จะปฏิเสธหรือ

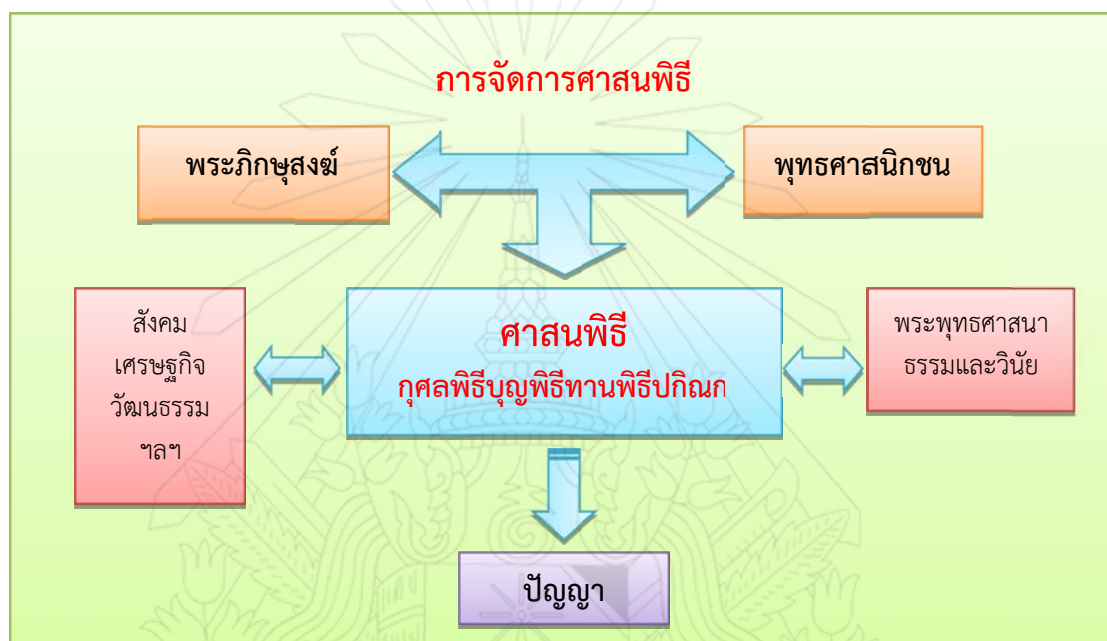
ทำการปฏิรูปเทศกาลนั้นใหม่ ปัจจุบันในประเทศไทย มีพระพุทธศาสนาอยู่ ๒ ประเภท ได้แก่ พระพุทธศาสนาแบบปรากฏการณ์ กับพระพุทธศาสนาตามพระไตรปิฎก ถ้ามองจากมุมมองของนักวิชาการทางศาสนาอาจจะรู้สึกว่าการปรากฏการณ์เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องสมควรได้รับการแก้ไข จึงแสวงหาวิธีการที่จะทำให้คนที่ติดอยู่กับพระพุทธศาสนาแบบปรากฏการณ์ เปลี่ยนมาเข้าถึงพระพุทธศาสนาเนื้อแท้ ในด้านพุทธศาสนิกชนส่วนมากที่ยังยึดติดอยู่กับพระพุทธศาสนาแบบปรากฏการณ์ อาจไม่รู้สึกเดือดร้อน ไม่รู้สึกว่าจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยน เพราะคิดว่าการกระทำต่าง ๆ ที่ทำกันอยู่นั้น เป็นสิ่งที่ถูกต้องแล้ว

ศาสนพิธีในพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นพิธีการอันเป็นหลักที่ชาวพุทธนำมาประพฤติปฏิบัติให้สำเร็จเกิดประโยชน์สุขแก่ตนเอง เพื่อเป็นการกำจัดกิเลสความชั่วทุกอย่างให้หมดไปจากจิตใจ ศาสนพิธีนั้นเป็นเพียงองค์ประกอบภายนอกที่ห่อหุ้มแก่น ศาสนาคือตัวสัจธรรมไว้ หากจะเลือกใช้เลือกสอนกันแต่แก่น ๆ แล้วคงเป็นไปได้ยาก จำต้องเริ่มต้นจากเปลือกกระพี้ไปก่อนเพราะความนิยมของคนและพื้นฐานความรู้ ของคนไม่เหมือนกันและไม่เท่ากัน แต่พิธีกรรมนั้นต้องเป็นไปพอเหมาะพอควร ไม่มากไม่น้อยเกินไป หากพิธีกรรมมีมากเกินไป แก่นธรรมก็จะเล็กลงเหมือนต้นไม้ ถ้ามีเปลือกกระพี้หนามาก แก่นของต้นไม้ก็มักจะเล็กลงมาก พิธีกรรมนั้นจะต้องเป็นพิธีกรรมที่ดีด้วย เพราะพิธีกรรมที่ดีจะสื่อให้เห็นว่าแก่นธรรมนั้นดี

ฉะนั้น การจัดการด้านศาสนพิธี พระพุทธศาสนาเกิดจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ซึ่งการเผยแผ่และการสั่งสอนก็เป็นไปอย่างเรียบง่าย ไม่ได้แบ่งแยกว่าส่วนใดคือคำสอน ส่วนใดคือ ศาสนพิธี ทั้งนี้มุ่งเน้นการสอนหลักพุทธธรรมเพื่อประโยชน์อย่างแท้จริง โดยการใช้เหตุการณ์ บุคคล เวลาเป็นโอกาสในการสอนพุทธธรรม หากมีเหตุการณ์ที่จะต้องเกี่ยวข้องกับพิธีกรรม พระองค์ทรงใช้สิ่งนั้นมาสอนธรรมให้พบความจริงของชีวิต ส่วนวิธีการที่ไม่ขัดแย้งหรือเป็นพิธีการตามยุคสมัยเพื่อความเรียบร้อยและความเหมาะสม

การจัดการความรู้อันมีแม่แบบคือพระไตรปิฎกที่ชาวพุทธที่แท้จะต้องปฏิบัติตามคำสอนให้ถูกต้อง เพื่อให้ได้รับประโยชน์จากพระศาสนามากที่สุด และเพื่อเป็นหลักประกันวิธีปฏิบัติที่ถูกต้อง ก็จำเป็นต้องมีความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องพระไตรปิฎก ศาสนพิธีก็เป็นวิธีหนึ่งที่ช่วยให้พระพุทธศาสดาร่างต่อไปได้อย่างสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตที่ต้องตามหลักพระพุทธศาสนา จึงต้องมีการจัดการเกี่ยวกับความรู้ในศาสนพิธี เพื่อเป็นสื่อในการนำพระพุทธศาสนามาใช้ประโยชน์พื้นฐานของชีวิต และเป็นก้าวต่อไปในการปฏิบัติธรรมเพื่อเป้าหมายสูงสุด ทั้งนี้ศาสนพิธีย่อมเกี่ยวข้องกันทั้งฝ่ายพระสงฆ์ อันมีพระวินัยเป็นหลักในการเป็นแนวประพฤติปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา และพุทธธรรมในส่วนช่วยสงเคราะห์ศาสนิกชนผู้มาร่วมพิธีกรรมให้ได้บรรลุวัตถุประสงค์ตามภารกิจนั้น ๆ ส่วนคฤหัสถ์เป็นส่วนที่ช่วยสนับสนุนเกื้อกูลปัจจัย ๔ ให้ฝ่ายสงฆ์ดำเนินชีวิตตามพระวินัยได้

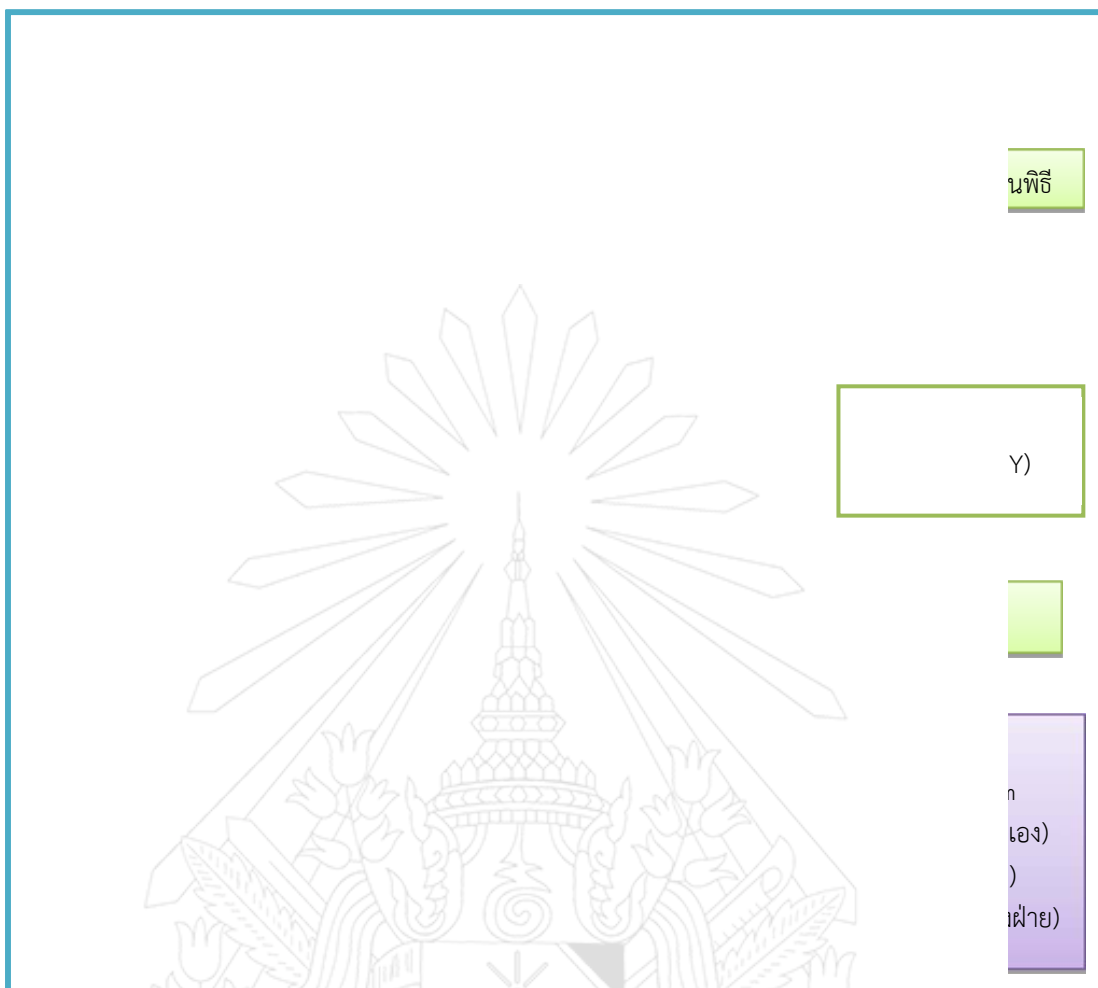
ฉะนั้น ทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายคฤหัสถ์ต่างจำเป็นต้องศึกษาหลักพระพุทธศาสนาโดยมีพิธีกรรม เป็นสื่อในการช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ ตามหน้าที่และบทบาทของตน ซึ่งการจัดการด้านพิธีกรรม จำแนกเป็น ๔ คือ กุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธี และปกิณกพิธี ชาวพุทธต้องช่วยกันปฏิบัติธรรม ศึกษา ธรรม เพื่อช่วยเหลือตัวเองก่อน ศาสนาไม่ได้อยู่ที่พิธีกรรมเท่านั้น สิ่งที่สำคัญที่พุทธบริษัทต้องช่วยกัน คือทำอย่างไรคนในสังคมถึงจะเห็นพระพุทธศาสนาเป็นยาสำหรับแก้ทุกข์ได้ ไม่ใช่เห็นศาสนาเป็นแค่ พิธีกรรม

แผนภูมิที่ ๕.๒ แสดงแนวความคิดการจัดการด้านศาสนพิธี

๕.๑.๓ บูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้

การบูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ จึงเห็นความสำคัญของความรู้ ทั้ง Explicit Knowledge และ Tacit Knowledge ในการจัดการความรู้ โดยพระภิกษุสงฆ์และพุทธศาสนิกชน ให้มีความรู้เกี่ยวกับการจัดการศาสนพิธีที่สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนาได้แก่ ปรัชญา ปฏิบัติและปฏิเวธ โดยมีประโยชน์ ๓ กล่าวคือการบูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วยการจัดการความรู้ เพื่อประโยชน์ตนเอง ประโยชน์ผู้อื่นและประโยชน์ทั้งสองฝ่าย รายละเอียดตามแผนภูมิดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ ๕.๓ แสดงการบูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ (KM)

จากแผนภูมิแสดงการบูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ (KM) โดยจำแนกความรู้เป็น Explicit Knowledge และ Tacit Knowledge สู่เป้าหมาย (Goal) คือ พัฒนาคณะ พัฒนางาน พัฒนางองค์กรด้านศาสนพิธี จำแนกเป็น กุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธี ปกิณกพิธี ทั้งนี้ศาสนพิธีต้องก่อให้เกิดปัญหา เมื่อศาสนพิธีบูรณาการด้วย KM ก็จะต้องเกิดองค์ความรู้ใหม่ คือ PPB โดยมีหลักพระพุทธศาสนาแฝงในศาสนพิธี ในการปฏิบัติกิจผ่านบุคคลคือพุทธศาสนิกชนและพระภิกษุสงฆ์ เพื่อประโยชน์ตนเอง ผู้อื่นและทั้งสองฝ่าย

๕.๒ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

๕.๒.๑ องค์ความรู้ใหม่ PPB Model

จากการบูรณาการศาสนพิธีด้วยการจัดการความรู้โดยใช้แนวคิดการจัดการความรู้แบบ Tuna Model ผลการศึกษาพบว่าเป้าหมายของศาสนพิธีได้แก่ KV (Knowledge Vision) คือ ปัญหา

ที่ได้จากการประกอบศาสนพิธีเพื่อประโยชน์ของพุทธศาสนิกชนหรือเพื่อตนเอง เพื่อสังคมและเพื่อประโยชน์ของพระพุทธศาสนา การที่จะดำรงศาสนพิธีให้ถูกต้องตรงตามหลักธรรมนั้นต้องใช้ปัญญาที่ได้จากกระบวนการในการศึกษาหาความรู้ภายนอก (Explicit Knowledge) และความรู้ที่ฝังอยู่ภายใน (Tacit Knowledge) ประกอบความรู้ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และแบ่งปัน (KS = Knowledge Sharing) จากนั้นก็นำไปสู่การสั่งสมเป็นความรู้และเผยแพร่ต่อไป (KA = Knowledge Assess) ทุกกระบวนการนั้นมีการบูรณาการตามศาสตร์ของการจัดการความรู้ที่เกี่ยวข้องกันทั้งแบบ SECI คือการร่วมกันในสังคมเพื่อดึงความรู้ภายนอกมารวมกันเป็นภายในและกระจายเป็นภายนอกอีก โดยมีจุดมุ่งหมายเป็นที่ตั้งคือ ปัญญา จากนั้นก็นำไปสู่กระบวนการจัดการจนเกิดเป็นรูปแบบขึ้น เรียกว่ากระบวนการ ซึ่งทั้งหมดให้ตั้งอยู่บนฐานของพระพุทธศาสนา จึงสรุปเป็นรูปแบบการบูรณาการศาสนพิธีกับการจัดการความรู้ เรียกว่า PPB โมเดล ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ ๕.๔ แสดง PPB Model

จากแผนภูมิ แสดง PPB Model ได้จากการบูรณาการศาสนพิธีกับการจัดการความรู้ เป็นองค์ความรู้ใหม่ อันเป็นรูปแบบที่จะช่วยให้ศาสนพิธีถูกเผยแพร่ได้ถูกต้องเหมาะสมตามหลักพระพุทธศาสนา

แนวคิดของ PPB Model อธิบายได้ ดังนี้

P = Pañña คือ ปัญญา

P = Process คือ กระบวนการ

B = Buddhism คือ พระพุทธศาสนา

การนำ PPB Model มาช่วยสร้างความมั่นใจในการแก้ปัญหาของศาสนพิธี ในการฟื้นฟูความหมายและเนื้อหาสาระในศาสนพิธีให้มีคุณค่าเป็นประโยชน์ต่อบุคคล สังคมและประเทศชาติ โดยมีความหมาย ดังนี้

P = Pañña คือ ปัญญา ถือเป็นสิ่งสำคัญในการจัดการความรู้เพื่อจะนำความรู้นั้นไปใช้ได้ถูกต้อง ในศาสนพิธีก็เช่นกันต้องประกอบพิธีกรรมด้วยปัญญา ฉะนั้น การบูรณาการศาสนพิธีด้วยการจัดการสิ่งที่ได้ก็คือปัญญาที่จะนำความรู้ในพระพุทธศาสนาไปใช้ได้อย่างถูกต้องก่อเกิดประโยชน์แก่ตนเอง แก่สังคมและต่อพระพุทธศาสนา กล่าวคือปัญญาเป็นเป้าหมายของการจัดการความรู้และเป้าหมายของศาสนพิธี ฉะนั้นปัญญาที่ได้จากการบูรณาการจึงเป็นปัญญาที่ใช้ในการประกอบศาสนพิธีว่าศาสนพิธีเพื่ออะไรอย่างไรโดยเฉพาะมีประโยชน์หรือผลต่อใคร อันได้แก่ศาสนพิธีนี้มีผลต่อพุทธศาสนิกชนผู้ประกอบพิธีกรรมเช่น พิธีมงคลได้แก่ การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ การแต่งงาน เป็นต้น และในกุศลพิธีย่อมเป็นประโยชน์ทั้งพุทธศาสนิกชน พระภิกษุสงฆ์และต่อพระพุทธศาสนาอันเป็นพุทธบัญญัติในการประกอบพิธีต่าง ๆ ในวันสำคัญของพระพุทธศาสนา ดังนั้น ปัญญาจึงเป็นส่วนสำคัญที่ถือเป็นเป้าหมาย ในการประกอบศาสนพิธีว่าเป็นส่วนหัวหรือตาที่จะช่วยทำให้เกิดกระบวนการต่อไปได้ของศาสนพิธีและมีหางเสือกำกับคือหลักพระพุทธศาสนาที่จะกล่าวต่อไป

P = Process คือ กระบวนการในการประกอบศาสนพิธีที่มีการถ่ายทอดความรู้ที่ถูกต้องและมีขั้นตอนในการถ่ายทอดความรู้ตามแนวคิดของการจัดการสองรูปแบบคือ Tunas และ SECI ที่มีการผสมผสานกันทำให้ความรู้ในการประกอบศาสนพิธีนั้นเกิดปัญญาและถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ทั้งนี้กระบวนการดังกล่าวได้ทำหน้าที่ในการส่งต่อความรู้ที่ถูกต้องด้วยการนำความรู้จากตัวคนมาแลกเปลี่ยนกันและเกิดการเรียนรู้จากภายนอกส่งต่อเป็นความรู้ภายในอีกหมุนเวียนกันเป็นขั้นตอนที่สำคัญในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ซึ่งถือเป็นหัวใจหรือตัวกลางของปลาและสาระนั้น ในที่สุดก่อเกิดปัญญาโดยมีหางเสือที่เป็นคลังความรู้ก็คือหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาที่

B = Buddhism คือ พระพุทธศาสนา การใช้หลักธรรมในการแก้ปัญหาศาสนพิธี ด้วยการให้การศึกษาทั้งตัวพระสงฆ์เองและฆราวาส เพราะถ้าได้ศึกษาหลักธรรมจนเกิดความรู้ที่ถูกต้องแล้วก็จะประพฤติ ปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง พร้อมทั้งถ่ายทอดคำสอนสู่บุคคลอื่นได้อย่างถูกต้อง ซึ่งเป็นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม เป็นการมุ่งสู่การปฏิบัติเพื่อทำลายข้อสงสัยในเรื่องพระสงฆ์ พุทธศาสนิกชนและพิธีกรรม การทำศาสนพิธีด้วยสติปัญญาเข้าใจความหมาย และปฏิบัติให้ถูกต้องต่อพิธีกรรม เพราะถ้าเข้าใจพิธีกรรมอย่างถูกต้องแล้วจะสามารถใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องมือสร้างความสนใจและชักนำบุคคลเข้าสู่พระพุทธศาสนาได้เป็นจำนวนมาก โดยพระสงฆ์ควรทำตัวเป็นสัตบุรุษ หรือกัลยาณมิตรของฆราวาส โดยการสั่งสอนให้ฆราวาสรู้จักพิธีกรรมที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนา ไม่ชักจูงให้ฆราวาสหลงผิดยึดติดกับวัตถุ โศคลง ไสยศาสตร์หลักพุทธธรรมจะช่วยให้พระสงฆ์เข้าใจพิธีกรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นตริจฉานวิชาที่ทรงห้าม เมื่อ

พระสงฆ์มีการพัฒนาตนให้ดีก็จะช่วยพัฒนาผู้อื่นต่อไป ดำเนินตามพุทธประสงค์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อประโยชน์ในการสร้างปัญญาต่อชนหมู่มาก ไม่ชักจูงฆราวาสออกนอกกลุ่มนอกรทาง ทั้งนี้พระภิกษุสงฆ์และฆราวาสควรทำตัวเป็นกัลยาณมิตรแก่กัน คอยสอดส่องดูแล และอธิบายการประกอบศาสนพิธีหรือพิธีกรรมที่ถูกต้อง ทางพระพุทธศาสนา ต้องคำนึงถึงเป้าหมายที่แท้จริงของศาสนพิธีเป็นสำคัญ การปฏิบัติต่อศาสนพิธีควรยึดหลักว่าพิธีกรรมที่เป็นประโยชน์ เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมสถานที่และบุคคลก็ให้กระทำ ศาสนพิธีที่ควรละก็ให้ละทิ้งเสีย ศาสนพิธีที่ควรกระทำก็ให้กระทำ พิจารณาและปฏิบัติศาสนพิธีด้วยหลักศีล สมาธิและปัญญา

ผู้วิจัยพบว่า PPB Model อาจใช้การปรับมุมมองสิ่งที่ถูกต้องในศาสนพิธีอันประกอบด้วยพระภิกษุสงฆ์ ศาสนิกชนและศาสนพิธี ทั้งนี้ตามหลักพระพุทธศาสนาให้มุ่งแก้ไขที่ตนเองก่อนแล้วค่อยสั่งสอนผู้อื่น กล่าวคือพระภิกษุสงฆ์จะต้องประพฤติให้เป็นผู้มีศีล พุทธศาสนิกชนก็ต้องปฏิบัติให้เป็นมาตรฐานดังจะได้กล่าวในข้อเสนอแนะต่อไป อย่างไรก็ตาม PPB Model ถือเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการบูรณาการศาสนพิธีด้วยการจัดการความรู้นั่นเอง

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ศาสนพิธีเป็นเรื่องรูปแบบ ข้อสำคัญจะมีความหมายก็ต่อเมื่อมีเนื้อหาสาระ ถ้ารูปแบบไม่มีเนื้อหาสาระก็ไม่มีประโยชน์ แต่ในทางกลับกันถ้าเนื้อหาสาระไม่มีรูปแบบช่วย เนื้อหาสาระนั้นก็จะหาประโยชน์ได้ยาก แม้ว่าเป็นสิ่งที่คนต้องการแต่คนก็ไม่สามารถจะเอามาใช้ประโยชน์อะไรได้ ศาสนพิธีเป็นเพียงรูปแบบก็จริง ซึ่งจะมีค่ามีความหมายก็ต่อเมื่อมีเนื้อหาสาระอยู่ด้วย จึงต้องพยายามเอาสาระหรือเนื้อหาในพระพุทธศาสนาใส่ แต่สำหรับคนทั่วไป ถ้าไม่มีรูปแบบเขาก็ยอมจะเข้าถึงสาระเนื้อหาสาระได้ค่อนข้างยาก รูปแบบของศาสนพิธีจึงเป็นจุดเริ่มต้นชักนำให้เขาได้เข้าใจพระพุทธศาสนา ทั้งนี้รูปแบบที่มีความสำคัญพิธีกรรมก็มีความสำคัญควรให้บุคคล สถาบันครอบครัว สังคม ได้เข้าถึงรูปแบบที่แท้จริงของศาสนพิธี ซึ่งศาสนพิธียังเป็นรูปแบบย่อย อันเป็นองค์ประกอบอยู่ในรูปแบบใหญ่ คือวัฒนธรรมประเพณี ที่เรียกว่าเอกลักษณ์ของสังคมนั้น การชำระสะสางพิธีกรรมจึงต้องปฏิบัติด้วยความมีสติ โดยคำนึงวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของสังคมด้วย แต่ต้องไม่เสียหลักที่ว่าศาสนพิธีไม่พึงเป็นรูปแบบที่นิ่งตาย ไร้เนื้อหาสาระ กลายเป็นเปลือกที่ไม่ทำหน้าที่ช่วยปกป้องรักษาพระพุทธศาสนาอันเป็นแก่น แต่กลับไปเป็นเครื่องปิดกั้นประโยชน์ และบดบังคุณค่าของตนเอง ดังนั้นศาสนพิธีจึงต้องช่วยก่อให้เกิดปัญญาได้สาระและประโยชน์ด้วยรูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์ที่มีคุณค่าต่อบุคคล สังคม ประเทศชาติ

การบูรณาการศาสนพิธีด้วยการจัดการความรู้จะช่วยให้การประกอบพิธีกรรมมีประโยชน์ และมีเป้าหมายชัดเจนด้วยปัญญาว่าการประกอบศาสนพิธีนั้นเพื่อประโยชน์ต่อบุคคล สังคม พระพุทธ

ศาสนา ซึ่งจะทำให้มีปัญหาในการประยุกต์ใช้ศาสนพิธีเพื่อนำไปสู่การศึกษาหลักพุทธธรรม อาทิการแก้ปัญหาพุทธศาสนิกชนที่เชื่อถือโศกกลางและติดยึดกับพิธีกรรมเพราะพิธีกรรมที่ประกอบด้วยปัญหาเข้าใจความหมายและปฏิบัติให้ถูกต้องต่อศาสนพิธี และปัญหาพิธีกรรมที่บิดเบือนต่างไปจากศาสนพิธีในพระพุทธศาสนา ต้องแก้ทั้งสองฝ่ายคือฝ่ายพระภิกษุสงฆ์และฝ่ายพุทธศาสนิกชน กล่าวคือพระภิกษุผู้ประกอบพิธีกรรมต้องเป็นผู้มั่งรู้จุดหมายที่แท้จริงของศาสนพิธีและประกอบแต่พิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น การที่พระสงฆ์จะมีความรู้ในพระพุทธศาสนาที่ได้จากการนำการจัดการความรู้ในศาสนพิธีมาช่วยให้เกิดปัญหา สำหรับฆราวาสก็ควรศึกษาเรื่องพิธีกรรมด้วยขบวนการการจัดการความรู้ที่จะช่วยให้เกิดปัญหา

ฉะนั้น การบูรณาการศาสนพิธีด้วยการจัดการความรู้จึงมุ่งเน้นที่ปัญหาเพื่อให้เกิดปัญหาที่จะประกอบศาสนพิธีด้วยปัญญา อันมีกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดที่ผู้วิจัยได้พบองค์ความรู้ใหม่ ที่จะช่วยให้เกิดปัญหาในการก่อเกิดประโยชน์ต่อตนเอง สังคมและพระพุทธศาสนา ด้วยกระบวนการของการจัดการความรู้ที่จะนำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ที่ถือเป็นความรู้พระพุทธศาสนาที่ถูกต้องฟังลึกหรือจารีกลองในตัวบุคคลต่อไปอันเป็นคลังของความรู้ ซึ่งกล่าวได้ว่า ปัญหา กระบวนการ และหลักพระพุทธศาสนาที่ได้จากการศึกษาจะก่อเกิดประโยชน์อันยิ่งใหญ่ให้พระพุทธศาสนาสามารถสืบต่อไปได้อย่างถูกต้องต่อไป

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ศาสนพิธีมีความสำคัญต่อบุคคล สังคมและประเทศชาติเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาศาสนพิธีเกี่ยวข้องกับวินัย ทั้งนี้วินัยคือเครื่องจัดสรรโอกาสให้คนพัฒนาตนตามธรรมวินัยในพระพุทธศาสนามีวัตถุประสงค์เพื่อจัดสภาพแวดล้อมให้เกื้อกูลแก่การปฏิบัติธรรม เพื่อเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา วินัยเป็นเรื่องของคนหมู่มาก ฉะนั้นวินัยกับศาสนพิธีจึงมีความสัมพันธ์กัน จึงเห็นสมควรให้มีการวิจัยดังนี้

๑. ศาสนพิธีกับการปฏิบัติธรรมอันนำไปสู่การบรรลุธรรม
๒. ศาสนพิธีเป็นกระบวนการพัฒนาคน พัฒนาสังคม อันเป็นเหตุให้สังคมสงบสุข
๓. ศาสนพิธีกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นต้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. เล่มที่ ๔, ๖, ๑๐, ๑๒, ๑๓, ๑๕, ๑๖, ๒๐, ๒๒, ๓๐, ๓๕, ๓๗ และ ๔๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

ข้อมูลทุติยภูมิ

๑) หนังสือทั่วไป

กรมการศาสนา, คู่มือการปฏิบัติศาสนพิธีเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๕๖.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. วันออกพรรษาและแนวทางในการปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๖.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

เจษฎา นกน้อย. นานาทรรศนะการจัดการความรู้และการสร้างองค์การแห่งการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

ชลิตดา.ตำนานอาหารบ-เปอร์เซีย. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์คำ, ๒๕๕๑.

ชัชวาล วงศ์ประเสริฐ.การจัดการความรู้ในองค์กรธุรกิจ.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บุ๊คแบงก์, ๒๕๔๘.

ธรรมสภา. ๘๐ พระอรหันต์ (ฉบับสมบูรณ์). กรุงเทพมหานคร : สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๕.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. ปรัชญาอินเดีย. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕.

เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เอกสารประกอบการสอนรายวิชาการหัส ๐๐๐๒๕๙ พิมพ์ครั้งที่ ๒, ๒๕๕๔.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พระพุทธศาสนาในเอเชีย. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐.

พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ฐิริปญโญ (สถิต ศิลปะชัย). เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธ ศาสนา, กรุงเทพมหานคร : จรัสสินทวงศ์การพิมพ์, ๒๕๔๘.

ประเวศ วะสี, ศ.นพ. นวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข. โดย นพ.วิจารณ์ พานิช กล่าวหลังจกการสัมมนา.

ประพนธ์ ผาสุกภัย, ดร. แนวคิดของ แห่งสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.)

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **เมืองไทยจะวิกฤติถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรมฉบับปรับขยาย**. สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ พิมพ์ครั้งที่ ๓๕.

_____. **พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บริษัทพิมพ์สวย, ๒๕๕๑.

พระสาสนโสภณ (พีจิตร จิตตฺตโน) และพระมหาคณิศรมหิป. **หนังสือหลักสูตรและประมวลการสอน วิชาศาสนพิธี และวัฒนธรรมไทย**. บริษัทชวนพิมพ์ ๕๐ จำกัด พ.ศ. ๒๕๕๖.

พระญาณวโรดม (สนธิ์กิจจกาโร). **คู่มือปฏิบัติงานศาสนพิธี สังฆเขป**. โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระไพศาล วิสาโล. **พุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**. สำนักพิมพ์มูลนิธิ โกลมศิริมทอง, ๒๕๕๒.

พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ฐิริปญโญ (สถิต ศิลปะชัย). **เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : จรัสสินทวงศ์การพิมพ์, ๒๕๔๘.

พระอุตรคณาธิการ (ชรินทร์ สระคำ). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**.

พรรณี สนวนเพลง. **เทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรมสำหรับการจัดการความรู้**. กรุงเทพมหานคร : ซี เอ็ดดูเคชั่น จำกัด มหาชน, ๒๕๕๒.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. “สถานการณ์พุทธบริษัทในสังคมไทย : ศรัทธาวิปริตหรือ วิกฤติศรัทธา” ๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๕. อ้างในกิตติศักดิ์ ตีระพิมลจันทร์. การเสริมสร้าง มุมมองที่ถูกต้องของคนวัยทำงานที่มีต่อพระพุทธศาสนาตามแนวสัมมาทิฐิ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

ราชบัณฑิตสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๕๖.

วศิน อินทสระ. **ศรัทธากับปัญญาในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๕๔.

_____. **พระไตรปิฎกฉบับที่ให้ง่ายแล้ว**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๕๓.

วิจารณ์ พานิช, นพ. กล่าวหลังจากการสัมมนาวันวัดกรรมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข บรรยายโดย นพ. ประเวศ วะสี.

ศูนย์พัฒนาศาสตร์ด้านการจัดการความรู้ชื่อCynefin Centre (Cynefin อ่านว่า คูเนฟวิน) ของ บริษัทไอ บี เอ็ม ได้เสนอให้จำแนกความรู้ออกเป็น ๕ กลุ่ม. สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.

ศึกษาธิการ, กระทรวง, สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, **วันวิสาขบูชาและแนวทางในการปฏิบัติ**.

สุชาติ หงษา,ดร.ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา อดีต-ปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๙.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. สารัตถะแห่งศาสนธรรม.มหาหมกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๓.

_____. พระพุทธศาสนายาน. กรุงเทพมหานคร : บางกอกบลิ๊ก, ๒๕๕๒.

เสถียรโกเศศ นาคะประทีป.ลัทธิของเพื่อน. กรุงเทพมหานคร : พิศาล,๒๕๔๐.

เอ็น. ไอยสวามี ศาสตรี ผู้เรียบเรียง อมร โสภณวิเชษฐวงศ์ ผู้แปล. พัฒนาการของพระพุทธศาสนา. โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย.

๒) บทความวารสาร

สุวิญ รักษ์สัตย์. “การจัดการองค์ความรู้แนวพุทธ”.“วารสารบัณฑิตศาสตร์ มมร.”.ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒ เมษายน-กันยายน ๒๕๕๗.

CEO of Buckman Laboratories International Inc.,a Memphis,Tenn.- based chemical company. วารสารบัณฑิตศาสตร์ มมร. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒ เมษายน-กันยายน ๒๕๕๗ หน้า ๑๙.

๓) บทความจากเว็บไซต์ (Web Site)

เทพเจ้าอียิปต์ <https://sites.google.com/site/5103519rsu/thehphcea-khxng-xiyipt-boran> เข้าเมื่อ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

เว็บไซต์ของ สคส. (www.kmi.or.th).

<https://www.gotoknow.org/posts/379194>, วันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๕๘.

๔) วิทยานิพนธ์

กิตติศักดิ์ ตีระพิมลจันทร์. “การเสริมสร้างมุมมองที่ถูกต้องของคนวัยทำงานที่มีต่อพระพุทธศาสนาตามแนวสัมมาทิฐิ.” วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

ธีรวัฒน์ ช่อม, “การจัดการความรู้ด้านทรัพยากรวัฒนธรรม : วัดพระศรีรัตนศาสดาราม”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปกร, ๒๕๕๔.

พระครูสิงห์แก้ว วชิรธมโม.“บทบาทของผู้สูงอายุในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธ-ศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลเหล่ายาว อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน”.วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระครูอุดมพัฒนคุณ (เพ็ญ สุเมโธ/มุงคุณ). “คุณค่าของพิธีกรรมในการสวดพระอภิธรรมมัตถสังคหะ : ศึกษากรณีเขตพื้นที่อำเภอมือง จังหวัดหนองบัวลำภู”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

- พระฐตรฐอชิปญโณ (ศิลาศิลป์). “การศึกษาหลักความเชื่อในพิธีศพของชาวพุทธตำบลคูคำที่ สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระทอไท กัสปะ. “พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายของชาวอำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑.
- พระปลัดสุวรรณีโกวิท. “การศึกษาความคาดหวังของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อบทบาทการปฏิบัติศาสนกิจ ของพระสงฆ์ในจังหวัดนครปฐม”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒.
- พระมหาสมคิด อุททะวัน. “การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ในการช่วยสอนเรื่องศาสนพิธีใน พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย ศิลปากร, ๒๕๕๙.
- พระอธิการพิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑโฒ (ใจกว้าง). “ศึกษาความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ : กรณีศึกษาบ้านหมื่นตำบลนาปรังอำเภอปงจังหวัดพะเยา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- สมิทธิพล เนตรนิมิตร, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. “ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในอริยวินัย : วิถีชีวิตและ บทบาทของพระสงฆ์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- เอื้อมอร ชลวรี. “การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ”. **ดุขฎฐิบัณฑิตสาขาพุทธศาสนา**. บัณฑิต วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- อุดม จุมพลหล้า ดร. ธีรต์ม์ แสงแก้ว นางสาวมณีวรรณ ศรีนา และนางสาวจันทร์จิรา จุมพลหล้า. “วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย”. **รายงานการวิจัย**. ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม : กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๙.

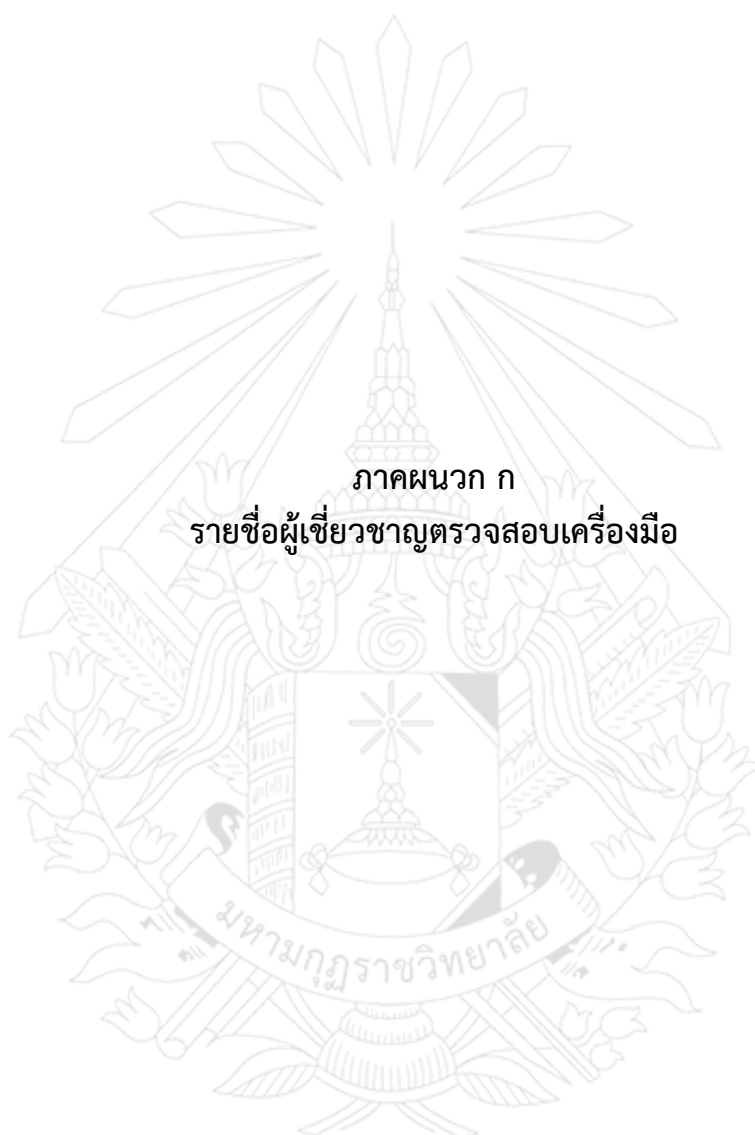
๒. ภาษาอังกฤษ

Clyde W. Holsapple. Handbook on knowledge management 1 knowledge matters, (Berlin: Springer – Verlag Berlin, 2003).

Elias M. Awad and Hassan M. Ghazir, Knowledge Management (Delhi: Dorling Kindersley. Licenses of Pearson Education in South Asia, 2007)

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

๑. ดร.ทวี นริสศิริกุล

ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้ว่าราชการนครนายก

สถานที่ทำงาน จังหวัดนครนายก

๒. นายพิสิทธิ์ นีรัตติวงศกรณ

ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้อำนวยการ กองศาสนูปถัมภ์

สถานที่ทำงาน กรุงเทพมหานคร

๓. พันเอก (พิเศษ) บุญชู ศรีเคลือบ

ตำแหน่งปัจจุบัน นายกเปรี๊ญธรรมสมาคมแห่งประเทศไทยในพระราชาอุปถัมภ์ฯ

สถานที่ทำงาน วัดสามพระยาถนนสามเสน ๕ แขวงวัดสามพระยา กรุงเทพฯ

๔. พระมหาสมัคร มหาวีโร

ตำแหน่งปัจจุบัน เจ้าอาวาสวัดบางโพธิ์อมวาส คณะบดีคณะมนุษยศาสตร์

สถานที่ทำงาน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (มจร)

๕. พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม สญญโต) ดร.

ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสวิหาร รองเจ้าคณะภาค ๑๖-๑๗-๑๘

(ธ) อาจารย์ประจำคณะศาสนาและปรัชญา

สถานที่ทำงาน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๖. พระเทพปัญญามณี

ตำแหน่งปัจจุบัน เจ้าอาวาสวัดอาวุธวิกสิตาราม

สถานที่ทำงาน วัดอาวุธวิกสิตาราม บางพลัด กทม.

๗. พระราชพรหมคุณ

ตำแหน่งปัจจุบัน เจ้าคณะจังหวัดนครนายก

สถานที่ทำงาน จังหวัดนครนายก

๘. ดร.เสนาะผดุงฉัตร

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สถานที่ทำงาน

วัดมหาธาตุ กทม.

๙. รศ.ดร.จ่านง คັນธิก

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์

สถานที่ทำงาน

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (มมร)

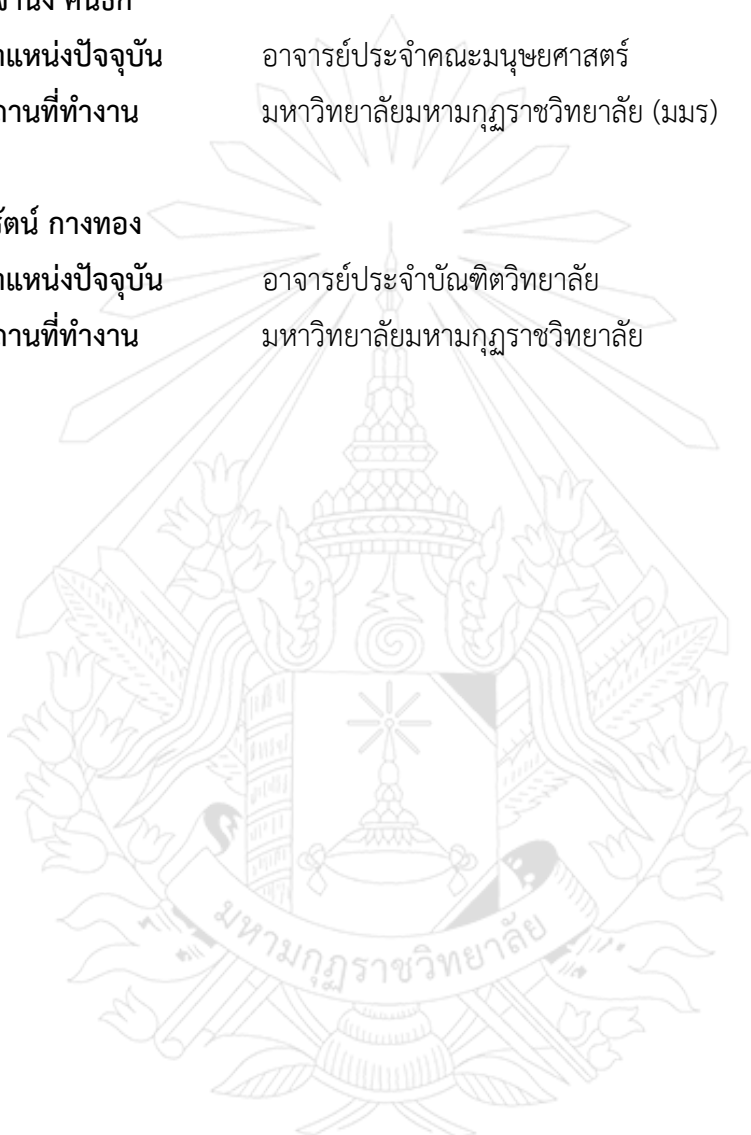
๑๐. รศ.วิรัตน์ กางทอง

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย

สถานที่ทำงาน

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

หน่วยงาน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย โทร. ๐-๒ ๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๖๐

ที่ ศธ ๖๐๐๒/๓๗๘

วันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขออนุมัติโครงการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน พระมหาบุญไทย ปุณณมโน, ดร.

ด้วย พระมหาเศกสิทธิ์ รตนโมลี (แก้วหาวงค์) เลขประจำตัวนักศึกษา ๕๒๑๐๓๐๑๐๒๖ นักศึกษา หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต รุ่นที่ ๓ / ๒๕๕๒ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ (INTEGRATION OF BUDDHIST CEREMONY WITH KNOWLEDGE MANAGEMENT)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยจึงเรียนมายังท่าน เพื่อขออนุมัติโครงการในการตรวจสอบเครื่องมือดังกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขออนุมัติ

(พระมหาบุญศรี ญาณวฑฺฒโฒ, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รับที่ ผอ.ทบอ.พิเศษ

วันที่ 18 เวลา

ผู้รับ ผ.ศ.

สํานวน

บันทึกข้อความ

หน่วยงาน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย โทร. ๐-๒ ๕๕๕-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๖๐

ที่ ศธ ๖๐๐๒/๓๗๙

วันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขออนุญาตสํานวนข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

เจริญพร รศ.วิรัตน์ กางทอง

ด้วย พระมหาเศกสิทธิ์ รัตนโมลี (แก้วทวงค์) เลขประจำตัวนักศึกษา ๕๒๑๐๓๐๑๐๒๖ นักศึกษา หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต รุ่นที่ ๓ / ๒๕๕๒ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ (INTEGRATION OF BUDDHIST CEREMONY WITH KNOWLEDGE MANAGEMENT)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยจึงเจริญพรมายังท่าน เพื่อขออนุญาตสํานวนข้อมูลในการตรวจสอบเครื่องมือดังกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขออนุญาตสํานวนข้อมูล

(พระมหาบุญศรี ญาณวฑฺฒโฒ, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

วันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๘
วันที่ 18 เดือน
ศก. ๕๘

กำหนด

บันทึกข้อความ

หน่วยงาน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย โทร. ๐-๒ ๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๖๐

ที่ ศธ ๖๐๐๒/๓๘๐

วันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

เจริญพร ผศ.ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน

ด้วย พระมหาเศกสิทธิ์ รตนโมลี (แก้วหางค์) เลขประจำตัวนักศึกษา ๕๒๑๐๓๐๑๐๒๖ นักศึกษา หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต รุ่นที่ ๓ / ๒๕๕๒ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ (INTEGRATION OF BUDDHIST CEREMONY WITH KNOWLEDGE MANAGEMENT)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยจึงเจริญพรมายังท่าน เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตรวจสอบเครื่องมือดังกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระมหาบุญศรี ภาณวุฑโฒ, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รับที่ ๕๕๓๗๕๓๑๖๕

วันที่ 18 เวลา

ผู้รับ ผศ. ป

ภาคผนวก ค
หนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์

สำเนา

ที่ ศธ ๖๐๐๒/๓๒๐

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ บ้านวัดสุวรรณ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

๓ กันยายน ๒๕๕๘

เรื่อง ขออนุเคราะห์สัมภาษณ์ข้อมูลเขียนงานคุณฐิณีพนธ์
กราบเรียน พระเทพปัญญามุนี เจ้าอาวาสวัดอาวุธวิกสิตาราม
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาเศกสิทธิ์ รัตนโมลี (แก้วทาวงศ์) เลขประจำตัวนักศึกษา ๕๒๑๐๓๐๑๐๒๖
นักศึกษา หลักสูตรศาสนศาสตรคุณฐิณีบัณฑิต รุ่นที่ ๓/๒๕๕๒ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST
STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อคุณฐิณีพนธ์เรื่อง
“บูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ (INTEGRATION OF BUDDHIST
CEREMONY WITH KNOWLEDGE MANAGEMENT)” มีความประสงค์จะขอสัมภาษณ์พระเดชพระคุณ
ในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญา เพื่อเก็บข้อมูลในการเขียนคุณฐิณีพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยจึงกราบเรียนมายังพระเดชพระคุณ เพื่อขออนุเคราะห์ให้นักศึกษาได้
สัมภาษณ์ เพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานคุณฐิณีพนธ์ดังกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับ
พระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระมหาบุญศรี ญาณวฑฒโต, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๒๐๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๖๐ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

พระเทพปัญญามุนี

พระเทพปัญญามุนี

๒๕๓ ก.ย. ๕๘

สำเนา

ที่ ศธ ๖๐๐๒/๓๑๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ บ้านวัดสุวรรณ ถ.ศาลาษา-นครชัยศรี
ต.ศาลาษา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

๓ กันยายน ๒๕๕๘

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ข้อมูลเขียนงานคุณฐิณีพนธ์
เจริญพร ดร. ทวี นริสศิริกุล ผู้ว่าราชการจังหวัดนครนายก
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาเศกสิทธิ์ รัตนโมลี (แก้วawangค์) เลขประจำตัวนักศึกษา ๕๒๑๐๓๐๑๐๒๖
นักศึกษา หลักสูตรศาสนศาสตรคุณฐิณีบัณฑิต รุ่นที่ ๓/๒๕๕๒ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST
STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อคุณฐิณีพนธ์เรื่อง
“บูรณาการการจัดการ ศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ (INTEGRATION OF BUDDHIST
CEREMONY WITH KNOWLEDGE MANAGEMENT)” มีความประสงค์จะขอสัมภาษณ์ท่าน ในฐานะที่
เป็นผู้ทรงคุณวุฒิฯ เพื่อเก็บข้อมูลในการเขียนคุณฐิณีพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยจึงเจริญพรมายังท่าน เพื่อขออนุญาตให้นักศึกษาได้สัมภาษณ์
เก็บข้อมูลเขียนงานคุณฐิณีพนธ์ดังกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญศรี ญาณวฑฒ, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลาษา-นครชัยศรี ต.ศาลาษา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๒๐๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๖๐ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

วิมลวิมล
๙ ก.ย. ๕๘

ลำเนา

ที่ ศธ ๖๐๐๒/๓๑๖

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ บ้านวัดสุวรรณ ถ.ศาลาษา-นครชัยศรี
ต.ศาลาษา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

๓ กันยายน ๒๕๕๘

เรื่อง ขออนุเคราะห์สัมภาษณ์ข้อมูลเขียนงานคุณูปนิพนธ์
เจริญพร นายพิสิทธิ์ นีรัตติวงศกรณ ผู้อำนวยการกองศาสนูปถัมภ์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาเศกสิทธิ์ รตนโมลี (แก้วหางค์) เลขประจำตัวนักศึกษา ๕๒๑๐๓๐๑๐๒๖
นักศึกษา หลักสูตรศาสนศาสตรบัณฑิต รุ่นที่ ๓/๒๕๕๒ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST
STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อคุณูปนิพนธ์เรื่อง
“บูรณาการการจัดการ ศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ (INTEGRATION OF BUDDHIST
CEREMONY WITH KNOWLEDGE MANAGEMENT)” มีความประสงค์จะขอสัมภาษณ์ท่าน ในฐานะที่
เป็นผู้ทรงคุณวุฒิฯ เพื่อเก็บข้อมูลในการเขียนคุณูปนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยจึงเจริญพรมายังท่าน เพื่อขออนุเคราะห์ให้นักศึกษาได้สัมภาษณ์
เก็บข้อมูลเขียนงานคุณูปนิพนธ์ดังกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญศรี ญาณวฑฺฒโน, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลาษา-นครชัยศรี ต.ศาลาษา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๒๐๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๖๐ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

นางเทพนิยา คช
พ.อ.
๓ กย. ๕๘

สำเนา

ที่ ศธ ๖๐๐๒/๓๑๗

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ บ้านวัดสุวรรณ ถ.ศาลาया-นครชัยศรี
ต.ศาลาया อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

๓ กันยายน ๒๕๕๘

เรื่อง ขออนุเคราะห์สัมภาษณ์ข้อมูลเขียนงานดุชฎินิพนธ์
เจริญพร นายโชค ไกรเทพ ประธานเปรี๊ญธรรมสมาคม วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาเศกสิทธิ์ รตนโมลี (แก้วทวงค์) เลขประจำตัวนักศึกษา ๕๒๑๐๓๐๑๐๒๖
นักศึกษา หลักสูตรศาสนศาสตร์ดุชฎินิพนธ์ รุ่นที่ ๓/๒๕๕๒ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST
STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุชฎินิพนธ์เรื่อง
“บูรณาการการจัดการ ศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ (INTEGRATION OF BUDDHIST
CEREMONY WITH KNOWLEDGE MANAGEMENT)” มีความประสงค์จะขอสัมภาษณ์ท่าน ในฐานะที่
เป็นผู้ทรงคุณวุฒิฯ เพื่อเก็บข้อมูลในการเขียนดุชฎินิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยจึงเจริญพรมายังท่าน เพื่อขออนุเคราะห์ให้นักศึกษาได้สัมภาษณ์
เก็บข้อมูลเขียนงานดุชฎินิพนธ์ดังกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญศรี ญาณวุฑฒ, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลาया-นครชัยศรี ต.ศาลาया อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๒๐๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๖๐ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๐

นางกมลอินดา
น. ๖๒
๓ ก.พ. ๕๘

สำเนา

ที่ ศธ ๖๐๐๒/๓๑๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ บ้านวัดสุวรรณ ถ.ศาลาษา-นครชัยศรี
ต.ศาลาษา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๕๕๕-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๕๕๕-๖๐๖๐

๓ กันยายน ๒๕๕๘

เรื่อง ขออนุเคราะห์สัมภาษณ์ข้อมูลเขียนงานคุณฐินีพนธ์
เจริญพร ศ.นพ. วิจารณ์ พาณิชย์ ประธานกรรมการมูลนิธิสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม(สคส.)ฯ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาเศกสิทธิ์ รตนโมลี (แก้วawangค์) เลขประจำตัวนักศึกษา ๕๒๑๐๓๐๑๐๒๖
นักศึกษา หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต รุ่นที่ ๓/๒๕๕๒ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST
STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อคุณฐินีพนธ์เรื่อง
“บูรณาการการจัดการ ศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ (INTEGRATION OF BUDDHIST
CEREMONY WITH KNOWLEDGE MANAGEMENT)” มีความประสงค์จะขอสัมภาษณ์ท่าน ในฐานะที่
เป็นผู้ทรงคุณวุฒิฯ เพื่อเก็บข้อมูลในการเขียนคุณฐินีพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยจึงเจริญพรมายังท่าน เพื่อขออนุเคราะห์ให้นักศึกษาได้สัมภาษณ์
เก็บข้อมูลเขียนงานคุณฐินีพนธ์ดังกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญศรี ญาณวฑฺฒโน, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลาษา-นครชัยศรี ต.ศาลาษา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๒๐๐

โทร. ๐-๒๕๕๕-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๖๐ โทรสาร : ๐-๒๕๕๕-๖๐๕๑

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า
น.ว. ✓
3 น.ว. 58

สำเนา

ที่ ศธ ๖๐๐๒/๓๑๙

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ บ้านวัดสุวรรณ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

๓ กันยายน ๒๕๕๘

เรื่อง ขออนุเคราะห์สัมภาษณ์ข้อมูลเขียนงานคุณฐิณีพนธ์
เจริญพร ดร. เสนาะ ผดุงฉัตร อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาเศกสิทธิ์ รตนโมลี (แก้วทรวงศ์) เลขประจำตัวนักศึกษา ๕๒๑๐๓๐๑๐๒๖ นักศึกษา หลักสูตรศาสนศาสตร์คุณฐิณีบัณฑิต รุ่นที่ ๓/๒๕๕๒ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อคุณฐิณีพนธ์เรื่อง “บูรณาการการจัดการ ศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ (INTEGRATION OF BUDDHIST CEREMONY WITH KNOWLEDGE MANAGEMENT)” มีความประสงค์จะขอสัมภาษณ์ท่าน ในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิฯ เพื่อเก็บข้อมูลในการเขียนคุณฐิณีพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยจึงเจริญพรมายังท่าน เพื่อขออนุเคราะห์ให้นักศึกษาได้สัมภาษณ์ เก็บข้อมูลเขียนงานคุณฐิณีพนธ์ดังกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญศรี ภาณุชุตโม, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๒๐๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๖๐ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มีมติเห็นชอบ
ทศ. ✓
3 กษ. ๗๘

สำเนา

ที่ ศธ ๖๐๐๒/๓๒๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ บ้านวัดสุวรรณ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขออนุเคราะห์สัมภาษณ์ข้อมูลเขียนงานดุชฎินิพนธ์
กราบเรียน พระราชพรหมคุณ เจ้าคณะจังหวัดนครนายก
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาเศกสิทธิ์ รตนโมลี (แก้วawangค์) เลขประจำตัวนักศึกษา ๕๒๑๐๓๐๑๐๒๖ นักศึกษา หลักสูตรศาสนศาสตรดุชฎินิพนธ์ รุ่นที่ ๓/๒๕๕๒ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุชฎินิพนธ์เรื่อง “บูรณาการการจัดการ ศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ (INTEGRATION OF BUDDHIST CEREMONY WITH KNOWLEDGE MANAGEMENT)” มีความประสงค์จะขอสัมภาษณ์พระเดชพระคุณ ในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญา เพื่อเก็บข้อมูลในการเขียนดุชฎินิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยจึงกราบเรียนมายังพระเดชพระคุณ เพื่อขออนุเคราะห์ให้นักศึกษาได้ สัมภาษณ์ เพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานดุชฎินิพนธ์ดังกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับ พระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระมหาบุญศรี ญาณวฑฒ, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)

๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๒๐๐

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๕๑

นางกฤษณา จิต
พ.อ.
๓ กษ. ๕๘

สำเนา

บันทึกข้อความ

หน่วยงาน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย โทร. ๐-๒ ๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๖๐

ที่ ศธ ๖๐๐๒/๔๕๕

วันที่ ๓ กันยายน ๒๕๕๘

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัมภาษณ์ข้อมูลดัชนีนิพนธ์

กราบเรียน พระเทพวิสุทธิกวี, ดร. อาจารย์ประจำคณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ด้วย พระมหาเศกสิทธิ์ รตนโมลี (แก้วหาวงค์) เลขประจำตัวนักศึกษา ๕๒๑๐๓๐๑๐๒๖ นักศึกษา หลักสูตรศาสนศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต รุ่นที่ ๓/๒๕๕๒ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดัชฎินิพนธ์เรื่อง “บูรณาการการจัดการ ศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ (INTEGRATION OF BUDDHIST CEREMONY WITH KNOWLEDGE MANAGEMENT)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการตอบแบบสัมภาษณ์เก็บข้อมูล เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานดัชฎินิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยจึงกราบเรียนมายังท่าน เพื่อขออนุญาตในการตอบแบบสัมภาษณ์เก็บข้อมูลดังกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขออนุญาต

(พระมหาบุญศรี ญาณวุฒโต, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มีบันทึกแล้ว
กม
3 กย. ๕๘

สำเนา

บันทึกข้อความ

หน่วยงาน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย โทร. ๐-๒ ๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๖๐

ที่ ศธ ๖๐๐๒/๔๕๗

วันที่ ๓ กันยายน ๒๕๕๘

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ข้อมูลวิทยานิพนธ์

เจริญพร รศ.ดร. จำนง คันธิก อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์ สกุล มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ด้วย พระมหาเศกสิทธิ์ รตนโมลี (แก้วทวงศ์) เลขประจำตัวนักศึกษา ๕๒๑๐๓๐๑๐๒๖ นักศึกษา หลักสูตรศาสนศาสตร์ดุสิตบัณฑิต รุ่นที่ ๓/๒๕๕๒ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “บูรณาการการจัดการ ศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ (INTEGRATION OF BUDDHIST CEREMONY WITH KNOWLEDGE MANAGEMENT)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการตอบแบบขอ สัมภาษณ์เก็บข้อมูล เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยจึงเจริญพรมายังท่าน เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตอบแบบขอ สัมภาษณ์เก็บข้อมูลดังกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระมหาบุญศรี ญาณวุฑฒ, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มีมหาเศกสิทธิ์
นอ.
๓ ก.ย. ๕๘

บันทึกข้อความ

หน่วยงาน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย โทร. ๐-๒ ๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๖๐

ที่ ศธ ๖๐๐๒/๔๕๖

วันที่ ๓ กันยายน ๒๕๕๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ข้อมูลดัชนีพันธ

เรียน พระมหาสมัคร มหาวิโร คณบดีคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ด้วย พระมหาเศกสิทธิ์ รตนโมลี (แก้วทรวงศ์) เลขประจำตัวนักศึกษา ๕๒๑๐๓๐๑๐๒๖ นักศึกษา หลักสูตรศาสนศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต รุ่นที่ ๓/๒๕๕๒ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดัขฎิพันธเรื่อง “บูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้ขลการจัดการความรู้ (INTEGRATION OF BUDDHIST CEREMONY WITH KNOWLEDGE MANAGEMENT)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านอนุเคราะห์ในการตอบแบบขอสัมภาษณ์เก็บข้อมูล เพื่อเป็นข้อมูลเขียนงานดัขฎิพันธ

ด้งนั้น บัณฑิตวิทยาลัยจึงเรียนมายังท่าน เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตอบแบบ ขอสัมภาษณ์เก็บข้อมูลด้งกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้ขตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระมหาบุญศรี ภาณุวฑฒ, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บันทึกรับ
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
๓ ก.ย. ๕๘

ภาคผนวก ง
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง “บูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้”

โดย พระมหาเสกสิทธิ์ รตนโมลี (แก้วหาวงค์)

นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ใช้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศาสนพิธี การจัดการองค์ความรู้ และด้านพระพุทธศาสนา เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์ออกเป็น ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลปัจจัยบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดการบูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลปัจจัยบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

- ๑) ชื่อ..... ฉายา..... นามสกุล.....
 อายุ.....ปี พรรษาที่บวช.....
 ๒) ที่อยู่บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ซอย..... ถนน.....
 ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....
 รหัสไปรษณีย์..... โทร..... E-mail.....
 ๓) ระดับการศึกษา.....
 ๔) สถานที่ทำงาน.....
 ๕) ตำแหน่ง/สมณศักดิ์.....
 ๖) ระยะเวลาการดำรงตำแหน่งทางการศึกษา/พระพุทธศาสนา.....
 จำนวน..... ปี สมัย.....

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดการบูรณาการการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการ
ความรู้

๒.๑ ท่านคิดว่าศาสนพิธีมีความสำคัญต่อบุคคลและสังคมอย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๒ ท่านคิดว่าศาสนพิธีมีผลต่อพระพุทธศาสนาอย่างน้อยเพียงใด ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๓ ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการด้านศาสนพิธี ที่จำแนกเป็น บุญพิธี ทานพิธี
กุศลพิธีและปณิกพิธีเพื่อจำแนกได้เป็นความรู้ Explicit Knowledge (ความรู้ชัดแจ้งหรือความรู้
ทั่วไป) และ Tacit Knowledge (ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคนหรือความรู้เฉพาะตัว) หรือไม่ ? เพราะ
เหตุใด ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๔ ท่านเห็นด้วยกับการบูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ (KM) ตามแนวคิด Tuna Model และNonaka's SECI Model เพราะเหตุใด ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๕ องค์กรความรู้ในการบูรณาการจัดการศาสนพิธีด้วยหลักการจัดการความรู้ (KM) คือ PBB ท่านเห็นด้วยหรือไม่ เพราะเหตุใด ?

.....

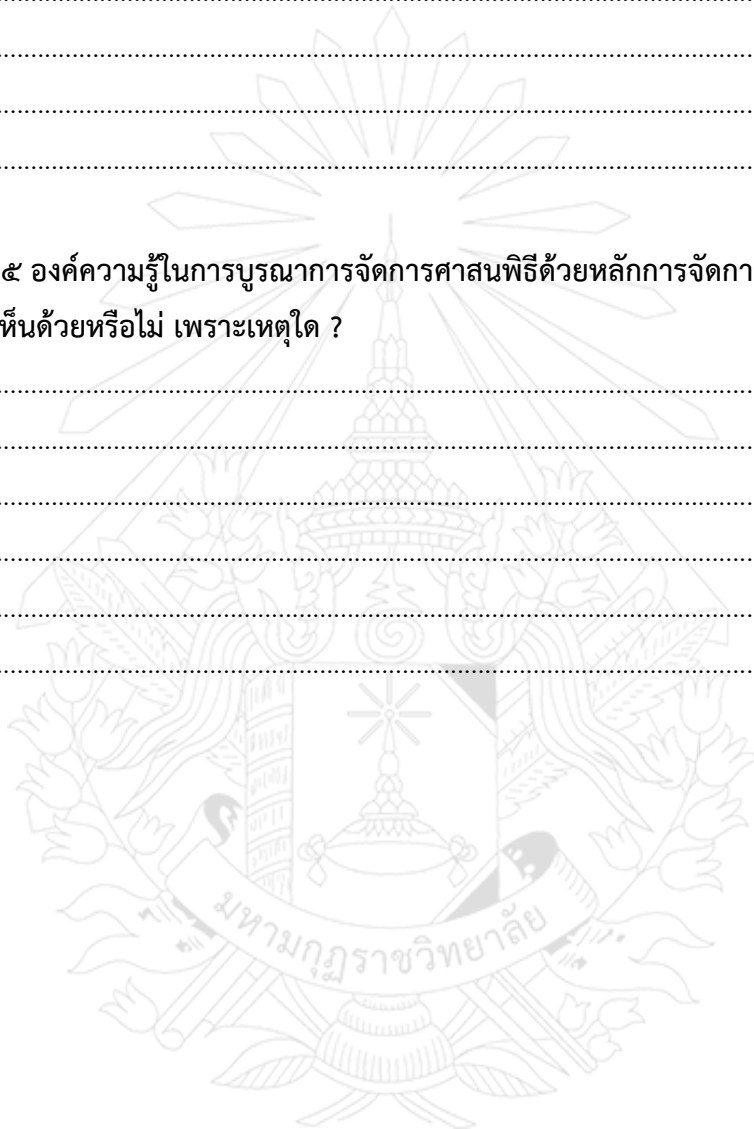
.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก จ
รูปภาพสัมภาษณ์

ภาพการสัมภาษณ์เชิงลึก (ตั้งแต่วันที่ ๒๖ ส.ค.- ๑๐ต.ค. ๒๕๕๘)

พระเทพวิสุทธิกวี(เกษม สญญโต) ดร.,
อาจารย์ประจำคณะศาสนาและปรัชญา มมร

รศ.ดร.จำนง คั่นธิก อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์ มมร

ภาพการสัมภาษณ์เชิงลึก

ดร.ทวี นริศศิริกุล ผู้ว่าราชการนครนายก

ผศ.ดร.เสนาะ ผดุงฉัตร อาจารย์พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ (มจร)

ภาพการสัมภาษณ์เชิงลึก

พระเทพปัญญามุนี (ทองดี ฐิตายุกโก) เจ้าอาวาสวัดอาวุธวิกสิตาราม

นายพิสิทธิ์ นีรัตติวงศกรณ์ ผู้อำนวยการ กองศาสนูปถัมภ์

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล : พระมหาเศกสิทธิ์ รตนโมลี (แก้วหาวงค์)
วัน เดือน ปี เกิด : ๒๓ มีนาคม ๒๕๐๕
ภูมิลำเนา : บ้านดอนคำ ตำบลนาแต่ อำเภอคำตากล้า จังหวัดสกลนคร
ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดบ้านใหม่ หมู่ ๖ ตำบลสาริกา อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก
๑๐๖๐๐ โทรศัพท์ ๐๙๒-๙๐๓-๓๓๕๑

การศึกษา

๒๕๒๐ : ประโยคนักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนคณะจังหวัดสกลนคร
๒๕๒๗ : ปริญญาธรรม ๖ ประโยค สำนักเรียนวัดเทพากร กรุงเทพมหานคร
๒๕๒๘ : ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (พร.บ.)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๕๕๐ : ปริญญาโท ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศน.ม.)
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ประสบการณ์การทำงาน

๒๕๕๗ : อาจารย์สอนพระปริยัติธรรม
สำนักเรียนวัดเทพากร กรุงเทพมหานคร
๒๕๕๗ : ปัจจุบันเป็นเจ้าอาวาส วัดบ้านใหม่ หมู่ ๖ ตำบลสาริกา
อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก และเป็นเจ้าสำนักศูนย์ปฏิบัติธรรม
วัดบ้านใหม่